

HAZRET-İ MUHAMMED
(Aleyhisselâm)
HAKKINDA
KONFERANSLAR

Seyyid Süleyman Nedvî

Tercüme
Osman Keskioğlu

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Madras Üniversitesinde Peygamberimiz Muhammed Aleyhisselâm'ın siretine ve risâletine dair verilen sekiz konferans

Bu eser, Müşavere ve Dinî Eserler İnceleme Kurulu'nun 20/3/1957 tarih ve 95 sayılı kararına dayanılarak bastırılmıştır.

بسم الله الرحمن الرحيم

MÜELLİFİN MUKADDİMESİ

Hazret-i Muhammed Aleyhi's-selâm'ın sîretini, sekiz cepheden inceleyen bu eser, 1344 H./1925 M. senesinde Hindistan'da Madras şehri Üniversitesinde talebeye ve Müslüman gençlerine, Ordu lisâniyle verilmiş olan sekiz konferanstan ibârettir. Dinleyicilerin baştan ayağa kulak kesilerek dinledikleri, hâzırûnun dikkatle tâkib ettikleri bu konferansları herkes çok iyi karşılamış, o zaman gazeteler ve dergiler bunlardan sitâyişle bahsetmişti, fazîlet erbâbı onları takdirle övmüştü. Bu teşvîk edici sözlerden cesâret alarak eserin neşrine karar verdim ve def'alarca tabettirdim. Hattâ bâzı vilâyetlerde; mekteplerde ta'lîmine bile karar verilmişti. Sonraları bunlar, umûmun istifâde edebilmesi için bâzı mütercimler tarafından ingilizceye de terceme olundu. Ben bunları arapçaya terceme ederek asıl ehline duyurmayı ne kadar arzu ederdim! Fakat meşguliyetimin çokluğundan bunu yapmaya vakit bulamıyordum. Bâzı arkadaşlarımdan bu terceme işini üzerlerine almalarını ricâ etmiştim. Nihâyet sâbık Nedvetü'l-Ulemâ, Dârü'l-Ulûmunda Arap lisânı muallimi olan ve hâlen Bahawelpur'da Câmiatü'l-Abbâsiyye rektörü bulunan fâzıl kardeşim muhterem edip *Muhammed Nâzım Nedvî* bu davete icâbet ederek bu tercemeyi 1366 H./1946 M. târihinde birkaç ay zarfında ikmâl etti. Fakat Hindistan'da vuku'bulan siyâsî olaylar, o zaman bunların tab'ına mânî oldu. Bu sarsıntılı ahvâlin sükûnet bulması üzerine Müslüman kardeşlerden bâzılariyle ittisal peydâ etmek imkânını bulunca, Mısır'da arapça neşredilmek üzere bâzı te'lifâtımı istediler. Ben de bu arzuya uyarak, bu işe bir başlangıç olmak üzere işbu konferansları takdim ettim.

Bunları, Müslüman gençliği için faydalı kılmasını ve benim için âhirette kurtuluşa vesile eylemesini, Cenâb-ı Haktan niyaz eylerim.

Karaşi - Pakistan'ın merkezi
20/Şaban/1371
14/Mayıs/1952
Seyyid Süleyman Nedvî

BİRİNCİ KONFERANS

(PEYGAMBERLERİN SİRETİ, BEŞERİYET İÇİN NÜMÛNE-İ İMTİSAL VE EN GÜZEL ÖRNEK OLDUĞU HAKKINDADIR.)

Bu âlem - ki ona en büyük san'at sahnesi dersek hakkı tecâvüz etmiş ve yanılmış sayılmayız - türlü mahlûkat nevi'lerini ihtivâ etmektedir. Onda nâdîde renkli, akla hayret veren cansız varlıklar vardır. Gözünün önünde yemyeşil, sapsarı, kıpkırmızı ve daha nice renkleriyle serilmiş nebatlar görürsünüz. Onda hatır ve hayâle gelmedik şekilde hayvanlar mevcuttur. İçimizden biri onların nevi'lerini saymaya kalkışsa bundan âciz kalır. Bu sayısız mahlûkat nevi'leri içinde, bütünüyle diğer bütün nevi'lere fâik olan, davranışlarıyla ve canlı hareketleriyle onlara üstün bulunan bir nevi' vardır ki, o da insandır.

İşte şu âleme hikmet basîretini, ilim görüşünü rehber tutmayanların gözüyle baktığımız zaman, bu yalnız bu kadardır. Fakat eşyâya ibret gözüyle bakan feylesofa ve Allah'ın yarattığı varlıkları dikkatle düşünen âlime göre ise, mahlûkat arasında her nev'i diğerinden ayıran birtakım farklar göze çarpar. Her şeyde, onu diğerinden seçen ve başkalarında bulunmayan husûsiyetler meydana çıkar. Çünkü Ulu Yaratıcı, bu mahlûkata sûret verip yarattığı zaman, onlardan her birine birtakım hassalar koymuş, onları birbirinden ayıran birtakım kuvvetler bahşetmiştir. İşte bundan dolayıdır ki, bu mahlûkatın yaradılış ve kaabiliyetleri birbirine benzemez; baksana, şuur, idrak ve irâde, kademelerinde aşağıdan yukarıya doğru nasıl derece derece yükselmektedirler. Cansızlar âleminin evveli olan iptidâî maddelerde - bugünkü ta'bîriyle atom zerrelerinde - şuur ve idrak gibi hayat eseri olan şeyler göze çarpmaz. Cansızlardan bazısında, hayat belirtilerin-

den hafif emârelerin göze çarptığı görülür. Nebatlara gelince; onların neşvünemâsında, yeşerip büyümesinde hayat emâreleri daha bârizdir. Fakat şuur ve idrak bakımından o da aşağı derecededir. Hayvanlarda ise, his ve şuurla berâber onları - oturmak, kalkmak, yürümek gibi - hareketlere sevk eden kuvvetli bir irâde bulunduğunu görürsün. İnsanın ise noksansız hissi, olgun idrâki, kuvvetli irâdesi, sarsılmaz azmi vardır. İnsanın mükellef olması - işbu noksansız şuur, kâmil idrak, olgun anlayış, kuvvetli irâde ve sarsılmaz azim gibi - beşeri kuvvetlere sâhip olmasından ileri gelir. İşte bunlardan dolayıdır ki insan farzlar, vâcibler ve birtakım vazîfelerle mükellef tutularak borç altına girmiştir. Mahlûkattan herhangi birinin, Allah'ın bir vergisi olan bu kuvvet ve hassalardan nasîbi azaldıkça, mes'ûliyet yükü de hafifler, vazîfeleri azalır. Çünkü, teklife sebeb olan şeylere göre vazîfe yüklenir. Cansızlar hiçbir şeyle mükellef değildir. Nebat, hayat vasıflarından biraz nasîbedâr olduğu için hayatta bâzı görevleri vardır. Hayvan ise hayat kuvvetlerinden, cansızlardan ve nebatlardan çok daha fazla nasîb almış olduğundan o da hayat yükünü ve vazîfelerini ona göre taşımaktadır.

İnsana gelince; akıl ve idraki, zekâ ve kavrayışı diğer mahlûklara nisbetle çok daha fazla ve üstün olduğundan, onun vazîfeleri üzerine alıp yerine getirmesi, o nisbette daha çok artmaktadır. Hattâ fertler arasında bile vazîfeleri üzerine alıp yerine getirmeğe sebeb olan idrak ve akıl gibi şeylerin farklı olmasına göre bunlar değişir, birbirinden farklı olur. Meselâ: Deli, bunak, ahmak, sabî olanlar, aklı tam olan, bilgi ve kültür sâhibi bulunan kimselerin mükellef oldukları şeylerle mükellef olmazlar. Çünkü, bu gibiler, diğerlerinin îfâ edebildiklerini yapmak kudretinde değildirler. Bu farkın sebebi şuna dayanır:

Bunların arasında amele sebeb olan kuvvetlerde fark vardır. Bir kısmında şuur noksanken diğerinde tamdır. Bâzısında tabiî kuvvetler uyuşmuştur, diğerlerinde ise fikirler parlaktır. Hattâ bu fark yüzünden bunların içinde hiçbir şeyle mükellef olmayan, bütün vazîfelerden muaf tutulanlar vardır. Bir kısmı da, ancak bâzı vazîfeler ile mükellef

olur. Bir kısmı da bilûmum vazîfeleri tamâmiyle yerine getirebileceğinden bunların hepsiyle mükelleftir.

Sonra, biz işbu mahlûkatı düşünür, onlara dikkatle bakarsak, görürüz ki, onlardan herhangi birinde, her ne kadar şuur noksan olsa da - his zayıf, idrak az bulunsa da - Allah'ın kudreti onun terbiyesini, yetişip gelişmesini idâresi altına almış, ona inâyetini tahsîs etmiştir. Böylece, sıfatları temâyüz ettikçe, onu diğerlerinden ayıran vasıflar yükseldikçe, fıtrat ona tâkatinin taşıyabileceği ve yaradılışın lâyık olduğu şeyleri bahşeder. Görmüyor musun, Allah'ın verdiği istîdat ile dağlarda ve maden ocaklarında bâzı taş parçaları yâkut ve zümrüde tehavvül ediyor. Yâkut ve zümrüd ile aynı yerde bulunan diğer taşlar, bu gözler alıcı parlaklıktan, akıllara hayret verici güzellikten mahrum iken, onlar, kendi nevi'lerinden olan taşlar arasında parlamaktadırlar. Denizlerin derinliklerinde balıkları kim beslemektedir? Issız ormanlarda, çorak çöllerde hayvanları kim doyurmaktadır? Bir hayvan hastalandığı zaman ona şifâ veren kimdir? Sıcak aylarda harâretin şiddetinden, kış gecelerinde soğuğun dehşetinden, onlara korunma çârelerini veren kimdir?

İşte bu arzedilenler yüzünden, hayvanlardan aynı nev'in ferdleri arasında böyle ayrılıklar göze çarpmaktadır. Bu, muhtelif sebeblere ve âmillere dayanır. Meselâ: Havanın soğukluğu, muhîtin sıcaklığı, iklimin tabiatı bunda te'sîr eder. Avrupa köpeği, Afrika köpeğinden, bu iki memleketin havası ve iklimi arasındaki değişiklikler kadar farklı bulunur. Yine bu yüzden onların ihtiyaçları da biribirinden farklıdır. Yaşayışları yekdiğerinden ayrılık arzeder. İlâhî fıtrat, bunlardan her birine, tabiatına uygun gelen ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, ya şayış sebeblerini ve hayatını devam ettirebilmek için lâzım olan şeyleri hazırlamıştır. Avrupa köpeğinin, kardeşi olan Afrika köpeğinde olmayan, sık ve uzun tüylü derisi vardır. Yine Şarkta yaşayan hayvanlar ile Garptakiler arasında derilerinde, tüyünde, kılında, pençesinde, tırnağında, ayağında farklar görürsün. Hattâ bu fark, şekillerinde, yüzlerinde ve derilerinin yapılışında daha açık ve bârizdir. Bütün bunlar hakîm ve müdebbir olan Hâlık Tealâ'nın hikmetine dayanır. Zirâ O,

her mahlûku ve onun beslenmesinde, bekasında ve hayâtının îcaplarında muhtâç olduğu şeyleri çok iyi bilir ve ona göre verir.

Buraya kadar geçenlerden anlaşılıyor ki, şânı büyük Ulu Yaradan, his ve şuurdan mahrûm olan mahlûkatının dahi bilûmum ihtiyaçlarını te'mîn etmiştir. Şuur ve duygu sâhibi olan mahlûkata gelince; kendilerine bahşolunan fıtrî istîdatları ile kendi ihtîyaçlarını, güçlerinin yettiği kadar te'min etmek için çalışıp çabalama husûsunu fıtrat-ı İlâhiyye onların kendilerine bırakmıştır. İnsan geçinme vâsıtalarını sağlamak için, çalışmakla mükelleftir. O, ticâret, ziraat, sınâat ve sâire gibi kazanç vâsıtalarında nice meşakkatlar ve yorgunluklarla karşılaşır. İnsanın vücûdunu kavurucu soğuklara, yakıcı sıcaklara karşı koruyacak bol tüylü kürkü, dayanıklı derisi yoktur. Bundan dolayı o, yakıcı sıcaklardan, kasıp kavurucu rüzgârlardan, kışın soğuğundan, zemherinin şiddetinden kendi cismini koruyacak şeyler hazırlamak zorundadır. Her havaya, muhîte münâsip türlü elbiseler yapar, dûçar olduğu hastalıkları aklıyla bulabildiği ilâçlarla tedâviye çalışır, devâ çârelerini arar, bulur.

Mahlûkat arasında idrakten nasîbi az, hayat ni'metlerini, yaşayış vâsıtalarını elde etmek husûsunda daha çâresiz olanların imdâdına fıtrat-ı İlâhiyye yetişmiş, onlara canlarını ve vücûdlarını koruyacak korunma vâsıtaları, silâh gibi kullanabilecekleri âzâyı vermiştir. Bunlar sâyesinde gerek tabiatın ve gerekse diğer mahlûkatın tecâvüzlerinden kendilerini müdâfaa ederler. Böylece yaşayışları sağlanır.

Mahlûkattan birtakımına Hâlık Tealâ sivri tırnaklarla, keskin pençeler vermiştir. Bir kısmının ağzında paralayıcı dişleri vardır. Bâzıları boynuzuyla kendini korur. Bâzıları kanadıyla uçup kurtulur. Bir takımı denizde yüzer, birtakımı zehiri vâsıtasıyla kendini müdâfaa eder. İşte bu silâhları ve âzâları, Allahu Tealâ, akıl ni'metinden, basîret nûrundan mahrum olan mahlûkatından bâzılarına kendilerini korusunlar diye ihsan buyurmuştur. Filin hortumu, öküzün boynuzu, yılanın zehiri, akrebin iğnesi ve diğer hayvanların ve böceklerin müdâfaa silâhları yerinde olan vâsıtalardan mahrum olan insan, pek çâresiz bir mevki'de bulunuyordu. Fakat ona olgun akıl, tam şuur, kuvvetli seziş, parlak anlayış, aydın görüş verilmiştir. Bunlar Allah'ın

mahlûkatı olan insandan başka hiçbirine nasîb olmamıştır. İnsanı diğer mahlûkattan ayıran bu kabiliyetler, diğer kuvvetli hayvanlardaki beden kuvvetinden mahrum kalmanın boşluğunu doldurur. İnsan aklı sâyesinde, heykel gibi muazzam, iri yapılı, uzun hortumlu fili kendine râm etmiştir. Demir pençeli yırtıcı arslan, ona boyun eğmiştir. İnsan baş kaldırmış olan yılanı tutuyor, havada uçan kuşları avlıyor, hattâ coşkun dalgalı denizlerin enginlerindeki balıklar bile ondan kaçamıyor, sık ve gür ormanlardaki yırtıcı vahşî hayvanlar dahi onun elinden kurtulamıyor. Çünkü insan, akıl ve zekâ kuvvetiyle, diğer mahlûkatın silâhlarının hepsine üstün gelen silâhlar îcat edip bulmuştur.

Arkadaşlar, dinlerinizin ayrılığına, vatanlarınızın birbirinden uzaklığına, meyil ve düşüncelerinizin ihtilâfına rağmen, sizler de benimle birlikte i'tirâf edersiniz ki, insan; üstün aklı, isâbetli düşünüşü, parlak fikri, güzel anlayışı ile diğer mahlûkattan ayrılan mümtaz bir mevki'de bulunması hasebiyle, ona birçok vazîfeler yüklenmiş, türlü mes'ûliyetler altına girmiştir. Din ve şeriat lisânında "tekâlif" adı verilen bu vazîfeler ve mes'ûliyetler insana zâhirî ve bâtınî kuvvetleri bakımından yöneltilir. Gûya ki insan, kendine bahşolunan bu kabiliyetlerin ve kuvvetlerin lisânıyla, kendisine bâzı amellerin farz olunması, işler yüklenmesi husûsunda fıtrat-ı İlâhiyyeye hitapta bulunmuştur ve bu sebeble de gücünün yetebileceği ve tâkatinin kaldıracağı bir nispet dâhilinde bu gibi vazîfelerle mükellef tutulmuştur. Allahu Tealâ şöyle buyurur: « ... لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ... »

= *Allah, kimseye tâkat getiremeyeceği şeyi teklif etmez*[1]."

Cenâb-ı Hak bu teklîfe başka bir âyette *emânet* nâmını vermektedir:

« إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ »

(1) Sûre : 2 (Bakare), âyet : 286

= *Biz o emâneti göklere, yere ve dağlara arzettik, onlar da onu yüklenmeğe yanaşmadılar, ondan çekindiler de onu insan yüklendi. O cidden çok zâlim, çok câhil bulunuyor*[1]."

Zulüm ve cehil sıfatlarıyla, ancak adâlet ve ilimle mükellef olanlar vasıflanır. İlim ve cehil insanların vasıfların'an olup, başkası bunlarla vasıflanamaz. Çünkü, adâlet ve ilimle insandan başkası mükellef değildir. Bu iki sıfat insana mahsustur. Bunlardan birincisi, yânî zulüm, adâletin zıddıdır, diğeri ise ilmin zıddıdır. Bunlar ise yalnız insanda bulunur. Zulüm, insanın haddi aşması, kuvvetini kullanılmayacak yerde isti'mâl eylemesidir. Cehâlet ise; bir noksan sıfat olup, ilmî kuvvetinin azlığından insana ârız olur. Zâlim sıfatı, âdilin karşılığıdır, câhil sıfatının zıddı ise âlimdir. Adalet ve ilim ile insan fiilen değil, bilkuvve vasıflanır. Amelî kuvvetini tamamlamak için adâlete, ilmî kudretini tamamlamak için de, ilm-ü ma'rifete muhtaçtır. *Kur'ân-ı Kerîm*, bâzan adâlete amel-i sâlih adını verir, ilme de, îman ismini verir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

«وَالْعَصْرِ ۞ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۞ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ..»

= *Asra kasem olsun ki, insan mutlak bir hüsrandadır. Ancak îmân edip sâlih ameller işleyen kimseler başkadır, onlar hüsrandan kurtulur*[2]."

Öyle olunca sâlih ameller işlemeyen, iyi işler yapmayan kimse nefsine zulmetmiş olur. Allahu Tealâ'ya îman etmeyen kimse de, cehlin içinde kalmış demektir. Husrandan kurtulanlar, ancak îmân edenler ve amel-i sâlih işleyenlerdir. Cenâb-ı Hak, insanın husranda olduğuna, zamânı şâhit göstermektedir. Âşikâr olan, burada zamandan murat, hilkattan, âlemin iptidâsındanberi onda meydana gelen, olup biten hâdiselerdir.

Carlyl, târihi : *"Büyüklerin işlerinin ve gidişlerinin sicillidir."* diye tavsîf etmekle doğru söylemiştir. Dünyâ târihi, en doğru bir şekilde şehâdet eder ki, Allah'a îmân etmeyen ve sâlih ameller işlemeyen milletler husranda kalmış ve helâk olmuşlardır. Yine böylece Allah'a îmân etmeyen ve iyi, faydalı işler işlemeyen fertler de, husran ve helâke mâruz kalmışlardır. Semâvî kitaplar ve kadim yazılar bize anlatıyor ki: Bir içtimaî muhitte, bir cemiyette zulüm ve cehâlet bulunursa o cemiyetler harap ve helâke mahkûmdur, yıkılırlar. Adâlet ve amel-i sâlih ise, milletlere hayat ve umran getirirler. Gerek semâvî kitaplar ve gerekse diğerleri şu hakikatları en doğru olarak haber verirler ki, îmân edip sâlih ameller işleyenler felâh bulmuşlar, dünyâyı mâmur kılmışlar, saâdete kavuşmuşlardır. Azıp isyân edenler, tuğyâna saplananlar ise perişanlık ve helâke uğrayıp yok olmuşlardır. Böylelerinin namları, nişanları bile kalmaz, yeryüzünden silinip giderler. İşbu kitaplar, fıtratları îcâbı, mükellef bulundukları vazîfeleri en güzel şekilde îfâ edip üzerlerine düşenleri lâyıkiyle yapanları, medh-ü senâ ettikleri gibi, vazîfelerini baştan savarak arkalarına atıp ihmal edenleri de, zem eylemektedir. Hattâ *İlyada*, *Şehnâme*, *Mahabharata*, *Ramain* ve *Gitta* gibi kitaplar, bize geçmiş milletlerin haberlerini naklederler. Zâlimler ile âdiller, kâfirler ile mü'minler arasında vukua gelen boğazlaşmaları, vuruşmaları anlatırlar. Bunlarda basîret sâhibi olanlar için ibret alacak şeyler vardır. Başka milletlerin başından geçenlerden ibret alanlar, zulüm ve şerden çekinip küfür ve şirkten uzak bulunurlar, hakkı yerine getirirler, aralarında hayrı tavsiye ederler ve sâlih ameller işlerler.

Kur'ân-ı Kerîm'in sûreleri, *Tevrat* ve *İncil*'in sifirleri, îman edip sâlih ameller işleyen, adâletle hükmeden, dâimâ iyi ve hayırlı işler yapan milletlerin felâha kavuşup halâs bulduklarına, saâdet ve bahtiyarlığa erdiklerine; Allah'ın ni'metlerine karşı nankörlük yapıp zulmeden, nefsinin arzularına uyan, fıtratın hudutlarını aşan milletlerin ise, mahv ü helâk olup, devletlerinin inkıraz bulduğuna, şan ve saltanat saraylarının yıkıldığına dâir ibret verici kıssalarla dolu değil midir? *Kur'ân-ı Kerîm*'in bâzı âyetlerinde, âdil ve sâlih kimseler için özüt verici kıssalar olduğu gibi, diğer bir kısım âyetlerinde, zâlim ve azgınlar için ibret alacak hikâyeler vardır. Bunların gayesi şudur: Azgın, tuğyânından dönsün; fâsık, fıskından vazgeçsin; zâlim zulüm

(1) Sûre : 33 (Ahzâb), âyet : 72
(2) Sûre : 103 (Asr), âyet : 1 - 3

ve haksızlıktan çekinsin de cümlesi doğru yola dönsünler ve böylece âdil, mü'min, sâlih kimseler arasına onlar da katılsınlar.

İşte bundan dolayıdır ki, Cenâb-ı Hak, *Hazret-i Muhammed*'den önce, her memlekete, her beldeye peygamberler göndererek onların onların iyi ve doğru halleriyle, güzel siretleriyle kendi milletlerine birer örnek olmalarını sağlamıştır. Kendilerine peygamber gönderilen milletler, bu peygamberlerin fertler ve cemiyetler için kurmuş oldukları nizamlara tâbi' olurlar, böylelikle doğru yola koyulup fertçe ve cemiyetçe, toptan kurtuluşa kavuşurlar, saâdete ererler veyâ hiç olmazsa bu peygamberlere o kavimlerden bir kısım halk tâbi' olur. Onlar bu Hak da'vetine devamla Hak yolunda yürürler. Allahu Tealâ, peygamberlerin sonuncusu olan *Hazret-i Muhammed*'i beşîr ve nezîr yâni iyilik işleyenlere müjde getiren, kötülük yapanlara fenâ âkıbeti bildiren bir haberci olarak, bütün insanlığa hak peygamber olarak göndermiştir. O, Allah'ın izniyle insanları hakka da'vet eder, bütün âlemlere rahmettir. İnsanlar için bir mürşid ve hak rehberidir. Onun şerefli hayâtı, insanlık için en güzel örnektir. O, kendisinden sonra gelenlere, kıyâmete kadar eşsiz bir örnektir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de *Hazret-i Peygamber*'in lisânından şöyle buyurulmuştur: « فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ »

= *Bundan önce aranızda yıllarca bulundum, bunu düşünmez misiniz?*[1]"

Şöyle ki, Peygamberimiz o kavmin içinde doğdu, aralarında büyüdü, gözlerinin önünde yetişti. Kendisine peygamberlik gelmezden önceki hayâtı, onların arasında geçti. Onu, yakından tanıyorlar, ahlâkını çok iyi biliyorlardı. Onun âdet ve ahvâlini tecrübe etmişlerdi. Peygamberimiz, Arapların arasında garip bir yabancı değildi. Sönük bir şahsiyet, ahvâli meçhul bir zât da değildi. Onu çok mükemmel tanıyorlardı. İşte bu âyette vahy-i ilâhî Peygamberimiz'in bi'setten önceki temiz hayâtını ve güzel siretini onun peygamberliğine delil

(1) Sûre : 10 (Yûnus), âyet : 16

olarak öne sürüyor. O Allah tarafından kendisine peygamberlik verildiğine îmâna ve Hak tarafından haber verdiklerini tasdika Arapları da'det ediyordu. Arapların buna inanması lâzımdı. Çünkü onlar, onu akşam sabah görüyorlar, onun her ahvâlini biliyorlardı. Daha küçüklüğünden başlayarak, peygamberliğini ilân edip halkı İslâma da'vete başladığı zamâna kadar geçen bütün hayâtı müddetince onun ahlâk ve âdetlerini çok yakından tanıyorlardı. Geçmiş zamanlarda, insanları kendi ahlâk ve hareketlerine uymaya da'vet eden nice büyükler gelmiştir. Bunların içinde nedimleri ve musâhipleri arasında yüksek saraylarda yaşayan, heybet ve azametleriyle kalpleri doldurup titreten, cebbar hükümdârlar vardır. Bunlardan birtakımı etraflarını çeviren zâbitleri ve orduları arasında yaşayan, sert hareketleri, iri gövdeleri, pehlivan yapıları ile insanları ürkütüp korkutan efsânevî kahramanlar gibi kumandanlardır. Bunların bir kısmı, hukemâ ve feylesoflar olup, söyledikleri zaman ayan beyan söylerler, nutuk söyledikleri vakit, en güzel sözleri bulup belâgatlarının ve düzgün lisanlarının dilediği gibi hikmet incileri saçarlar. Kalpleri teshîr edip, gönülleri elde ederler. Bunların yanı sıra bir de şâirler sınıfı vardır ki, şiir inşâd ettikleri zaman neş'e verirler, onların neşîdeleri, şiirleri okunduğu vakit, dinleyenlerin kalplerine hâkim olup ,onları diledikleri tarafa yöneltirler. Bu dünyâdan, diyarları baştan başa dolaşıp memleketler istilâ eden, nice fâtihler gelip geçmiştir. Kezâ, sıra sıra geçen târih olaylarında, nice servet sâhipleri, zenginler göçmüştür ki, onların ayakları yumuşak yaygılar, kaba halılar üzerine basardı, kıymetli ipekler, parlak dibâlar üzerinde yürürlerdi. Sayısız servetler, okkalarla altın ve gümüşler yığdılar, içinde bulundukları servet ve bolluğa aldandılar, bütün insanların gözleri onlara çevrilmişti. Kartacalı *Anibal*, Makedonyalı *İskender*, *Rum Kayseri*, İranlı *Dârâ*, Fransız *Napolyon*, bunlardan her biri azametleri, hayatlarında yaptıkları çeşitli işleriyle insanların gözlerini dolduruyorlardı. Yunan feylesoflarından *Sokrat*, *Eflâtun*, *Diyojen* ve sâire gibilerin, *Spenser* ve emsâli başka milletlerden olan feylesofların hayatlarına bakarsak, bunlarda hoşa giden, kalpleri çeken cihetler buluruz. Ancak, bunların azametleri, bundan önce isimleri zikrolunan

diğerlerinin azametinden çok daha başkadır. Bununla berâber ne bunların, ne de onların hayatlarında, Âdem oğullarının felâh ve kurtuluşunu tam olarak sağlayan bir şey görebiliyor musun? Onlardan hangisinin hayattaki gidişi ve da'vet ettiği mefkûresi insanları salâha ve saâdete götürebilir?

Bunların ve onların içinde öyleleri vardır ki, ülkeler fethetmişler, memleketleri aktarmışlar, dünyâyı bir baştan bir başa dolaşmışlar, yollarına çıkan bütün mâniaları çiğneyip geçmişler, kılıçlarının kuvvetiyle, başka hükümdarları kendilerine boyun eğdirmişlerdir. Fakat bunların hangisi, kendisinden sonra gelenlere hayırı yaymak husûsunda örnek olabilecek bir şey bırakmıştır? Bunlardan herhangi birine insanlar uyup onun izinden gittikleri zaman felâket uçurumlarından kurtulup saâdet ve refah yollarını bulmuş olacaklar mı? Bunlardan hangileri ellerindeki keskin kılıçlarını bozuk ve çürük akide bağlarını kesmek için kullanmışlar, akılları boş vehimlerden, bâtıl fikirlerden kurtarmağa çalışmışlardır? Bunların içinden kaçı hayâtını insan oğullarının müşkilâtını halletmeye vakfeylemiştir? Bunlar, insanlar arasında hakkaniyet üzere kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmeğe ve hayırla yardımlaşmaya çalışarak bu ulvî şeyler üstüne titremişler midir? Zikretmiş olduğumuz bu büyükler arasında insanların içtimaî hayatlarında ma'ruz kaldıkları zorlukları hafifletme husûsunda hayatlarından istifâde edilenler bulunabilir mi? Yahut da, insanların ahlâkî bozukluklarına, ruhî hastalıklarına, şifâ vermede, ahlâk ve amellerinden faydalanılanlar var mıdır? Onların da'vetleri kalplerin kirini, pasını giderip içtimâî hayatta herhangi bir gediği kapayabiliyor mu?

Şüphesiz ki şâirler, o ahenkli neşideleriyle insanların takdirlerini toplarlar, beliğ şiirleri, parlak kasîdeleriyle kalpleri teshîr ederler. Fakat onlar hayâl vâdilerinde yüzerken insanlığa bir fayda te'min edebilirler mi? İşte bunun için, *Eflâtun*'un Cumhuriyet'inde onlar için bir yer ayrılmamıştır. *Homer*'den tut tâ *İmriü'l Kays*'e kadar geçen ve daha sonraları gelen şâirler, ancak hissiyâtı galeyâna getirmişler, uyuyan fikirleri uyandırmışlar, ruhlarda zevk veyâ elem yaratmışlardır. Onlardan, insanlık hayâtındaki müşkülâtı çözüp kolaylaştırmaları beklenemezdi. Bunun sebebi, çünkü onlar işleri ve gidişleriyle insanlara izlerinden gidilecek bir örnek, uyulması gereken bir mürşit olduklarını ileri sürmemişlerdir. *Kur'ân-ı Kerîm* onları zikrettiği yerde en doğru olarak şöyle vasıflandırır:

وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ۞ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ۞
وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ۞ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ...

= *Şâirler, bunların arkasına da çapkınlar düşer. Görmez misin, bunlar her vâdide hayran hayran dolaşırlar, ancak imân edip iyi ameller işleyenler ve Allah'ı çok ananlar müstesnâ*[1]."

Bu sûretle *Kur'ân-ı Kerîm* şâirlere şu damgayı vurmaktadır: Onlar tatlı ve lâtif şiirleriyle, insan toplulukları üzerinde bir te'sir yaratamazlar. Çünkü onlar imân ve amel-i sâlihi ele almayarak sırf fikir ve hissiyat vâdisinde dolaşırlar. Eğer bu iki haslet - imân ve amel-i sâlih - de onlarda bulunacak olursa, o zaman şiirlerinin cemiyet üzerinde canlı bir te'sîri görülür. Her ne hâl ise, onlar hiçbir şeyi ıslah peşinde değildirler ve ıslah onların vazifelerinden de değildir. Onun için, âlemin ıslahı vazifesini yerine getirmek, insanları kâmil bir sûrette doğruya ve şümullü bir felâha götürmek onlara düşmez. Milletlerin geçmiş ve bugünkü târihleri bu hakîkatin doğruluğuna şehâdet etmektedir.

Hukemâya, feylesoflara gelince; onlar da felsefeleriyle insanların akıllarını kendilerine hayran bırakırlar. Beşerî hayatın seyrini değiştirmek isteyerek insanlara akılları hayrete, fikirleri dehşete düşürecek gibi birtakım yeni fikirler, yeni nazariyeler arzederler. Fakat onlar da insanlara hayatlarında rehber olacak bir örnek veremediler. İnsanlara, beşeriyetin müşkillerini halletmeleri için kendi fiil ve hareketlerinden bir meş'ale vererek hayat yolunun karanlıklarını aydınlatamadılar. Meselâ, işte *Aristo*, ahlâk felsefesinin birtakım kanun ve kaidelerini kurarak onun temelini attı, erkânını sağlamlaştırdı. Bugün bile üniversi-

(1) Sûre : 26 (Şuarâ), âyet : 224 - 227

teler ve profesörler onu etüd etmekte, üzerinde çalışmaktadırlar. *Aristo* felsefesi hakkında, talebelerine konferanslar veriyorlar. Onun fikrinin parlaklığı, görüşünün uzaklığı, düşüncesinin isâbeti, aklının üstünlüğü övülüyor. Fakat, doğruyu söylemek lâzım gelirse, *Aristo* felsefesini öğrenerek doğruyu bulmuş, aranan saâdete kavuşmuş bir adam göremiyoruz.

Kollejlerde, külliyelerde nice faziletli âlimler, muhterem üstatlar ve müderrisler görüyoruz ki, talebeler onların fasih sözlerinin, parlak beyanlarının, beliğ konuşmalarının, tatlı ifâdelerinin hayrânıdırlar. Bu zâtlar, lisanlarının düzgünlüğü, fikirlerinin genişliği, ifâdelerinin intizamlığiyle onlar üzerinde derin te'sirler bırakırlar. Fakat, bununla berâber, onların konferansları, o külliyelerin duvarlarını aşmaz, konferans salonlarından dışarı taşmaz. O zâtlar, konferans mahallinden çıkınca, diğer halk tabakasından biri gibi olurlar. İnsanlar üzerinde bir imtiyazları yoktur. Halk onları kendilerine uymak için bir örnek tutmaz, çünkü ahlâk ve sıfatça diğerlerinden ayrılmazlar.

Bu dünyâ sahnesi üzerinde, dünyâya hâkim olmak iddiasıyla memleketleri istilâ eden, milletleri esâreti altına alan nice cebbar hükümdârlar gördük. Nice yerleri ma'mûr ettiler, ma'mûr şehirleri de harâb eylediler. Nice kavimleri ve milletleri alçaltıp diğerlerini yükselttiler. Kimilerini soyup soğana çevirirken, diğerlerine ihsanda bulundular. Bâzılarına zararları, bâzılarına faydaları dokundu. Bunların hareket tarzları Allahu Teâlâ'nın *Kurân-ı Kerîm*'de Sebe' Melikesi *Belkıs*'ın lisânından hikâye buyurduğu gibidir:

« إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ »

= *Doğrusu, kırallar bir memlekete girdiler mi, onu perîşan ederler ve ahâlisinin aziz olanlarını zelil kılarlar, evet onlar böyle yaparlar*[1]."

Evet, bâzı hükümdârların ve sultanların ellerindeki keskin kılıçlar,

(1) Sûre : 27 (Neml), âyet : 34

cânilerin kalplerine korku verdiğinden güpegündüz aşikâre sûrette veyâ şüpheli yerlerde perde arkasında suç işlemekten onları men'etmiştir. Fakat bu kılıçlar, sâhiplerinin kalbinden rezileti çekip almaktan, onların rûhundan kötülük mayasını kazıyıp atmaktan âciz kalmıştır .Bunlar, sâhiplerini günah ve kötülük işlemeğe sevkeden fesad tohumlarından onların gönüllerini temizleyememiştir. Hükümdârların kılıçlarından, mücrimlerin ve cânilerin korkması yüzünden memlekette, şehirlerde, çarşı ve pazarda âsâyiş te'mîn olunur. Fakat kalplerin ıslahı, ruhların terbiyesi, sultanın kılıcı ve hükümdârın irâdesi hâricindedir. Doğruyu söylemek lâzımsa, şerrin başı bâzı sultanların ve hükümdârların sarayındadır. Her fesat tohumu, sarayların duvarları içinde biter. Kötülüklerin kaynağı oralarıdır. Zulüm ve haksızlık oradan kaynar. Onlardan diğer insanlara geçer. Onların kalplerinin fesâdı ve amellerinin kötülüğü yüzünden, içtimâî yaralar büyümüş, doktorlar, insan topluluklarının hastalığını tedâviden âciz durumda kalmışlardır. Acaba bizlere Makedonyalı *İskender*, büyük Rum Kayseri, kendilerine uyulduğu ve izlerinden gidildiği takdirde, cemiyeti ıslaha yarayacak birer amel örneği bırakmışlar mıdır?

Âdil ve değerli kanun vâzı'larından sayılan *Solon* ve emsâli büyük mütefekkirlerin, insan toplulukları için vaz' ettikleri kanunlara ve nizamlara devam ve beka nasîp olmuş mudur? Halbuki, onlar bu eserlerine parlak fikirlerinin, uzak görüşlerinin, aydın düşüncelerinin mahsûlü olan güzel şeyler koymuşlardı. Bu kıymetli kanunlar, âdil nizamlar ne kadar devâm etti? diye birisi sorsa, onlara tâbi olan tarafdarları, kısa bir müddet devâm ettiğini i'tirâf ederler. Onlar münekkidlerin tenkidinden kurtulamamışlardır. Hattâ bu mütefekkirlerin bütün insanlığa samimî bağlanışlarından, temiz maksad ve iyi yürekliliklerinden tarafdarları bile şüpheye düşerler. Çünkü, onlarda tam bir tarafsızlık, açık bir adâlet bulamıyorlar. Tarafdarlıktan uzak kalındığını göremiyorlar. Bundan dolayıdır ki, yazılardaki yanlış kelimeleri musahhihler nasıl çizip atıyorlarsa, onlardan sonra gelen kavimlerin hâkimleri de, bu kanunları atıp ortadan kaldırmışlardır. Sonra onların ardından gelenler de kendi maslahatlarına uygun ve arzularına muvâfık başka kanunlar yapmaya başladılar. Bu yeni kanunlar

da onlardan öncekiler gibi bütün insanların haklarına ve bilûmum milletlerin maslahatlarına tam bir sûrette riâyet ediyor değildi. Zamânımızda da, medenî memleketlerde teşri meclisleri durmadan yürürlükte olan bir kanunu değiştirip onun yerine yenisini yapmaktadırlar. Her gün kaldırılan bir kanun yerine başka bir kanun yapılıyor. Bunlar, devletin bekası ve devlet temellerinin daha sağlamlaştırılması için yapılıyor..

Buraya kadar sizlere, hep içtimâî hayâtı ıslah ile cemiyeti doğru yola sevk husûsunda ümid bağlanan, yüksek tabaka insanlarından bahsettim. Fakat verilen misallerden, onlara bağlanılan ümidlerin boşa çıktığını gördünüz. İşin doğrusu, yeryüzünün herhangi bir parçasında bir hayır eseri görürseniz, herhangi bir millette parlayan bir nur ışığı göze çarpıyorsa, nerede bir ıslah hareketi, yüksek bir ahlâk, temiz bir vicdan, saf bir kalb varsa bunlar, hiç şüphesiz ki, Allah'ın irşât ve hidâyetine veyâhut peygamberlerin risâletine dayanır. Dünyâ üzerinde insanlar arasında hüküm süren bir adâlet gözünüze çarparsa, insanların kalplerini birbirine bağlayan bir rahmet ve şefkat varsa veyâhut bir cemaat - şefkatle muâmele yaparak - zenginleri yoksulların yardımına koşuyor, kuvvetliler mazlumları koruyorsa, sıhhatta olanlar bîçârelere imdâd ediyor, servet sâhipleri öksüzleri gözetip dulları doyuruyorsa, tereddütsüz bilmiş olunuz ki bu faziletler, peygamber nâmı verilen Tanrı elçileri olan temiz zümrenin teâlimi (öğretmeleri) eseridir. Çünkü, yeryüzü ne kadar geniş olursa olsun, onun her tarafına peygamberlerin da'veti ulaşmış, her yer halkının kulakları peygamberlerin hidâyet getiren sesini, dinlerin ahkâmını, risâletlerinin hikmetini duymuştur. Hiçbir millet yoktur ki, Allahu Teâlâ onlara peygamberlerini münzir ve mübeşşir, haberci ve müjdeci olarak göndermiş ol...

« وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ »

= Hiçbir millet yoktur ki, içlerinde bir nezîr, peygamber gelmiş olmasın[1]."

(1) Sûre : 35 (Fâtır), âyet : 24

« وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ »

= Her kavm için bir hidâyet getiren mürşit vardır[1]."

Eğer peygamberler olmasaydı, insanlar, hayvânlar gibi boğuşurlar, fitne içinde kalırlardı. Yırtıcı, vahşî hayvanlar gibi didikleşip birbirlerini yerlerdi. Nerede bir salâh, az çok bir hayır görüyorsanız o, peygamberlerin tâlimâtı eseridir. Yeryüzünün herhangi bir tarafında hakka çağıran bir sadâ işittinizmi o, Tanrı peygamberlerinin sadâsının bir aksinden ibârettir. Bu, medenî garp milletlerinde böyle olduğu gibi, Afrika'nın ıssız yerlerinde, vahşîler arasında bile böyledir. Bunların hepsi, berrak ve temiz nübüvvet kaynağından sulanıyor, Allah'ın, peygamberlerine gönderdiği nûrundan ışık alıyorlar demektir. Hak adını taşıyan ve hayır unvânı verilen her şeyde peygamberlerin getirdiği nûrun ışığı görünür.

İnsanların yüksek tabakalarından seçilen temiz ve mümtaz kimseler, kalplere hâkim olup insanları kendilerine râm ederler, ruhlar onlara teslim olur. Bunlar, insanların bedenlerine hâkim olup ülkeleri istilâ eden hükümdârlar gibi değildirler. Aradaki fark çok büyüktür. Bunların emirleri, kalplerin çarptığı yerlerde câri, hükümleri orada nâfizdir. Bunlar, hükümdârların mâlik oldukları silâhlara mâlik değilseler de, kalplerden şer köklerini koparıp atmak sûretiyle ruhları günahlardan temizlerler ve suç tohumlarını kökünden çekip koparırlar. Onların, şâirler gibi halka okuyacak şiirleri yoktur. Fakat milletler, yine onların tatlı sözlerini dinlemekte, onların iyi ve güzel kelimelerini zevkle duymaktadırlar.

Şüphesiz ki, peygamberler, muâsır ma'nâsıyla teşri meclisleri reisleri değildirler. Fakat onların kanunları ve şeriatları, aradan uzun zamanların ve asırların geçmesine rağmen, yine milletler arasında mûteberdir. İnsanların büyüğü, küçüğü onları mukaddes tanımakta, onların hükümleri kalplere nakşedilmiş bulunmaktadır. Hükümdârlar, teb'asıyla onlara boyun eğmekte, fakirler ve zenginler onlara teslim olup itaat etmektedirler.

***

(1) Sûre : 13 (Ra'd), âyet : 7

Târihin şehâdet ettiği veçhile zamânın eli, Patlıpater hükümdârı Raca *A ş o k a* 'yı sildi götürdü. Felâketin eli, onun emir ve hükümlerinden ancak bâzı nakışlı kayalar, yontulmuş taşlar bıraktı. Halbuki *B u d a*, hâlâ kalplere hâkim olmakta devâm ediyor, birçok insanlar, hâlâ onun kanunlarına ve nizamlarına tâbi' oluyor, onlara, hürmeten baş eğiyorlar. Delhi ve Kanoç'da hükümdar *A c i n* ve *H a s t ı n a p u r* 'un emirlerinin izleri bile kalmadı, eserleri yıkılıp yok oldu. Halbuki *M i n o* 'nun getirmiş olduğu akîdler kitabı olan *Dahromsaştire*, hâlâ bâkîdir ve emirleri mûteberdir.

Bâbil hükümdârlarından olan *H a m u r a b i* ilk kanun vaz' edenlerdendir. Fakat onun emirleri ve hükümleri nerede kaldı? Çoktan onun üzerine örümcekler ağını örmüştür. Zamânın eli, onun kanun ve hükümlerinden bir şey bırakmamıştır. Halbuki Allah'ın Peygamberi *H a z r e t - i İ b r â h i m* 'in teâlimi, henüz zindeliğini kaybetmemiş, taptâze durmaktadır: « أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى = *Ben sizin Yüce Tanrınızım.*"[1] da'vâsına kalkışan *F i r ' a v n* nerede kaldı? Târih nazarında gülünç bir duruma düştü. Allah'ın elçisi *H a z r e t - i M û s â* ise, hâlâ kalblerin şuûruna hâkim olmakta, ruhları idâre etmektedir. İnsanlardan bir kısmı, onun dînine tâbi'dir. Onun âyet ve beyyinâtına birtakım cemâatlar teslim olmuş bulunmaktadır.

S o l o n kanunları çabucak amelden düştü. Halbuki gökten nâzil olan *Tevrat*'ın ahkâmı ve kanunları adâlet ölçüsü, hakkaniyet mîzânıdır.

Kendi hükümleri icâbı, *H a z r e t - i İ s â* 'yı câni ve mücrim sayan, onu kötülük yapmış ve günah işlemiş ittibâr eden Roma kanunu, asırların rüzgârı onun yapraklarını dağıttı. *H a z r e t - i İ s â* 'nın teâlimi ise, kalblerin zulmetini gideren bir nûr olarak parlar, günahkâr kalbler onun hidâyeti ile temizlenir, mücrimlerin ruhları onunla terbiye olur.

(1) Sûre : 79 (Nâziât), âyet : 24

E b û C e h i l, o dik ve mağrur başıyla nerede kaldı? İran Kisrâsı, o devlet ve ceberûtuyla nereye gitti? Rum Kayserinin hükûmeti ve tuğyânı ne oldu? Zamânın eli, bunların hepsinin sahifelerini kopardı, tomarlarını dürdü. Kader, onların devletlerini sildi süpürdü, şan saraylarını yıkıp perîşân etti. Rûzgâr, onların eserlerinden nışan bırakmadı. Tanrı elçisi olan *H a z r e t - i M u h a m m e d* ' (A. S.) in ise, hükmü asırlar boyunca bâkîdir ve bâkî kalacaktır. Onun emirleri dâimâ nâfizdir, onun sünnetine her zaman ve mekânda tâbi' olunacaktır.

Aziz dostlarım, size arzettiğim aklî ve târihî delilleri dikkat ile dinlediniz sanırım. Ümid ederim ki, üzerinizde istenilen te'sîri bırakmıştır. Sizin de gönüllerinize kanâat geldi ki: İnsanlar arasında, peygamberler kadar hiçbir zümre, ahlâk fesâdını ıslah edip cemiyetin kusurlarını düzeltmemiş, ruhları tehzîb ile insanlığı dalâletten kurtarıp doğru yola ulaştıramamıştır. İçtimâî hayâtı ıslah eden onlar olmuştur. İnsanlara maişette iktisad yapmayı, her şeyde i'tidâli öğreten onlardır. Dünyâda adâleti tatbik eden, insanlar aarsında müsâvat üzere doğrulukla hüküm veren, kalbleri temizleyip gönülleri hoşnud eden onlardır. İnsanlığın elinden tutarak onu, rezilet bataklıklarından kurtarıp hak ve hayır vâdisine ulaştıran, yine onlar olmuştur. Allahu Azimü'ş-Şân onları, insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak için göndermiştir. Onlar da, akîdeleri karanlıktan îman nûruna, ahlâksızlık zulmetinden güzel ahlâk aydınlığına, kötü amel zulmetinden sâlih amel nûruna çıkarmışlar ve kendilerinden sonra, insanlara gidecekleri nûrlu yolu göstermişlerdir. Hükümdârlar ve teb'aları onlara tâbi' olmakta, büyük - küçük herkes onlardan faydalanmaktadır. Onların bıraktıkları hayırlardan zengin, yoksul herkes müsâvat üzere istifâde etmektedir. Onların misâli neye benzer bilir misiniz? Onlar, suyu gayet gür ve feyyaz bir kaynak gibidirler, memleketi sular, susuzluktan yananlar, onun tatlı suyundan kana kana içerler. Ondan her canlı istediği kadar faydalanır, dinler işte böyledir:

«وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيْنَٰهَآ إِبْرَٰهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ۝ .... أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُ ۖ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقْتَدِهْ ۗ قُل لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَٰلَمِينَ ۝»

= *Bu işte bizim hüccetimiz, ki kavmine karşı İbrâhim'e vermiştik, dilediğimizin derecesini yükseltiriz. Şünhesiz ki, Rabbin hakîm ve alîmdir. Biz onu İshak ile Yâkub'a da ihsân ettik ve her ikisini hidâyete erdirdik. Daha evvel Nûh'a da hidâyet vermiştik, zürriyetinden Dâvud'a ve Süleymân'a da, Eyyûb'a da, Yûsuf'a da, Mûsâ'ya da, Hârun'a da hidâyet vermiştik. Biz muhsinlere işte böyle mükâfat veririz. Zekeriyyâ, Yahyâ, İsâ ve İlyas da, bunlar hep sâlihlerdendir. İsmâil, Elyese', Yûnus ve Lût da hidâyettedir, her birini âlemlerin üzerine müfaddal kıldık. Atalarından, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bir kısmını da hidâyete ulaştırdık. Hep bunları seçtik ve hep bunları doğru yola hidâyetçi kıldık. İşte bu yol, Allah'ın hidâyet yoludur. Kullarından dilediğine bunu hidâyet eder. Eğer bunlar şirk etmiş olaydılar, bütün amelleri heder olmuş gitmişti. İşte bunlar, kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Şimdi şu karşıdakiler buna nankörlük küfrân ediyorlarsa, bir ona nankörlük etmeyen bir ümmeti müvekkel kılmışızdır, işte o peygamberler, Allah'ın hidâyetine eriştirdiği kimselerdir, sen onların gittiği yolda yürü. Habîbim de ki, ben sizden hiçbir ecir de istemem. O mahzâ âlemleri irşâd için ilâhî bir yadigârdır*[1]."

Bu âyet-i kerîmelerde, Cenâb-ı Hakk'ın insanları hidâyet için göndermiş olduğu o mümtaz zümreden bir kısmının isimlerinin zikredildiğini görüyorsunuz. Bu âdetâ, toplulukların ıslahı işi kendilerine verilen peygamberlerden ancak bir kısmının listesi demektir. Onlar, hasta kalblere şifâ sunmak, hasta ruhları tedâvi etmek için gönderilmişlerdir. Yolunu sapıtanlar, onların rehberliği sâyesinde hidâyete kavuşurlar. Onlar, azgınların ellerinden tutup yatıştırırlar, âsileri doğru yola getirirler, kötülükten alıkorlar. Peygamberler öyle mukaddes kimselerdir ki, onların hidâyeti herkese şâmildir. Onların feyzinden, mâmur dünyânın her tarafı faydalanır. İnsanların hepsi, zamanların ve asırların ihtilâfına rağmen peygamberlerin nûrundan ışık almışlardır. Milletlerde gördüğünüz hayır ve salâh eserleri, yüksek ahlâk ve güzel amel, temiz vicdan, yüce gönül, ruh saflığı ve kalb nezâheti, bunların hepsi peygamberlerin tâlimât denizinden birer damladırlar, bu faziletlerin cümlesi, onların güzel dinlerinden bir parıltı ve mübârek siretlerinin feyzinden bir ışıktır. Muztarip ve elemli beşeriyet hâlâ onların izini aramakta, onların nûrlu yoluna girmeye ve gitmeye can atmaktadır. Böylelikle ruhlardan elemleri kovup kalb huzûruna kavuşmak istiyor. Tâ ki içtimâî hayatta bir istikrar hâsıl olsun da bu muztarip insanlık biraz huzur ve rahata kavuşsun. Eğer insanlar, peygamberlere tâbi' olup onların gösterdikleri doğru yola gitselerdi, milletler arasında kardeşçe uyuşma ve anlaşma olur, sulh ve barış bütün dünyâya kanat gererdi.

Şüphesiz ki, peygamberlerin cümlesi en güzel ahlâk sâhibidirler. Övülmeye şâyan en iyi hasletler ve meziyetler onlara verilmiştir. Kendilerinden başka hiçbir ferde nasîb olmayan en yüksek ahlâk onlarda toplanmıştır. Yalnız şu da var ki, peygamberler de kendilerinde tecelli eden ahlâk bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Bir ahlâk ve meziyet, birinde diğerinden daha bâriz görünür. Meselâ: *Hazret-i Nûh*, dini tebliğ husûsunda son derece gayret gösterirdi. *Hazret-i İbrâhim*, dinde tevhîde çok ehemmiyet verirdi, bu husûsta son derece, hassâsiyet üzere hareket ederdi. *Hazret-i İshak* da, bu hususda onun izinden gitmiştir. *Hazret-i İsmâil* ise, pederi *Hazret-i İbrâhim* gibi son dereec cömert idi. *Hazret-i Mûsâ*, Hak uğrunda yorulmadan mücahede etti, kardeşi *Hârun*, onu takviye eyledi. *Hazret-i Yûnus*, kusurunu itirâf ederek Hakk'a yönelenlerdendir. *Hazret-i Lût*, hak uğrunda mücâhede edenlerdendir. *Hazret-i Yâkub*, Allah'a teslim olarak kazâya rıza gösterenlerdendir. *Hazret-i Dâvud*, hakkın garip kaldığının mâtemini teren-

(1) Sûre : 6 (En'âm), âyet : 83 - 90

nüm eder. *Hazret-i Süleyman*'ın kalbi, ilâhî hikmetle doludur. *Hazret-i Zekeriyyâ*, kendisini Allâh'a ve ibâdete vermiş bir abidtir. *Hazret-i Yahyâ*, iffet ve nâmusun, temiz yürekliliğin timsâli olmuştur. *Hazret-i İsâ*, bu dünyânın zînet ve alâyişinden kendini çekip zühd ü takvâya sarılmıştır. *Hazret-i Eyyûb*, elemlere, musibetlere sabırda örnek olmuştur. İşte ancak bu gibi yüksek hasletler ve ahlâk-ı fâzıla beşeriyete şeref verir. Milletler, bunlarla kendilerini süslemek için çalışmaktadırlar. Bu şerefli hasletlerden ve güzel faziletlerden nerede bir iz ve ışık bulursanız, bilmiş olun ki, onlar bu peygamberlerin tâlimâtının eseridir, bu fazîlet rûhunu insanlığa onlar getirmiş ve aşılamışlardır.

Faydalı olan medeniyetin ilerlemesi, insanlara bolluk içinde rahat bir yaşayış sağlanması, insanlığın şerefli bir dereceye yükselmesi husûsunda, dünyâyı mâmur etmede kendilerine pay düşen bütün zümrelerin el emeği vardır. Hey'et (astronomi) bilginleri yıldızların hareketini, nizâmını keşfettiler. Hukemâ (feylesoflar) fiillerin kıymetlerini, amellerin hassalarını ve bunların ahlâk üzerindeki te'sirlerini gösterdiler. Hâzık doktorlar, ilâçların hassalarını ve hastalıklar üzerinde devâların te'sîrini beyân ettiler. Mühendisler, binâlar ve saraylar kurmakta envâî mahâretler gösterdiler, nehirler üzerine kemerler kurup köprüler inşâ ettiler. Sınâat erbâbı san'atkârlar, kendi sâhalarında çeşitli yollarla işçiye son derece kolaylıklar buldular. Bütün bu gayretlerin ve didinmelerin neticesi olarak yeryüzü mâmûreye döndü. Bu gayret sâhibi kimselerin hepsinin, medeniyetin ilerlemesinde ve kemâle doğru gitmesinde büyük emekleri vardır. Biz onların bu hizmetini teşekkür ve takdirle karşılayıp, onları medh ü senâ ile anarız. Yalnız şu da var ki, bizi en büyük ni'metlere gark eden peygamberleri bizler asla unutamayız. Zîrâ onlar kalblerdeki fesâdı ıslah etmişler, yüreklerden şerlerin kökünü kazıyıp atmak için çalışmışlardır. Gönülleri kötü meyillerden, bozuk heveslerden, alçak isteklerden, felâkete sürükleyen arzulardan temizleyip kurtarmışlardır. Böylelikle içtimaî hayâta bir düzen vererek cemiyete saâdet yolunu çizmişlerdir. İnsanlara, ne gibi şeylerin kendilerini yükselteceğini, nelerin onları alçaltacağını beyân etmişler, nelerin şeref ve saâdet vereceğini, nelerin sefâlet doğuracağını bildirmişlerdir. İşte böylece peygamberlerin risâleti ile insanlığın kültürü artmış, medeniyet kemâl derecesine ulaşmıştır. Cemiyet-i beşeriye, bu gösterilen yola giderse salâha doğru gitmiş olur. Herkesin itirâf ettiği açık bir hakîkat varsa o da, insanlığın şeref ve şânı ahlâk-ı fâzıla ile, temiz bir hayat ile kaaim olduğudur. Güzel ahlâk ve güzel hareket; insanlığın esâsı ve cevheri bunlardır.

Peygamberlerin tâlimâtı sâyesinde Hâlık ile mahlûk arasında alâka ve münâsebetler sağlamlaşır, kul Rabbine bağlanır ve Ulu Yaratıcısına karşı vermiş olduğu ezelî ahdini hatırlar. Şâyet peygamberler ve onların tâlimâtı olmasaydı, onlar kalblerin esrârını meydana çıkarıp insanların fıtrî garîzelerini açığa vurmasalardı, kişinin ne ile bahtiyar veyâ bedbaht olacağını bildirmeselerdi, insâniyet, bu eriştiği derecelere ulaşamazdı. Bundan dolayı, insanlık peygamberlere dâimâ minnettârdır. Onlar bizim velînimetimizdir, onlardan ödenmesi kaabil olmayan iyilikler görmüşüzdür. Bunu bilen kimse şunu da bilmelidir ki, hangi dine ve millete mensûb olursa olsun insanlardan her ferdin bilûmum peygamberlere karşı ifâ etmesi gereken büyük şükran borcu vardır. Biz Müslümanlar bu şükran borcunu bütün peygamberlere salât ü selâm getirmekle ifâ ederiz ve Allah'ın peygamberleri arasında hiçbir fark yapmayız: « ... لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ »

Peygamberlerin mübârek isimleri her zikrolundukça biz bu salât ü selâmı âşikâre söyler, tekrarlarız (cümlesine salât ü selâm olsun).

Peygamberler hazerâtı, muayyen asırlarda gönderilmişler ve Allah'ın risâletini kullara tebliğ ettikten sonra bu dünyâdan göçüp gitmişlerdir. Bu fânî dünyâda, bekaa hiçbir şeye nasîp değildir. Peygamberlerin ahvâli ve hareketleri temiz ve kudsî olmakla berâber, onlar da burada bakî kalamamışlardır. Zamânın eli, kader onları da alıp götürmüştür. Zâten onun eskitmediği ne var ki? Her yeniyi eskitip, onu rüzgârın önüne katılmış kum gibi toz atıp savurur, dağıtıp perişân eder. Bilindiği gibi Âdem oğullarından, kendilerinden sonra gelenler için kalan bir şey varsa o da, ancak onların seyr ü sülûkleri, ahval ve gidişleri hakkında yazılanlardır. Onların ahlâklarını bu yazı-

lanlar tasvir eder, onların hayatlarını biz ancak onlarda yazılı bulabiliriz. Yalnız yazı, ef'al ve ahlâkı etrâfıyla tesbit ve zaptedip zamânın mahvedici elinden onu koruyabilir. Eğer yazı olmasaydı, geçmiş asırların ilim ve hikmetlerinden, göçmüş milletlerin fikir ve san'atlarından, eski kavimlerin ahval ve haberlerinden bize kadar hiçbir şey gelemezdi. Târih denen şey, adamların hal tercemesinden, insanların cemiyet hayâtının olaylarından bahseden ve yazılarak zâyi' olmaktan korunan şeylerden ibârettir.

İnsan hayâtının muhtelif safhaları vardır. Bir adam, ömrünün herhangi bir çağında, geçmişte vâki olan bir hâdiseden ibret alarak kendini toplayabilir. Fakat, insanın mânevî ve ruhânî hayâtı, ancak peygamberlerinin açmış olduğu yollardan gidip, onların izine uyarak ve onların ahlâklarını kendine örnek tutarak kemâl bulur. Böyle yaparsa ancak o takdirde istenilen gayeye ulaşır ve olgunlaşarak kemâl mertebesine yükselir. Bu peygamberlerin sunduğu berrak su kaynağından içtikleri takdirde, insanlık susuzluğunu giderip zindeliğe kavuşur, tâze can bulur. Bu peygamberlerin da'vet ve teşvik ettikleri hidâyete tâbi' olup onların gösterdikleri iyi işleri işledikleri sûrette ancak bu âlemden hayır beklenir, salâh umulur. İşte bunun içindir ki, insanlığın üzerine düşen mühim vazifelerden biri de onların hal tercemelerini bellemek, hayatlarını bilmek, ahlâklarını örnek tutmaktır. Bu takdirde ancak insanlık kemâle erer ve temiz bir hayâta yükselerek olgunlaşır.

Bir nazariye, ne kadar sağlam ve ince düşünülmüş olursa olsun, bu tâlimat ne kadar parlak ve insanların takdir ve hayranlığını mûcib olursa olsun ve kendisine bütün hayırları toplamış bulunsun, bunların hiçbirisi bir semere vermez, bir fayda te'min etmez. Ancak bunları kendi ef'al ve ahvâliyle temsil eden, ahlâk ve faziletleriyle onlara çağıran bir kimse bulunur da, halk onu mürşit bir örnek tanırsa, o zaman bir fayda sağlar. İnsanlar, o mefkûrelerin sâhiplerine ilim ve amel yoluyla tâbi olurlar, bu büyük da'vet sâhiplerinin ahlâk ve seciyelerine hayran kalarak onları takdir ederler, onların temiz kalpliliği, yüksek ruhları, ahlâkî seciyeleri, akıllarının üstünlüğü, düşüncelerinin sağlamlığı, fikirlerinin doğruluğu herkesin takdirini toplar. Mefkûreler

amelle yaşar. Size bir olayı anlatayım: 1924 senesi Şubat ayına rastlayan 1342 hicrî yılı Recep ayının başlarında Mısır'dan ve Hicaz'dan dönerken Krokodya vapuruna binmiştik. Onda, her tarafa nam salmış olan meşhur şâir Dr. *T a g o r* ile tesâdüfen buluştuk. Amerika'dan seyahatten dönüyordu. Arkadaşlardan bâzıları *T a g o r*'a şunu sordular:

— Neden *B r a h m o S a m a j*[1] mezhebi yayılmağa muvaffak olmadı? Halbuki o, bütün dinlere karşı çok insaflı davranmıştır. Bütün güzellikleri câmi'dir. Bütün milletre karşı sulhseverdir. Onun ana prensiplerine ve esaslarına göre bütün dinler haktır. Bütün peygamberler ve hidâyet getirenler insanların en hayırlısı olup, beşeriyeti ıslah etmişlerdir. Sonra o mezhepte, akla muhâlif veya bugünkü medeniyete aykırı birşey yoktur, muâsır ve modern felsefeye karşı gelmez. Bu mezhebin sâhibi bugünkü şartları gözönünde tutmuş ve hâl-i hâzırda alışılan ahvâli nazar-ı itibâra almıştır. Böyle olduğu halde azıcık olsun muvaffakıyet gösteremedi, bütün bunlara rağmen az çok hiçbir netice elde edemedi. Bunun sebebi nedir?

Şâir *T a g o r* bu soruya en güzel bir şekilde şöyle cevap verdi:

— Bu mezhebin sâlikleri arasında ahval ve harekâtıyla, yüksek hayâtıyla kendisi numûne-i imtisâl olup halkı ona çağıran da'vetçisi olmadığı gibi, aynı zamanda bu mezhebin tercümânı olarak sözü özüne uygun bir sözcüsü de yoktu ki, halkın kalplerini o tarafa meylettirsin, nazarları celb etsin de halk o mezhebe da'vet edenleri kendilerine örnek tutup rehber ittihâz ederek ona uysunlar."

T a g o r'un bu sözü de gösteriyor ki, bir din ancak onun sâhibi olarak gönderilen peygamberin sîreti sâyesinde, onun hayattaki ahvâline dâir halkın bildiği şeylerle, onun ahlâk ve âmâli sâyesinde muvaffakıyetle yükselip yayılır. Hülâsa, insan nev'i kemâle erişmek ve doğru yola koyulmak husûsunda hayatları kusursuz, gönülleri temiz, kalpleri günah lekesinden ve şüphelerden berî hidâyet da'vetçilerine, mürşitlerine son derece muhtaçtır. Bu mürşitlerin hayâtı her bakımdan insanlık hayâtının en kâmil örneği olmalıdır. Bunlar da ancak peygamberân-ı izâmdır. Cümlesine Allah'ın salât ü selâmı olsun.

---

(1) 19. Asırda yaşamıştır.

İKİNCİ KONFERANS

(HAZRET-İ MUHAMMED'İN SİRETİ BÜTÜN MİLLETLER İÇİN UMUMİ OLUP, ONUN RİSÂLETİ EBEDİ OLDUĞUNA DÂİRDİR.)

Efendiler, bugün sizinle ikinci toplantımız oluyor. Birinci günkü toplantıda geçenler hatırınızdadır. Dün söylediklerimin hülâsası şudur: Gelen günlerin karanlığı, ancak geçmişte insanlığa sonsuz iyiliklerde bulunan ıslahatçı zümrenin getirdiği ışıklarla parlar. Onların bu iyiliğine karşı, bizim hepimizin şükran borcumuz vardır. Onların arasında, bilhassa peygamberleri ayrıca anmalıyız. Çünkü onlar beşeriyete ıslahatçı zümrenin yapamadıkları iyilikleri yapmaya muvaffak olmuşlardır. Onun için bize düşen onlara karşı kat kat şükran borcumuzu ödemek, onların bu iyiliklerini her vakit anmaktır. Zîrâ onlardan herbiri temiz hayâtı, güzel sîreti, büyük ahlâkı, yüce hidâyeti ile ümmetine mürşit olmuş, başkalarında asla bulunmaz kâmil bir örnek olmuştur.

Onlardan bir kısmı musibetlere, felâketlere, elemlere son derece sabır göstermiştir. Böylelikle, darlıkta ve sıkıntı anlarında sabır edicilere örnek olmuş, güzel bir misâl vermiştir. Onların bâzıları, hayatlarında, diğergâmlık husûsunda ümmetine örnek olmuştur. Bâzıları ise, kendi canını kurban etmek fedakârlığında bulunarak, Allah'ın rızâsını her şeye tercih etmiştir. Hayâtı bahâsına da olsa, Allah rızâsını başka şeylere tercih etme husûsunda, ümmetine güzel bir örnek olmuştur. Allahu Teâlâ'nın risâletini omuzlarında taşıyan peygamberlerin, Cenâb-ı Hakk'ın birliği akidesini insanlara tebliğ ederken hayatlarında gösterdikleri azim, gayret, fedakârlık insanların hayranlığını mûcib olan ahvaldendir. Peygamberler, bu uğurda Allah'a tam teslimiyet

göstermişler, menhiyattan sakınarak iffet nümûnesi olmuşlar, dünyâ hayâtının zînet ve gösterişlerinden çekinerek kendilerini zühd ü takvâya vermişlerdir. Onlar, dâimâ fazilet husûsunda, nümûne-i imtisal idiler ve böyle olmakta berdevamdırlar. Onlar, hayat karanlığında yürüyenlerin yolunu aydınlatan birer meş'ale gibidirler. Hayatta öyle karanlıklar vardır ki, niceleri onda şaşırıp saparlar. İnsanlığın öyle anları olur ki, bir mürşide ihtiyaç şiddetlet kendini gösterir. Kavliyle ve ameliyle yolunu aydınlatan, akîde, amel ve ahlâk yolunu bürüyen karanlıkları, ilâhî ta'limâtının nûruyla, güzel sîretinin ışıklariyle, iyi ahlâk ve olgun rûhunun şûlesiyle açıp yol gösteren bir kâmil mürşit gelir. Onun hayâtı, insanların elinde bir meş'ale gibi parlar. Onu, sağ eline alıp taşıyan kimse bu hayat karanlığını yararak yürür, düşme korkusu, ayağı kayma endişesi olmaksızın emin ve kararlı adımlarla giderek gayesine ulaşır. İşte bu büyük mürşitlerden biri de - Hâtemü'l-Enbiyâ - son peygamber olan *Hazreti Muhammed* aleyhi's-selâmdır. O ,son büyük mürşit olup, ondan sonra peygamber gönderilmemiştir ve gönderilmiyecektir: « يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً ۞ وَدَاعِياً إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجاً مُنِيراً ۞ »

= *Ey Peygamber, biz seni hakka bir şâhit, hem bir müjdeci ve ihtarcı olarak gönderdik. Hem, Allah'ın izniyle Allah'a bir da'vetçi ve nûr saçan bir ışık.*" [1]

Hazret-i Muhammed, bu âlemde Allah'ın ta'limâtına ve hidâyetine şâhit olmuştur. Bu itibara o şâhittir. Sâlih kimseleri, yararlı işler yapanları necat ve felâh ile müjdelemiştir, bu itibarla da mübeşşir-yani müjdecidir. Gaflete dalanlara haykırmış, sağır kulaklara nidâsını duyurmuş, günahkârları günâhlarının âkıbetinden sakındırmış, uyuyanları uyandırmış, helâke ma'ruz olanlara fenâ âkıbeti ihtar etmiştir, bu ttibarla da münzirdir. Yolunu şaşırıp sapanları Al-

(1) Sûre : 33 (Ahzâb), âyet : 45-46

lah'a da'vet etmiştir. Bu bakımdan o da'vetçidir. kıyâmete kadar kendisinden ışık alınan bir nûrdur. O, bu dolambaçlı hayât yollarına aydınlık saçan bir meş'aledir ki, birbiri üzerine yığılmış kat kat karanlıkları açar. O, aydın bir ışıktır ki, ebede kadar nûr saçar. Evet, peygamberlerin cümlesi şâhit, mübeşşir, münzir ve da'vetçi idiler. Fakat, bu sıfatlar peygamberlerin hepsinde müsâvi olarak bulunmuyordu. Bu sıfatlardan birtakımı, bâzılarında daha bâriz ve âşikâr görünmektedir. Meselâ: *Hazret-i Yâkub*, *Hazret-i İshak* ve *Hazret-i İsmâil*'de şâhitlik, şehâdet sıfatı daha üstündü, onlar Hak şâhitleri idiler. *Hazret-i İbrâhim* ve *Hazret-i İsâ*'da tebşir sıfatı daha galipti, onlar mübeşşir, müjdeci idiler. *Hazret-i Nûh*, *Hazret-i Mûsâ*, *Hazret-i Hûd*, *Hazret-i Şuayb* ve emsâli peygamberler de Hakka muhâlefet ile Hakkı inkâr edenlere, âkıbetlerinin fenâ olduğunu ihtarda bulunmakta galip idi. Onlar da, bu itibarla münzir idiler. Peygamberlerin içinden bâzısında Hakka da'vet sıfatı daha galipti, bu sıfatla diğerlerinden üstündü. *Hazret-i Yûsuf* ve *Hazret-i Yûnus* böyle idiler. İçlerinden bir tânesi ise, işbu zikrolunanların cümlesini kendisine toplamıştı. O, mübeşşir ve münzir idi. Allah'ın izniyle aydın bir meş'ale gibi Allah'a da'vet ediyordu. Onun hayâtı bu sıfatlarla baştan başa doluydu. Onun sireti bu hasletlerle, bu meziyetlerle süslü ve mümtazdı. O da, *Hazret-i Muhammed* Aleyhi's-selâm'dır. Zira O, Hâtemü'l-Enbiyâ'dır, Allah Onunla, peygamberliğe son vermiştir. Bütün beşeriyete tebliğ etsin diye son risâletle Onu göndermiştir. O öyle kâmil bir şeriat getirmiştir ki, beşeriyetin Ondan başkasına artık ihtiyâcı kalmamıştır. Onun dininden sonra, yeryüzünde hiçbir kimsenin kalbine gökten bir din inmemiştir. *Hazret-i Muhammed*'in dinine ve taâlimine, ebediyet şerefi nasîb olmuştur. O, kıyâmet gününe kadar dâim ve baakidir. *Hazret-i Muhammed*'in kendisi, bilûmum yüksek ahlâkı, güzel âdetleri nefsinde toplamıştı. Gerçekten O, mekârim-i ahlâkı; güzel huyları tamamlamak için gönderilmiştir.

Arkadaşlar, ben bu söylediklerimi, beslediğim husûsî kanâatimden dolayı, bir iddia ile gelişi güzel söylüyor değilim. Bunlar öyle ha-

kikatlerdir ki, târih onların doğruluğuna şehâdet etmekte, bürhan ve deliller, onları te'yid etmektedir. Hayâtı, insanlarca örnek tutulacak bir mürşidte, her şeyden evvel aranılacak en mühim şart, Onun terceme-i hâlinin târihî bir gerçek olmasıdır. Sıhhati, mevsûk rivâyetlerden uzak bir takım efsânelere dayanan, hurâfelere karışan terceme-i haller hiçbir şeye yaramaz. İnsan, yaradılışı îcâbı, târihin tanımadığı, hayalhânelerde mevcut şahsiyetlere dâir anlatılan biyografileri dinlemekten hoşlansa bile, bunlar onun üzerinde hiçbir te'sir bırakmaz. Halk hüsn - i zan beslediği bâzı şahsiyetler hakkında birtakım menkıbeler uydurup onları göklere çıkarır. Bu menkıbeler süslü kelimelerle, tatlı ve câzip ibârelerle anlatıldığı zaman, kısa bir müddet için bunlara kapılarak aldananlar olabilir. Fakat, çok sürmez, evham perdelerini yırtarak hakikat bütün mâhiyetiyle meydana çıkınca, insanlar o efsanevî şahsiyetten yüz çevirir. Çünkü o, târihî bir esâsa dayanmadığından uzun müddet pâyidar olamaz. Öyle olunca, halka kendisine uymağa, izinden gitmeğe da'vet olunan bir şahsın terceme-i hâli mükemmel ve tam bir örnek olabilmek için onun târihan sâbit olması, hakikatların ona şehâdet etmesi behemehal lâzımdır. Görmüyor musun? İnsanların kalbi, târihan sâbit ve mevsuk târihî hâdiselerden ve rivâyetlerden müteessir olduğu kadar, efsâne ve evhamdan müteessir olmaz. Büyük bir adamın hayatı ve terceme-i hâli insanlara onunla boş vakitlerini geçirsinler, bezginlik ve sıkıntı anlarında, onları dinleyerek yorgunluklarını gidersinler diye anlatılmaz. Belki ,onun terceme-i hâlinden ibret alarak, onu kendilerine örnek tutsunlar, hayat yollarını aydınlatan bu meş'ale gibi, onu rehber edinerek, onun ışığı altında hayat karanlığı yolunu geçip güçlükleri yensinler diye anlatılır. Bu hayat yolunda, insan nice güçlükler, engellerle karşılaşır. Bu gibi ahvalde, insan elinden tutup kendisini selâmete götürecek rehberlere, mürşitlere muhtâç olur. Eğer, o rehber olacak şahsiyet târihî bir adam değilse, insanlar ona nasıl tâbi olur? Kendisi hayalhânelerde mevcut, hayâtı evham ve efsâneden ibâret bir şahsa kim uyar?

Biz Müslümanlar, Allah'ın bütün peygamberlerine iman eder, hiçbirisini ayırmadan cümlesini sever ve sayar, onları tâzimle anarız. Şunu da biliriz ki, onların fazilette dereceleri farklıdır.

«... تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ" = *Biz, işte o peygamberle-*

rin bâzısını bâzısından efdal kıldık."[1]

Risâletine devam ve bakaa, ancak Hâtemül Enbiyâ olan son peygamber Hazret-i Muhammed'e nasîb olmuştur. Ondan başka, diğer peygamberlerden hiçbiriyle peygamberlik ve Tanrı risâleti sona ermiş değildir. Onların sîreti de ebedî değildir. Hattâ tam olarak mahfuz bile sayılmazlar. Onlardan her biri, husûsî bir ümmete ve muayyen bir müddet için gönderilmişlerdir. Onların sîretleri ve hayatları gönderildikleri çağlardakilere örnek idiler. Sonraları, zamanların akıp geçmesiyle onların sîretleri unutuldu gitti. Bir islâmî rivayete göre Allahu Teâlâ yüz yirmi bin peygamber göndermiştir.

Hazret-i Muhammed'in bi'setinden önce, hiçbir diyar ve millet yoktur ki, onlara bir peygamber gönderilmiş olmasın. Eğer peygamberlerin adedi, o islâmî rivâyette geçtiği üzere 120 bin ise, biz onlardan kaçının ismini biliyoruz? İsimlerini tanıdıklarımızdan da kaçının sîretine dâir az çok bilgimiz vardır?

En eski milletlerden biri, iddia edildiğine göre, Hindûlar'dır. Onlar Müslüman değildirler. Onların târihinde yüzlerce büyük ve yetişkin adam gelmiş, geçmiş. Târih, onlardan hiç olmazsa bir tânesinin terceme-i hâlini bize söylüyor mu? Hayır, târih bunu yapamıyor. İnsanlar, onların çoğunun hayâtına ve ahvâline dâir isimlerinden başka birşey bilmiyorlar. Onlar, tarih kitaplarında bir yer alamıyorlar. Onların terceme-i halleri masal ve efsâne nev'inden, putperestlik hurâfelerinden sayılıyor. İçlerinden târihe geçmek şerefine nâil olmuş iyi nam bırakmış olanlar, *Faharbetha*, *Ramayna* ve sâiredir. Bununla berâber, bu adamların terceme-i halleri de târihten sayılmaz. Hattâ, târih onların zamânını bile bilmiyor. Nerede kaldı ki, onların yaşadıkları zamânı ta'yin etsin de, onların hayat seneleri belli olsun.

Bâzı Avrupalı âlimler, eski Hind târihini devamlı bir sûrette incelemişler, birtakım ölçüler ortaya atmışlar, bu hususta çok ileri gitmişlerdir. Onlardan, Hindû büyüklerinin ve kahramanlarının yaşadıkları çağları ta'yîn ederek gösterenler oldu. Fakat Hindû âlimleri ve fâzılları bunu bir cür'et ve karanlığa taş atmak kabilinden sayıyorlar.

(1) Sûre : 2 (Bakare), âyet: 253

Avrupa âlimlerinden müdekkiklerin eksertsi bunu târihten bile addetmiyorlar. Hattâ, bunların herhangi bir zamanda bu âlemde bulunup yaşadıklarını bile kabul etmiyorlar. Bunların etrâfında esâtirî varlıklar gibi efsânelerden bir ağ dokunmuştur. Mecûsîliğin kurucusu *Zerdüşt*, kendisine uyanların çoğu arasında büyük tanınmakta devâm ediyor. Fakat târih, onun hakikî hüviyetinden perdeyi henüz kaldırmamıştır. O, târihin esrârından kapalı bir sır olmakta berdevamdır. Hattâ Avrupalı ve Amerikalı bâzı târihçiler, onun mevcûdiyetinden bile şüphe etmektedirler. Onun, târihten mevcûdiyetini kabul eden müsteşrikler ise, bâzı ahvâlini, biyografisine âit olayları öyle birbirine zıd birtakım zanlar ve birbirini tutmaz vehimler ile ortaya atıyorlar ki, hiçbir şey ifâde etmiyor, bir deliğe yama olmuyor. Yaşadığı çağ, memleketi, nesebi, âilesi, dîni, ona da'veti, kitabı, dili, ölüm târihi, öldüğü yer bütün bunlar hakkında birbirlerine uymayan birtakım şüpheler, birbirini tutmaz fikirler çarpıştığı halde, bir insan kalkar da *Zerdüşt*'ün hayâtını kendi hayâtına nasıl olur da örnek tutabilir? Bunlara dâir olan rivâyetler doğru bir esâsa dayanmayan birtakım kuruntulardan, kıyaslamadan, zanlardan ibârettir. Bununla berâber, mecûsîler için bu şüpheli şeyleri bilmeğe yol yoktur. Bu hususta araştırmalar yapan bâzı Amerikalılarla, Avrupalıların ve müsteşriklerin ortaya attıklarını kabulden başka çâre bulamazlar. Zîrâ peygamberleri, onun hayâtı ve terceme-i hâli hakkında mecûsîlerin asıl bilgileri, *Firdevsi'nin Şehnâmesi*'nde olanlardan ileri geçemez.. Onların bu hususta ileri sürdükleri mâzerete bakarak, onları kim mâzur sayabilir. Gûyâ onların dînî kitapları, Yunanlılarla olan harblerde zâyi' olmuşmuş, düşmanları onları yok etmişmiş. Bizim burada bu mes'eleye dokunmaktan maksadımız, onların mevcut ve mâlum olmadığını belirtmektir. Onların ne sûretle yok olduklarını araştıracak değiliz. Bütün bunlar gösteriyor ki, *Zerdüşt*'ün hayâtı insanlar arasında bilinip devâm etmemiştir. Hattâ *Kern* ve *Dermeletes* gibi bâzıları *Zerdüşt*'ün şahsiyetini ve târihan mevcûdiyetini inkâr bile ederler.

Buda Dini, en kadim dinlerden olup, eskiden pek çok yayılmıştır. Hindistan, Çin, Orta Asya, Efganistan, Türkistan diyârında onun nüfuzu hâkimdi. Hâlâ bugüne kadar Siyam, Çin, Japonya ve Tibet'te

devam etmektedir. Brahmanlar'ın te'sîriyle, Hind'te gölgesi çekilmekte ve izi kaybolmaktadır. Orta Asya'dan ise, İslâmın galebesiyle zâil olmuştur. Fakat uzak doğuda taptâze bir medeniyet ve kültür sâhibi kuvvetli bir devletin sâyesinde, bu din devâm etmektedir ki, o da, şimdiye kadar ecnebiye boyun eğmeyen ve ülkesine müstevli ayağı basmayan Japonya'dır[1].

Burada, şöyle bir sual sorulabilir: Târih *Buda*'nın mevcûdiyetine nasıl bir kıymet veriyor? Bir müverrih, insanlara onun hakîki ve târihî hüviyetini tanıtabilir mi? Bir muharrir bize *Buda*'nın hâyatındaki ahvâlini tavsif edebilir, doğduğu zamânı, yaşadığı yeri, onun da'vet ettiği şekilde dininin esaslarını, da'vetinin prensip ve hedeflerini noksansız olarak bize anlatabilir mi? Bizim bildiğimiz bir şey varsa bunların cümlesi insanların bilgisinden uzak bir halde kat kat karanlıklar arkasında durmaktadır. Araştırmada bulunanların şimdiye kadar yapabildikleri Magda diyârı racaları hâdisâtıyla, *Buda*'nın bulunduğu zamânı ta'yîn etmeğe çalışmaktan ibârettir. Zâten bundan başka tutulacak bir yol da yoktur. Bir müverrih, Magda Racaları ile aralarında râbıtalar bulunan Yunan hükümdârlarını mukayese ederek zamanlarını ta'yîne çalışmaktadır.

Çin dinine gelince: Ancak tahmin sûretiyle onun hakkında biraz bilgimiz var. Fakat ona dâir kat'iyyet derecesinde bilgi yoktur. Çin'de mâruf din ve mezhep sâhibi olan Konfüçyüs hakkında bildiğimiz, *Buda* hakkında bildiklerimizden daha azdır. Halbuki onun dinine sâlik olanların adedi yüz milyonları aşar.

Sâmi milletlere de, yüzlerce peygamber gönderilmiştir. Fakat târih bize onlardan bâzısının yalnız ismini ulaştırmıştır. Bu peygamberlerin, *Nuh*, *İbrâhim*, *Hûd*, *Sâlih*, *İsmâil*, *İshak*, *Yâkub*, *Zekeriyya* ve *Yahyâ*'nın terceme-i hallerine ve hayat safhalarına dâir az bir şey biliyoruz. Bu bildiklerimiz, gönüllere şifâ verecek gibi değildir. Büyüklerin hayatlarının birçok nâhiyeleri ve cepheleri vardır. Her tarafa dalbudak salarlar, birçok haller ve safhalar geçirirler. Bir sürü mânialar öne çıkar. Bunların

(1) Bu konferanslar İkinci Cihan Harbinden önce verilmiştir.

hepsi bilinmek gerekir. Bu hususta bilmediklerimiz bildiklerimizden azsa, onların hayatları ilmimizden kaçarsa terceme-i hallerine dâir bize gayet az bilgi verilirse, onların hayatlarını bütün ömrümüz boyunca nasıl olur da kendimize örnek tutabiliriz?

Bu peygamberlerin siyerlerini ihtivâ eden Yahûdî kitaplarından, muhakkik ulemâ şüphe etmektedir. Bu şüphelerden sarfınazar etsek bile, bu peygamberlerin hayatları o kitaplarda eksiktir. Buna misâl olarak, *Tevrat* Sifirlerinde mezkûr, Hazret-i Mûsâ'nın ahvâline dâir olanları zikredebiliriz. Ansiklopedia Britanica muharrirleri dahi bizzât şu neticeye varmışlardır ki, bu kitaplar *Hazret-i Mûsa*'dan çok sonra cem' ve tedvîn olunmuştur. Buna şunu da ilâve edelim ki, bâzı Alman âlimlerinin tahkîk ettikleri veçhile, eldeki *Tevrat*'ta her hâdise hakkında muhtelif iki rivâyet, birbirine aykırı iki hikâye mevcuttur. Çok def'alar bu hikâyeler birbirini nakz etmekte, birinci ikincisine uymamaktadır. Bu bakımdan biz, orada zikredilen adamların biyografisinde ve hâdisatta birbirini tutmayan şeylerle karşılaşıyoruz. Bu mevzu'da daha fazla bilgi edinmek istiyen *Ansiclopedia Britanica*'nın son tab'ında Bible-Kitâb-ı Mukaddes maddesine mürâcaat etsin. İş böyle olunca, Hazret-i Âdem'den Hazret-i Mûsâ'ya gelinceye kadar olan dünyâ hâdiseleri târihan hangi dereceye düşer. Bu işlerde doğru, sâbit olan târihî olayları nasıl seçeriz, hangisi doğru nasıl biliriz?

Hazret-i İsâ'nın sîreti ve ahvâli İnciller'de yazılıdır. İnciller ise, bildiğiniz gibi, çoktur. Ancak hıristiyanların ekserisi dört İncili tanımaktadır: *Bernaba İncili*, *Tufûlet İncili* ve diğerlerini nazar-ı itibâra almazlar. Şu da var ki, Hıristiyanların ellerindeki dört İncili toplıyanlardan hiçbirisi dahi Hazret-i İsâ'ya yetişip onunla görüşmemiştir. Öyle ise, bu İncilleri kimden rivâyet ettiler? diye sorduğumuz vakit târih buna cevap veremiyor. Bu mes'ele târihen karanlıkta kalıyor. İnsanın şüphesini arttıran diğer birşey daha var: Kendilerine dört *İncil* nisbet olunan bu dört zâtın, bu İncilleri toplamış oldukları da kestirilemez. Kendilerine nispet olunan İncillerin bu şahıslar tarafından toplandığını târih kestiremezse, onların sıhhatine nasıl güvenilebilir?

İşin garibi, bu İncillerin hangi dille ve ne zaman yazıldıklarını da yakînen bilemiyoruz. İncillerin şârihleri ve müfessirleri bunların yazılma ve toplanma zamânını tâ'yinde ihtilâf etmektedirler. İçlerinden, Milâdi 60 senesinde yazıldığını söyliyenler olduğu gibi, bundan çok daha sonra toplandığını ileri sürenler de vardır. Amerika âlimlerinden bâzı münekkitler, *Hazret-i İsel-Mesih*, doğumu, ölümü ve teslis akidesi hakkında uzak ve garip görüşler ortaya atmaktadırlar. Bir Amerikalı münekkit, *Hazret-i İsâ*'nın mevcûdiyetini inkâr etmekte, bunun esâtir kabilinden olduğunu söylemektedir. Ona göre *Hazret-i İsâ* hakkında söylenenler Rum ve Yunan putperestliğinin bakayâsından birtakım kalıntılarmış. Çünkü o milletler, Tanrıları ve kahramanları hakkında bu kabil akide ve fikirlere sâhipmişler. Şikago'da basılmakta olan Ropen Caord dergisinde Hazret-i İsâ'nın mevcûdiyeti etrafındaki münakaşa aylarca devâm etti. Münâkaşanın merkezi şuydu: *Hazret-i Mesih* târihî bir şahsiyet midir? Yoksa onu geçmiş milletlerden kudemânın evhamı mı uydurup ortaya çıkarmıştır? Ne olursa olsun, bütün bunlar *Hazret-i İsâ*'nın sîretini ve onun târihteki mevkiini sarsan şeylerdendir. Biz bahsimize dönüp deriz ki: Kendisine uyulacak şahsiyetin hayâtı bütün safhalarıyla etraflı sûrette ma'lum olmadıkça onun kâmil bir örnek tutulmasına kalpler nasıl râzı olur, gönüller nasıl yatar? Târihin perdeleri arkasında gizli kalan, meçhul şahsiyetler, insanlığa rehber olabilir mi? İnsanlara rehber olacak ve nümûne-i imtisâl sayılacak şahsın hayâtı, bir ayna yüzü gibi saf ve lekesiz bulunmalı, gecesi, gündüzü gibi aydın olmalı, tâ ki insanlar örnek tuttukları kimsenin hayâtını bütün safhalarıyla apâşikâre bilmiş olsunlar.

Din ve şeriat sâhibi, beşeriyetin mürşidi olan peygamberlerin hayâtına inceleyici bir münekkit gözüyle bakarsak, onların sîretlerini düşünecek olursak, zikri geçen peygamberler arasında hayâtı ve sîreti, kelimenin tam ma'nâsiyle, insanlık hayâtı için örnek olacak ve en büyük mürşit sayılacak, *Hazret-i Muhammed*'den başkasını göremeyiz. O ki, Allah tarafından âdem oğullarına, hayâtlarının bütün devir ve safhalarında, her hal ve harekette mürşit ve örnek olmak üzere gönderilmiştir. Yukarıda da söylemiştik ki, geçmiş olan yüz binlerce peygamber ve mürşit arasında târihin gerçek şehâdetine mazhar olmuş bulunanlar üç dört tâneyi geçmez. Bununla berâber, târih onların da hayâttaki olaylarına, ahvallerinin tafsilâtına, sîretlerinin inceliklerine dâir gayet az şeyler bilmektedir. Sîreti tam olarak bilinen ancak *Hazret-i Muhammed*'dir. İnsan, hayâtını bilmediği bir şahsı, kendi hayâtında nasıl rehber ve mürşit ittihaz edebilir?

Garip değil midir ki, etbaı yeryüzündeki insanların dörtte birine bâliğ olan *Buda* hakkında bilinen gayet azdır. Târih, onun biyografisine dâir birkaç hikâye ve masaldan başka birşey saklayamamıştır. Eğer biz, onun hayâtını ve terceme-i hâlini kendimize rehber edinmek maksadiyle, târih ölçülerine göre, onları tenkit süzgecinden geçirecek olursak bu işten eli boş olarak çıkarız. Bu hikâyelerden biri, *Buda*'nın hayâtını bize şöyle anlatır: *Buda*, bilinmeyen bir zamanda, Nipal vâdilerinden bir vâdide, bir Racanın evinde dünyâya gelmiştir. Zekî, cevval tabiatlı, anlayışlı ve hassas kalpliydi. Yetişmiş bir delikanlı olunca evlendi ve baba oldu. Günün birinde fakir ve yoksul bir cemaata rastladı. Onların acıklı manzarası, onun kalbinin derinliklerindeki rahmet ve şefkat duygularını tahrik etti, gayrete getirdi. Vatanını terk ederek meçhul ufuklara açıldı. Benares'e geldi. Oradan Geya'ya ve Betne'ye, sonra Racgir'e yâni Behar'a geldi. Bunlar arasındaki dağları, ormanları, şehirleri, köyleri dolaştı. Bu ıssız ve uzak diyarları dolaşırken günün birinde Geya'ya uğradı. Orada, mukaddes Bo ağacının altında iken, ona büyük Hakîkat tecellî etti. Hak nûrunu parlarken gördü. Bundan sonra hakîkat sırrına vâkıf olduğunu iddia etti. Benares ile Behar arasında dolaşarak halkı dine da'vete başladı ve sonra göçüp gitti.

İşte *Buda*'nın terceme-i hâline ve hayâtına dâir bildiklerimizin özeti...

Zerdüşt (Zaradüş) te, din kurucularından ve ona da'vet edenlerden biri sayılır. Yukarıda, onun hayâtının da meçhul olduğunu söylemiştik. Ben, *Zerdüşt*'ün biyografisine dâir kendiliğimden birşey söylemiyorum. En mevsuk târihî kaynaklardan biri sayılan 20. asır İngiliz Ansiklopedisinde onun hakkında yazılanlardan bir kısmını size arzedeyim:

"Kâsa'da bâzı şiir parçalarından tanıdığımız Zerdüşt, yeni Vesta'da gördüğümüz Zerdüşt'ten başkadır. Birinci kaynakta tasvir edilen, ikincidekine mugayir ve zıddır. Her halde garip ve acâyip bir hayâtı ihtivâ eden bu efsâne (yazar burada Zerdüşt'ün hayâtına dâir Kâsa'dan bâzı parçalar nakletmiştir.) Zerdüşt'ün hayâtını açık olarak bize göstermiyor ve içindeki kapalı noktalar ve ma'nâsını anlayamadığımız şeyler sebebiyle onu târihî bir bilgi ile öğrenmemize imkân vermiyor."

Yazar, bu asırda Zerdüşt'ün hayâtı hakkında yazılan eserleri sayıp döktükten sonra sözüne devamla diyor ki:

"Onun doğduğu târih, henüz ta'yin edilmemiştir. Bu hususdaki deliller birbirini tutmuyor. Zerdüşt'ün bulunduğu zaman da bilinmiyor. Yunan müverrihleri, onun hakkında çok ihtilâfa düşmüşler. Nasıl ki, asrımız âlimleri de onun yaşadığı devir hakkında ihtilâftadırlar. İngiliz Ansiklopedisinde Zerdüşt'ün terceme-i hâlini yazan muharrir sözünü: *"Biz Zerdüşt'ün zamânını asla bilemeyiz, o bizim için tamâmen meçhuldür."* diye bitirmektedir.

Zerdüşt'ün terceme-i hâline dâir bildiklerimizin hülâsası şudur: O, Azerbaycan diyârında doğmuştur. Da'vetini Belh'de ve o civarda yaymıştır. Padişah Goştasp, onun dinine girmiştir. Sonra bâzı üstün hâller göstermiştir. Evlenmiş, çocukları olmuştur. Sonra ölmüştür. "Kim diyebilir ki, din sâhibi bir adamın hayâtı örnek tutulabilmek için o şahsın terceme-i hâli hakkındaki bu kadarcık bilgi kâfi sayılsın? Hayâtın bütün merhalelerinde ,öylesi rehber olup insanlar onu, yollarını aydınlatan bir meş'ale olarak ellerinde taşıyabilir mi? Peygamberler arasında zikri sık sık ve hayâtı hepsinden daha vâzıh olan Hazret-i Mûsâ'dır. Tevrat'ın beş kitabı, onun hayâtı hakkında neler söylüyor biliyor musunuz? Biz bunların tenkidine kalkışmadan, olduğu gibi arz edeceğiz. Onların sıhhatini veyâ çürüklüğünü araştıracak değiliz. Sıhhatini farz ederek nakledeceğiz.

Tevrât'ın bu beş kitabında, Hazret-i Mûsâ'nın hayâtına dâir şunları buluruz: Hazret-i Mûsâ, doğduktan sonra Fir'avn'ın sarayında yetişmiştir. Büyüyüp adam olunca, Fir'avn'ın zulmü altında bulunan milleti Beni İsrâil'e, bir veyâ iki def'a yardım etmiştir. Sonra Mısır'dan, Arap ülkelerinden, Medyen diyârına kaçmış, orada evlenmiş ve orada bir müddet yaşamıştır. Sonra yine Mısır'a dönmüştür. Mısır'a dönerken yolda Allah tarafından kendisine vahiy gelmiş ve peygamber olarak Mısır'a, kavmine gönderilmiştir. Mısır'da Fir'avn'la karşılaşmış, ona açık âyetler, mu'cizeler göstermiştir. Beni İsrâil'i, Mısır'dan çıkarmak için izin istediyse de, Fir'avn buna müsâade etmemiştir. Bunun üzerine kavmiyle gizlice Mısır'dan çıkmıştır. Allah'ın izniyle denizde yol açılmış, Mûsâ, kavmiyle geçmiş, arkasından ta'kibe gelen Fir'avn ise, boğulmuştur. Hazret-i Mûsâ, kavmiyle Arabistan'a geçerek Suriye'ye gelmiştir. Ora halkı, şirk üzere olduklarından onlarla mucâhede etmiş, bu savaşlarda ihtiyarlamış, ömrünün sonuna yaklaşmış, ihtiyarlıktan titremeğe başlamış. Nihâyet o, bir tepe üzerinde iken ölüm gelip çatmış. *Tesniye Kitabı* şu fıkralarla sona erer: *"Rabbin kulu Mûsâ, Moab diyârında öldü ve Moab diyârında Beyt-peor karşısındaki derede onu gömdü. Fakat bugüne kadar kimse onun kabrini bilmez ve Mûsâ öldüğü zaman yüz yirmi yaşında idi. Gözü zayıflamadı ve kuvveti eksilmedi... Mûsâ gibi bir peygamber daha İsrâil'de çıkmadı."*

Bu fıkraları *Tesniye Kitabı*'ndan naklettik. O, Hazret-i Mûsâ'ya vahy olunan beşinci kitaptır. Bu kitaba bakan anlar ki, nakletmiş olduğumuz cümleler, Hazret-i Mûsâ'nın kelâmından değildir. Bu da gösteriyor ki, bu Kitab Sifir veyâ hiç olmazsa onun son kısmı, Hazret-i Mûsâ'nın değildir ve bütün dünyâ Hazret-i Mûsâ'nın bu terceme-i hâlini yazanı bilmemektedir.

Bu cümlelerde okuyucunun gözünden kaçmayan birşey de: *"Fakat bugüne kadar kimse onun (yâni Hazret-i Mûsâ'nın) kabrini bilmez."* sözü ile *Mûsâ gibi bir peygamber daha Beni İsrâil'de çıkmadı."* cümlesidir. Bu iki fıkranın delâletinden görülüyor ki, Hazret-i Mûsâ'nın terceme-i hâline bu son kısım onun ve-

(1) Tesniye : 34; 5-12

fâtından çok sonra ilâve edilmiştir. Çünkü mezarını kimse bilmez denildiğine göre, meşhur olması lâzım gelen o büyük mezarın eserini, zamânın eli silip gelecek nesillerce yeri belli olmayacak bir hâle gelmesi için uzun yılların geçmesi lâzımdır. *Hazret-i Mûsâ'* nın terceme-i hâline âit bu kısım, *Tesniye Kitabı*'na çok yıllar sonra ilâve olunduğu, bundan da anlaşılır ki, *Hazret-i Mûsâ'* nın yerini tutacak bir peygamberin gelmesi, artık beklendiği halde, o henüz gelmemiş.

Hazret-i Mûsâ, uzun yıllar yaşadı, Allah ona yüz yirmi senelik bir ömür verdi. Onun bu uzun hayâtından bizim bildiklerimiz nedir? Ömrünü neyle geçirdi? Onu örnek tutabilmek için bilmemiz lâzım gelen birçok şeylerle dolu olduğu şüphesiz olan terceme-i hâlinden, açık ve sarih olarak bütün tafsilâtiyle hangi cihetleri biliyoruz? Bizim, onun hakkında bildiklerimiz: Doğuşu, gençliği, Mısır'dan çıkışı, evlenmesi, peygamber olarak gönderilmesi, sonra müşriklerle savaşı, derken O'nu ömrünün sonunda ihtiyarlıktan titreyen, çökmüş, yüz yirmi yaşında bir ihtiyar olarak görüyoruz. Her insanın alelâde hayâtında geçirdiği husûsi yaşayışiyle ilgili şeyleri zikretmek ne fayda sağlar? İnsanların, *Hazret-i Mûsâ'* nın içtimaî hayâtından bilmeğe muhtâç oldukları şeyler, O'nun ahlâkı, âdetleri ve mürşit sıfatiyle hareketleridir. Fakat bunların hepsini O'nun terceme-i hâlinde bulamıyoruz. Örnek olmak, rehberlik ve mürşitlik makamına geçmek gibi şeyleri bırakıp da, sâdece adamların isimlerini, neseplerini, yerlerini, memleketlerini ve sayılarını zikretmek bizi pek alâkadar etmez. Bunlar bize birşey kazandırmaz. Halbuki bizim *Tevrât*'ta mufassalen gördüklerimiz bunlardır. Kezâ bunların yanında kanunlardan, prensip ve usullerden de epey şeyler görüyoruz. Bunlar ve yukarıda geçen şeyler coğrafya, ensâb ve hukuk ulemâsı nezdinde ehemmiyetli iseler de, bunlar hâyatta mürşitlik ve rehberlik cephesinden bizi pek alâkadar etmez ve *Hazret-i Mûsâ'* nın terceme-i hâlinde bu noktada açılan boşluğu asla dolduramaz. Bu boşluğu dolduracak şey, onun ahlâkına, hayâttaki hareketlerine, muâşeret ahvâline dâir zikr olunacak şeylerdir. İnsanlara mürşit olacak bir şahsiyette bunların bulunması ve bilinmesi zarûridir.

İslâmiyete asırca en yakın olan peygamber, *Hazret-i İsâ'*dır. Avrupalıların yaptıkları istatistiklere göre, *Hazret-i İsâ'* nın dinine mensub olanların adedi, diğer dinlerin sâliklerinden ziyâdedir. İnsan onun hayâtı, hayattaki ahvâli diğer peygamberlerden daha ğâmız ve kapalı olduğunu öğrenince hayrete düşmekten kendini alamıyor. Zamânın eli, onun üzerine meşhur din sâhiplerinden olan diğer büyük peygamberlerin hayâtındakinden daha kalın bir perde çektiğini görmekteyiz. Hıristiyan Avrupa, tedkik, araştırma ve keşif emeliyle çöllerin karnını deşeliyor, dağların tepelerine çıkıyor, kayalıkların etrâfını, harâbelerin kalıntılarını araştırarak uzun asırların altında kalan eski eserleri meydana çıkarmak için didiniyor. Müsteşrikler Bâbil, Âsur, Arab, Şam, Mısır, Afrika, Hindistan ve Türkistan'ın eski târihlerini yazdılar. Zamânı meçhul eski hâdiseleri birbiriyle mukayese yaparak benzerlerini bulmakta, onları birbirine bağlıyarak, düzgün ve tertipli bir şekilde temiz ve açık olarak insanlara arz etmektedirler. Böylece beşerin eski târih kitabından kaybolan ve noksan kalan sayfaları bulup meydana çıkarmaya başladılar. Fakat, peygamberlerinin hayâtından kaybolup noksan kalan sayfaları bulmaktan âciz kaldılar. Büyük bilgin *E. Renan*, *Hazret-i İsâ'* nın hayâtını tam ve dürüst olarak öğreneyim diye büyük meşakkatlara, zorluklara katlanarak bütün gayretini sarf ederek araştırmalar yapmış ise de bir neticeye varamamıştır. *Hazret-i İsâ'* nın hayâtı ve ahvâli, zamânın kalbinde gizli bir sır olarak devâm ediyor. Târih o sırrı henüz kimseye söylememiştir.

Hazret-i İsâ, *İncil*'in rivâyet ettiğine göre, bu dünyâda otuzüç sene yaşamıştır. Eldeki mevcut İnciller, rivâyetlerinde zayıf ve iltibaslarla berâber *Hazret-i İsâ'* nın hayâtının sonundan, üç senelik bir müddet zarfındaki ahvâlini zikrederler. O kadarcık birşey anlatırlar. Bizim, onun hayâtına dâir bildiklerimiz şunlardan ibârettir: Doğmuştur, Mısır'a götürülmüştür, çocukluğunda Allah ona bir veyâ iki âyet, mu'cize göstermiştir. Bundan sonra, *Hazret-i İsâ'* yı insanların arasında göremiyoruz. Sonra, ömrünün otuz yaşına geldiği zaman, onu insanların arasında görüyoruz. Bâzı tepelerde veyâ sâhillerde, denizcilere ve balıkçılara va'z ederken rastlı-

yoruz. Havârilerinden bir cemaat, onunla berâberdir. Bâzen, Yahudilerle mücâdele ve mübâhaselerde bulunmuştur. Nihâyet Yahudiler, Romalı hâkimlerini, *Hazret-i İsâ'* yı tevkîfe sevk ettiler, bir Romalı hâkimin riyâsetindeki mahkemede muhâkemesi yapıldı. Mahkeme onun çarmıha gerilmesine karar verdi. Üç gün sonra mezarı cesedinden hâli bulundu.

Hazret-i İsâ, hayâtının otuz senesini ve en azından yirmibeş yılını nerede geçirmiştir? Neler yapmıştır? Ömrünün bu geniş boşluğunda ne işlerle meşgul olmuştur? Dünyâ buna dâir birşey bilmiyor ve bilemez. Ma'lûm olan o son üç senede neler görüyoruz? Muayyen âyetler ve mu'cizeler. Bâzı mev'izeler, sonra çarmıha gerildi, deniyor ve hayâtının sayfaları böylece dürülüyor.

Hayâtı, beşeriyet için bir ideal, bir nümûne-i imtisal olması istenen şahsiyette, şu şartların bulunması mutlaka lâzımdır: Onun terceme-i hâli; kâmil, tamam ve derli toplu olacak. Bundan maksadımız şudur: Dağınık insan cemaatları, muhtelif beşer sınıfları, içtimâî hayâtlarında kendilerine rehber ittihaz edinecekleri birçok örneklere, hayât gibi çeşitli misâllere muhtaçtır. Cemiyet-i beşeriyedeki fertlerde, hayâtın muhtelif safhalarında olduğu gibi, âile hayatlarında da örnek olacak birini rehber edinmek ihtiyâcındadırlar. O sâyede, fertler arasındaki bağlar kuvvetlenir. Âile içinde ve dışında muhtelif topluluklar arasındaki alâkalar iyileşip salâha doğru gider. İşte bu sebebledir ki, hayâtta örnek tutulan o büyük insanın terceme-i hâlinde, hayâtın bu çeşitli safhaları açık olarak görülmelidir. Bu nazariyenin doğruluğunu kabul edersek, ki o hiç şüphesiz doğrudur; geçmiş büyükler arasında Hatemül-Enbiyâ *Hazret-i Muhammed'* den başka, hayâtı güneş gibi âşikâr olan bir dinî rehber ve mürşit bulamayız.

Din, mahlûkun Hâlıkına tâatıdır. Din sâyesinde kul, Hâlık Teâlâ'nın insanlara neler farz kıldığını, ne gibi vazifeler yüklediğini öğrenir, onlara inanır ve onları işleyerek imânını gerçekleştirir. Dini başka bir ta'birle ifâde etmek istersek: Din, Allah ve kul haklarını yerine getirmektir, diyebiliriz. O takdirde, bir dine sâlik olan her kimsenin, bu hukuku, bu farzları ve bu vazifeleri tâbi olduğu peygamberinin sîretinden öğrenip onun yolundan gitmesi ve hayâtını onun hayâtına uydurması lâzımdır. Peygamberlerin sîretlerine bu görüşle bakar, Allah hukukunu ve kul haklarını tam ve kâmil bir sûrette onların sîretlerinden öğrenmek istersek, bunu ancak bütün insanlara gönderilen *Hazret-i Muhammed'* in sîretinde bulabiliriz.

İnceden inceye araştırırsak dînlerin iki nevi' olduğunu görürüz: Bir nevi' dinlerde, Allah İsm-i Celâl'i asla yoktur, Allah'tan bahsolunmaz. *Buda* dini, Çin dini bu nevi'dendir. Bu iki dinde ne Allah ismi zikrolunur, ne de O'nun sıfatları sayılır. Bunlarda farzlar, insanlara yapılması emir olunmuş vâcipler yoktur. Daha doğrusu, bunlarda Allah sevgisi, Allah'ı bir bilmek, Allah'a ihlâsla bağlanmak gibi şeylerden bahis yoktur. O dinlerde bunları arayanlar, aradıklarını bulamıyarak boş elle dönerler.

İkinci nevi' dinlerde, Allah İsm-i Celâl'i zikrolunur. Bunlar İlâhî dinlerdir. Bunlarda Allah'ın varlığı kabûl ve teslim olunur. Sâlikleri Allah'a icmâlen îmân ederler. Fakat bunların peygamberlerinin sîretlerinde veyâ dine da'vet eden mürşitlerin taâliminde, insanın Rabbine nasıl ibâdet ve i'tikat edeceği, ne veçhile inanacağı, O'nu hangi vasıflarla tavsif eyleyeceği hakkında birşeyler bulamazsın. Kezâ bizzât o peygamberlerin kendileri Allah'a nasıl i'tikat ediyordu? Amellerinde ve ahlâklarında bu akîdelerin ne derece te'sîri olmuştur? Onların bu akîdeleri amellerinde ne sûretle kendisini gösterip tezâhür etmiştir? Bunların hiçbirinden o peygamberlerin sîretlerinde bir eser göremiyoruz. *Tevrât*'ı oku, onu baştan sonuna kadar dikkatle gözden geçir, mümkün olduğu kadar bütün dikkatini toplıyarak araştır. Onda bulacağın şeyler, Allah'ın tevhîdine, kurban şartlarına dâir şeyler ile bir kısım ahkâmdan ibârettir. Fakat *Tevrat*'ı teşkil eden beş kitaptan, *Hazret-i Mûsâ'* nın kalbinde Allah'a karşı olan sevgiyi, O'na kavuşmak için duyduğu aşk u şevki öğrenmek kaabil değildir. Allah'a nasıl itaat ve ibâdet ediyordu? Allah'a olan tevekkülü ve yakini ne derece idi? Sıfat-ı İlâhiyye onun kalbine ne sûretle te'sîr etmişti? Bunları da bulamazsın. Şâyet *Hazret-i Mûsâ'* nın dini ve şeriatı beşeriyet için umûmî ve ebedî bir din olmuş olsaydı, *Hazret-i Mûsâ'* nın etbâına onu hıfz ve yazı ile kaydederek zamânın onu bozmasından korumaları lâzımdı. Fakat Mûsevî dininin umûmî bir din

olarak kalması murâd-ı İlâhî olmadığından bu dinin hıfz ve bakaasına inâyet gösterilmemiştir.

İncil de, *Hazret-i İsâ*'nın hayâtını aksettiren bir ayna gibidir. Fakat onda da, hâşâ, Allahu Teâlâ *Hazret-i İsâ*'nın pederi deniyor. Bu mükaddes oğul ile peder arasındaki babalık bağı nasıl olmuştur? Oğul bize haber veriyor ki, peder onu son derece severmiş. Fakat oğlun pedere olan muhabbetinin derecesi nedir? Ona nasıl itâat ediyordu? Bunu bilmiyoruz. Geceleri veyâ gündüzleri, O'na nasıl rükû ve secde ederdi? Günlük ekmeğinden başka Ondan birşey dilemiş midir? Tevkif edildiği günün gecesinden mâadâ gecelerde duâ eder miydi? Bize, ne bunlar, ne onlar hakkında bir bilgi verilmiyor.

İncil'de mezkûr olan *Hazret-i İsâ*'nın sireti, Hâlık ile mahlûk arasındaki alâkayı beyân ederek insanı bu hususta hidâyete irşâd etmiş bulunsaydı, Hıristiyanlığın ilk hükümdarları, *Hazret-i Mesih*'ten üç buçuk asır sonra, kilise ricâlinden üçyüz âlimin iştirak ettiği bir dinî kongre toplıyarak orada Hıristiyanlık mes'eleleri hakkında karâra varmak ihtiyâcını duymazlardı. Bununla berâber *Hazret-i İsâ* işi, zamânın çözülmeyen sırlarından bir sır olarak kalmıştır ve kalacaktır.

Allah hukukuna mütaallik olan hususlar böyledir. Kul hakları mes'elesine gelince; *Hazret-i Muhammed*'den başka diğer peygamberlerden hiçbirinin siretinde bunların ahkâmı tafsîl edilmiş, usul ve erkânı muhkem olarak beyân olunmuş değildir.

Buda'ya gelince: o ehl'ü iyâlini terkederek sahrâlara ve ormanlara çıktıktan sonra, bir daha sevgili zevcesinin yanına hiç dönmemiş, biricik oğlunu bir daha görmemiştir. Dostlarından ve ahbaplarından ayrılmıştır. Omuzlarından hüküm ve idâre yükünü atmış, son kurtuluş çâresi olarak ölümü kabûl etmiştir. Ona göre ecel, hayât-ı beşerin son gayesidir. Öyle olunca, ancak içtimâî hayât, umran yolları, insanlığın ünsiyet bağları sâyesinde devâm eden bu dünyâda *Buda*'nın hayâtını kendine örnek tutmağa kim râzı olur? Bu dünyâda, halkı idâre eden bir hükümdar lâzımdır. İnsan kendisiyle sohbet edecek bir dost, oğluna merhamet hisleriyle bağlı bir baba, ciğerpâresini şefkatli bağrına basan bir ana ister. *Buda*'nın hayâtında böyle birşey var mı ki, başkalarına örnek olsun. Orada, kendisini Allah'a vermiş âbitlerden tut da evlâd u iyâl sâhibi babalar, çiftî ve çubuğuyla meşgul, mal ve mülk sâhipleri, iş ve fabrika sâhibi kimseler göremiyoruz. *Buda*'nın hayâtı, ne mes'ut bir âile örneğidir, ne de san'at ve ticâret sâhiblerine örnek olabilir. Eğer *Buda*'nın etbâı, onun hayâtını kendi hayâtlarında örnek alsalar ve onun tıpkısını yapsalar Çin'de, Japonya'da, Siyam'da, Tibet'te ve Burma'da bu devletler kurulamaz, memleketlerinde ticâret hayâtı ilerleyemez, iş mahallerinde ve fabrikalarında bu canlılık görülmezdi. Eğer bu memleketler ahâlisi, tâbi' oldukları *Buda*'nın hayâtını örnek alarak onun tuttuğu yolu tutsalardı, hepsi âile ocaklarını terk edeceklerinden mâmûr yeryüzü, bakımsız ve ıssız kalır, mâmûreler ıssız çöllere döner, şehirler yıkılıp harâb olurdu.

Hazret-i Mûsâ'nın hayâtına bakalım: *Tevrât*'ın beş kitabına göre onun hayâtına dâir bildiklerimiz: Savaşları, harbte kumandanlığı ve kahramanlığıdır. Fakat kul hakları, İlâhî farzlar, vâcipler, vazîfeler, bunları onun hayâtında açık olarak göremiyoruz. Bu bakımdan bir kimsenin amellerinde onu örnek tutması güçtür. Bir kimse karı ile koca, oğul ile baba arasında alâkanın, dostlar arasında dostluk erkân ve şartlarının nasıl olması lâzım geldiğini, harb eden iki taraf arasında barış şartlarının usûlünü, insanın, mallarını hayırlı yollara nasıl sarf edeceğini, yetimlere, fakirlere, yoksullara nasıl muâmele yapılacağını *Hazret-i Mûsâ*'nın hayâtından öğrenmek istese görür ki, onun hayât safhalarında bu şeylerin hiçbirinin zikri yoktur. Halbuki, *Hazret-i Mûsâ* evlenmişti. Zevcesi, kardeşleri, akrabâsı vardı. Hiç şüphesiz ki, *Hazret-i Mûsâ* onlarla en güzel bir muâşeret dâhilinde geçiniyordu. Zevcesi için en iyi bir eşti. Kardeşlerine karşı en faziletli bir kardeşti, dostları için en sâdık bir dosttu. Onun için bu hususların hepsinde örnek olması çok arzu olunurdu. Fakat terceme-i hâlini anlatan kitaplarda bunları bulamıyoruz. Târih bu hususta onun hayâtından sesler vermiyor ki, insanlar onu hayâtlarında kendilerine örnek tutabilsinler.

Hazret-i İsâ'nın anası vardı. *İncil*'in bize haber verdi-

ğine göre onun bir erkek kardeşi, bir de kız kardeşi hattâ *İncil*'e göre pederi bile varmış. Fakat onun hayâtının hikâyesi, akrabâsına muâmelesi nasıldı? Onlarla nasıl geçiniyordu? Bunu söylemiyor. Halbuki dünyâ ,kardeşlerle, dostlarla, akrabâlarla dolu. Bunlar her zaman bulunacaktır. Dinler bunların hukukuna ehemmiyet vermiş, âile efrâdının birbirleriyle geçinmelerine dâir nasihatlarda bulunmuş, birbirlerine karşılıklı vazifeler yüklemiştir ve bunları ifâya teşvîk etmiştir.

Hazret-i İsâ, mağlûplar ve mahkûmların yaşayışı gibi bir hayât sürdü. Bunun için onun hayâtında hâkim ve galiplerin vazifelerine dâir örnekler bulamıyoruz. Onun zevcesi de yoktu. Bu sebebten karı ile kocanın birbirine karşı olan vazîfe ve haklarına dâir onun hayâtında örnek olacak birşey bulmak da kaabil değildir. Halbuki karı koca, eşler arasındaki bağlılık, *Tevrât*'ın Tekvin Kitabında geçtiği üzere, babayla evlât arasındaki bağdan daha kuvvetli ve sıkıdır. (1:27 ve 8:15-19).

Bu dünyâ sakinlerinin büyük bir ekseriyeti evlilik hayâtı yaşamaktadır. Nikâh, yeryüzünden kalkacak değildir. Halbuki *Hazret-i İsâ*'nın hayâtında bu hususta örnek olacak birşey yoktur. Bu âlemde insanlar, karı ile koca, baba ile oğul, dost ile dost arasında bağlar nasıl olacağına, birbirleriyle harb eden düşmanlar arasında barış nasıl kurulacağına dâir örnek olacak şahsiyetlere muhtaçtır. Terceme-i hâlinde bu gibi umûrun hiçbiri zikredilmiyen bir şahsiyetin hayâtı, onlara nasıl rehber ve mürşit olabilir? Eğer insanlar şu zamanda *Hazret-i İsâ*'nın hayâtını kendilerine örnek tutsalar ve onun gibi yaşamağa kalkışsalar dünyâ harâb olur, mâmûreler yıkılıp harâbezâra döner, köyler, içlerinde baykuş sadâları çınlayan mezarlık hâline gelir. Medeniyet ve terakkî durur, hattâ zeval bularak isimleri bile silinir. Hıristiyan Avrupa bir gün bile pâyidâr olamaz.

Bir din te'sis edip halkı ona da'vet eden bir mürşidin hayâtı, kendi fiil ve hareketleriyle, o da'vet ettikleri şeye bizzât örnek olmazsa, diğer insanlara da örnek olamaz. Halk, onun da'vet ettiklerinin bilfiil tatbik edildiklerini görerek bunda şüpheli kalmamalıdır. İnsanları hoşlarına giden bir felsefeye, bir fikre, yeni bir nazariyeye da'vet etmek kolaydır. Bunu insanların çoğu istedikleri zamanda ve diledikleri yerde yapabilirler. Fakat herkesin yapamıyacağı birşey varsa, o da da'vet ettiklerini kendisinin bilfiil yapmış olmasıdır. Söz ile amel bir olmaktır. İnsanı, insan-ı kâmil yapan, doğru fikirler, parlak nazariyeler, güzel sözler değildir. Onun hayâtını, başkalarına en yüksek bir örnek gösteren şeyler de bunlar değildir. Belki o da'vet sâhibinin fiil ve hareketi, ahlâkı, onu olgunlaştırıp insan-ı kâmil derecesine ulaştırır. Eğer böyle olmasaydı, hayır ile şer arasında bir fark kalmaz, ıslahat yapanlar ile diğerleri birbirinden ayrılmaz, dünyâ söylediklerini yapmayan çok sözlerle, dediklerini tutmayan gevezelerle dolardı.

Burada, bütün dünyâya bir sual tevcih etmek yerinde olur:

İnsanlara dîn teşri' eden ve mezhep kuran yüz binlerce peygamberler ve mürşitler arasında, hayâtı beşeriyet için yüksek örneklerle dolu olup, insanlığa örnek sayılması îcâb eden büyük mürşit kimdir?

"Tanrın olan Rabbini, bütün kalbinle, bütün rûhunla, bütün fikrinle sev, düşmanlarını dahi sev. Sağ yanağına bir tokat vurana sol yanağını da çevir. Seni bir mil götüreni sen iki mil götür. Seninle münâzaada bulunup elbiseni almak isteyene sen paltonu da ver. Git, emlâkini sat ve fukaraya dağıt. Kardeşini yetmiş def'a affet. Zenginin semâvat melekûtuna - gökler ülkesine - girmesi güçtür."

Bunlar ve emsâli sözler, şüphesiz ki gönüllerin hoşuna giden güzel mev'ızalardır, hoş nasihatlardır. Fakat bunlar tatbik edilmedikçe bir örnek sayılamaz. Evet bunlar yumuşak lâflar, tatlı sözlerdir. Fakat düşmanına galebe çalmıyanın, onu affetmesi nasıl olur? Elinde mülkü olmayan kimse fakirlere, yoksullara, öksüzleer nasıl sadaka dağıtır? Onların hâcetlerini ne ile bitirir? Zevcesi olmıyanın, evlâd ve iyâli bulunmıyanın hayâtı, dünyânın ma'murluğu kendileriyle kaaim olan evlâd ve iyâl sâhibi eşlere, evli olan kimselere nasıl olur da örnek olabilir? Hayâtında bir kimseyi affetmek fırsatı eline geçmemiş olana, çabuk hiddetlenen ve çabuk kızan bir kimse nasıl tâbi olsun?

İyilik iki kısımdır: Bir kısmı menfî, selbî; diğeri müsbet ve i'câbîdir. Sen dağ başında bir mağaraya çekilip dünyâdan vazgeçerek orada Rabbine ibâdetle vakit geçirir ve ömrün boyunca orayı terk etmezsen, senin hakkında söylenebilecek en güzel söz: Senin bu hareketinle şer-

den kaçmış, zem olunacak bir kötülük işlememiş olmandır. Bu da bir nevi iyilik sayılır. Fakat bu iyilik selbîdir, menfîdir. Sen müsbet ve i'câbî olarak ne gibi hayırlar işledin? Asıl ondan haber ver. Bir meşakkate katlandın, bir yük taşıyıp iş gördün mü? Bir mazlûma yardım edip bir yoksulu kazandırdın mı? Bir acı doyurup bir çıplağı giydirdin mi? Bir fakire yardım edip bir zayıfı himâye ettin mi? Bir dalâlete düşeni elinden tutup hidâyete ulaştırdın mı? Affetmek, hoşgörürlük, misâfirperverlik, hayır uğrunda mal sarf etmek, hakkı müdâfaa etmek, bâtılı ezmek için gayret göstermek, vazîfeyi ifâ uğrunda çalışmak gibi güzel ahlâk ve yüksek hasletler, cemiyetten ayrılarak, terk-i dünyâ ederek ibâdet için bir köşeye çekilmekten ötürü, mekârimi ahlâktan sayılmış şeyler değillerdir. İyilik ve hasenât, yalnız menfî işler, pasif durmak değildir. Hasenâtın çoğu, i'câbî ve müsbet amellere râci'dir. Burada, yalnız mâsiyetleri terkedip kötülükten çekinmek kâfî gelmez. Bütün bunlar gösteriyor ki, kendisinden ideal hayâta muvâfık müsbet fiiller; yüksek ahlâk sâdır olmadıkça bir büyüğün hayâtı başkalarına örnek olamaz. Hayâtta, kendisine rehber edindiği kimsenin hayâtında, muhtelif safhalarda örnek olacak müsbet ameller bulamıyan kimse, ne yapabilir? İnsan zenginlik ve fakirlik hâlinde, barış ve harb zamânında yapacağı işte kendisine bir örnek arar. Evli olsun, bekâr olsun tutacağı yolda bir rehbere ihtiyâcı vardır. Allah'ına ibâdette, insanlarla muâşerette yüksek bir örnek ister, hâkimlerle mahkûmlar, hükümdârla teb'a arasında yapılacak işleri bildiren kanunları bilmek ister. Bunların hepsinde, insan bir rehbere muhtaçtır. Zîrâ milletler, bu dolambaçlı mes'elelerin halline götüren yolu aramaktadır. İçtimâî müşkülleri yenebilmek, insanlığın elemlerini azaltmak, yaralarını sarmak için çâre olacak şahsiyetler istemektedir. Bunlar kuru söz sâhibi değil, tatbik edilir amel sâhibi örnekler olur. Târih en doğru bir şâhittir ki, dünyâda *Hazret-i Muhammed*'den başka sîreti ve hayâtı insanlık için örnek olmağa sâlih hiçbir kimse yoktur, dersem asla mübâlâğa yapmış olmam.

Bundan önce size söylediklerimi şöyle bir hatırlayın. İnsanların hayâtta örnek tutacakları büyük adamın hayâtında şu dört meziyetin bulunması şarttır:

1 — O şahıs, târihî olmalıdır, yâni doğru ve sahih târih onun hayâtını zabt ve tasdik etmelidir.

2 — Onun terceme-i hâli, derli toplu olmalıdır. Yâni, hayâtın muhtelif cihet ve safhalarını, bütün şuûnunu ihtivâ etmelidir.

3 — Terceme-i hâli tam olmalıdır. Yâni, boydan boya mazbut olup, hayât zincirinin halkaları noksan olmamalıdır.

4 — Hayâtı ameli olmalıdır. Yâni, prensiplerini, da'vet ettiği fazilet ve vazîfeleri kendisi de yapmış olup, fiil ve hareketleriyle da'vet etmiş olmalıdır. Lisaniyle da'vet ettiklerini şahsî, âilevî, içtimâî hayâtında bizzât yapmış olmalıdır. O'nun fiil ve hareketleri insanlık için örnek olarak kalmalıdır. Ben bununla, diğer peygamberler dünyâdâ bulundukları müddetçe hayât sahifelerinde bu meziyetler yoktu, demek istemiyorum. Doğrusu şudur ki, onların bugün insanların elinde bulunan terceme-i hâllerinde bu işlere dâir naslar bulunmuyor. Bana öyle geliyor ki, bu işteki hikmet-i İlâhiyye şudur: Bu peygamberler ancak kendi zamanları ve kendi kavimleri için gönderilmiş peygamberlerdir. Zamanlarında, kendi kavimleri onları görerek hayâtlarını kendilerine örnek tuttular. Onlardan sonra gelecek nesillere, onların sîretlerinin ma'lûm olmasına lüzum yoktu. Çünkü bilûmum peygamberlerin peygamberliği, bütün zaman ve mekânlara şâmil olarak, bilûmum insanlara gönderilen *Hazret-i Muhammed*'in kâmil risâletiyle hitam bulacaktı. Öyle olunca, kıyâmete kadar zaman ve mekân kaydından âzâde, umûmî ve ebedî risâlet sâhibi olan *Hazret-i Muhammed*'in sîretinin insanlarca bilinmesi lüzûmu hâsıl olmuştur. Tâ ki yeryüzündeki bütün milletler, onu örnek tutabilsin. İşte bu da, *Hazret-i Muhammed*'in Hâtemü'l-Enbiyâ, son peygamber olduğuna en doğru delillerden biridir.

«... مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ»

= *Muhammed* sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değil, velâkin O, Allah'ın resûlü ve peygamberlerin hâtemidir, son peygamberdir."[1]

(1) Sûre: 33 (Ahzâb), âyet: 40

ÜÇÜNCÜ KONFERANS

(TARİHİ BAKIMDAN HAZRET-İ PEYGAMBER'İN SİRETİ)

Geçen konferansta, örnek olması gereken bir tercemei hâlde, dört meziyet bulunması lâzımdır demiştik. Şimdi, *Hazret-i Muhammed*'in siretine bu zâviyelerden bakacağız. Bunlardan birincisi, terceme-i hâlin târihî olması idi.

Bütün dünyâ şâhittir ve günler geçtikçe bu şehâdetin sübûtu artmaktadır ki, müslümanlar *Hazret-i Muhammed*'in siretini gayet mükemmel hıfz ve zabt etmişler ve bu husûsta en ufak bir ihmal göstermemişlerdir. Onun hayâtına müteallik olan şeyleri, her cihetten etrâfiyle ihâta etmişlerdir. Müslümanlar bu mukaddes emâneti dikkatle korumuşlar, ona ziyâ' eli asla dokunamamıştır. Zamânın te'sirâtı onunla kat'iyyen oynayamamıştır. O derece ki, bütün âlem bu hûsûsta gösterilen dikkat ve ihtimâma karşı hayranlığını gizliyememektedir. Asr-ı saâdettenberi, hayâtlarını *Hazret-i Peygamber*'in kavillerini hıfza, hadîslerini rivâyete ve onun mübârek hayâtına müteallik her şeyi nakle vakfedenler, bunları kendilerinden sonra zabtedenlere ve yazanlara aktarmışlardır. Bunlara hadis râvileri, muhaddisler, siyer ashâbı unvânı verilmiştir. Bunlar Ashâb'tan başlıyarak Tâbiîn, Tebe-i Tâbiîn de dâhil olmak üzere bir silsile hâlinde, dördüncü asra kadar muhtelif tabakalara ayrılır. Bu çok zengin târih hizinesi, toplama, yazma ve tedvin bakımından tamam olunca ulemâ; sahâbe, tâbiînden ve onlardan sonra gelen âlimlerden olup *Hazret-i Peygamber*'in hayâtına dâir birşey rivâyet eden râvilerin terceme-i hâllerini yazmağa başladılar. Böylelikle, râvilerin isimleri, künyeleri, nesepleri, yetiştikleri yerler, ahlâkları, âdetleri yazılıp tesbit edilmiş ol-

du. Onların hayâtlarına dâir ne varsa hepsi derlenip toplandı. Bu husûsta yazılanlar müstakil bir ilim hâline geldi ve ona (İlm-i Esmâi'r-Ricâl) unvânı verildi[1].

Sahâbe-i Kirâmın adedi, *Hazret-i Peygamber*'in ömürlerinin sonunda, Vedâ Haccını yaptığı esnâda, yüz bine baliğ olmuştur. Bunlardan onbin sahâbenin ismi ve ahvâli, hâssaten onların terceme-i hâllerine ayrılan târih kitaplarında zikrolunmuştur. Bunlardan herbiri Peygamberin kavillerine, fiillerine, tasarruflarına, siretine dâir birşey hıfzetmiş olduğundan dolayıdır ki, târih onların ahvâlini kayda ehemmiyet vererek terceme-i hallerini yazmıştır.

Hazret-i Peygamber, hicretin onbirinci yılında irtihal buyurmuşlardır. Kibâr-ı Ashâb'tan bir kısmı, Onun irtihâlinden sonra kırk senesine kadar hayâtta idiler. Onlardan sonra, *Hazret-i Peygamber* hayâtta iken genç olan ve sayıları pek az olmıyan Ashâb hayâtta kaldılar. Bu nesil de ortadan çekilip kayboluncа hayâtta Ashâb'tan tek bir kişi bile kalmadı. Böylece *Hazret-i Peygamber*'in nûrundan nûr alan, mişkât-i Nübüvvetten yanan o kandillerin hepsi de birer birer sönmüş oldu. İşte, Ashâb'tan en son vefât edenlerin isimlerini, vefât yerlerini, öldükleri seneleri gösterir bir liste:

---

(1) Meşhur Alman âlimi Doktor **Sprenger** 1854 senesinden i'tibâren Bengal eyâletinde, maârif meclislerinden birinde me'mur olarak bulunuyordu ve orada Asya Cemiyetinin de sekreteri idi. **Vâkıdî**'nin **Kitâbü'l-Mağazî**'sini **Von Kromer**'in yardımı ve tashihi ile 1856 senesinde neşretti. Yine onun itinâsiyle Hâfız İbn-i Hacer-i Askalânî'nin **El-İsâbe fi Ahvâli's-Sahâbe** kitabı tab'olundu. **Sprenger**, ilk Arap kaynaklarına dayanarak **Hazret-i Muhammed**'in siretine dâir eserler yazan ilk Avrupalı olduğunu iddiâ etmiştir. Bununla berâber, doğrusu o da kitabını **Hazret-i Muhammed**'i müdâfaa için yazmış değildir, aleyhinde bulunur, O'na hücûm eder. Ancak 1853-1864 yılları arasında Kalküta'da basılan El-İsâbe'ye yazdığı İngilizce mukaddimede şu itirâfı yapmak insâfında bulunmuştur: **"Geçen milletler arasında hiçbir millet yoktur ki - nasıl ki şimdiki muâsır milletler arasında da böylesi bulunmaz - Esmâ-i Ricâl adiyle anılan adamların terceme-i hâli husûsunda, müslümanların yaptıklarını yapmış olsunlar. Bu çok ehemmiyetli ilimde 500.000 şahsın biyografisini toplamışlardır."**

Son ölen Sahâbe	Vefât ettiği şehir	Vefat târihi
1 — Ebû Ümâme	Şam	86
2 — Abdullah b. Hâris	Mısır	86
3 — Abdullah b. Ebî Evfâ	Kûfe	87
4 — Sâib b. Yezîd	Medîne	91
5 — Enes b. Mâlik	Basra	93

Hayâtta kalan son sahâbî olan *Enes bin Mâlik* Hazretleri, *Hazret-i Peygamber*'in husûsî hâdimlerinden idi ve birbiri ardınca on sene *Hazret-i Peygamber*'in hizmetinde bulunmuş. Onun huzûru saâdetinden ayrılmamıştır.

Ashâb-ı Kirâmın tilmizleri, talebesi olan Tâbiîne gelince: Onların tabakalarının târihi, Hicretin birinci yılından i'tibâren başlar. Onların içlerinden bir kısmı, Asr-ı Saâdette, *Hazret-i Peygamber* hayatta iken doğmuşlardır. Fakat *Hazret-i Peygamber*'i görmek veyâhut yaşlarının küçüklüğü sebebiyle Onun sohbetine dâhil olmak şerefine nâil olamadıklarından Sahâbe sırasına geçememişlerdir. Onlara, mişkât-i Nübüvvetten nûr ve ışık almak mukadder değilmiş. Meselâ, hicretin üçüncü yılında doğmuş olan *Abdurrahman b. Hâris*, dördüncü senesinde doğan *Kays ibn-i Ebî Hâzim*, on dördüncü senede doğan *Said b. el-Müseyyeb* Tâbiîn zümresindendirler. İslâmı neşretmek, onun da'vetini tebliğ eylemek husûsunda, Ashâb'tan sonra, ikinci derecede gelen işbu Tâbiîn Hazerâtı, *Hazret-i Muhammed*'in risâletini uzak yerlere, geniş ülkelere götürüb yaymışlardır. Onların bu dünyâda, dîni hıfzetmek ve ahkâmını neşreylemekten başka emelleri yoktu. Bütün gayeleri, İslâmı her köşeye tebliğ etmek, onun sünnet ve âdabını yaymak, *Resûl-i Ekrem*'in siretini tanıtmaktır. *İbn-i Sa'd Tabakat*'ında, birinci tabakada gelen Ashâb'tan, Medînede olup Kibâr-ı Ashâb'a yetişen, onlardan *Hazret-i Peygamber*'in hadîslerini işitip onları rivâyet eden tâbiînden 139 tânesini zikretmektedir. Alelûmum, Ashâb'a yetişip onlardan hadîs rivâyet eden ikinci tabaka, tâbiînden 129 tânesini kaydetmektedir. Tâbiînin üçüncü tabakası, bir veyâ birkaç Sahâbî görmek şerefine nâil olanlardır ki, bunların sayısı 87 dir. Yalnız Medînede, bir şehirde bulunan tâbiînin adedi 355 i bulur. Mekke'den Tâif'e, Basra ve Kûfe'ye, Şam'dan Yemen'e ve Mısır'a kadar diğer islâm şehirlerine yayılan Ashâb'dan, ilim telâkkî eden tâbiînin adedini artık siz bir kıyâs edin. Bunların, bildiğiniz gibi, İslâmın risâletini neşretmekten, Peygamber'in sözlerini ve siretini tebliğ eylemekten başka emelleri yoktu. Bunların hepsini toplamak, ahvallerini zabtetmek, Sahâbe'den rivâyet ettikleri hadîsleri, sayısına varıncaya kadar, hepsini belirtmek husûsunda müverrihlerin gösterdikleri dikkat ve i'tinâya bakın. İşte, *Peygamber*'in hadîslerini en çok hıfzetmekle mümtaz Sahâbe'den bâzılarının isimleri ve rivâyet ettikleri hadîslerin sayısını gösterir bir liste ki, bu yedi Sahâbeye, çok hadîs rivâyet edenler ma'nâsına müksirîn denir:

Sahâbe Râvînin ismi	Rivâyet ettiklerinin adedi	Vefât târihi
1 — *Ebû Hüreyre*	5.374	59
2 — *Abdullah ibn-i Abbâs*	2.660	68
3 — *Âişe-i Sıddîka*	2.210	58
4 — *Abdullah b. Ömer*	1.630	73
5 — *Câbir b. Abdillâh*	1.560	78
6 — *Enes b. Mâlik*	1.286	93
7 — *Ebû Said El-Hudrî*	1.170	74

Hazret-i Peygamber'in sünnet-i seniyyesinin naklinde, bunlara itimâd olunur. Risâlet-i Muhammediyyenin hıfzını, bunların fazlına medyûnuz. Onların rivâyetleri sâyesinde, Peygamberliği vâzıh olarak anlıyoruz. Onların vefât senelerine bakarsak görürüz ki, Allahu Teâlâ onlara uzun ömürler vermiş, ecellerini uzatmış; bu sâyede onları birçok insan görebilmiş, hıfzettikleri hadîs emânetlerini onlardan öğrenmişlerdir. Böylece rivâyetleri yayılmıştır. O gün ilim, bu gibi şeyleri bilmekti. Dîn şerefine, dünyâ izzetine bununla nâil olur-

lardı. Binlerce Sahâbe, *Hazret-i Peygamber*'in ahvâline dâir gözleriyle gördüklerini, Onun kavillerine ve teşri'ine dâir kulaklariyle işittiklerini kendilerinden sonra gelen nesillere tebliğ ederlerdi. Çünkü, onlara bunu bizzat *Hazret-i Peygamber* emretmişti. O şöyle buyurmuştu: *"Benden duyduklarınızı tebliğ edin." "Burada hazır bulunanlar, bulunmayanlara tebliğ etsin."*. Onlar, din ve ilim hakkında ne biliyorlarsa onları evlâtlarına, kardeşlerine, dostlarına ve akrabâlarına öğretiyorlardı. Gece, gündüz; akşam, sabah işleri ve düşünceleri bu idi. Bu sâyededir ki; İslâmın ilk devirlerinde yetişenler, ilim sâhası hâline gelen âile ocaklarında, kendi muhitlerinde yetişirken İslâm risâletinin hakikatini, Peygamber'in hayâtını tafsilâtiyle öğrenerek yetişmiş oldular; Hadisleri ezberlemek ve bu merviyyâtı hıfzetmek husûsunda, hemen Sahâbenin yerine kaaim olup açılan gedikleri doldurdular. Tâbiîn, duyduklarını harfi harfine hıfzediyorlar, bir kelime bile noksansız olarak aynı elfazla bu rivâyetleri tekrarlıyorlardı. *Hazret-i Peygamber*, Ashâbını, kendinden duyduklarını tebliğe, şeriatini anlayıp da'vetini neşre teşvik ediyordu. Halkı, diledikleri şeyleri O'nun ağzından uydurup söylemekten, işlemediklerini O'na nisbet etmekten şiddetle men'ediyor, bile bile *Peygamber*'in lisânından yalan söyleyene Cehennem ateşinde yanmağa hazırlanmasını ihtâr ediyordu. Onun içindir ki, Kibâr-ı Sahâbe, *Hazret-i Peygamber*'den bir hadis rivâyet ederken, bilmiyerek yalana düşmek ve söylemediğini O'na nisbet etmiş olmak endişesiyle dizleri titrer, yüzleri sararırdı. *Hazret-i Abdullah İbn-i Mes'ut "Kaale Resûlullah = Peygamber buyurdu"* dediği zaman onu bir titreme alırdı ve: *"Böyle, bunun gibi, buna kartb birşey buyurdu"* derdi.

Ma'lûm olduğu üzere, Arapların hâfızası son derece kuvvetlidir. Binlerce şiir ezberlerler, onları eksiksiz ve ziyâdesiz olarak ezberden okurlardı. İnsanın yaradılışı öyledir ki, herhangi bir a'zâ çok işlerse o kuvvetlenir. Sahâbe ve Tâbiîn de, hadis ezberlemede mümârese hâsıl oldu ve bu husûsta son derece ilerlediler. Bir hadis işittikleri zaman, onu derhal kavrarlar ve çocukların Fâtihâ ezberledikleri gibi hemen ezberlerlerdi. Muhaddisler, *Hazret-i Peygamber*'in ha-

dislerinden binlerce, belki yüz binlercesini ezberlerler ve işittiklerini, ezberlediklerini yazarlardı. Muhaddisler, ulemâ ile halk arasında, ezbere bildikleri hadisler nisbetinde ikram ve ta'zim, hürmet ve i'tibar görürlerdi. Onun için yazdıkları defterleri ve sahifeleri, onların muhteviyâtını ezbere bilmeyip, yalnız yazıya i'timâd ediyorlar zannetmesinler diye halktan gizlerlerdi.

Başta *Sir William Muir* ve *Gold Ziher* olmak üzere bâzı müsteşrikler ve hıristiyanlık misyonerleri, sünnetin tedvîni, hadislerin yazılması, Peygamberin irtihâlinden doksan sene sonra başladığını ortaya sürerek insanlarda birtakım şüpheler uyandırmak istemişlerdir. Buraya kadar anlattıklarımdan, Sahâbenin ve Tâbiînin hadisleri ne kadar i'tinâ ile ezberledikleri, hadis rivâyetinde ne kadar ihtiyatlı hareket ettikleri anlaşılmış olduğundan onların sıhhat ve sıdkında şüpheye asla mahal yoktur.

Ashâb-ı Kirâmı, hadisleri yazı ile kaydetmemeğe sevkeden üç sebep vardır. Bunlardan birincisi şudur: Bidâyette, *Kur'ân-ı Kerîm*'le iltibas vâki' olmasın diye *Hazret-i Peygamber*, Ashâbını *Kur'ân*'dan başka birşey yazmaktan men'etmişti. *Kur'ân-ı Kerîm*, hıfzolunarak herkesçe ma'rûf olduktan, hiçbir sûretle bâtıl karışarak tahrif endişesinden âzâde kaldıktan sonra Ashâba, *Peygamber*'den duydukları hadisleri yazmağa izin verildi. Bununla berâber Ashâb-ı Kirâm bu husûsta şiddetle ihtiyat göstermekte devâm ettiler. Çoğu hadis yazmaktan çekinirdi. İkincisi: Ashâb, halkın hadisleri, yalnız yazmağa güvenip elde yazılı olanlar varken hıfza ehemmiyet vermemelerinden endişe ediyorlardı. Nasıl ki bu korktukları sonra başa geldi. Yazma ve tedvin işlerine ehemmiyet arttıkça, ezberlemeye gösterilen i'tinâ azaldı. Ashâbın diğer bir endişesi daha vardı ki, o da elinde yazılı hadis bulunan bir kimsenin âlim olduğu iddiâsına kalkışması idi ve sonraları korktukları bu şey de oldu. Üçüncü sebep de şuydu: Araplar nezdinde yazıya i'timâd etmek, mevhibe noksanlığını ve hâfıza zayıflığını i'tiraf demek sayılırdı. Bu ise onların şerefine dokunurdu. Onun için, ezberlemeğe ehemmiyet vererek hâfızaya i'timâd ederlerdi, ezberledikleri bir şeyi yazsalar bile onu gizli tutarlardı.

Muhaddisinin görüş ve kanaatına göre hâfızalarda hıfzetmek, ya-

zılı satırlarla korumaktan daha emindi. Çünkü yazılı olan birşey, elden ele, yazılıp istinsâh edilirken tahrife ma'rûz kalabilir. Fakat hâfızalarda ezberlenip hıfzolunmuş birşey yine mazbut hâfızalara naklolunurken ona hatâ ârız olmaz, tahrif yol bulamaz.

Ben, sizin huzûrunuzda bu toplantıda ilk def'â olarak mühim bir mes'eleden örtülü bir perdeyi açıyorum ki, o da; her kim *Peygamber*'in hadisleri yüz veyâ doksan senesine kadar tedvin olunmadığını sanıyorsa, şüphesiz hatâ ediyor demektir. Bu, târihe karşı gelmektir. Bu hatânın sebebi şudur: Hadîs-i Peygamberî'ye dâir ilk kitap *İmâm-ı Mâlik b. Enes'in Muvatta'* nâmındaki kitabıdır. Siyere dâir ilk kitap da *ibn-i İshak'ın Elmagâzî*'sidir. Bu iki kitabın sâhipleri olan bu iki büyük imâm, aynı asrın adamı idiler. Birincisi 179 H., ikincisi 151 H. senesinde vefât etmişlerdir. Buna bakarak, hadîs ve siyerin tedvînine başlangıç olarak ikinci asr-ı Hicrînin başlarını i'tibar etmişler. Halbuki iş hiç de böyle değildir. Zirâ; tedvînin ilk başlangıcı bundan çok öncedir. Hadîs yazmağa çok önceden başlıyanlar vardır. 101 H. senesinde vefât etmiş olan *Emîrü'l-Mü'minin Ömer b. Abdü'l-Azîz Celîlü'l*-kadr bir âlim idi. Medîne Vâliliğinde bulunmuş, sonra 99 senesinde Halîfe seçilmiştir. O, hadîs ve sünnette imâm olan *Kadı Ebûbekr b. Muhammed ibn-i Amr b. Hazm'e, Hazret-i Peygamber*'in sünnet ve haberlerini tedvîne başlamasını teklif etmiştir. Çünkü, yavaş yavaş ilmin gitmesinden, ortadan kalkmasından endîşe ediyordu. Bu husûs, *Buhârî*'nin *Ta'lîkat*'ında, İmâm-ı Mâlik'in *Muvatta*'ında, *Dârimî*'nin *Müsned*'inde böylece zikrolunmuştur. *Ebû Bekr ibn-i Hazm*, kendisine yüklenen bu vazîfeyi yapmış, hadîsler, haberler, sünnetler kâğıtlara yazılarak o zaman merkez-i Hilâfet olan Dımışkı'ş-Şam'a gönderilmiştir. Bunlar Suhuf ve kitaplara istinsâh edilerek o günkü İslâm diyârına ve büyük şehirlere gönderilmiştir[1]. Adı geçen bu zâtın, yânî Ebûbekr'in ilim ve fazîldaki yüksek mevkiini bilirsiniz. Medîne-i Münevvere'de Kadı idi. *Ömer b. Abdü'l-Azîz* bu gâyet mühim iş için onu, ilim ve fazlından dolayı seçmiştir. Onun teyzesi olan Amre de Ümmü'l-Mü'minin Hazret-i Âişe'nin talebesi idi. Teyzesinin Hazreti Âişe'den ona rivâyet ettikleri onun nezdinde mahfuz bulunuyordu. *Ömer b. Abdü'l-Âzîz*, ona teyzesinin rivâyet ettiklerini tedvin etmesine işâret eyledi ve gönderdiği kitapta bu husûsu ayrıca zikretti.

(1) **Hâfız İbn-i Abdi'l-Berr, Muhtasar-ı Câmi-i Beyâni'l-İlm, S. 138, Mısır baskısı.**

HAZRET-İ PEYGAMBER ZAMÂNINDA, ASR-I SAÂDET'TE HADİS YAZILMASI

Ben ;Hadîs, sünnet, haber ve siretin yazılmasına *Hazret-i Peygamber*'in zamânında Asr-ı Saâdette başlanmıştır, dersem hakkı tecâvüz etmiş olmam. *Sahîh-i Buhârî*'nin (Kitâbetül-ilm) bâbında zikreylediğine göre: *Hazret-i Peygamber* Mekke'nin fethi günü söylemiş olduğu Hutbesinin, Ebû Şâh nâmında Yemen'li bir Sahâbînin isteğine icâbeten, yazılmasını emretmiştir. *Hazret-i Peygamber* etraftaki hükümdârları İslâm'a da'vet için onlara risâleler, nâmeler göndermiştir ki, bunların hepsi yazılı idi. Mısır hâkimi *Mukavkıs*'a göndermiş olduğu nâme-mektup Mısır'da hıristiyan manastırlarından birinde bir kitabın kapağına yapıştırılmış bir halde bulunmuştur. Zann-ı gâlibe göre bu nâme, *Hazret-i Peygamber* tarafından gönderilmiş olan mektubun aslıdır. Çünkü hattı, kadîm Arap yazısıdır. İbâresi, mühürdeki kelimelerin tertibi, hadîslerde rivâyet olunanın aynıdır. Bu da, rivâyet olunan hadîslerin doğruluğuna ve sıhhatine, ayrıca, en sâdık delillerden biridir. *Hazret-i Ebû Hüreyre* şöyle demektedir: "*Resûl-i Ekrem*'in hadîslerini benden daha çok hıfzeden başka bir kimse olmadığı gibi, onların ben kadar çok rivâyet eden de yoktur. Yalnız *Abdullah ibn-i Amri'bni'l-Âs* müstesnâdır. Çünkü o, *Hazret-i Peygamber*'den her işittiğini yazıyordu, ben ise yazmıyordum." (Sahîhü'l-Buhârî: Bâb-ı kitâbetü'l-ilm) *Ebû Dâvud*'un *Sünen*'inde, *İmâm-ı*

Ahmed'in Müsned'inde kaydettiklerine göre, Abdullah b. Amri'bni'l-Âs şöyle dermiş: Hazret-i Peygamber'den hen işittiğim şeyi, ezberlemek maksadiyle, yazardım. Kureyş: "Sen yazıyorsun, halbuki Resûl-i Ekrem'in gadap ve rızâ hâlinde söylediği oluyor" diyerek beni bundan nehyettiler ve ben de vaz geçtim. Sonra bunu Resûl-i Ekrem'e açıp andım. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber parmağiyle mübârek ağzına işâret ederek: *"Sen yaz, nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a and içerim ki, bundan ancak hak söz çıkar."* buyurdu[1]. Abdullah b. Amri'bni'l-Âs yazdığı bu sahifelere (Es-sâdıka[2]) nâmını vermiştir. Kendisi şöyle derdi: Bana hayâtı iki şey sevdirmiştir: Birisi şu (Es-sâdıka)dır... sonra sâdıkayı şöyle izah etmiştir: (Es-sâdıka) Resûl-i Ekrem'den ancak şu kulaklarımla duyduklarımı yazmış olduğum sahifelerdir. Mücâhit de şöyle demektedir: *"Abdullah ibn-i Amr nezdinde bir kitap gördüm. Ve ona: Bu ne? diye sordum. O da: Bu (Es-sâdıka)dır. Onda Resûl-i Ekrem ile benim aramda hiçbir kimse bulunmaksızın doğrudan Resûlu'llahdan işittiklerim vardır* cevâbını verdi[3]." Sahîhü'l-Buhârî'nin kaydına göre Hazret-i Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra müslüman olanların adedini tesbît için bir istatistik yapılmasını istemiş, yapılan istatistiğe göre müslümanların sayısı binbeşyüze baliğ olmuştur. Yine Hazret-i Peygamber'in emri üzerine zekât ahkâmı, zekâtın nerelerde vâcip olduğu, mikdârı ne idiği mufassal bir sûrette beyân olunmak maksadiyle bunlar iki sahifeye yazılmıştır. İslâm diyârındaki emirlere, vâlilere bundan birer sûret gönderilmiştir. Bunlar Hazret-i Ebûbekri's-Sıddık'ın ve Ebûbekr b. Amr ibn-i Hazm'in evinde mahfûz kalmıştır. (Dârekutnî-Kitâbüz-zekât: 209). Zekât toplamağa me'mûr olan zekât âmillerinin yanında zekât ahkâmı beyân edilmiş bulunan risâleler vardı. Hazret-i Ali'nin kılıncının kınında, ahkâma müteallik hadisler

(1) Müsned-i Ahmed - 2: 162 ve 192: Sünen-i Ebû-Dâvud - 2: 22; Câmii Beyânü'l-İlm - 1: 71

(2) Tabakaat-ı ibn-i Sa'd 2/2: 125

(3) Aynı eser.

yazılı bir sahife mevcut idi, halk buna dâir birşey sorunca onu gösterirdi. (*Sahîhü'l-Buhârî* - 2: 1084 ve 1020). Müslümanlar ile Kureyş müşrikleri arasında yapılan Hüdeybiye antlaşmasında, Hazret-i Peygamber'in emri üzerine, Hazret-i Ali Müsâlâha'yı iki nüsha olarak yazmıştı. Bunun bir nüshası müşriklere verilmiş, diğer nüshası Hazret-i Peygamber'in nezdinde kalmıştır. (*İbn-i Sa'd Megazî* S: 71). Hazret-i Peygamber, Amr b. Hazm'i Yemen'e Vâli ta'yin edip, gönderdiği zaman ona içinde farzlara, zekât ve sadakalara, diyetlere dâir ahkâm yazılı bir risâle vermiştir. (*Kenzü'l-Ummâl* - 3: 186). Abdullah ibn-i Hâkim, Resûl-i Ekrem'den ölü hayvanlara âit ahkâmı muhtevî bir nâme kabûl etmiştir. (Tabarânî-Mu'cemü's-Sagîr; S: 217). Vâil b. Hacer, memleketi olan Hadramevt'e dönmek istediği zaman, Hazret-i Peygamber ona namaz, oruç, ribâ, şarap ve sâire ahkâmını bildiren bir risâle vermiştir. (Tabarâni-Mu'cemü's-sağir S: 242). Emirü'l-Mü'minin Ömer b. Hattâb, kocasının diyetinden kadına hisse verileceğine dâir herhangi birinin elinde Hazret-i Peyyamber'den kalma birşey bulunup bulunmadığını Resûlu'llâhın Ashâbına sorduğu zaman Dahhâk b. Süfyan kalkarak şu cevâbı vermişti: *"Evet bizde Resûl-i Ekrem'den bir nâme var, onda bu beyân olunuyor."* (*Dârekutnî* - 2: 485).

Ömer b. Abdü'l-Azîz hilâfeti esnâsında Medine'ye yazarak Resûl-i Ekrem'in sadaka ve zekât ahkâmına dâir nâmesini sordu ve onun bir nüshası Amr b. Hazm âilesi nezdinde bulundu. (*Dârakutnî*: 451).

Mervan bir def'â halka hutbe okuyarak Mekke'yi ve onun haremini zikrederek, mukaddes bir şehir olduğunu söyledi. Bunun üzerine Râfi' b. Hudeyc halkın duyacağı yüksek bir sesle: *"Medine'nin de haremi vardır, Resûlu'llah onu da mukaddes şehir i'lân etmiştir, bu husûs bizim nezdimizde mevcut bir deri üzerinde yazılıdır. Okumak arzu ederseniz onu size gösterebiliriz."* dedi. Mervan ona: *"Pek âlâ, bundan haberdârız."* diye mukabele etti. (Ahmet b. Hanbel - *Müsned*, 4:141). Dahhâk ibn-i Kays,

Nu'mân b. Beşîr'e bir mektup göndererek *Resûl-i Ekrem*'in Cum'a Namazında, Cum'a Sûresinden başka okumakta olduğu bir Sûreyi sormuştu. O da yazdığı cevapta *Hazret-i Peygamber*'in (Hel Etâ) Sûresini okuduğunu bildirdi. *(Sahih-i Müslim). Hazret-i Ömer'bnü'l Hattâb, Utbe b. Ferkad*'e bir mektup yazarak onda, Resûl-i Ekrem'in ipek giymekten nehiy buyurduklarını hatırlattı *(Sahih-i Müslim).* Bütün bunlar hadise dâir yazılmış şeylerdir. Gâyet açık delillerle bence sâbit olmuştur ki: Kibâr-ı Ashâb *radiya'llâhu anhüm* sünneti ve ahkâmı tedvîn etmek istemişlerdir: hattâ bâzıları bunu bilfiil yapmışlardır. *Hazret-i Ebûbekr*, hilâfeti esnâsında ahkâm ve sünnetleri bir kitap hâlinde toplamıştı, sonra kendisine onu imhâ etmek fikri doğmuştur *(Zehebî - Tekiretü'l-Huffâz). Hazret-i Ömer b. Hattâb* da, hilâfeti zamânında sünnetleri, hadîsleri toplamağa karar vermiş, fakat sonra her nedense bundan vazgeçmiştir. Yukarıda da zikri geçtiği üzere *Abdullah b. Amri'bni'l-Âs, Resûl-i Ekrem*'in izin ve müsâadesiyle ondan işittiklerini sahife hâlinde yazıp toplamış, halk onu görmek için kendisine mürâcaat edermiş, o da onlara gösteriyormuş. *(Tirmizî - Sünen:* 586). *Hazret-i Abdullah ibn-i Abbâs, Hazret-i Ali ibn-i Ebî Tâlib*'in fetvâlarını hâvî bir sicil getirmiştir. *(Sahih-i Müslim* mukaddimesi). *Abdullah ibn-i Abbâs*'ın rivâyet ettiği hadîsleri müteaddit defterlerde idi. Tâif ahâlisinden bir cemaat, o defterlerden biriyle kendisine gelerek içindekileri rivâyet için müsâade istemişlerdir. *(Tirmizî - El-İlel-S:* 691). Tâbiînden *Said b. Cübeyr, Abdullah ibn-i Abbâs*'ın rivâyetlerini yazardı. (Darimi: 69). *Abdullah ibn-i Amr*'ın *Es-Sâdıka* nâmını verdiği sahifeleri, torunu *Amr b. Şuayb*'in nezdinde mevcûd idi *(Tirmizî - Sünen:* 61 ve 113). *Amr b. Şuayb*, o sahifelerden rivâyet ettiği için onu zaif addediyorlar, hâfızasından rivâyet etmesi yakışır, derlerdi. Tâbiînden *Vehb, Câbir Abdullah*'ın rivâyetlerini toplamıştı, bunlar *İsmâil b. Abdü'lkerim* nezdinde idi, bundan dolayı onu zaif addetmişler. *(İbn-i Hâcer - Tehzibü't-tehzib,* 1:316). *Süleyman b. Semure b. Cündüb*, babası nezdinde hadisler yazılı sahifeler bulunduğunu rivâyet etmiştir. Oğlu *Habib b. Süleyman* da bunun aynını rivâyet etmektedir. *(Tehzibü't-tehzib,* 4:198). *Hümâm b. Münebbih, Ebû Hüreyre*'nin rivâyetlerini toplamıştır. Bilindiği vechile *Hazret-i Ebû Hüreyre*, Sahâbe içinde en fazla hadis ezberleyen ve en çok hadis rivâyet edendir. Bu sahifeler Muhaddisler arasında (Hümam sahifesi) diye ma'rûf olmuştu, bunları *İmâm-ı Ahmed b. Hanbel Müsned*'inin ikinci cüz'üne almıştır. *(Müsned*'-in birinci tab'ı, s: 312-318). *Beşîr Nüheyk* de, onun *Ebû Hüreyre*'den rivâyet ettiklerini bir kitaba yazmış ve onları ona okumuştur. *(Tirmizî - Kitâbü'l-İlel:* 10:691; *Dârimî* 68; *Beyhakî - Essüneni'l-Kübrâ:* 10:281). *İbn-i Hacer (Fethü'l-Bârî)* namındaki *Buhârî* şerhinde şunu kaydeder: *Hazret-i Ebû Hüreyre*, bir adamla evine gelmiş, ona bir kısım evrak göstererek: *"İşte benim rivâyetlerim bunlardır."* demiş. Bunu rivâyet eden adam diyor ki: *"Bunlar onun eliyle yazılmış değildi." (Fethü'l-Bârî* - 1:184 ve 185). Sahâbe arasında en çok hadis rivâyet etmekle tanınmış olan *Enes b. Mâlik*, çocuklarına şöyle diyordu: *"Yavrularım, ilmi yazın ve onu yazmak sûretiyle kaydedin." (Dârimî:* 68). Talebesi olan *Eban*, onun rivâyet ettiklerini onun önünde yazardı. *(Dârimî: 68). Hazret-i Selman*'ın şöyle dediği rivâyet olunuyor: *"Abdullah b. Abbas, Hazret-i Peygamber'in hademelerinden Ebû Râfi'den Resûlu'llâh'ın ne işlediğini, ne dediğini sorarak yazarken gördüm." (İbn-i Sa'd - Tabakat,* 2/2:123). *Hazret-i Peygamber*'in siretine dâir en eski müelliflerden olan *Vâkıdî* de demiştir ki: *"Hazret-i Peygamber'in Uman ulusu Münzir b. Sâvi'ye göndermiş olduğu nâmeyi, diğer birtakım mektuplarla berâber Abdullah ibn-i Abbas nezdinde gördüm." (İbnü'l-Kayyim Cevzî - Zâdü'l-Meâd.* 2:57). Taberî'nin kaydına göre *Urve b. Zübeyr*, Bedirden başlıyarak Emevî halifelerinden *Abdü'l-Melik* zamânına kadar olanları mufassal bir sûrette etrafiyle yazmıştır. *(Taberî târihi : 1285).*

Ehl-i Beytten imiş gibi gece gündüz sık sık *Resûl-i Ek-*

rem'in huzûruna giren Abdullah ibn-i Mes'ut, halkın ondan, Resûl-i Ekrem'den duyduklarını yazmalarından şikâyet eder, çünkü o, iltibas vâki' olur endişesiyle, Kur'ân-ı Kerîm'den başka birşey yazılmasını mübah görmüyordu. (Dârimî: 67). Tâbiînden Said b. Cübeyr diyor ki: "*Geceleri Abdullah ibn-i Abbas'dan duyduklarımı, rastgele bir yere, gelişigüzel kaydeder; sabah olunca onları güzelce açık olarak yazardım.*" (Dârimî: 69). Berâ' b. Âzib'in arkadaşları onun huzûrunda onun rivâyetlerini yazarlardı. (Dârimî: 69). Otuz sene Abdullah ibn-i Ömer'in yanında bulunan Nâfi' nâsa yazdırırdı. (Dârimî: 69) Abdurrahman b. Abdullah b. Mes'ut nezdinde bulunan bir kitabı çıkararak: "*Vallah işte bu Abdullah ibn-i Mes'ud'un elinin yazdığı şeydir.*" dedi. (İbn-i Abdü'l-Berr - Câmi-i Beyânil-ilm, s: 17). Said b. Cübeyr demiştir ki: "*Bâzı mes'elelerde ihtilâfa düştüğümüz olurdu. Onu yazardık, sonra Abdullah b. Ömer'e gelip o mes'eleyi arz ederdik ve yazdıklarımızı da ondan gizlerdik, şâyet o yazdıklarımızı bilmiş olsaydı onunla aramızdaki iş bitmiş olurdu. Yâni huzûruna almazdı.*" (Câmi-i Beyânil-ilm : 33). Tâbiînden Esved diyor ki: "*Ben ve Alkame yazılı bir sahîfe bulduk. Onu ibn-i Ömer'e getirip gösterdik. O da onu imhâ etti.* (Câmi-i Beyânil-İlm: 33). Vahiy kâtiplerinden olan Zeyd b. Sâbit Kur'ân'dan başka bir şey'in yazılmasına kaail olmuyordu. Mervan şöyle bir çâre buldu; onu önüne oturttu, ondan habersiz perde arkasına da bir kâtip oturttu, onun söylediklerini yazdı. Muâviye b. Ebû Süfyan da buna benzer birşey yapmıştı. Fakat Zeyd b. Sâbit bunun farkına varmış ve yazılanı imhâ etmesi için ısrar etmişti. (Ahmet b. Hanbel - Müsned, 5: 182). Belki de siz arkadaşlar, isim işitmeğe bıktınız: Bu haberlerden sıkıldınız, size naklettiğim bu fasıllardan yoruldunuz sanırım. Sizden özür ve afiv dilerim. Fakat bizler hep berâber, önümüzde açılan aydın bir yola ulaşmış bulunuyoruz. Hakîkat önümüzde âşikâre meydanda durmaktadır. O da, çok eskiden hadîs-i şeriflerin yazıldığı mes'elesidir.

Size şu sâbit hakîkati bir def'â daha isbât etmek istedim ki, şâyet

yazılı olan ve tedvîn edilen mevsûk olacaksa, Hazret-i Peygamber'in Ashâbı da, onun hayâtında, Asr-ı Saâdette kendi elleriyle onun hadîslerini toplayıp yazmışlar ve bunları kendilerinden sonra gelenlere bırakmışlardır. Onlardan sonra gelenler de bunları kitaplarına almışlardır. Eğer Tâbiînin, Sahâbe devrinde rivâyet olunanların cümlesini cemettiklerini söylersem hakîkati tecâvüz etmiş olmam. Tâbiîn, öğrenebildikleri her haberi ve ahvâli hayâtlarında yazmışlardır. Bu husûsta ciddî araştırmalar yapmışlar, bütün tâkatlerini harcamışlar, uzun seferlere katlanmışlar, ulemânın ve muhaddislerin kapılarını çalarak bilgi toplamışlardır. Bir hadîs için uzak ülkelere gidip uzun mesâfeler kat'edenler çoktur. Bunların en meşhurları, Muhammed b. Şihâb-ı Zührî, Hişâm b. Urve b. Zübeyr, Kays b. Ebû Hâzim, Atâ' b. Ebî Rabâh, Saîd b. Cübeyr, Ebu'z-Zennâd vesâiredir. Sayıları yüzlerce olan Tâbiîn ulemâsı, memleketleri dolaştılar, diyardan diyara koştular; çölleri, belleri aştılar, nerede bir Sahâbî duydularsa ona koşup gittiler. Onların talebeleri de böyle yaptılar. Bütün bunlar, Resûl-i Ekrem'in hadîslerini rivâyet içindi. Böylece, işte bize bu ilim defînesini topladılar. Çok def'âlar bir hadîs için yüzlerce mil mesâfelik yola gidenler olmuştur. Hadîs ve Siyerde İmâm olan Muhammed b. Şihâb-ı Zührî, Resûl-i Ekrem'e müteallik her ne işitti ise cümlesini yazmıştır. Ondan ötürü Ebü'z'Zennâd şöyle demiştir: "*Biz helâl ve harâma dâir olanları yazardık, Zührî ise her şeyi yazardı.*" (Câmi-i Beyânil-ilm-İbn-i Abdi'l-Berr: 37). Tâvûs b. Keysân şöyle demektedir: "*Ben ve Zührî ilim tahsilinde arkadaştık. Ben: "Yalnız sünnete dâir olanları yazacağım dedim ve öyle de yaptım. Ancak Resûl-i Ekrem'e müteallik olanları yazdım. Zührî ise: "Sünnete dâir olanları yazdığım gibi, tâ Peygamber'in Ashâbına müteallik olanları da yazarım, çünkü bunlar da sünnettendir, dedi. Ben "Onlar sünnetten değildir, dedim ve onları yazmadım. Zührî ise yazdı; O kazandı, ben kaybettim.*" (İbn-i Sa'd - Tabakat, 2/2: 135). Bu zikrolunanlar denizden bir damla mesâbesindedir. Tâbiînden yüzlercesi hadîsleri ve haberleri yazarlardı. Zührî onlardan yalnız biridir.

Ma'mer'in rivâyetine göre, *Zühri*'nin tek başına yazdıkları, bir yığın defter doldurmuştu. Bunlar *Veltd*'in kütüphânesinde idi. Birkaç deve yükü tutan bu ilim hazînesi *Veltd*'in katlinden sonra oradan nakledilmiştir.

Zühri, Hicretin 50. yılında doğmuş, 124 te vefât etmiştir. O, Kureyş soyundandır. *Hazret-i Peygamber*'in siretini, ahvâlini ve hadîslerini tesbit ve cem' eylemek için bütün tâkatini sarf etmiş, ilim uğrunda bütün meşakkatlere, güçlüklere göğüs germiştir. Bunu müverrihlerin şu sözlerinden açıkça anlamak kaabildir: "Zühri, *Medîne'de Ensârın evlerini birer birer dolaşır, her eve uğrar, karşısına çıkan kadın, erkek; genç, ihtiyar demez herkese Hazret-i Peygamber'in hadîslerini, siretini, ahvâlini sorardı. Hattâ perde arkasındaki câriyelerden bile Hazret-i Peygamber'in ahvâline, sözlerine dâir bildiklerini sorup yazardı.*" (Tehzibü't-tezhîb: *Zühri*'nin terceme-i hâli). Ashâbın bâzıları, *Zühri*'nin hayâtında sağ idiler. Onlarla görüştü. Sonra *Zühri*'nin talebelerinden olan ulemâ *Zühri*'den ilim telâkki ettiler, bunların sayısı yüzlere bâliğ olur. Bunların, hadîsleri, Sahâbenin kavillerini toplamaktan, İslâm ümmetine dini ta'lim ederek sünneti neşretmekten başka meşgaleleri yoktu. Bunların cümlesi, kendilerini bu işe vermişler, bu husûsta faragatle çalışmışlardır.

Hadîsin tedvîni târihinde en büyük hatâ, bâzılarının tedvîne yüz senesinden sonra başlandığını iddia etmeleridir. Bu hatâ, onların Tâbiîn zamânını ta'yindeki hatâlarından doğmaktadır. Çünkü onlar, hadîs tedvînine tâbiîn zamânında başlanıldığı sözünü duymuşlar. Sahâbeden bâzılarının, yüz sene-i hicrîsi sonlarına kadar yaşadıklarını da biliyorlar. Tâbiîn zamânı, bütün sahâbenin inkırâzından sonra başlıyor zannına düşmüşler, bu yüzden de hadîs tedvînine yüz senesinden sonra başlandığına kaail olmuşlar; halbuki bu yanlıştır. Hakîkatte tâbiîn unvânı, *Hazret-i Peygamber* zamânını idrâk edemiyen veyâhut da *Hazret-i Peygamber*'in son yıllarında doğmuş olsa da *Hazret-i Peygamber*'i görmek şerefine nâil olamıyanlara ıtlak olunur. Tâbiîn, *Hazret-i Peygamber*'in Ashâbını görüp onlardan ilim alanlardır. Şu takdire göre,

en az *Hazret-i Peygamber*'in vefâtından sonra Rebîülevvel, 11 senesinde doğanlar tâbiî sayılırlar. Öyle olunca, tâbiîn Hicretin 11 inci senesinden başlamış olur. Tâbiîn devri denince, 100 senesine gitmek neden? Tâbiîn'in yaptığı bir işin, onlara nisbet olunması için hayâtta olan son Sahâbenin ölümünü beklemeğe ne lüzum var? Sahâbe hayâtta da olsa, Tâbiîn'in yaptığı, Tâbiî'ye nisbet olunmalıdır. Hayâtta olan son Sahâbenin ömrü, hicri yüz senesi sonlarına kadar uzamıştır. Tâbiînin amelleri ise, hicri 11 senesinden başlar. Ve hadîs tedvîni de dâhil olmak üzere, Tâbiînin a'mâli bu tarihten i'tibâren başlamış olur.

Doğrusu; hadîslerin, haberlerin ve ahkâmın müslümanlarca cem' ve tedvîni, toplanıp yazılması üç devir geçirmiştir. Birinci devirde; ulemâdan her biri kendi bildiklerini toplamıştır. İkinci devirde; mühim İslâm merkezlerinden her birindeki ulemâ, yaşadıkları o şehirdeki ulemâ nezdinde olanları o şehir halkına mahsus bir kitapta toplamıştır. Üçüncü devirde; din-i İslâm ilimlerinin cümlesi her şehir ve diyardan toplanmıştır. Tedvîn mevzii olmaktan çıkmış, umûmileşmiş; böylece büyük divanlar ve mecmualar, değerli musannefat ve kitaplar yazılarak meydana getirilmiş; bunlar bugüne kadar gelmiştir. Ve hâlâ elimizde olanlar bunlardır.

Birinci devir; yüz senesine kadar devâm etmiştir. İkinci devir; yüzelli senesine kadar devâm etmiştir. Üçüncü devir; yüzelli senesinden başlıyarak üçüncü asradek veya biraz daha sonraya kadar devâm etmiştir. Bu taksime göre Sahâbe ve Kibâr-ı Tâbiîn birinci devirde yaşamışlardır. Tâbiînin yaşça küçükleri ve Tebe-i Tâbiîn ikinci devirde yaşamışlardır. Üçüncü devir ise, Muhaddisler ve hadîs imâmları zamânıdır. *İmâm-ı Muhammed b. İsmâil Buhâri*, *İmâm-ı Müslim*, *İmâm-ı Tirmizi*, *İmâm-ı* şamışlardır. Tâbiînin yaşça küçükleri ve Tebe-i Tâbiîn ikinci devirde yetişmişlerdir. Birinci devirde toplananlar ikinci devirde kitap hâlinde tedvîn olundu. İkinci devirde tedvîn olunanlar da üçüncü devirde bir araya getirilip tanzim edildi ve büyük hadîs kitapları meydana geldi. İkinci ve üçüncü devirlerde toplananların çoğu, binlerce sahîfeleri ihtivâ eden muazzam kitaplar hâlinde önümüzde durmaktadır ki, haki-

katte bunlar dünyânın en kıymetli ilim hazînelerindendirler. Hattâ bütün dünyânın ilim hazîneleri arasında, senetçe bunlardan daha mevsûk, târih ve rivâyetçe bunlardan daha sahih olanı bulunmaz. Büyük allâme Şibli Nu'mânî bu hususta ne doğru söylemiştir. Üstad demiştir ki:

"Gayri müslim olan diğer milletler, intibah ve kalkınma devirlerinde kendi adamlarının sözlerini ve onlara dâir rivâyetleri toplamak istedikleri zaman, geç kalmış bulunuyorlardı. Çünkü aradan çok uzun zamanlar geçmiş, onlar mâzînin derinliklerinde kalmışlardı. Geçmiş bir milletin ahvâlini yazmağa kalkışmış oluyorlardı. Halbuki mâziye karışmış olan bu şeylerin temizini, bozuğunu, sağlamını, çürüğünü ayırmağa imkân yoktu. Hattâ bu harabeleri rivâyet edenlerin bile ahvâlini, isimlerini, doğum tarihlerini bilmiyorlardı. Bunun üzerine, bu meçhul râvîlerin naklettikleri haber ve rivâyetlerden arzularına muvâfık, ölçülerine uygun, çevrelerine yakışır olanları aldılar. Aradan çok zaman geçmedi, bu uydurma şeyler, hurâfeler kitaplarda yazılı târihî hakîkatler sırasına geçiverdi.

Eski milletlere ve onların haberlerine, geçmiş dinlere, onların mezheplerine ve adamlarına dâir Avrupa'da yazılan eserlerin ekserisi işte bu sakîm yol, bu sakat usûl üzere yazılmış bulunmaktadır.

Müslümanlar ise, haber ve siyer rivâyetleri için başvurulacak muhkem kaideler kurmuşlar, güzel ve metin usuller meydana getirmişlerdir. Bunların en mühimmi ve başta geleni; herhangi bir hâdisenin, ancak ona şâhit olan kimseden rivâyet edilme keyfiyetidir. Bir hâdisenin vuku' bulduğu zaman uzaklaştıkça, o haberi nakleden kimsenin, hâdiseyi gören kimsenin ismini zikretmesi gerekmektedir. Ondan sonra bu haberi nakleden kimse de, hâdiseyi görenden nakleden kimsenin ismini söylemesi îcâb eder. Böylece, haberi nakledenden, hâdisenin vukuu zamânına kadar bütün râvîlerin isimleri, filândan falandan diye bir silsile hâlinde birbirine bağlanmaktadır. Bu râvîlerin emânet, fıkıh ve adâlet sâhibi olmaları, rivâyet ettikleri haberi ne sûretle aldıkları, bunlar hep inceden inceye aranır. Eğer kendilerinde aranan şartlar bulunmazsa, bunlara muhâlif bir halleri varsa, bunun beyân olunması gerekmektedir. Bu vazîfe en güç işlerdendir. Bununla berâber yüzlerce muhaddis, kendilerini bu işe vermişler, ömürlerini bu ilmin tedvînine, tetkikine vakfetmişlerdir. Bu maksat uğrunda bir şehirden diğerine gitmişler, diyar diyar dolaşmışlar, râvîlere âit incelemeler yapıp ma'lûmat toplamışlardır. Kendilerine muâsır olanlarla buluşup görüşmüşler, onların ahvallerini tetkik ederek, bunların doğruluğuna kanâat getirip i'timâd ettikleri kimselerden, bu def'â onlardan öncekiler hakkında bildiklerini sorup öğrenmişlerdir. Bu büyük ilmî mesâî sâyesinde, ulûm-u İslâmiyyenin müstakil bir şûbesi olan (Esmâü'r-ricâl) ilmi meydana gelmiştir. Sonra gelenler, yüz binlerce hadîs ulemâsının, hâfız ve râvîlerin ahvâline vâkıf olma imkânını bu sâyede bulmuşlardır."

Bu, rivâyet ve râvînin tehammülü bakımındandır. Bir de ayrıca Nakdü'l-hadîs ilmi vardır ki, o da dirâyet ve anlayış bakımından meseleyi inceler. Onun da muhkem usûlleri, sağlam kaideleri vardır ki, onlar sâyesinde rivâyet olunanlar tenkîde tâbi' tutulur. Sahihi, çürüğünden, temizi, bozuğundan ayrılır, râcih, mercuh belli olur. Hadîs ve sünnet ulemâsı bu işte yalnız hak ve hakîkati aramışlar; açık delillere sarılarak doğruyu bulmak için uğraşmışlardır.

Ma'lûm olduğu üzere, hadîs rivâyet edenler arasında vâliler, hâkimler, emirler, prensler bulunurdu ki, bunlardan herkes çekinir, onların şiddet ve ceberûtundan korkardı.

Muhaddisler, meslekleri îcâbı, onlar hakkında doğruyu söylemek ve onlara lâyık oldukları dereceyi vermek îcâb ediyordu. Bu hususda, sarâhatten ayrılmamaları yüzünden ma'rûz kalacakları musîbete hiç aldırış bile etmiyorlardı. İslâm emânetini koruyarak Allah'ın rızâsına kavuşmak her şeyin üstünde gelirdi. Vekî' büyük bir muhaddisti. Babası Beytülmâl me'murlarındandı. Babasından bir şey rivâyet ettiği zaman, onu başka bir râvînin rivâyetiyle takviye ve te'kîd ederdi. Bir haber, yalnız babasının rivâyetiyle kalırsa, başka bir rivâyet onu takviye edinceye kadar Vekî' onu almaz, tevakkuf ederdi. Müslümanlardan başka, diğer bir millette bu derece ince arama, hakîkati tesbitte bu kadar titizlik ve ihtiyat gösterme görülmüş müdür? İmâm Muaz b. Muaz diyor ki:

"Mes'ûdî'yi 154 senesinde kitap mütâlâa ederken gördüm." yâni hâfızası bozulmuş da kitaplara bakmak lüzumunu hissetmiş demek istiyor. (*Tehzîbü't-tezhîb* 6:211). Hayranlık uyandıran acîb işlerden biri de şudur: *İmâm Muâz b. Muâz*'a bir adam gelerek: ismini verdiği bir adamdan kitabında hiçbir şey yazmamak, onu ne mevsûk saymak, ne de cerh etmek, belki sükût ile geçiştirmek şartiyle kendisine bin dinar teklif etti. *İmâm-ı Muaz* bu parayı şiddetle reddederek: *"Ben hakikati asla gizleyemem"* dedi. (*Tehzîbü't-Tezhîb*). İnsanlık târihinde acaba ilimde ihtiyâta, hattâ emânete, sadâkat ve istikamete bunlardan daha âlâ misâl bilen var mıdır? Bu sâyededir ki, sünnet ve hadisin bütün rivâyetleri, zamânımıza kadar, olduğu gibi mahfûz olarak gelmiştir ve hâlâ öylece durmaktadır. Vaz'olunan tenkîd kaîdeleri ve râvilerin temiz ahvâli, her zamanda, hattâ zamânımızda bile her isteyene sağlam ile çürük, bozuk ile temiz, râcih ile mercuh, sahih ile zaif arasını ayırma imkânını vermiştir.

Aziz dinleyiciler, kıymetli vakitlerinizden sizi alıkoydum. Dinleyicilerden bâzısının zor kavrayacağı ilmî mes'elelere temâs ettim. *Hazret-i Peygamber*'in siretinden muhtelif safhalar arzederek, onu mütenevvî târihî cepheleriyle gözünüzün önünde canlandırdım sanırım. Burada sizin dikkat nazarınızı başka bir noktaya çekmek isterim. O da, *Hazret-i Peygamber*'in siretinin hangi kaynaklardan alındığı ve bu kaynakların nasıl tedvîn olunup toplandığı keyfiyetidir. *Hazret-i Peygamber*'in siretine dâir en mevsûk ve en sahih olanlar, Azîz ve Hamîd olan Allah tarafından inzâl buyurulan ve bâtıldan çok uzak bulunan *Kur'ân-ı Kerîm*'den iktibas olunanlardır. Onun sıhhatinde, sevgili dostlar şöyle dursun, inatçı düşmanlar bile şek ve şüpheye düşemez. *Kur'ân-ı Kerîm* bize, *Hazret-i Peygamber*'in siretinin bütün safhalarını, bi'setten önceki hayâtının bir kısmiyle birlikte anlatmaktadır. *Kur'ân-ı Kerîm* bize, *Hazret-i Peygamber*'in öksüzlüğünü, fakirliğini, kendisini ibâ-

(1) Târihçi **Mes'udi**'nin ismi **Abdurrahman b. Abdullah b. Utbe b. Abdullah b. Mes'ud**'dur. H. 165 te vefât etmiştir.

dete verdiğini hatırlatır; kendisine Peygamberlik geldikten sonraki ahvâlini etrâfiyle hikâye eder. Allah tarafından kendisine vahyin nasıl geldiği, onu ne veçhile tebliğ eylediği, müşriklerin ona yaptıkları düşmanlıkları, Mekke'den Medîne'ye hicreti, gazveleri zikrolunur. *Hazret-i Peygamber*'in ahlâkı da *Kur'ân-ı Kerîm*'de zikrolunmuştur. Bunların hepsini *Kur'ân-ı Kerîm*'de açık bir beyan, parlak ve metin bir üslûpla mezkûr olarak bulursun. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, *Hazret-i Muhammed*'in siretinden daha güzel, daha sahih ve daha mevsûk bir terceme-i hâl târihin kulağına asla çalınmamıştır.

Hazret-i Peygamber'in siretinin kaynaklarından ikinci merci de hadis kitaplarıdır. Hadîs kitapları, bize *Hazret-i Peygamber*'in akvâline, ef'âline ve ahvâline dâir yüz bine bâliğ olan hadis hıfz etmişlerdir. Bu hadislerin içinden, sahih olanı, zaif ve mevzû olandan ayrılmıştır. Hadise dâir te'lif olunan kitapların en mühimleri, sıhhatini ümmetin kabûl ettiği altı kitaptır ki, Kütüb-i Sitte-i Sıhah denir. Ulemâ, onlarda îrâd olunanların cümlesini tetkik ederek temize çıkarmışlar, onların şevâhid ve mütâbaâtını zikrederek insaflı muhakkika değil, titiz müdakkike bile, ruhlarda en ufak bir şüphe uyandırmağa yol bırakmamışlardır. Kütüb-i Sitteden[1] sonra Müsnedler gelirler. Onların da en büyüğü *İmâm-ı Ahmet b. Hanbel*'in *Müsned*'idir ki, altı büyük cilt tutar. Her cilt, ufak harfle basılmış büyük kıt'ada beşyüz sahîfeyi bulur. Bu *Müsned*, her Sahâbînin rivâyet ettiklerinin hepsini bir arada toplu olarak ihtivâ etmektedir. Müsnedler mevzû'lara göre değil, Sahâbe-i Kirâm isimleri sırasiyle tertîb edilmiş olduğundan bunda *Hazret-i Peygamber*'in bütün teâlimi, ahvâli ve sireti toplu görülür.

Siyerin üçüncü kaynağı, (Megazi) kitaplarıdır. Bunların ekserisini, *Hazret-i Peygamber*'in gazâlarının zikri teşkil eder, bâzan başka umûra âit şeyler de bulunabilir. Megaziye dâir eski eserler-

(1) **Kütüb-i Sitte: Buhârî** ve **Müslim**'in sahihleri ile **Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî** ve **İbn-i Mâce**'nin sünenleridir. Bâzıları **İbn-i Mâce** yerine **İmâm-ı Mâlik**'in **Muvatta**'ını sayarlar. (Mütercim).

den olanlar: 94 H. senesinde vefât eden *Urve ibn-i Zübeyr*'in *Megazi*'si, 124 H. senesinde vefât eden *Zührî*'nin *Megazi*'si, 141 H. senesinde vefât eden *Mûsâ b. Ukbe*'nin *Megazi*'si, 150 H. senesinde vefât eden *İbn-i İshak*'ın *Megazi*'si, 182 H.'de ölen *Zeyyâd el-Bekkâî*'nin *Megazi*'si, 207 H. senesinde vefât eden *Vâkıdî*'nin Megazi'si ve sâiredir.

Siyerin dördüncü kaynağı, *Hazret-i Peygamber*'in siretiyle başlıyan umûmî İslâm târihi kitaplarıdır. Bunların içinde en mevsûk, en sahih olduğu kadar, en uzun ve en mufassal olanı da *ibn-i Sa'd*'ın *Tabakatı*'dır. *İmâm-ı Ebû Câ'fer Taberî*'nin *Târihu'r-Rusûl ve'l-mülûk*'ü *Muhammed b. İsmâîl Buhârî*'nin *Târihu's-sağîr* ve *Târihü'l-kebîr* adlı eserleri, *İbn-i Hibbân Târih*'i, 299 H. senesinde vefât eden *İbn-i Ebi Haysüme el-Bağdâdî Târih*'i ve diğerleri de bu nevi' eserlerdir.

Beşinci kaynak; mu'cizât hakkında te'lif olunan kitaplardır ki bunlara Delâil kitapları nâmı verilir. 255 H. senesinde vefât eden *Ebû İshak El-Harbî*'nin *Delâilü'n-Nübüvve*'si, 276 H. senesinde vefât eden *ibn-i Kuteybe*'nin Delâilü'n-Nübüvve'si, 430 H. senesinde vefât eden *Beyhakî*'nin *Delâilü'n-Nübüvve*'si, 430 H. de ölen *Ebû Nuaym Isfehânî*'nin *Delâilü'n-Nübüvve*'si, 432 H. senesinde vefât eden *Müstağfirî*'nin *Delâilü'n-Nübüvve*'si, 535 H. senesinde vefât eden *Ebü'l-Kaasım İsmâîl Isfehânî*'nin *Delâil*'i bu kabil eserlerdendir. Bunların en büyüğü ve en sâdesi ise 911 H. senesinde vefât eden *Celâleddin Suyûtî*'nin *Hasâisu'l-Kübrâ* adlı kitabıdır.

Altıncı kaynak, Şemâil kitaplarıdır ki, bunlardaki bahisler *Hazret-i Peygamber*'in ahlâkını, âdât ve fezâilini, gündüzleri sabahtan tut da akşama kadar ne yaptığını, geceleri akşamdan sabaha kadar ne ile meşgûl olduğunu zikretmeğe tahsis olunmuştur. Bu nevi' eserlerin en meşhuru ve birincisi *Hâfız Tirmizî*'nin *Kitâbü'ş-Şemâil*'idir. Kibâr-ı ulemâ bunun üzerine birtakım ilâveler yaparak eserler vücûda getirmişlerdir ki, bunların en mühimmi, en büyüğü ve en uzunu *Kadı Iyâz*'ın *(Kitâb'üş-Şifâ fi Hukûki'l-Mustafâ* nâm eseridir. Bunu, *Şihâb el-Haffâcî* şerh ederek eserine *Nesimü'r-Riyâz* unvânını vermiştir. Bu mevzû'da diğer ulemâ da eserler vücûda getirmişlerdir. 432 H. senesinde vefât eden *Ebü'l-Abbâsü'l-Müstağfirî*'nin *Şemâili'n-Nebî* isimli kitabı, 552 H. senesinde ölen *İbnü'l-Mukrî*' *Gırnatî*'nin *Nûrü'l-Sâtı'* eseri, 812 H. senesinde vefât eden *Mecdüddin Fîrûz-Âbâdî*'nin *Sifrüs-seade*'si bu cümledendirler.

İşbu zikrolunan eserlere, bâzı eski ulemânın Mekke ve Medîne ahvâli ve târihine dâir yazdıkları kitaplar da ilâve olunmalıdır. Onlarda da, işbu iki mukaddes şehirde bulunan mübârek makamlar, şerefli mahaller, vâdiler, dağlar ve yollardan bahsolunup *Hazret-i Peygamber*'le alâkası olan her şey zikredilmiş, onları idâre eden emir ve vâliler dahi sayılmıştır. Bu mevzû'da yazılan en eski kitap, 223 H. senesinde vefât eden *Ezrakî*'nin *Ahbâr-ı Mekke* nâmındaki eseriyle 268 H. senesinde ölen *Ömer b. Şebbe*'nin *Ahbâr-ı Medîne*'sidir. Sonra *Fâkihî*'nin *Ahbâr-ı Mekke*'si ve *İbn-i Zebâle*'nin *Ahbâr-ı Medîne*'si gelir.

Sizlere Siret-i Nebeviyyeye dâir olan kitapların isimlerini arzettim ve eskidenberi bu hususta yazılan müellefâtı hatırlattım. Okuyucu, bunlardan *Hazret-i Muhammed*'in siretinin târihteki yüksek mevkiini anlamıştır sanırım. İşbu Muhaddisler ve İslâm Muhaddisleri hulefâ, yalnız rivâyetleri ezbere bellemekle ve yazı ile kaydetmekle kalmamışlar, Müslüman vâliler ve hulefâ, kibâr-ı ulemânın ve imamların ders okutmaları için ders mahalleri hazırlamışlardır.

Mescitlerde, kibâr-ı ulemâdan müderrisler, muallimler, Megazi okutsun diye ayrıca mahaller kurmuşlardır. *Sahâbî Katâde*'nin torunu olup 121 H. senesinde vefât eden *Âsım b. Ömer*, Emevî Halîfelerinden *Ömer b. Abdülâzîz*'in emri üzerine Dımışkı'ş-Şam'daki Mescidü'l-Câmi'de ders okuturdu.

Asr-ı Saâdetten, bulunduğumuz zâmana kadar muhtelif İslâm ülkelerinde ve ecnebî memleketlerde *Hazret-i Peygamber*'in siretine dâir birçok dillerde yazılanlar, binlerce eseri aşmaktadır. Bir örnek olmak üzere yalnız yeni Ordu diliyle sirete dâir yazı-

lanlara bir bakın. Benim takdirime göre, Orduca *Hazret-i Peygamber'* in sîreti hakkında yazılanlar bine bâliğ olmaktadır. Halbuki Ordu dili, en çoğu iki asırdanberi te'lif ve yazı dili olarak kullanılmaktadır.

Müslümanların, kendi Peygamberlerinin sîretine dâir meydana getirdikleri eserleri, şöyle bir yana bırakalım, çünkü onlar Peygamberlerini candan sevmekte ve onun hakkında eser yazmağı bu sevginin bir nişânesi olarak, kıyâmet günü için hazırlık olarak huzur-u İlâhîye takdim etmektedirler. Gel biz hep berâber, O'nu Peygamber tanımıyanların, O'nun sîretine dâir yazdıklarına bir bakalım: Hindûlar, Brahma, Samaj ve sâire gibi müteaddit dinlerin bulunduğu, birçok mezheplerin kaynaştığı Hindistan'da birçok âlimlerin *Hazret-i Muhammed'* in sîretine dâir eserler yazdığını müşâhede etmekteyiz. İslâm dînine ve *Hazret-i Muhammed'* in risâletine inanmayan Avrupa'ya gelince: orada da birçokları tarafından sîrete dâir eserler yazılmıştır. Hattâ hıristiyanlık propagandası yapan misyonerler ve müsteşrikler bile, târihe ehemmiyet vererek ve ilmî susuzluklarını kandırmak için bunu yapmışlardır. Onların yazdıkları da yüzlerceyi aşmaktadır. Vaktiyle Şam'da çıkmakta olan *El-Muktebes* dergisinde, bundan kırk sene evveli şöyle birşey okumuştum: Derginin yaptığı istatistiğe göre Avrupa'da muhtelif dillerle sîret-i Nebeviye dâir yazılanlar 1300 eseri bulmakta idi. *El-Muktebes* dergisinin bu rakkamı neşrindenberi geçen kırk sene zarfında Avrupa matbaalarında *Hazret-i Peygamber'* in sîreti hakkında tab'olunan eserleri de bunlara ilâve edecek olursak bu rakam çok daha kabarıp yükselir. Oxford Üniversitesinde Arap lisânı profesörü olan *Margoliouth* 1905 senesinde *Muhammed* unvanlı kitabını neşretti. Eseri dünyâ büyükleri silsilesinden biri olarak yayınlamış ise de, o, bu kitabını Hak Resûlü olan *Hazret-i Muhammed'* i medh ü senâ için yazmış değildi. Belki hiçbir İngilizce yazar, bu kitapta olduğu kadar *Hazret-i Peygamber'* e şiddetli hücumda bulunan bir eser yazmamıştır. *Margoliouth*, *Hazret-i Peygamber'* in şerefli sîretine müteallik her şeyi şâibedâr etmek, senetlerde şüpheler yaratmak ve târihin isbât ettiklerini bozmak için uğraşmaktan ve mu-

hakkik müelliflerin tahkikatına aykırı gelmekten çekinmemiştir. Bunların hepsine rağmen, kitabının mukaddimesinde *Hazret-i Muhammed'* in sîretini yazanların isimleri saymakla tüketilemiyecek kadar çok olduğunu ve bunların sîrete dâir yazanlar sınıfında yer almağı kendilerine bir muharrirlik şerefi bildiklerini i'tiraftan kendini alamamıştır.

John Davenport, 1870 senesinde *Hazret-i Muhammed'* in sîretine dâir, ingilizce olarak *Apology for Md. and Quran*[1] unvanlı eserini yazmıştır. Bu eser, okuyanda, onun hulûs-ı niyyet ve insafla yazıldığı zannını uyandırmaktadır. Muharrir, eserinin mukaddimesinde şöyle demektedir: *"Hiç şüphe yoktur ki, fâtihler, şerîat ve kanun vâzı'ları arasında, Hazret-i Muhammed' in sîreti ve ahvâli kadar açık ve şümullü bir sûrette hayâtı ve ahvâli herkesçe bütün tafsilâtiyle ma'lûm olan başka bir kimse bulunamaz."*

Oxford'da Teslis Koleji a'zâsından *R. Basworth Smith*, 1874 senesinde Büyük Britanya Krâliyet Cemiyetinde (Hazret-i Muhammed ve Muhammedilik - Müslümanlık) hakkında konferanslar vermiş ve bunlar sonra kitap hâlinde basılmıştır. Bu konferanslardan birinde şu güzel sözlerle ifâde-i merâm etmiştir: *" Alelûmum dîn hakkında denilebilecek şey, ekseriyyetle bidâyetinin meçhul olması keyfiyetidir. Şâyânı teessüf olan cihet, bunun üç dîne[2] ve onların târihî saydığımız sâhiplerine ıtlakı sahih olmasıdır. Çünkü biz, onlar hakkında, bu vasıftan daha güzel bir vasıf bilmiyoruz. Gerçekten biz, dîn da'vetinin ilk pişdarları hakkında gâyet az şey bilmekteyiz. Onlardan sonra gelip, onların dinlerini yaymak için uğraşmış olanlar hakkında bildiklerimiz, ilk da'vet sâhipleri hakkındaki ma'lûmatımızdan daha çoktur. Zerdüşt ve Konfüçyüs hakkında bildiklerimiz, Solon ve Sokrat hakkındaki ma'lûmatımızdan çok daha azdır. Hazret-i Mûsâ*

---

(1) Bu eser **Ömer Rıza (Doğrul)** tarafından **Hazret-i Muhammed ve Kur'ân-ı Kerim** unvâniyle türkçeye çevrilmiştir. (M.)

(2) **Buda; Konfüçyüs** ve **Zerdüşt** dinlerini kastediyor.

ve Buda hakkında bildiklerimiz, Ambrase ve Kayser hakkında bildiklerimizden daha azdır. Hazret-i İsâ'nın terceme-i hâli hakkında bildiklerimiz çok azdır. Bunlar onun çok mütenevvi' olan hayâtının bir kısmını ihtivâ etmektedir. Hazret-i İsâ'nın hayâtının son üç senesi hakkında bilgimiz vardır. Bu üç seneye hazırlık ve mukaddime olan otuz senenin ahval ve şuunundan perdeyi açmağa kim muktedir olur? O, dünyânın üçte birini, yattığı uykudan uyandırmıştır. Belki o, benim hayâtımdan daha çok hayâttadır. Onun misâli hayâtı, bize yakınlığına rağmen, yine bizden uzaktır. O, mümkün ile muhal arasında bulunmaktadır. Fakat onun hayâtının safhalarından çoğu hakkında asla birşey bilmemekteyiz. Hazret-i Mesih'in anası hakkında ne biliyoruz? Hazret-i Mesih'in evindeki hayâtı, âile yaşayışı hususunda ilk arkadaşları = Havâriler hakkında bildiklerimiz nedir? Onlara nasıl muâmele yapıyordu? Rûhî risâleti tedricen nasıl meydana geldi? Halkı Peygamberliğine da'veti nasıl başladı? Daha bunlara benzer içimizde kaynaşan nice nice sualler vardır ki, onlara kıyâmete kadar kimse cevap vermeğe muktedir olamaz."

"İslâmiyete gelince, onun işi çok vâzıhtır. Onda kimseden saklı bir sır olmadığı gibi, onun umûrunda târihe gölge verecek kapalı birşey de yoktur. Onun sahih ve doğru târihi herkesin elindedir. Halk, Lüter'i ve Şâir Milton'u nasıl biliyorlarsa Hazret-i Muhammed'in her umûrunu da öylece bilmektedirler. Eski müverrihlerin onun hakkında yazdıklarında ne esâtir, ne evham ve ne de muhal şeyler bulabilirsin? Bu kabil şeylerden birisine tesâdüf edecek olursan, onu, sâbit târihî hakîkatlerden ayırmak senin için her zaman mümkündür. Burada kimse için ne kendisini, ne de başkasını aldatmak yoktur. İş, gün gibi açık ve yüksekten ziyâ saçan Güneş gibi meydanda olup, onun aydın ışıkları altında herşey apaydın görünmektedir."

Müslümanlar, *Hazret-i Peygamber*'in sîretine dâir binlerce, belki daha çok kitaplar yazmışlardır. Ve hâlen de bu te'lif işi devâm etmektedir. *Sîret-i Muhammediyye*'ye dâir yazılan herhangi bir kitap olursa olsun, diğer Peygamberlerin kıssaları ve sîretleri hakkında yazılanlardan rivâyetçe daha mevsûk, sıhhatçe daha sağlam ve daha açıktır. *Hazret-i Muhammed*'in sîreti hakkındaki ilk kitapları, sâhiplerinden yüzlerce ve binlerce talebeleri öğrenip almışlar, onları temâmiyle anlamışlar; onlarda kapalı bir kelime, müşkil bir ibâre bırakmamışlar, müphemini îzâh etmişler, müşkülünü çözmüşlerdir. Hadîs-i şerîf'e dâir elimizde bulunan ilk eser, *İmâm-ı Mâlik ibn-i Enes*'in *Muvatta'* kitabıdır. Onu müellifinden altıyüz talebesi dinlemiştir ki, bunların içinde halifeler, vâliler, âlimler, fakihler, edibler, zâhitler ve âbitler bulunmaktadır. *Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhâr-i*'nin Câmiü's-Sahih'ini yalnız bir talebesinden, yâni *İmâm-ı Firebr*'den altmış bin erbâb-ı ilim dinlemiş ve almıştır. Dünyâda hangi dindir ki, onun sâlikleri Peygamberlerine ve onun sîretine müteallik hususlarda bu derece ihtiyat göstermiş ve bu kadar dikkatli davranmış olsunlar? Bu babta Sîret-i Muhammediyyeden daha sahih ve daha mevsûk olarak yazılmış bir eser var mıdır? Başka bir dîn, bu derece târihî sıhhat ve sübût şerefine nâil olmuş mudur? Târih, diğer Peygamberlerin hayâtını, *Hazret-i Muhammed*'in sîretinde olduğu kadar bütün tafsilâtiyle muhâfaza edebilmiş midir? Bu mazhariyet İslâmdan ve Sîret-i Muhammediyyeden başkasına nasib olmamıştır.

DÖRDÜNCÜ KONFERANS

(KÂMİL VE MÜKEMMEL OLMASI, BEŞERÎ HAYÂTIN BÜTÜN ŞUÛNUNU İHÂTA ETMESİ BAKIMINDAN HAZRET'İ MUHAMMED'İN SİRETİ)

Arkadaşlar, bugünkü konferansımızın mevzuu, *Hazret-i Muhammed*'in sireti, beşerî hayâtın bütün devir ve safhalarına şâmil tam ve kâmil bir örnek olduğuna dâirdir. Evvelâ şunu bilelim ki, bir kimsenin hayâtı, târihî sübut ve sıhhat bakımından ne kadar sağlam olursa olsun, kemâl vasfını hâiz olmadıkça, insanlar için uyulacak bir misâl ve örnek sayılamaz. Bir kimsenin hayâtı da, bütün safhalariyle halka ma'lûm olup, her cihetten gizli bir noktası kalmayıncaya kadar herkesçe bilinmedikçe, bütün kusurlardan âri ve ayıplardan münezzeh, kâmil bir hayât addolunamaz. *Hazret-i Muhammed*'in hayâtı, doğumu ânından i'tibâren, irtihâline kadar bütün safahâtiyle Asr-ı Saâdette yaşıyan muâsırlarınca bilindiği gibi, târih O'nu, sonra gelenler için de ayniyle hıfz ve nakletmiştir. O, bütün hayâtı boyunca, kavminin arasından ve gözü önünden kaybolmuş değildir. Ancak istikbâlini kazanmak, gelecek hayâtı için hazırlıkta bulunmak üzere ticâret için az bir müddet ayrılmıştır.

Hayâtının bütün safhaları ve olayları, doğumundan tut da süt emzirilmesine, çocukluğuna, gençliğine kadar hepsi ve hepsi - bütün tafsilâtiyle - herkesin ma'lûmudur. Târih, bu Peygamberin ticâretle iştigalini, izdivâcının keyfiyyetini bütün teferruatiyle bilmektedir. Halk, O'nun güzel seciyelerini, iyiliğini, doğruluğunu, Peygamberlikten önce bile sözünde vefakârlığını bilmekte ve O'nu sevmektedir. Kavmi O'na "El-Emin" unvânını vermiştir. Kâ'be ta'mir olunurken Hacer-i Esved'i

yerine koyma husûsunda ihtilâfa düştükleri zaman, O'nu kendilerine hakem ta'yin etmişlerdir. Allah kendisine inzivâyı sevdirip de Hira dağında mağaraya çekildiği esnâda, kavmi O'nun hâline vâkıf olmuşlar, âlemlerin Rabbi olan Yüce Tanrı tarafından kendisine vahiy gelmeğe başlayınca da, hakîkati ayan beyan öğrenmişlerdir. İslâmiyet zuhûr edip halkı Müslümanlığa da'vete başlaması, Allah tarafından kendisine nâzil olan âyetleri insanlara tebliğ etmesi, bunlar hep târihin bildiği şeylerdendir. İlk zamanda, kavminin çoğunluğunun O'na muhâlefeti, bunda inatla ısrarları, Hazret-i Muhammed'in İslâmı neşr için mücâdelesi ve bu husûsta karşılaştığı çetin müşküllere, sonsuz meşakkatlere göğüs germesi, bunların hiçbiri târihin gözünden kaçmış şeyler değildir. Kendilerini, putlara ibâdetten vazgeçirip bir tek olan Rahmân'ın huzûrunda diz çöküp ibâdete da'vet etmeye gittiğinde, Tâif halkının onu nasıl karşıladığını târih unutmuş mudur? Müslümanların gayet az, müşriklerin ise kaahir bir çoğunluk teşkil ettikleri Mekke halkına Mi'râcını, göklere çıktığını haber vermesini târih saklamış mıdır? Mekke'den Medîne'ye hicreti, ondan sonra yaptığı gazâlar ve bunların sebep ve âmilleri, yaptığı muâhedelere karşı sadâkati, musâleha yaptığında bunlara bağlılığı, bunlar târihin nazarından gizli kalmış mıdır? Hüdeybiye sulhu, bir sır değildir, herkesin bildiği bir hakîkattir. Burada zikrettiklerimiz ve zikretmediğimiz daha nice şeyler, Siret Kitaplarını mütâlâa edenlerin ma'lûmudur. Sulh ve müsâlemet dini olan İslâmiyete da'vet için hükümdârlara, krallara ve emirlere yazdığı mektupları, risâleleri herkes biliyor. Hak yolunda yaptığı mücâdeleleri, İslâm da'vetini tebliğ için sarfettiği gayretleri hepimizin ma'lûmudur. Bu cihâd ve mücâdele silsilesi veda' Hacciyle temamlanıyor ve Cenâb-ı Hak insanlara dînini ikmâl edip ni'metini tamamladığını beyan buyuruyor ve bundan sonra *Resûl-i Ekrem*, irtihâl ederek Refik-ı A'lâ'ya çıkıyor. Bütün bunların içinde târihin bilmediği birşey var mıdır? Bu büyük Peygamberin hayâtına, ifâ ettiği irşat vazifesine müteallik şeyler üzerine, en ufak bir gölge salan bir sır perdesi mevcut mudur? Hak veyâ bâtıl, doğru veyâ yalan, sahih veyâ fâsit olarak ona nisbet olunan şeylerin hepsi, bütün tafsilâtiyle münekkitlerin ma'lûmudur. Burada biri çıkıp da şu suali sorabilir:

— Muhaddisler acabâ neden mevzû' ve zaif hadisleri de hıfz ve nakl etmişler? Yalnız sahih hadisleri rivâyetle iktifâ edip diğerlerini neden ihmâl etmemişler?

Bu mes'eleyi inceden inceye düşünenler, bunun şu maslahata binâen olduğunu anlamakta gecikmezler: İslâma hücûm etmek isteyenlere karşı, bütün hücûm kapılarını kapamak. Eğer muhaddisler zaif buldukları rivâyetleri alıp nakletmeselerdi, o zaman düşmanlar neler söylemezdi; Peygamberlerinin bâzı işlerini saklamak için o haberleri atmışlar, derlerdi. Nasıl ki zamânımızda aynı noktadan Hıristiyanlığa hücum etmek imkânını buluyorlar. Fakat İslâm ulemâsından muhaddisler, Peygamberle alâkası olan her şeyi, ister sahih veyâ çürük olsun, ister hak veyâ bâtıl olsun, duydukları gibi cem' ve rivâyet etmişler ve aynı zamanda bunların tenkîdi için kaideler ve tahkîkı için de esaslar kurmuşlardır. O usul ve kaidelere göre, sağlamını çürüğünden, temizini zaifinden seçip ayırmak mümkün olur. Muhaddisler bu sâyede *Hazret-i Peygamber*'in hayâtına âit olayları, haberleri ve ahvâli olduğu gibi sıhhatli bir sûrette hıfzetmişler. O'nun hayâtına müteallik hiçbir şeyi terk etmeksizin, hayâtının en ince teferrüatına, en husûsî safhalarına varıncaya kadar cümlesini zikretmişlerdir. Meselâ bakın: O'nun kalkıp oturmasını, uykudan kalkmasını, heyetini ve duruşunu, gülmesini ve gülümsemesini, gece ve gündüz yaptığı ibâdetlerini, nasıl yıkandığını, nasıl yiyip içtiğini, neler giydiğini, insanlarla karşılaşınca nasıl konuştuğunu, renklerden ve kokulardan hangisini sevdiğini, bütün evsâfını, hilye ve şemâilini tavsif etmişlerdir. O'nun mübârek cesedini, pâk ve pâkize tenini öyle mükemmel tasvir ve tavsif etmişlerdir ki, âdetâ gözünün önünde canlanır. Onun âile hayâtını, bir adamın ehil ve ayâliyle yaşaması, zevcesiyle muâşereti gibi husûsiyetine varıncıya kadar her şeyi, namaz için abdest almasını anlattıkları gibi gusül ve tahâret mes'elelerini de mevzuubahs etmişlerdir.

Müslümanların, Peygamberlerinin ahvâlini nasıl zaptettiklerini, küçük büyük, az çok ehemmiyetli veyâ ehemmiyetsiz bütün haberleri nasıl toplayıp derlediklerini, sayıp döktüklerini anlatmak için Şemâil-i şerîfe dâir, en eski kitaplardan biri olan *Tirmizî*'nin kitabının fihristini arzedeyim:

1 — Peygamber'in hilyesi hakkında olanlara âit bab,
2 — Saçlarının vasfı,
3 — Yaya yürümesi,
4 — Saçlarına düşen ak,
5 — Boya isti'mâli,
6 — Sürme kullanması,
7 — Elbiseleri,
8 — Geçinmesi,
9 — Pabuçları,
10 — Ayakkapları,
11 — Yüzüğü,
12 — Kılıncının vasfı,
13 — Zırhı,
14 — Miğferi (Tolgası),
15 — Sarığı,
16 — Büründüğü esvabı,
17 — Yürümesi,
18 — Başını sarması,
19 — Oturması,
20 — Yaygısı ve yastığı,
21 — Yaslanıp dayanması,
22 — Yemek yemesinin vasfı,
23 — Ekmeği,
24 — Katığı,
25 — Abdesti,
26 — Yemekten önce ve sonra ne derdi,
27 — Kadehi,
28 — Yemişleri,
29 — İçtiği şeyler,
30 — Nasıl içerdi,
31 — Koku sürünmesi,
32 — Konuşması nasıldı,
33 — Şiir okuması,
34 — Gece sohbeti ve hikâyeleri,
35 — Uyku uyuması,
36 — İbâdeti,
37 — Gülmesi ve gülümsemesi,
38 — Lâtife yapması,
39 — Güneş doğduktan sonra namazı,
40 — Evinde nâfile namazı kılması,
41 — Orucu,
42 — Kur'ân okuması,
43 — Ağlaması ve huşû'u,
44 — Yatağı, döşeği,
45 — Tevâzuu,
46 — Ahlâkı,
47 — Mübârek isimleri,
48 — Muâşereti,
49 — Yaşı,
50 — İrtihâli,
51 — Bıraktığı miras,
52 — Kan aldırması.

Bunlar, sırf mübârek nefsine ve kerim şahsına âit husûslardır. Bunlardan başka, daha nice hadisler vardır ki, hayâtının muhtelif safhalarını anlatır. Bunların hepsi en açık ve âşikâre bir şekildedir. Öyle ki, hayâtında saklı, kapalı bir nokta, gizli kalmış bir sır yoktur. Hayâtının her safhası ma'lûmdur. Evine girdiği zaman ehil ve iyali

ve evlâdı arasındadır. Evinden dışarı çıkınca Ashâbı ve arkadaşları arasındadır. Ne yapsa meydanda. Bunların hepsi hıfz ve zikredilmiş ve meşhur olmuştur.

Arkadaşlar: insanların en büyüğü bile evine girince âilesi halkı içinde ahâd-i nâsdan biri imiş gibi alelâde bir adam olur. *Volt a i r e* 'in meşhur bir sözü vardır: *"Bir adam, evinin içinde büyük olmadığı gibi, âilesi arasında da kahraman sayılamaz."* demek istiyor ki, insan evinin içinde bir dereceye kadar lâübâli olabilir. - bütün husûsiyetlerine - başkalarına gizli kalan her şeyine muttali oldukları için, bir insanın büyüklüğü en yakınlarının gözünde küçülür, büyüklük meçhûliyet gölgesinde daha azametli görünür. Bu umûmî hükümden *Hazret-i Peygamber* 'in hayâtı bir istisnâ teşkil eder. *Basworth Smith* şöyle demektedir: *"Büyüklerin şöyle böyle halleri hakkında denilenler, İslâm Peygamberi Hazret-i Muhammed hakkında asla söylenemez."* *Gibbon* 'un şu sözü de buna şahittir: *"Peygamberlerden hiçbiri, Hazret-i Muhammed 'in Ashâbını imtihân ettiği gibi, Ashâbını imtihândan geçirmemiştir.* O, umum insanların huzûruna çıkıp umûmî da'vetine başlamazdan önce, evvelâ kendisini en yakından tanıyan zevcesine, hâdimine, amucası oğluna, akrabâsına, en yakın dostlarına ve samimî arkadaşlarına, kendisinin Peygamber olduğunu takdim ederek onları İslâmiyete ve îmâna da'vet etti. Bu yakınları, Onun da'vâsının doğruluğuna inanarak Onu tasdik ve Peygamberliğine îmân ettiler. Dikkat edelim: İnsanın içyüzünü, hakiki mâhiyetini ve gönlünde olanları karısı herkesten daha iyi bilir. İnsanın kusurlarını, noksanlarını, ayıplarını karısından daha iyi tanıyan bulunmaz. *Hazret-i Muhammed* 'i Peygamberlik da'vâsında ilk tasdik eden, on beş sene berâber yaşadıkları zevcesi *Hazret-i Hatice* olmamış mıdır? O ki, Onun bütün husûsiyetlerine vâkıftı, içli, dışlı bütün umûrunu biliyordu. Peygamberlik da'vâsında Onu ilk tasdik etmesi, bu da'vânın sıdkına en birinci delil değil midir?

Şu da var ki, insanların en büyüğü, bir zevcesi varsa, ona bile kocasında gördüğü şeylerin hepsini halka anlatmasına, onda müşâhede

ettiği halleri insanlar arasında açığa vurmasına müsâade etmez. Fakat *Hazret-i Muhammed*, dokuz tâne zevcesinden her birine, evinin içinde iken Onda her gördüklerini söylemeğe izin vermiştir. Gece karanlığı çöktüğü zaman Onda gördüklerini, gündüz aydınlanınca halka haber vermekte serbest idiler. Kendi odalarında iken müşâhede ettikleri halleri, derneklerde, toplulukta söylemelerinde bir mahzur yoktu. Dünyâ'da, bu derece kendisine güvenen, alnı ak, yüzü pâk olduğundan, kendisi hakkında halkın bir kötü söz söylemesinden endişe etmeyen, dedikodu yapmalarından korkusu olmayan başka bir adam tanır mısınız? Şahsına müteallik işler hep böyle tertemiz ve şâibesizdir. Onun yüksek ahlâkına gelince: bu husûsta eşi yoktur. Yumuşak huyluluk, hoş görürlük, üstün akıl, metin re'y, cömert kalplilik, yüksek himmet, geniş gönüllülük gibi yüksek hasletlerinin izâhiyle hadis kitapları doludur. Bu husûsta en güzel eser, Endülüslü *Kadı Iyâz* 'ın *Kitâbü'ş-Şifâ*'sıdır. Fransa'da bulunduğum esnâda *Massignon* ismindeki müsteşrik bir gün bana şöyle demişti: *"Avrupalılara Hazret-i Muhammed 'in güzel taraflarını, mehâsinini öğretmek için, Kadı Iyâz'ın (Eş-Şifâ) nâmındaki kitabının Avrupa dillerinden birine terceme edilmesi kâfidir."*

Ben, *Hazret-i Peygamber* 'in sîretine dâir olan ikinci cüz'de, Şemâil-i Şerîfini zikrederken kitabı[1] şu bablara ayırmıştım: *"Resûl-i Ekrem* 'in ahlâkı, Onun hilye-i şerîfeleri ve evsâfı, hâtem-i Nübüvvet, saçları, yürüyüşü, sözü, gülmesi ve gülümsemesi, elbisesi, yüzüğü, tolgası, zırhı, yemeği nasıl yerdi, yemekteki âdetleri, nişanları, sevdiği renkler, hoşlanmadığı renkler, koku sürünmesi, nezâfet ve tahâreti, sevmesi, hayvana binmesi.

Hazret-i Peygamber 'in meşguliyetine dâir de şunları zikretmiştim:

Gündüzleri sabahtan akşama kadar yaptığı işler, sonra uyuması, gece Teheccüt namazı kılması, namazda vezâifi, hutbeyi irâd tarzı, seferdeki a'mâli, cihâdı, hastaları ziyâreti, mâtemde olanları tâziyesi, insanlarla görüşmesi ve bilûmum meşgul olduğu şeyler.

---

(1) Ömer Rıza tarafından terceme edilen Asrı Saâdet'in II. cildi.

Onun Meclislerine dâir de şunları yazmıştım: irşat Meclisleri. Meclisinin âdâbı. Ashâbiyle oturma vakitleri, kadınlara tahsîs ettiği meclisleri, irşat usûlü, insanları şen bir çehre ile karşıladığı, sohbetinde bulunanlar üzerinde bıraktığı te'sir ve sözünün tarzı, hutbelerinin envâ'ı ve bunların dinleyiciler üzerindeki te'siri, ibâdetine dâir bahislerin unvanları şunlardır: duâsı, namazı, orucu, zekât ve sadakaları, haccı, Zikrullâha devâmı, Lika-i İlâhiyye olan şevkı, harbte Allah'ı zikretmesi, Haşyetillâh, hudu' ve huşû'u, ağlaması, Allah sevgisi, Allah'a tevekkülü, sabrı, ni'metlere şükrü.

Ayni kitapta ahlâkına dâir şunlar mezkûrdur: Vazifeye bağlılığı, mekârim-i ahlâkı, halka güzel muâmelesi, adâleti, cömertliği, diğergâmlığı, misafir severliği, dilenmeyi çirkin görmesi, sadaka kabûlünden çekinmesi, hediye alması, gayrin minnetinden ve lûtfundan çekinmesi, nezâheti, cefakârlığı, medh ve zemden nefreti, hayâtta tekellüften kaçınması, yiyip içmede israftan çekinmesi, kibir ve riyâdan kaçınması, müsâvâtı, tevâzuu, ta'zimde ifrattan nefreti, hayâsı, işini kendi eliyle gördüğü, azimeti, şecâati, sözde doğruluğu, vefakârlığı, zühd ü takvâsı, kanâati, hilim ve mülâyemeti, afvi, düşmanlarını bile bağışlaması ve onlara ihsânı, kâfirlere ve müşriklere, Yahudilere ve Hıristiyanlara muâmelesi, fakirleri ve yoksulları sevmesi, en büyük düşmanlarını afvi, düşmanlarına hayır duâsı, çocuklara şefkati, kadınlara muâmelesi, hayvanlara merhameti, her şey'e âm ve şâmil olan rahmet ve muhabbeti, yumuşak kalpliliği, hastaları ziyâreti, yumuşak huyluluğu ve lûtufkârlığı, çocuklarına olan muhabbeti, zevceleriyle muâşereti, mektuplaşmada ve hediye göndermede âdâbı, rûhi ve bedenî hastalıkları tedâvisi.

Hâfız İbnü'l-Kayyim Cevzî, Zâdü'l-meâd nâmındaki eserinde *Hazret-i Peygamber*'in ahvâline dâir bilinmesi lâzımgelen bütün şeyleri zikretmiş ve diğer müelliflere nazaran çok daha fazla ma'lûmat toplamıştır. İşte buraya *Peygamber*'e mahsûs ahvâle ve Onun günlük şuûnuna dâir îrâd olunanların fihristini alıyoruz: Mektup ve risâle göndermekte sîreti, yemeğini nasıl yediği hakkında, nikâhda ve ehliyle muâşerette sîreti, uyku uyuması ve uykudan kalkması, hayvana binmekte sîreti, kölelere, cârîyelere karşı muâmelesi, alış verişte, insanlarla olan muâmelesinde tuttuğu yol,

abdest bozmada ittihaz ettiği âdâbı, fıtrî işlerde usûlü, bıyıklarını kesme usûlü, söz söylerken, sükût ederken sîreti, gülüp ağlamada sîreti, hutbe okurken sîreti, abdestte sîreti, mestlerine meshederken sîreti, teyemmümde sîreti, namazda sîreti, iki secde arasındaki celsede sîreti, secdede sîreti, secdeden sonra kaade-i âhirede oturma keyfiyeti, namazda celselerde sîreti ve teşehhütte işâreti, namazdan çıkarken selâm verme şekli, selâm verdikten sonra duâsı, sehiv secdesindeki usûlü, hazerde ve seferde, evde ve mecliste sıra sünnet namazları ve nâfile namazları kılmada sîreti, geceleri Teheccüt namazı kılması, sabah namazının sünnetinden sonra biraz yatağa uzanması, gece namazı, Vitir namazı, Vitir namazından sonra oturarak namaz kılması, vitir namazında Kunut okuması, *Kur'ân-ı Kerîm* kırâet ve tertilinde sîreti, kuşluk namazı kılması, şükür secdesi yaparken sîreti, *Kur'ân*'daki secdelerin usûlü, Cum'ada sîreti, Cum'ada ibâdetleri, Cum'a namazı hutbesindeki usûlü, bayramlarda sîreti, husuf namazı ve küsuf namazında sîreti, yağmur duâsı, seferde sîreti ve nâfile ibâdeti, iki vakit namazını bir vakitte kılması, Kur'ân tilâvetinde ve dinlemekte sîreti, hastaları ziyârette sîreti, cenâzede sîreti ve cenâzeyi acele defni, ölünün üstünü örtmede sîreti, cenâze hazır olunca ölü hakkında sorması, cenâze namazında sîreti, küçüklerin cenâze namazını kılması, kendi kendini öldüren ve ganîmet malından hiyânetle çalan kimselerin cenâze namazlarını kılmağı terk etmesi, cenâzenin önünde yürümekte sîreti, uzakta ölenlere gâip namazı kılması, cenâze geçerken ona ayağa kalkması, tâziyede bulunması, mezarları ziyâreti, Ramazanda fazla ibâdette bulunduğu, hilâli görünce Ramazan orucuna başlaması, Şevval hilâlini görünce orucu bırakıp bayram yapması, hilâl görme husûsunda şâhitliği kabûl etmesi, seferde orucu açmağa ruhsatı, arefe günü iftarı, Cum'a, Cum'artesi veyâ Pazartesi günleri oruç tutması, visal orucu tutması, nâfile orucu tutması ve onu bozunca kazâsını bırakması, Cum'a gününü oruca tahsîs etmeği hoş görmediği, ittikâfta usûl ve sîreti, Hac ve Umre yapmada sîreti, bir senede iki def'â Umre yaptığı, Haccı edâsı ve kurbanını kendi eliyle kestiği, semiz develeri kurban ettiği, çocuk doğunca akîyka kurbanı kestiği, doğan çocuğun kulağına ezan okuması ve ona ad koyması, sünneti, insanlara ad koyması ve kün-

ye vermesi, adiyle veyâ künyesiyle çağırması, sözünde ihtiyatlı olması ve kelimelerini seçmesi, zikir duâları, eve girme âdâbı, elbisesini giyme usûlü, helâya gidip gelme âdâbı, abdest alırken duâ okuması, ezan kelimelerini tekrârı âdâbı, hilâl görünce duâsı, yemekten önce ve sonra duâsı ve yemek âdâbı, selâmın âdâbı, izin almadıkça kimsenin evine girmemesi usûlü, sefer esnâsında duâsı, nikâhda duâsı, bâzı kelimeleri kerih görüp onlardan hoşlanmaması, Gazâ ve Cihatta sireti, harb esirlerine ve kölelere nasıl muâmele yaptığı, ele geçirdiği câsuslara muâmelesi, sulh akdetmede usûlü, muhâriplere aman vermesi, cizye, vergi alması, ehl-i kitab olan Hıristiyan ve Yahudilere ve münâfıklara muâmelesi...

Buraya kadar sizlere, bilhassa *Hazret-i Peygamber*'in ahvâline ve siretine dâir zikrolunanların cümlesini icmâlen beyân ettim, bunları sizin gözünüzün önüne serdim. Tâ ki, müslümanlar en küçük ve ehemmiyetsiz umûra varıncaya kadar Peygamberlerine âit her şeyin hıfz ve zaptına ne kadar ehemmiyet vermiş olduklarını görüyorsunuz. Mühim ve büyük işlere ne derece dikkat ettiklerini bundan anlamak kolaydır. Küçük şeylere bu derece ehemmiyet verenler, büyük işleri nasıl olsa geçiştirirler mi? Şeriat râvileri, sünnetin esaslarını, risâletin usûlünü tesbit ve onları tafsilâtiyle zaptetmek için ne kadar emek sarfettiler ve ne derece itinâ gösterdiler bir bilseniz? Bütün bunlar gösteriyor ki, *Hazret-i Peygamber*'in hayâtı bütün safhalariyle, her cihetten ve her bakımdan tesbit edilmiş ve onunla zamânın elinin oynamasından mahfûz kalmıştır.

Arkadaşlar, şimdiye kadar size anlattıklarım, konferansıma başlarken dediklerimin doğruluğunu isbât eder zannederim. *Hazret-i Muhammed*'in sireti; kâmil, tam ve ihâtalı bir sûrette mazbuttur, demiştim. Bu iddiamın doğruluğunu siz de tasdik edersiniz. Hakikaten, Peygamberlerin arasında hiçbir Peygamber yoktur ki, hayâtı, *Hazret-i Muhammed*'in hayâtı gibi, bütün cepheleriyle tetkik olunup ahval ve harekâtı bütün safhalariyle zaptedilmiş olsun. *Hazret-i Muhammed* târihte bu husûsta da yektâdır. Onun bütün ahval ve harekâtı, siyer ve sülûku itinâ ile mazbuttur.

Vaktimiz dar, halbuki size söylemek istediklerim pek çok; mevzû

her tarafa dal budak salmış, gayet geniş. Ben, mümkün mertebe sözü icmâl etmeğe çalışıyorum. Sizin de dikkatle dinlemenizi ricâ ederim.

Hazret-i Peygamber, Ashâbına ve meclisinde hazır olanlara, kendisinden duyduklarını orada bulunmayanlara tebliğ etmelerine ve duyurmalarına izin vermiştir. Bu müsâade umûmîdir. Evinde yalnız iken ehli ve iyâli arasında olup bitenlere, Ashâbiyle oturup sohbet ederken kendisinden sâdır olanlara şâmildir. Mescitte ibâdet ederken sâdır olan akval ve a'mâli, minbere çıkıp hutbe okuması hâlinden tut da, düşmanlarına karşı harb meydanında savaşı ve mücâhitlerin saflarını düzelterek fisebilillâh cihâdına; evinde sâkin bir odaya çekilip kendisini Rabbına vererek ibâdet etmesi, Allah'a tazarru' ve niyâzına varıncaya kadar bütün bunların hepsi bu izne dâhildir. Gerek zevceleri ve gerekse Ashâbı kendisinden sâdır olan her kavil ve a'mâli başkalarına anlatırlardı. Bilirsiniz, Mescidin önünde bir sofa vardı. Sığınacak evleri, barınacak yerleri olmıyan fakir Ashâb orada barınırdı. Bunlara, Ehl-i Sûffe denir. Bunlar nevbetleşerek Medine'nin dışına çıkarlar, kırlardan odun toplarlar, getirip satarak onların parasiyle geçinirlerdi. Bunlar, *Hazret-i Peygamber*'in sohbetini hiç kaçırmazlardı. Dâimâ Onun meclisine devam ederler, O ne derse, ne işlerse onu dikkat ve emânetle halka rivâyet ederlerdi. Bu Ehl-i Sûffenin adedi yetmiş kişiye bâliğ olmuştur. *Hazret-i Ebû Hüreyre* de onlardan biridir. Ashâb arasında *Hazret-i Peygamber*'den onun kadar çok hadis rivâyet eden yoktur. Bu yetmiş Ehl-i Sûffe, gösterdikleri nişat ve ihlâslariyle, hadis mevzuuna dâhil olan her şeyi *Peygamber*'den ezberlemekten asla fütur getirmezler, bu husûsta hükûmetin gözcüleri ve ilk önderleri mesâbesinde idiler. Gece gündüz, sabah akşam yorulmaksızın çalışırlardı. Hicretten itibâren birbiri ardı sıra on sene her gün bu hal üzere devâm ettiler. *Hazret-i Peygamber*, gazâ veyâ hac maksadiyle Medine'den ayrılınca onlar da diğer Ashâbla berâber onunla birlikte giderlerdi. Böylece bir gölge gibi Onun yanından ayrılmadıklarından *Hazret-i Peygamber*'in hiçbir işi onlardan gizli kalamaz, hele risâlete âit bir husûs asla gözlerinden kaçmazdı. Mekke'nin fethi günü, *Hazret-i Pey-*

gamber' in yanında onbin Ashâbı vardı. Tebük'e harb için yürüdüğü vakit, ordusunda otuz bin Sahâbî bulunuyordu. Son vedâ haccını ifâ ettiği sene, Onunla birlikte kendilerine Sahâbe unvânı itlakı doğru olan yüz bin müslüman da haccetmişti. Bunların her biri, Peygamber' in dini irşâdâtına vâkıf olmağa can atıyor ve dine âit bir şeyi öğrenip onu başkalarına nakletmeyi bir borç biliyordu. Daha doğrusu, bizzat Hazret-i Peygamber onlara kendisinden duydukları bir şeyi tebliğ etmeyi, Onun tasarrufâtını rivâyet etmelerini emir buyurmuştu. Ne dersiniz, bütün bunlardan sonra, Onun hayâtının bir tarafı veyâ bir safhası onların gözünden kaçıp târihe gizli kalabilir mi? Bu, hiç mutasavver midir? Bu Ashâbı cihetinden böyle; ya düşmanlarına ne dersiniz? Onların gözünden bir şey kaçabilir mi? Onlar ki, ellerinden gelen bütün gayretlerini sarfederek Onda yakalıyacak bir kusur aradılar. Fakat hiçbirisi muâhezeye şâyan zayıf bir nokta yakalamaya, tenkîd edecek bir kusur ve noksan bulmağa muvaffak olamadı. Eskidenberi düşmanlarının arayıp arayıp da nihâyet buldukları ve her zaman ve her yerde ileri sürdükleri şeyler şunlardır: Harb yapmış ve çok evlenmiş! Tabii düşmanlarına karşı eli kolu bağlı duracak değildi; kendini müdâfaa her zaman müşrû'dur. Buraya kadar anlattıklarımızdan âşikâre bir sûrette içyüzüne, bütün husûsiyetlerine varıncaya kadar mâhiyetini tafsîl ettiğimiz hayâtı, temiz ve mübârek bir hayâttır. Hangi zâviyeden bakılırsa bakılsın, her noksandan ârî, her ayıptan berî, mâsum ve nezih bir hayât olduğu tezâhür eder. Her safhası herkesçe bilinen bu hayât ile, hakkında ma'lûmâtımız olmayan ve birçok bakımdan târihin içinde bir sır olarak kalan hayât bir olabilir mi?

Arkadaşlar, nazarlarınızı başka bir noktaya celbetmek isterim: Hazret-i Peygamber, hayâtının hepsini ahbabları ve Ashâbı arasında geçirmedi. Ömrünün kırk senesini bi'setten önce Mekke'de geçirdi. Kureyş müşriklerinden olan kavmi arasında idi. Onlarla ticârî münâsebetlerde bulunur, gece gündüz hayât işlerine dâir muâmeleler eksik olmaz, alış veriş ederdi. Günlük hayâtın icapları bitmek tükenmek bilmez; bu muâmeleler, halkla olan teması, insanın ahlâkının mâhiyetini ortaya çıkarır, iyi veyâ fenâ adam olduğu anla-

şılır. Bu uzun hayât yolu, hem i'vicaçlı, hem de dikenlidir. Mânialar ve uçurumlar vardır. İnsânı hıyânete, ahdi bozmağa, haksız olarak mal yemeğe sevkedecek haller zuhûr edebilir. Bu hayâtta öyleleri var ki, hile, dolandırıcılık, alış verişte aldatma, eksik tartarak noksan verme, hak yeme, sözünden dönme onlar için ehemmiyetsiz şeylerdir. Hazret-i Peygamber, bu dikenli ve taşlı yolları geçerek tertemiz, alnı ak olarak kurtuldu, diğerlerine bulaşan şâibelerden O tamâmiyle âridir, temizdir. O derece ki, kavmi Ona El-Emîn unvânını vermişlerdir. Bi'setden ve Peygamberlik da'vâsından sonra bile, Ona muhâlif cephe alan Kureyş, Ona olan fazla i'timatlarından dolayı em'anetlerini ve mallarını Ona emânet verip teslim ederlerdi. Bildiğiniz veçhile, Mekke'den hicret ederken, nezdinde olan emânetleri sâhiplerine teslim etmek üzere Hazret-i Ali'yi Mekke'de bırakmıştı. Bu ne büyüklüktür. Kureyş Onun da'vetini şiddetli bir muhâlefetle karşılamıştı. Ona karşı koymak için ellerinden geleni yapmışlar, başvurmadık çâre bırakmamışlardı. Ona boykot ilân ettiler. Muhâlefette inatla ısrar ettiler. Onun önüne engeller çıkardılar. O, namaz kılarken üzerine işkenbe döküntüleri attılar. Onu taşa tuttular. Öldürmek isteyerek hayâtına kasdettiler, her hileye başvurdular, Ona sâhir dediler, şâir dediler. Onunla alay ettiler. Bütün bunları hep yaptılar, yalnız Onun ahlâkı hakkında birşey demeğe cesâret gösteremediler. Onu hiyânetle itham edemediler. Buna dilleri varmadı. Ona yalan, sözünden dönmek, ahdini bozmak isnâdında bulunamadılar. Hiç şüphe yok ki, Peygamberlik da'vâsında olup kendisine Allah tarafından vahiy geldiğini söyleyen kimse, bütün mefsedetlerden ve kötü amellerden münezzeh ve mâsum olduğunu i'lân etmiş demektir. Eğer Peygamber mûsum olmasaydı, Kureyş Onun Peygamberlik da'vâsını inkâr ederken, haksız olarak yaptığı işleri zikredip va'dinden döndüğünü, onlara mallarında hıyânet ettiğini veyâ sözlerinde yalan söylediğini ortaya atarak Onu gözden düşürmek istemezler miydi? Kureyş, Peygamber'e karşı gösterdiği düşmanlık da'vâsında mallarını sarfettiler, canlarını harcadılar, ciğerpârelerini bile harbte fedâdan çekinmediler. Bu uğurda, ölenler, yaralananlar oldu. Demek her şeyi göze almışlardı. Bununla berâber Hazret-i

Peygamber'in pâk eteğine bir leke sürmeğe. Onun yüce ahlâkını şâibedâr etmeğe kaadir olamadılar. Çünkü *Hazret-i Peygamber*'in ahval ve harekâtı, hayât ve sireti bütün halka âşikâr ve ma'lûmdur. Hiçbir hâli gizli değildi. Dostu düşmanı bu hususta birdir.

Bir gün, Kureyş uluları meclislerinde toplanmışlar, konuşuyorlardı. *Nadr İbn-i Hâris* de aralarında bulunuyorlardı. O çok görmüş, çok geçirmiş, eskilere dâir çok şeyler bilir kurnaz bir adamdı. Dedi ki:

"Ey Kureyş. Muhammed'in işi sizi çok şaşırttı. Ona karşı tedbir almakta âciz kaldınız. Muhammed sizin aranızda yetişti. İçinizde büyüyüp adam oldu. Halkın en sevimlisi O idi. En doğrunuz O idi. Onu emin ittihaz etmiştiniz, yaşını başını alıp da olgunlaştığı bir çağda, size bu din işini arz edince Ona sâhir, kâin, şâir ve mecnun demeğe başladınız. İşte bu yakışmadı. Vallah Onun sözünü dinledim ve Onda bu saydıklarınızın birisi yoktur."

Ebû Cehil, *Hazret-i Peygamber*'in en azılı düşmanı idi. O bile günün birinde Ona şöyle demişti:

"Yâ Muhammed, ben sana sen yalancısın demiyorum, fakat şu getirdiğin ve da'vet ettiğin şeyi inkâr ediyorum." Bunun üzerine şu âyet-i kerime nâzil olmuştu[1]: « قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ »

"= Biliyoruz, onların söyledikleri seni mahzûn ediyor, demek onlar Seni tekzib etmiyor, lâkin zâlimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."

Hazret-i Peygamber akrabalarını ve yakın aşiretini İslâma da'vet etmek hususunda Allah'dan emir alınca Safâ tepesine çıkmış:

— Ey Kureyş, diye haykırarak etrâfına toplananlara demişti ki:

(1) Sûre: 6 (En'am), âyet: 33

— Eğer size şu dağın arkasından bir ordu geldiğini haber versem beni tasdik eder misiniz? Hepsi:

— Evet, dediler. Senin asla yalan söylediğini işitmedik: (Sahih-i Buhârî-Tebbet Suresi Tefsiri).

Hazret-i Peygamber, etraftaki hükümdârlara mektup gönderdiği sırada bu meyanda Bizans Kayseri *Heraklıyus*'a da bir mektup göndermişti. *Heraklıyus*, mektubu alınca ticâretle orada bulunan *Ebû Süfyan*'ı çağırarak ondan bu da'vet sâhibi hakkında ma'lûmat almak istedi. Bildiğiniz gibi, *Ebû Süfyan* o zaman İslâmiyetin ve İslâm Peygamberinin en büyük düşmanı idi. Altı senedir mütemâdiyen müslümanlarla harb yapıyor, müşrikleri müslümanların üzerine saldırtıyordu. Vaziyeti şöyle bir gözünüzün önüne getirin, elinden gelse cismini ortadan kaldırmağa, ismini silip kazımağa kasdeden bir düşman olan *Ebû Süfyan*, düşmanı *Hazret-i Muhammed* hakkında ma'lûmat vermeğe da'vet olunuyor, hem de nüfuz ve kuvvet sâhibi bir hükümdârın huzûrunda bunu yapacak. *Heraklıyus*, *Hazret-i Muhammed* hakkında *Ebû Süfyan*'a soruyor:

— Aranızda nesebi, sülâlesi, nasıldır? *Ebû Süfyan* cevap veriyor:

— Onun nesebi yüksektir.

— Ondan önce bu sözü söyleyen olmuş mudur?

— Hayır.

— Ataları içinde hükümdâr olan var mıdır?

— Yoktur.

— Ona eşraf mı tâbi' oluyor, yoksa zayıf kimseler mi?

— Zayıf kimseler tâbi' oluyor.

— Adetleri artıyor mu, yoksa eksiliyor mu?

— Günden güne artıyor.

— Onun dinini beğenmiyerek ayrılanlar oluyor mu?

— Hayır.

— Onu bundan önce yalan söylemekle ithâm eder miydiniz?

— Asla.

— Gadr edip sözünden döndüğü oluyor mu?

— Hayır, ancak Onunla bir müddettenberi muâhede hâlindeyiz, ne yapacağını bilmeyiz. (Hudeybiye Müsâlehasını kasdediyor).

— Size neleri emrediyor?

— Bize, ancak bir Allah'a ibâdet edin, Ona şerik koşmayın, atalarınızın dediklerini bırakın diyor. Bize namaz kılmağı, sadaka ve zekât vermeği, haramdan sakınmayı ve namuslu olmağı, bir de sılayı, akrabaya iyiliği emrediyor. (Buhârî kitap: 1, bab: 6).

Bundan daha büyük şehâdet olur mu? Vaziyet hakikaten nâziktir, kuvvet ve saltanat sâhibi bir hükümdâr, içi kinle dolup kaynaşan bir adama *Hazret-i Peygamber* hakkında soruyor ve aldığı cevaplar Onun doğru ve hak üzere olduğuna şehâdet ediyor. Acabâ, *Hazret-i Muhammed*'den daha büyük ve daha kâmil başka bir *Peygamber* gösterebilir misiniz? Onun hakkında düşmanların şehâdetine bir bak. Bundan daha sâdık şehâdet olur mu? Târih buna benzer başka bir şehâdet göstermekten âciz kalmıştır.

Arkadaşlar, sizin dikkat nazarınızı, ehemmiyetle telâkki etmeniz gereken diğer bir nokta üzerine çekmek istiyorum. Evvelâ, şunu hatırlayın ki, *Hazret-i Muhammed*'e îman edenler, ne sahillerde balık avcılığı yapanlar ve ne de Mısır Fir'avnlarının esâreti altında bulunanlardır. *Hazret-i Muhammed*'in da'vetine icâbet edip Ona îman edenler öyle adamlardı ki, onlar hürriyete âşık, hamâset ve hamiyet dolu çöllerin zeki evlâtları idi, târihin başındanberi, onların kılıçları galip bir hükûmetin karşısında yumuşamamış, onların boyunları kuvvetli bir devletin önünde eğilmemiştir. Onların geniş bir ticârî faâliyetleri vardı. Her memleketten mal alıp verirlerdi. İran, Suriye, Mısır ve Küçük Asya memleketleri onların ticâret sâhaları idi. Medenî milletlerle temasları ve muhtelif milletlerden insanlarla görüşmeleri neticesi fikirleri uyanmış, akılları açılmış, tecrübeleri artmıştır. Onların târih sahifelerinden bize kadar ulaşan haberleri ve hükümleri bunu göstermektedir. Onların içinden öyle kumandanlar çıktı ki, kazandığı zaferle en büyük fatihlerden sayılmaktadır. Onların arasında memleket idâre eden, halkın umûrunu en güzel bir siyâsetle çevirip yürütenler ve en âdil vâliler, en müdebbir devlet adamları sırasında yer alanlar vardır. Böyle üstün akıl ve metin re'y sâhibi olup bunca mevhibelere mazhar olan kimselere, bu *Peygamber*'in umûrunun hakikati gizli kalması veya ona aldanmaları aklen câiz midir? Bu hiç mutasavver midir? Kendi gözleriyle gördüklerini ve kulaklariyle işittiklerini *Peygamber*'den nakledenler işte bu adamlardır. Onların aldanmasına ihtimâl verilebilir mi? Onlar ki, *Peygamber*'e tâbi' olmakta saâdet görüyorlar. Onun izinde gitmeği kendileri için dünyâda şeref, âhirette sevap biliyorlardı. İşte bunun içindir ki, Onun izinden gittiler, Onun yoluna koyuldular, Onun sünnetine tâbi' oldular. İşte bu da *Hazret-i Muhammed*'in Hak üzere bulunduğuna, en kâmil bir *Peygamber* olduğuna ayrıca bir açık delildir ki, bunu muannitlerden başka kimse red ve inkâr edemez.

Hazret-i Muhammed öyle bir *Peygamber*'dir ki, halktan hiçbir işini saklamamış, hiçbir hâlini gizlemeğe çalışmamıştır. Onun içindir ki, Onu vâki'de olduğu gibice bilip tanıdılar. O, bugün kendisini tanıyanların gözünde, onu gözleriyle görenlerin gözünde olduğu gibidir, dokuz sene gibi uzun bir müddet Onunla zevce olarak geçinen Ümmü'l-Mü'minin *Hazret-i Âişe* şöyle demektedir[1]: *"Resûl-i Ekrem, kendisine vahyolunanlardan birşey gizlemiştir, onu halka çıkarmamıştır zannına kapılanları asla tasdik etmeyin. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur[2]":*

« يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ... » = *Ey Peygamber-i Zişan, Rabbın tarafından sana inzâl olunanı sen tebliğ et; şâyet yapmazsan Tanrı risâletini tebliğ etmemiş olursun."*

İnsanların ve bilhassa kendilerini halkın ıslah, irşad ve tehzîbine vermiş olanların tabiatı öyledir ki, muâhaze olunacak ve ayıplanacak bir hallerinin halk nazarında çıkmasını hiç istemezler. Halbuki

(1) Sahîhü'l-Buhârî, işbu âyetin tefsîrinde nakleder.

(2) Sûre: 5 (Mâide), âyet: 67

Kur'ân-ı Kerim'de bâzı âyetler vardır ki. Allah'u Teâlâ onlarda Peygamberin hatâsına tenbîh etmektedir. Bu âyetlerin cümlesini Peygamber halka okuduğu gibi, onları ezberlemeğe, namazda ve câmilerde onları okumağa teşvik etmiştir. Bu âyetler, bugün de *Hazret-i Muhammed*'e tâbi' olanların lisanlarında diğer âyetler misillû nâzil oldukları gibi okunmaktadırlar. İslâm dininin yayıldığı her yerde, sayıları az olsun, çok olsun, Müslümanlar tarafından bu âyetler okunmaktadır. Eğer bu umur, Kur'ân'da zikrolunmasaydı, onlar böyle her tarafa yayılmazdı. Demek *Hazret-i Muhammed* bu da'vâsında sâmimîdir, bir şey gizlenmemiştir. Onun temiz sîreti ve kâmil hayâtı da böyledir. Her şey, herkes için gün gibi âşikârdır.

Araplar İslâmiyetten önce, Cahiliyyet devirlerinde oğulluğunun boşadığı kadını almağı red ederler, bunu kabul etmezlerdi. *Hazret-i Peygamber*, önce oğulluğu olan *Zeyd*'in zevcesi olup boşadığı *Zeyneb*'i almıştır. Bunun hikâyesi, Kur'ân-ı Kerim'de açık olarak beyan edilmiştir. Ümmü'l-Mü'minîn *Hazret-i Âişe* şöyle demektedir: "Şâyet *Hazret-i Peygamber* Kur'ân-ı Kerim'den bir şey gizlemiş olsaydı, zayıf akıllılar ve câhiller bu mes'eleyi yanlış anlamasınlar diye bu âyeti gizlemesi lâzımdı. (Yânî *Zeyd*'in *Zeyneb*'i boşayıp sonra *Resûl-i Ekrem*'in onunla izdivâcını anlatan âyetleri) fakat bunu yapmadı." Bu da *Hazret-i Peygamber*'in halktan hiçbir şeyi gizlemediğine bir delil değil midir? Hakîkaten Onun sîretinde, insanlardan gizli bir nokta yoktur.

Burada İngiliz büyüklerinden *Baswarth Smith*'in bu husûstaki şehâdeti zikre şâyandır, o şöyle demektedir: "Burada güneş açık ve parlak olarak meydandadır. Işıkları herşeyi aydınlatmakta ve her şeye ulaşmaktadır, şüphe yok ki, yaşamış bâzı öyle şahsiyetler vardır ki, onlar hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Onların hakîkatlerini, biz ebediyyen öğrenemiyeceğiz ve yâhut onlara âit bâzı şeyler, dâimâ meçhul kalacaktır. Lâkin *Hazret-i Muhammed*'in hâricî târihine gelince; neş'etinden tut da gençliğine varıncaya kadar bütün tafsilâtiyle ma'lûmumuz olduğu gibi halkla olan alâkasını, bağlılığını, âdetlerini, ilk fikirlerini, bunların geçirdiği merhaleleri, tedricen yükselmesini, sonra nevbet nevbet İlâhî Vahyin kendisine nüzûlünü, bunları hep biliyoruz. Kezâ, Peygamberliğini i'lân edip de İslâma da'vet başladıktan sonra dâhilî târihini de bilmekteyiz. Onun kitabı olan Kur'ân-ı Kerim elimizdedir. O öyle bir kitaptır ki, hakikat olmakta, mahfuz bulunmakta ve ma'nâlara göre, vâni sun'i tertibi iltizâm etmemek husûsunda onun benzeri yoktur. Onda ma'nâ ve lâfız haşr olmaktadır. Onun sıdk esâsı üzerine kaaim olduğunda, kimse üzerinde durulmağa değer bir şüphe bile ortaya atılamamıştır. Bizim nazarımızda o, asrının rûhunun mümessilidir ve muhitinin bir aynasıdır. Bunun için o, her nevi tasannu' ve tekellüften âzâdedir. Tertibi iltizam etmemesi, bir şeyden ve onun zıddından bahsetmesi bizim için yorgunluğu mûcip olabilir. Bununla berâber o, büyük fikirlerle doludur. Onda Rabbânî rûhâniyyetle dolu, yalnız ona bağlı, ancak ona mâtuf ve Allah'ın emriyle mest ve hayran bir ruh bulursun. Hazret-i Muhammed, insanî zaaflardan beri olduğunu iddia etmemiştir.Belki Hazret-i Muhammed'in azametine en büyük delil, Onun bu insânî zaaflardan uzak olduğunu iddia etmemesidir."

Gibbon şöyle der: "Bidâyet-i emirde, Hazret-i Muhammed, Onun beşerî zaaflarını bilen ve Onu herkesten çok daha iyi tanıyanlara - kendisine vahiy gelen bir Peygamber sıfatiyle - İlk da'vetini tebliğ ettiği zamanki o çetin imtihanda muvaffak olduğu kadar, eskiden gelip geçen Peygamberlerden hiçbiri muvaffak olamamıştır. O, Peygamberliğini ilk önce zevcesine, kölesi Zeyd'e, Amucası oğlu Hazret-i Ali'ye, en sâdık dostu olan ve ondan hiç ayrılmayan Hazret-i Ebûbekr'e arz etti. Ve işte bunlar herkesten önce Onun Peygamberliğini tasdik ile Ona îmana icâbet ettiler. Hazret-i Muhammed'e gelince, Peygamberler tâlii Onun hakkında değişmiş oldu. Gelip geçmiş Peygamberler hakkında vâki' olan umûrun burada bir'akis olduğunu müşâhede ediyoruz. Hazret-i Muhammed'i sevmiyenler, Onu iyi tanımamış olanlardı."

Bütün bu târihî şehâdetler gösteriyor ki, Hazret-i Peygamber'i en iyi tanıyanlar ve Onun en yakınları olanlar, Onun Peygamberliğine en kuvvetli inananlar olmuştur. Diğer Peygamberlere gelince,

pek azı müstesnâ olmak üzere, onlara îman edenler, onları tanımıyan ecânip, yabancılar ve garibler idi. Kendilerini en iyi tanıyan âileleri efrâdı ve akrabaları îman etmekte gecikmişler ve tereddüt etmişlerdir. Halbuki *Hazret-i Muhammed*'in Peygamberliğini tasdik eden mü'minler Onun her hâlinin hakikatini en iyi bilenler, Onun ahlâkına, âdâtına, sîret ve ahvâline en çok muttali' olanlardı. Ona îman edenlerin her biri, bu mukaddes îman uğrunda en şiddetli imtihanlara mâruz kaldılar, en ağır işkencelere katlandılar. *Hazret-i Peygamber'in zevcesi Hazret-i Hatice* bile müslümanların mahsur kaldıkları Ebû Tâlip yurdunda - mahallesinde - üç sene Peygamberle birlikte o da orada kalmış, o da bütün Müslümanlarla berâber açlığa, susuzluğa, yoksuzluğun her nev'ine katlanmıştır. *Hazret-i Ebûbekr*, Mekke ufukları üzerlerine daralınca, gecenin karanlığını siper edinerek Peygamberle berâber Mekke'den çıktı. Düşman onları izlerinden adım adım takip ediyordu. Ebûbekr arkadaşlık hakkını yerine getirdi. Dostluk ahdine son derece vefâkâr idi. *Hazret-i Ali* ise, müşrikler *Hazret-i Peygamber*'in canına kasdettikleri gece, Onun yatağında yatmak cesâret ve fedakârlığını gösterdi. Kölesi *Zeyd* ise. *Hazret-i Peygamber*'in merhamet ve re'fetine mazhar olarak Onun evlâdı yerine kaaim olmuştu. Öz babası onu almağa geldiği vakit, *Hazret-i Peygamber*, onu babasına dönmek veyâ *Peygamber*'in şefkat ve âtıfeti altında kalmak arasında muhayyer bırakınca o, *Hazret-i Peygamber*'in yanında kalmağı, babasiyle birlikte kabilesi nezdine dönmeğe tercih etti.

Higens "Appology For Mohammed = Muhammed'den itizar" unvanlı kitabında der ki: "*Hazret-i İsâ'nın etba'ı şunu dâimâ hatırlarında tutmalıdır ki, Hazret-i Muhammed'in da'veti Ashâbının kalplerinde öyle bir hamiyet ve gayret uyandırmıştır ki, Hazret-i İsâ'ya ilk tâbi olanlarda bunu göremiyoruz. Onlarda böyle birşey arayanlar elleri boş, hâib ve hâsir dönerler. Düşmanları, Hazret-i İsâ'yı çarmıha germeğe götürdükleri vakit, havârileri onun etrâfından dağılıp kaçtılar. Onu yalnız bıraktılar. Arkadaşları onu aldattılar. Dini sermestlikten ayılarak Peygamberlerini düşmanlarına teslîm etmekle ona ölüm kadehini sundular. Hazret-i Muhammed'in Ashâbı ise, tecâvüze uğrayan Peygamberlerinin etrâfında bir kale gibi toplandılar, canlarını tehlikeye koyarak Onu müdâfaa ettiler ve düşmana galebe çaldılar*[1]."

Uhud harbinde, Kureyş müşrikleri Müslümanlara hücûma geçtiklerinde, Müslümanların safları bozulup dağıldıkları zaman *Hazret-i Peygamber*, fedakârlar hani? deyince, Ensardan yedi tane yiğit ortaya atılmış ve herbiri *Hazret-i Peygamber*'i müdafâa ederken canlarını fedâ etmişlerdi. Bu harbde, Ensardan bir kadının hânesinden tam üç erkek şehit düşmüştü: Babası, kardeşi ve kocası. Bunların acı haberlerini kendisine biribiri ardınca ulaştıkça, o evvelâ *Hazret-i Peygamber*'in nasıl olduğunu soruyordu. Kendisine *Peygamber*'in sağ ve sâlim olduğu söylenince teselli buluyordu. Nihâyet dönüşte *Hazret-i Peygamber*'in mübârek yüzünü görünce kendini tutamadı: "*Sen sağ olduktan sonra her musîbet hiçtir, Yâ Resûla'llah!*" dedi.

Onu müdafâa edenler; Onun uğrunda canlarını fedâ edip şehit düşenler; Onu hakkiyle tanıyorlar; Onun yolunu, ahlâkını ve siretini temamiyle biliyorlardı.. Eğer *Peygamber*'in hayâtı onların nazarında kâmil ve yüce olmasaydı, Onu herkesten çok sevmeseler, Onun uğrunda canlarını fedâ etmezlerdi. Ashâbının nazarında O, herşeyden büyük ve kıymetli idi. İşte bu sebeplerdir ki, Peygamberin hayâtı, Ashâbına örnek olmuş, Onun sevgisi Allah sevgisine vesîle tutulmuştur. Allahu Teâlâ şöyle buyurur[2]:

« قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ ... »

= *Habîbim, de ki: Siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız, bana tâbi' olun ki Allah da sizi sevsin.*"

Hazret-i Peygamber'e ahlâkında, a'mâlinde, ef'âlinde ittiba' etmek; Onun sünnet ve siretine uymak Allah sevgisinin alâ-

(1) (Bak: 1873 senesi Berlin tab'ından Ordu lisânına terceme, S. 66/67)

(2) Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 31

metlerinden olarak zikrolunmuştur. Bir insanın, ânî olarak ma'ruz kaldığı bir hal karşısında, dinî gayret ve hamiyet sâikasiyle nefsini fedâ etmesi kolaydır. Fakat bütün hayâtı boyunca, hayâtının bütün safhalarında ve devirlerinde, bir şahsın **yoluna gitmesi, ve** onun ardından ve izinden hiç ayrılmıyarak onu takip etmesi, onu örnek tutması; işte bu biraz güçtür. Bu böyle iken *Hazret-i Muhammed*'in Ashâbı, hayâtlarının bütün safhalarında ve ömürleri boyunca hayât yollarında ef'âl ve ahlâkta Ona tâbi olmuşlardır. Onun izinden gitmişler, bu uğurda en ağır güçlüklere göğüs germişler, en çetin imtihanları vermişler ve neticede muzaffer olmuşlardır. *Hazret-i Peygambere'e* son derece bağlılık ve Ona karşı beslenen sâdık ve hâlis muhabbet, Ashâbı, tâbiîni, tebe-i tâbiîni, onlardan sonra da muhaddisleri, siyer sâhiplerini ve müverrihleri; *Hazret-i Peygamber'e* müteallik kavil ve amel, emir ve nehiy, hadîs ve ahlâk hakkında her ne varsa hepsini son derece dikkat ve itinâ ile toplamaya sevketmiş; bu sâyede bunlar, sonra gelenlere ulaşmıştır. Onların bu yaptıkları ne güzel bir harekettir. Bu vazîfeyi hakkiyle îfâ etmişlerdir. Her Müslüman, elinden geldiği gücünün yettiği kadar bu vazîfelerden geri kalmamıştır. Eğer *Hazret-i Muhammed*'in hayâtı, Ashâbının ve etbâının nazarında kâmil ve yüce bir hayât olmasaydı, Ona bu derece candan, yürekten bağlanmazlar ve Ona tâbi' olmağı kendileri için bir şeref ve kemal bilmezler, Ona uymağı saâdet ve refâhın kaynağı, hayır ve faziletin esâsı saymazlardı.

Hazret-i Muhammed'in hayâtının bilûmum Müslümanlar için en kâmil bir örnek olduğu İslâmın tâlimâtı cümlesindendir. Bunun için, Onun hayâtını bütün safhalariyle, bilûmum cepheleriyle bütün insanlara beyân etmek lâzımdır. Müslümanlar bunu tamâmiyle gerçekleştirmişler ve bu husûsta son derece dikkatli davranmışlardır. Ona âit hiçbir şey gizli değildir. Onun mübârek hayâtının silsilesinden bir halka bile noksan kalmamıştır. Onun bütün ahval ve şuûnu, târih kitaplarında yazılıdır. Bütün bunlar Onun mübârek hayâtının temiz ve kâmil, her nevi' noksanlardan münezzeh olduğunu göstermektedir. Bir insanın hayâtı, bütün cepheleriyle vâzıh ve parlak, bütün safhalariyle mâlûm olup, bütün iyi şeyleri câmi', en güzel ahlâkı ve hayırlı teâlimi müştemil olmadıkça, beşeriyyet için örnek olamaz.

Bâbil, Hint, Çin, Mısır, Suriye, Yunan ve Roma ülkelerinde parlak ve büyük medeniyetler, yüksek harslar, ileri kültürler vardı. Bu memleketler halkının, kendilerine mahsus birtakım ahlâk ve terbiye usulleri mevcuttu. Oturup kalkma, görüşüp konuşma ve yiyip içmede muâşeret, âdâb usulleri ittihaz edindikleri kaideler vardı. Her birinin husûsî bir yaşayış tarzı vardı. Giyinip kuşanmaları; uyuyup kalkmaları, insanlarla görüşüp muâmelelerde bulunmaları hakkında usul ve nizamları mevcuttu. Evlenme için birtakım kaideler vaz'etmişlerdi. Ölüleri defin, matemlerde ta'ziyet, şenliklerde tebrik için her birinin âdeti vardı. Hastaları ziyâretten tut da, dostları karşılamıya, arkadaşlarla musâfahaya ve hattâ hamam yapmaya varıncaya kadar usulleri, kaideleri, âyinleri vardı. Bunların hepsi onların medeniyet ve harsleri hâlinde tezâhür etmiştir. Bu usul ve âdâb, uzun asırlar boyunca meydana gelip tamamlanmıştır. Sonradan, zamanlar onların eserlerini, yıkmış; izlerini silmiş, yok etmiştir. Uzun asırlarda meydana gelen bu eserlerin ve harslerin hepsi kısa bir müddette yok olmuştur.

İslâm medeniyeti ise, az zamanda meydana gelmiş ve sür'atle inkişaf ve tekâmül ederek parlamıştır. Ve hâlen İslâm medeniyeti devâm etmektedir. Ondört asırdanberi, yeryüzünde muhtelif milletler ve kavimler, bu medeniyete intisâb etmektedir. Ve bunda Arabı, Hintlisi; şarklısı, garplısı müsâvidir. Müslümanlar bu nûru Peygamberlerinin meş'alesinden almaktadırlar. O nûr ki, Ashâbın hayâtına ışık vermiş, Onun nûrları, Tâbiînin ve onlardan sonra gelenlerin hayâtlarını aydınlatmış ve ortaya sâlih ve temiz bir içtimâî zümre çıkmıştır. Doğru âdâbiyle, İslâm âleminde örnek olanlar onlardır. Başka türlü ifâde edelim: *Hazret-i Muhammed*'in hayâtı, bu dâirenin merkezini teşkil eder. Ashâb-ı Kirâm da o merkez noktasının etrâfında bir dâire hâlinde toplanır, diğer Müslümanlar da onların etrâfındadır. İslâm medeniyeti bugün eski parlaklığında değilse de yine eserleri devâm etmektedir. Müslümanlar bugün de onun irşâdına uymaktadır. Bidâyette, *Hazret-i Muhammed*'in hayâtı, bütün Sahâbe için örnek idi. Ona tâbi' olmuşlardır. Sonra gelen Müslüman-

lar da Onu örnek ittihaz edegelmişlerdir. Ve dâimâ Onun sireti gözlerinin önünde durur. Hint veyâ Afrika putpereslerinden bir kabile, Hıristiyanlığı kabûl ederek *Hazret-i İsâ*'nın dinine girse, dinini *İncil*'den alır. Fakat harsini ve hayâtın diğer mazâhirini Avrupa medeniyet ve harsinden almış olur. Halbuki Avrupa medeniyetinde Hıristiyanlık eseri yoktur. Bir kavim Müslümanlığı kabûl edince, dînini *Hazret-i Peygamber*'in da'vet ettiği şekilde kabûl eder. *Peygamber*'i örnek tutar. Âdâb-ı muâşeret ve cemiyet hayâtı tarzını ondan öğrenir. *Hazret-i Peygamber*'in teâlimi; âdâb, ahlâk ve muâşeret husûsunda ona rehber olur. Müslümanlık ahlâkı potasında eriyerek en güzel kalıba dökülür. Yahudinin biri, Ashâbtan birine şöyle demişti: *"Sizin Peygamberiniz size her şeyi öğretiyor ,hattâ bâzı hakir şeyleri bile."* Sahâbe de şu cevabı vermişti: *"Evet, bizim Peygamberimiz bize her nevi âdâbı öğretmektedir..."*

İşte bu dünyâda, beşerî hayâtın bütün şuûnunda bir parlak kandil gibi yanan *Hazret-i Peygamber*'in siretini insanlara takdim ediyoruz: *Hazret-i Muhammed*'in sireti, saf ve temiz bir ayna gibidir. Her insan onda sûretini ve rûhunu, içini ve dışını, sözünü ve amelini, ahlâkını ve âdâbını görebilir. Ve bu aynada gördüklerine göre, ahlâkını ıslah edip eğrilikleri düzeltmek elindedir.

İslâm ümmeti, kusurlarını düzeltmek, hatâlarını ıslah etmek husûsunda, Peygamberlerinin sireti dışında usûl ve kaide aramaz. O bundan müstağnidir. Onun nezdinde, Peygamberinin sireti, en doğru mizan ve en âdil terâzidir. Hayır ile şer, hak ile bâtıl arasını o ayırd eder. Hakikaten bu âlem, hayâtı örnek tutulacak kâmil bir insanın siretine cidden muhtaçtır. Bu dünyâda Hâtemül-Enbiyâ *Hazret-i Muhammed*'in hayâtı kadar, sireti târihçe bütün tafsilâtiyle bilinen başka bir kâmil insan yoktur. İnsanlar, *Hazret-i Muhammed*'in siretini düstur ittihaz etmekten vâreste kalamazlar. Onun temiz hayâtı bütün insanlar için örnek olmağa sezâdır.

BEŞİNCİ KONFERANS

(HAZRET-İ MUHAMMED'İN SİRETİ, HAYATININ HER SAFHASINI CÂMİ' ŞÜMULLÜ BİR ÖRNEKTİR)

« ... قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ »

"Habîbim, de ki: Gerçekten siz Allah'ı seviyorsanız, bana tâbi' olun ki, Allah da sizi sevsin[1]."

Bütün dinler ve mezhepler, halkı kendi kurucularına tâbi' olmağa ve onun izinden gitmeğe teşvik etmekte ve kendi Peygamberlerinin sözleriyle amel etmeği tavsiye eylemektedir. Bu sûretle Allah'ın rızâsı kazanılır ve muhabbetine kavuşulur.

İslâmiyete gelince, bu husûsta daha hayırlı bir yol tutmuştur. O, *Hazret-i Peygamber*'in a'mâlini, insanlığın önüne sererek Onun tam ve kâmil siretini örnek olarak takdim etmiştir. *Hazret-i Peygamber*'in siretine tâbi' olarak onu örnek tutmağı, Allah'ın rızâsını ve muhabbetini kazanmağa vesile kılmıştır. Bundan dolayıdır ki, İslâm dininde iki merci' vardır: Allah'ın kitabı ve Resûlü'nün sünneti. Allahu Teâlâ'nın ahkâmı, Kitab-ı İlâhî olan Kur'ân-ı Kerîm ile *Peygamber*'in sünnetlerinde beyan buyurulmuştur. Sünnet: lûgatte yol ma'nâsınadır, şeriat ıstılahında ise: *Peygamber*'in ihtiyâr ettiği ve Allah'ın ahkâmiyle âmil olarak gittiği yol demektir. Öyle ise sünnet, *Hazret-i Peygamber*'in me'sûr olan pâk sireti, Onun Peygamber sıfatiyle kavli ve

(1) Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 31

amelidir ki, bunlar hadîs kitapları vâsıtasiyle bize tam olarak ulaşmıştır. Bir Müslüman, *Peygamber*'in sünnetine tâbi' olmadıkça dînde felâh bulamaz ve İslâm-ı kâmil olamaz.

Mevcut dinlerden bir dîne girmiş bulunanların cümlesinin bir tâifeden veyâ bir milletten olması beklenemez. Çünkü bu dünyâ, amelleri muhtelif olan beşeriyyet kitlesi üzerine kurulmuştur. İnsanlar san'atlarında, mesleklerinde, kazanç ve geçimlerinde muhtelif kollara ayrılmasalar ve birbirlerine yardımcı bulunmasalardı, bu dünyâ harâb olurdu. Bu âlemde âmmenin umûrunu idâre eden bir kral veyâ cumhurreisi veyâhut bir hükümdâr bulunmak lâzımdır. İnsanlar arasında çıkan ihtilâfları halledecek hâkimlere de lüzum vardır. Böylece, bu dünyâda başlarında hükümdâr bulunan teb'a ve ahâli, aralarındaki da'vâlarda, adâlet üzere hüküm veren hâkimler mevcut olan halk kitleleri mevcuttur. Bu sûretle âsâyiş ve emniyet sağlanır, sükûn ve huzur hüküm sürer, kezâ milletlerin varlıklarını müdâfaa edecek erlere ve orduya ihtiyâcı vardır; ordunun başında subaylar ve kumandanlar bulunur. İnsanların arasında yoksulluk ve darlık içinde kıvranan biçâre fakirler bulunduğu gibi servet ve varlık sâhibi zenginler de vardır. İnsanlar arasında Allah'ın öyle kulları vardır ki, gecenin ortasında kalkıp Rablarına ibâdet ederler; dünyânın alâyişinden ve gösterişlerinden el çekip kendilerini zühd ve takvâya verirler, bâzıları Fîsebîlillâh mücâhedede bulunarak, bâtılı kaldırarak yeryüzünde hakkı hâkim kılmağa uğraşırlar. Dünyâ üzerinde öyle âile reisleri vardır ki, âile ocağındakileri geçindirmek için durmadan çalışıp didinirler, diğer taraftan muhabbetlerinde sâdık dostları vardır. Tüccarlar, san'atkârlar, fabrika sâhipleri ve iş adamları mevcuttur. Bu dünyâda, milletlerin başına geçen ve onları istedikleri tarafa sevkeden liderler, önderler bulunur. Görülüyor ki, bu dünyânın nizâmı çeşitli tâifeler, mütenevvi' sınıf ve kitleler üzerine kurulmuştur. Bunların hepsi de, hayâtta mes'ûd olabilmek için kendilerine örnek olacak bir nümûne-i imtisâle muhtaçtırlar. İslâmiyet işte bu muhtelif tâifelerin, mütenevvi' tabakaların hepsini *Hazret-i Muhammed*'in sîretine uymağa, Onun izinden gitmeğe, Onun yoluna koyulmağa da'vet etmiştir. Ve bu husûsu inceleyip tetkik eden kimse anlar ki, *Hazret-i Muhammed*'in sünneti, bu

muhtelif beşer tabakalarının ve sınıflarının cümlesine örnek olmağa kâfi gelecek mahiyettedir. İçtimâî hayâtın karanlıklarını yarıp aydınlatan nûr ondadır. Gerçek, bu hayâtta nice karanlıklar vardır. Onları aydınlatmak lâzımdır. *Hazret-i Muhammed*'in sîreti, hayâtın her safhasını ihtivâ eder. Bütün hayâta şâmildir. Bütün beşeriyet sınıfları, onda örnek olacak çiheti bulabilirler, herkesin bildiği ve meydanda olan bir hakîkattir ki, bir mahkûmun hayâtı, bir hâkimin hayâtı için nümûne olamaz, bunun aksine bir hâkimin hayâtı da, bir mahkûmun hayâtı için örnek tutulamaz. Yine bu kabilden olarak yokluk içinde kıvranan bir fakir, maişet yolunda, varlık içinde yüzen bir zenginin hayâtı üzere yürüyemez, *Hazret-i Muhammed*'in hayâtı ise, hayâtın her safhasını içine aldığından, hayâtın her sâhasında muhtelif sınıf ve tâifelerin îcablarına cevap vererek onlara örnek olacak mâhiyettedir. Onun hayâtı ve sîreti, en benam çiçeklerden ve güllerden yapılmış bir bukete benzer: sarı, beyaz, al, yeşil rengârenk en güzel çiçekleri onda bulmak kaabildir.

Beşerî kitlelerde öyle muhtelif tâifeler vardır ki, bunlardan herbiri hayât ve maişette kendisine nümûne olacak bir rehbere muhtaçtırlar. Bu muhtelif tâifelerden herbirinin, zamânın îcâblarına göre çeşitli ahvâle ma'ruz kalacağı bedîhidir. Yatıp kalkmak, oturup yürümek, yiyip içmek, uyuyup uyanmak, ağlayıp gülmek, giyinip soyunmak, alış verişte bulunmak, öğrenip öğretmek ve sâire, bunlar hep başından geçer; günün birinde ya rahat döşeğinde can verir; yâhut öldürülür gider. Bir insan bu hayâtta ya insan sâhibi olup başkalarına iyilik yapar ve yâhut da başkalarının ihsânına muhtaç kalır. Bazen Rabbına ibâdet eder, bâzan halkla muamelede bulunup insanlarla temâs eder. Vakit olur başka birine misâfir olarak konar ;vakit olur bir diğerini misâfir olarak ağırlar. Bir insan, bu gibi ahvâlin cümlesine hayâtı boyunca ma'ruz kalabilir. Bu husûsta kendisine nümûne-i imtisâl olacak bir örnek bulmak ihtiyâcındadır.

İnsanın cisim ve a'zâsiyle ma'ruz kaldığı ahvalde ittihâz edeceği örnekten daha ziyâde rûhî, fikrî ve hissî sâhada nümûne ittihâzına muhtaçtır. Biz hepimiz, zaman zaman kalplerimizi saran, fikirlerimizi sarsan çeşitli hissiyât ve avâtıfa ma'ruz kalırız: memnun kalırız, kıza-

rız, seviniriz, mahzûn oluruz. Sükûn ve huzûra kavuşuruz veyâ sıkıntı ve heyecan geçiririz, ıstırap duyarız. Bu gibi muhtelif ahvâl içinde muhtelif duygulara ma'ruz kalırız, zıd hissiyât içinde çalkanır dururuz. Güzel ve iyi ahlâk sâhibi olmak demek, işbu birbirine zıd hissiyâtı tâdil ederek isyân eden duyguları yatıştırıp onları ölçü altına alabilmektir. Bir insanın güzel ahlâktan nasîb alabilmesi için nefsine hâkim olması, nefsinin kötü arzularını önleyebilmesi lâzımdır. Bununla berâber bu umûrun hepsinde kendisine mürşit olacak bir örnek ittihâz etmeğe muhtaçtır. İsyân eden duyguları yatıştırıp yola getirebilmek için o mürşidin ta'limâtından faydalanmak zorundadır. İşte beşerin bu husûsta en büyük mürşidi; temiz bir kalp, yüksek bir rûh ve nezih bir hayat sâhibi olan *Hazret-i Muhammed Âleyhi's-selâm*'dır.

Azîmet, şecâat, kahramanlık, şükür, tevekkül, kadere rızâ, belâlara sabır, fedakârlık, kanaat, gönül zenginliği, diğergâmlık, cömertlik ,tevâzu' vesâire gibi insanın hayâtı boyunca m'ruz kaldığı sıfatlardan her birinde, bir örnek aramak ihtiyâcı vardır. Her insan, ömrünün muhtelif çağlarında bunlardan birine ma'ruz kalabilir. Hayâtının o ânında kendinden önce bu ahvâle ma'ruz kalanların hayâtından örnek almak zorundadır. Bizim için tam ve kâmil bir örnek ancak *Hazret-i Muhammed*'in temiz ve pâk hayâtı olabilir.

Hazret-i Mûsâ'nın hayâtı, beşerî kuvveti ve şiddeti temsil temektedir. Fakat yumuşak huylu olmak, uysallık, tevâzu', hoşgörürlük husûsunda, bize örnek olacak birşey ondan rivâyet edilmemiştir.

Hazret-i İsâ'nın hayâtında, yumuşak huyluluk, ince kalplilik, uysallık ve hoşgörlük var. Lâkin onun bize naklolunan hayâtında ve ahlâkında insanda uyuyan kuvvetleri harekete getirip nefsin derinliklerindeki şuurları canlandıracak birşey görmüyoruz. İnsan, hayâtında buna da, ona da muhtaçtır, sırası gelir, coşan ve isyân eden hissiyâtı yatıştırmak îcab eder. Zaman olur, uyuyan hissiyatı canlandırıp coşturmak iktizâ eder. Öyle olunca, birbirine aykırı olan bu iki ahvâli de hayâtında toplamış bir örnek bulmak zarûreti vardır. Şu şartla ki, sâhibinin elinde tuttuğu adâlet terâzisinin iki kefesi de birbirine müsâvi olmalıdır. Bu iki tarafı, zararsız bir şekilde birleştirip

birbirine zıt hasletleri en doğru şekilde te'lif eden örnek, ancak *Hazret-i Muhammed*'in hayâtında bulunabilir. Zirâ, hayât-ı beşeriyyenin bütün safhalarında en yüksek örnek olabilmeğe salih olan ve hayâttaki muhtelif ahvâli ihtivâ eden ancak Onun mübârek hayâtıdır. Yüksek ahlâk, güzel âdetler, mûtedil ve iyi hissiyât, kuvvetli ve kıymetli âtıfetler Onda topludur.

Servet sâhibi bir zengin kişi isen, bütün Arabistana hâkim olan, bilûmum Arap ulularını kendisine boyun eğdiren *Peygamber*'in sünnetine tâbi' ol; eğer zayıf teb'adan biri isen, Mekke'de müşriklerin nizam ve idâresi altında yaşayan *Peygamber*'in hayâtından sen de örnek alırsın. Eğer muzaffer bir fâtih isen, Bedir ve Huneynde düşmanına galebe çalan, Mekke'ye muzaffer ordusiyle giren şerefli Peygamberin hayâtından ibret alabilirsin. Allah göstermesin, eğer mağlûbiyete uğradığın olursa, o zaman da Uhud harbinde şehit düşen veyâ yaralanıp yere yatan Ashâbı arasında dolaşan *Peygamber*'i hatırlarsın. Eğer muallim isen, Mescitte ve Soffada Ashâbını öğreten *Peygamber*'i düşün. Eğer talebe isen, kendisine vahiy getiren *Cibril-i Emîn*'in önünde oturan Peygamberi tasavvur et; eğer öğüt veren bir vâiz ve emin bir mürşit isen, Mescid-i Nebevî'nin içinde Ashâbına va'zeden *Peygamber*'i dinle; Onun tatlı sesine kulak ver. Eğer hakkı müdafâa etmek, iyiliği yaymak istiyorsan ve bu husûsta seni destekleyen bir yardımcı da yoksa, Mekke'de her nevi' yardımdan mahrum bir halde iken hakkı i'lân ve ona da'vet eden *Peygamber*'e bak. Düşmana galebe çalıp onun belini kırdınsa, karşısındakinin inadını kahredip ona üstün geldinse, bâtılı perişan edip hakkı i'lân ettinse, Mekke'nin fethi günü mukaddes beldeye giren *Peygamber*'i gözünün önünde canlandır. Eğer bir çiftlik sâhibi olup oradaki işlerini yoluna koymak istersen, beni Nadir, Hayber ve Fedek arâzisine mâlik olduktan sonra onları ıslah ve en iyi yolda idâre edecek adamları iş başına getiren *Peygamber*'den örnek al; eğer kimsesiz bir öksüz isen düşün ki, *Abdullah* ve *Âmine* vefât ederek ciğerpâreleri olan biricik yavruları küçücük iken kimsesiz kalmıştır. Eğer küçük yaşta kalmış bir çocuk isen, süt annesi *Halîme*'nin bağrına basarak

emzirdiği ve istikbâlin büyüğü olacak çocuğa bak: eğer yetişmiş bir genç isen, Mekke'de amucası *Ebû Tâlib*'in sürüsünü otlatarak hayâtını kazanan gencin hayâtını oku; eğer ticâret kervanlariyle yola çıkan bir tâcir isen, Sûriye'de Busra'ya giden kafilenin en ulusu olan zâtın ahvâlini bir mülâhaza et. Eğer kadı ve hâkim isen, Mekke ulûları birbirine girip vuruşacağı sırada Hacer-i Esved'i Kâ'be'deki yerine koyma husûsunda Onun âdil hükmünü bir düşün. Ve tekrar gözünü târihe çevirerek Medîne'de Mescid-i Nebevî'de oturup darlık içindeki fakirle, varlık sâhibi zengini, huzûrunda müsâvî tutarak insanlar arasında en âdilâne bir sûrette hüküm veren Peygambere bir bak; eğer bir zevc isen, *Hazret-i Hatice*'nin ve *Hazret-i Âişe*'nin zevci olan O mübârek zâtın, temiz siretini ve nezih hayâtını oku. Eğer çocuk babası isen, *Fâtımatüz-Zehra*'nın ve *Hazret-i Hasan* ile *Hazret-i Hüseyin*'in dedesi olan zâtın ahvâlini öğren. Senin sıfatın ne olursa olsun, hangi ahvâl ve şerâit içinde bulunursan bulun, akşam, sabah oldukça her vakit ve anda *Hazret-i Muhammed*'i kendin için iyi mürşit ve en güzel örnek olarak bulursun. O, öyle bir mürşittir ki, Onun nuru sâyesinde hayât karanlığını yarıp Onun rehberliği sâyesinde maişet aydınlatırsın. Çığırından çıkan işlerini yoluna kor, umûrunu ıslah eder. Onun sünnetleri vâsıtasiyle eğriliğini düzeltirsin. *Hazret-i Muhammed*'in sîreti, muhtelif umûrun her birine ayrı ayrı cevap verecek ahlâkı câmi'dir, yeryüzündeki bütün insanların teâliminin esas noktasını teşkil eder. Çeşitli ahvalde bulunan türlü insanların mütenevvi' hayâtlarının bütün safhalarında onlara rehber ve mürşit olacak olan terceme-i hâl, yalnız *Hazret-i Muhammed*'in sîretidir. O, nûr arayanların yoluna nûr serper, Onun hidâyeti, doğru yolu arayanlara ışıktır. O, bütün beşerin mürşididir.

Şöhreti her tarafa yayılmış olan meşhur vâiz, merhum üstâz *Hasan Ali* bundan elli sene önce *Nûrü'l-İslâm* dergisini çıkarıyordu. Onun bir sayısında şunu yazmıştı: *"Brahman dostlarından biri, bir def'â ona: "Bence, İslâm Peygamberi dünyânın en büyük ve en kâmil adamıdır." demiş. Üstâd Hasan Ali de ona: "Hazret-i Mesih İsâ b. Meryem'in İslâm Peygamberi'ne nisbetle derecesinin ne olduğunu" sormuş. O da şu cevâbı vermiş: "Bence Hazret-i Muhammed'e nisbetle Hazret-i İsâ, zamânının en akıllı ve hazimli adamları yanında tatlı dille konuşan bir küçük çocuğu andırır."* Sonra *Hasan Ali* ona şu suâli sormuş:

"Sizce, İslâm Peygamberi neden dünyânın en büyük ve en kâmil adamı oluyor?"

O da şu cevâbı vermiş: *"Çünkü ben, İslâm Peygamberi'nde öyle mütenevvi' vasıflar, öyle şümullü ahlâk ve çok hasletler görüyorum ki, bunların hepsi târih boyunca dünyâda başka hiçbir insanda toplanmış değildir."*

Bütün ülkeler O'na boyun eğdi, Arabistan'a baştan başa hâkim oldu, dilediği gibi her şeyi yapabilirdi. Böyle iken O, yine tevâzuunu bırakmadı. Kendisinin hiçbir şeye mâlik olmadığını söyledi. Ve bütün umûrun Allâh'ın elinde, kudretinde olduğunu bildirdi. Zaman oldu, eline bol servet geçti. Hazineler yüklü deve kervanları, Medîne'ye servet akıttı. Bununla berâber O, muhtâç mevkîinden kendini ayırmadı. Günler geçerdi, *Peygamber*'in evinde yemek pişirmek için ateş yanmazdı, çok def'âlar aç yattığı olurdu.

Bakarsın, sayıca az, hazırlıkça zayıf orduların başına geçmiş, tam silâhlarla teçhizatlı, kat kat üstün düşman kuvvetleriyle döğüşe tutuşmuş ve neticede onları bir daha belini doğrultamıyacak şekilde bozguna uğratıp yere sermiş, bir de bakarsın, en harâretli barış taraftârı, sulh severlerin başındadır. Hulûs-i kalb ve içten gelen bir samîmiyetle musâleha kâğıdı üzerine imzasını koyuyor. Halbuki maiyetinde hamâset ve kahramanlıkla dolup taşan binlerle cessur ve yiğit Ashâb'ı harb için can atıyor. Bakarsın, en büyük bir kahraman sıfatiyle, düşmanının çokluğuna hiç aldırış etmeksizin binlerce düşmanın karşısında tek başına meydan okuyor. Bununla berâber O, yine yumuşak kalblidir, ince yüreklidir, merhametlidir. Bir damla kan dökülmesini bile istemez. Bakarsın, bütün fikri Arabistan yarımadasının umûriyle meşgûl, böyle olmakla berâber evinin işlerini, zevcelerini ve çocuklarını da aslâ ihmâl etmiş değildir. Yoksul müslümanların, fakirlerin hâ-

lini de hiçbir zaman unutmaz. Ulu Yaradan'ı unutup Hâliklarından yüz çeviren zavallı insanların ahvâliyle mukayyet olur, onların ıslahı için uğraşır. Hulâsa, O öyle bir insandır ki, bütün âlemin, koca dünyânın umûriyle alâkadar olur. Bununla berâber O yine kendini Allâh'ına vermiştir, Rabbi'ne ibâdetle vaktini doldurur. Dünyâdan alâkayı kesmiştir, fakat dünyânın içindedir. Kalbi ancak Allâh'a bağlıdır, ancak Allâh'ın rızâsını arar, kendi şahsı için hiçbir kimseden asla intikam almış değildir. Düşmanı için bile hayır duâ eder, onun iyiliğini isterdi. Fakat Allah düşmanlarını asla affetmez ve onların yakasını bırakmazdı. Allah yolundan ayrılanlara dâima kötü âkıbeti haber verir, onlara Cehennem azâbını va'dederdi. Bakarsın O, dünyâdan el çekmiş, Rabbına ibâdete kendini vermiş, geceleri Zikrullah ile, Rabbine münâcât ile meşgul. Böyle iken Şemâil-i Şerîfinden anlıyoruz ki, O aynı zamanda elinde kılıç çarpışan cesssur ve kahraman bir erdir de. Bir de bakarsın kendini ibâdete vermiş mâsum bir Peygamber iken, zaferler içinde memleketler feth eden bir fâtih olarak karşınıza çıkar, böyle iken O hurma dalından yapılmış kuru hasır üzerinde yatar, içi ot dolu baş yastığına yaslanırdı. Halbuki o zaman Arapların sultânı unvânına lâyıktı. Arabistana hâkim bir mevki'de idi. Arabistan Yarımadasının her tarafından gelip toplanan mallar, büyük servetler hâlinde Mescid-i Nebevî meydanında yığın yığın dururken, Onun âilesi (Ehl-i Beyt) yokluk ve darlık içinde kıvranırdı. Hayâtta kalmış biricik kızı ve ciğerpâresi olan *Hazret-i Fâtıma* babasının nezdine gelerek su taşımaktan ve el değirmeni ile un öğütmekten nasırlaşmış ve kabarmış ellerini göstererek kendisine bir yardımcı verilmesini istediği zaman, kızının bu isteğine ancak Rabbına nasıl duâ edeceğini ta'lim eden bir duâ kelimeleriyle cevap veriyor. Halbuki o sırada kendisi müslümanlara harb esirlerini taksim etmekte idi. Bir gün *Hazret-i Ömer*, *Hazret-i Peygamber*'in Hâne-i Saâdetine gelmişti. Odanın içine şöyle bir göz gezdirdi. Her taraf çırılçıplaktı. Evin içinde hurma dalından örülmüş bir hasır vardı. *Hazret-i Peygamber* onun üzerine yaslanmıştı. Kuru hasır, *Hazret-i Peygamber*'in tenin-de izler bırakmıştı. Bir köşede bir kap içinde bir ölçek kadar arpa unu

vardı. Onun yanında da çivide asılı eski bir su kırbası duruyordu. Hepsi bu kadar işte. Arabistan yarımadasının, *Hazret-i Peygamber*'e boyun eğdiği bir günde Onun mâmeleki bunlardan ibâretti. *Hazret-i Ömer* bunları görünce içini çekti, kendini tutamadı, gözleri dolu dolu oldu. *Hazret-i Peygamber*:

— Niçin ağlıyorsun yâ *Ömer*, dedi. O da:

— Niçin ağlamıyayım? dedi. Kayser ve Kisrâ dünyâ ni'metleri içinde yüzüyor. Resûlu'llah ise kuru hasır üstünde yaşıyor.

Hazret-i Peygamber, *Ömer*'in gönlünü hoş etti:

— Yâ *Ömer*, dedi, varsın Kisrâ ve Kayser dünyâ ni'metlerinden zevklerini alsınlar, safâ sürsünler. Âhiret ni'meti bize yeter;

Hazret-i Peygamber muazzam ordusuyla Mekke'nin fethine yürüdüğü sırada, Mekke kenarında *Ebû Süfyan* da İslâm ordugâhına gelmiş. *Hazret-i Peygamber*'in amucası *Hazret-i Abbas* ile yan yana durarak ellerinde bayraklar dalgalanan İslâm mücâhitlerine bakıyordu. *Ebû Süfyan* o zamâna kadar müslümanlara muhâlif olanların safında bulunuyordu. Muhtelif kabilelerden toplanan kalabalık bir İslâm ordusunun Mekke vâdisinden, önüne geçilmez bir coşkun sel hâlinde akıp geçtiğini görünce yanında duran *Abbas*'a:

— Senin kardeşin oğlunun ne de çok askeri varmış, O büyük bir hükümdar olmuş: deyince *Abbas*, *Ebû Süfyan*'ın görüşündeki itâbı tashih maksadiyle:

— Hayır, dedi, yanılıyorsun. Bunun hükümdarlıkla bir münâsebeti yok. O, bir Peygamber'dir. Allah'ın Resûlüdür.

Cömertlikte darbımesel olan meşhur *Hâtem*'in oğlu *Adiy*, Tay kabilesinin ulularındandı. Kendisi Hıristiyanlığı kabul etmişti. Bir def'â *Hazret-i Peygamber*'e mülâki olarak Medine'de huzûr-ı risâlete kabûl edilmişti. Cihad için silâhlanmış Ashâb-ı Kirâmın, *Hazret-i Peygamber*'e gösterdikleri ta'zîm ve hürmet hayretini mûcib oldu. Bu zât bir kral ve hükümdar mı, yoksa Allah'ın Peygamberlerinden bir Peygamber mi? dedi. Onun içinden bu şüphe geçerken Medine kadınlarından fakir bir kadın gelerek: *"Yâ Resûlâ'llah, size gizli bir söyliyeceğim var."*

dedi. O da: *"Medine'nin hangi tenha bir sokağına istersen oraya gidelim."* dedi ve kalkıp kadınla yürüdü. *Hâtem-i Tâî*'nin oğlu, Ashâbı arasında bir hükümdar azametiyle bulunan o büyük *Peygamber*'in, böyle bir kadının gönlünü hoş etmek için gösterdiği emsâlsiz tevâzuu görünce içinden geçen şüphe bulutları dağıldı, hakîkati bütün vuzûhiyle gördü ve anladı ki, bu gerçekten Allah'ın Resûlü olan bir zâttır. Hemen boynundan haçını çıkarıp atarak Resûlu'llâh'ın Ashâbı arasına katıldı ve İslâm nûruna kavuştu.

Sözün kısacası, yukarıdanberi zikrettiklerim medihte mübâlağa kabilinden söylenmiş şeyler değildir. Bunların hepsi, târihin en doğru şekilde zabt ve kaydettiği târihî hakîkatlar, hakîkî vâkıalardır. Hiç şüphe taşımayan bir hakîkattir ki, bir insanın hayâtın bütün yollarında, her nevi' insana rehber ve mürşit olabilmesi için insanların hayâtlarında muhtâç oldukları bilûmum güzel ve şerefli vasıfların, kâmil hasletlerin o kimsede toplanmış olması şarttır. Tâ ki, insanlar onlarda aradıkları örnekleri bulabilsinler. Onun hayâtındaki çeşitli misâllerden ibret alarak hayat yollarını aydınlatan ışıkların delâletiyle emin adımlarla yürüyebilsinler. Her millet onlarda cemiyet ve âile hayâtı husûsunda aradığı örneği bulup ona tâbi' olsun. İşte bu sûretle ancak kendisine tâbi' olunan o zât büyük bir mürşit sıfatiyle ef'âli, ahlâkı ve hasletleriyle insanlara yol gösterir; mürşid olur. Gadap veyâ merhamet, cömertlik veyâ yokluk, şecâat veyâ yumuşak kalplilik gibi ahvalde, halk Onda aradıkları örneği bulabilmelidir, bu hususta Ona tâbi' olsunlar, aynı zamanda doğru i'tikat, sağlam akîde ve dürüst ibâdet husûsunda da âhireti kazanmak için Onun hidâyet ve irşâdına muhtaçtırlar. Böylece o mürşit, kendisine tâbi' olanları, hem dünyâda mes'ut etmiş, hem de âhiret saâdetine ulaştırmış olur. Yeryüzünde Allah'ın ni'metlerine kavuşturduğu gibi göklerin melekûtunda şerefli kerâmet makamına delîl olur. Yerde ve gökte hayâtlarını tanzim etsinler diye onlara şerîât ve sünnetlerini beyan eder. İnsanlık hayâtı; afiv, müsâmaha, hoşgörürlük, yumuşak huyluluk, tevâzu', alçak gönüllülük gibi fazîletlerde kaaimdir. İnsan ancak tatlı söz, güler yüz ile, insanları affedip onlara tevâzu' ve şefkat göstermekle bahtiyarlığa erer. Her kimde ki, bu hasletler, bu mezîyetler geniş ölçüde olarak çok bulunur-

sa, o kimse en büyük muallim ve mürşit, en yüce muhsin ve hayır sâhibi olur. Şimdi size sorarım: İnsanda yalnız bu sıfatlar mı bulunur? Onda bu sıfatların zıddı olanlar da yok mudur? İnsanda merhamet sıfatının yanıbaşında, gadap sıfatı da bulunmaz mı? Sadâkatin yanında adâvet, tamâ'ın yanında kanaat, iffetle berâber ihtiras olmaz mı? İnsanın afve olduğu gibi intikama da meyli yok mudur? Bunlar insanın cibillet ve fıtratında mevcut garizelerdir. Kâmil üstad, büyük mürşit odur ki, birbirine zıt olan bu ahval ve hasletlerin arasını bulup onları ta'dîl eder, bu meyelân ve arzuları yatıştırıp onların şiddetini azaltır, onları mûtedil bir hâle getirir. Böylelikle ortaya çıkan güzel ve hoş seciyeler vâsıtasiyle son gaye olan Hakka ulaşmağı sağlar. Yalnız kendi dînlerinin rûhu ve esâsı afiv, merhamet ve şefkat olduğunu iddia edenler, ancak kendi Peygamberlerinin siretinde müsâmaha ve alçak gönüllülük bulunduğunu zannedenlere gelince: o dîne tâbi' olanlar cemiyet içinde bu sûretle kaç gün âmil olmuşlardır, lûtfen söyler misiniz? İlk Hıristiyan hükümdarlarından *Kostantin* zamânından bugüne gelinceye kadar içtimâî hayâtlarından hangi devirde bu yol üzere yürümüşlerdir? Hangi Hıristiyan hükümdârı devletinde Peygamberlerinin bu sîretiyle âmil olmuştur? Yeryüzünde bir çok Hıristiyan devletleri kurulmuştur. Lûtfen bana söyleyiniz: Hangi Hıristiyan devleti, teb'ası için; Peygamberlerinin siretine uygun sûrette, cânîleri affeden, şiddetli olanlara müsâmaha gösteren, sert olanlara alçak gönüllülük gösteren kanunlar yapmıştır? Bizzât kendi etba'ı için sîreti örnek olmayan bir Peygamberin hâli başkasına nasıl örnek olur?

Hazret-i Nûh'un hayatına bak: Onda, küfre ve küfür erbâbına karşı şiddetli bir gayz ve kin görürsün. Şirkin amansız bir düşmanıdır. *Hazret-i İbrahim*'in hayâtı, putlarla mücâdele ile geçmiştir. Putları kırmak ve putperestliğin kökünü kazımak için uğraşmıştır. *Hazret-i Mûsâ*'nın hayâtı, müşriklerle savaşla geçmiş, mü'minler için içtimâî ve idârî kanunlar da yapmıştır. *Hazret-i İsâ b. Meryem*'in kalbi, insanlara karşı şefkat ve merhametle doludur. Afv ü safh ile muâmele eder, tevâzu' gösterir.. Onun bu hâlini takdîr ve hayranlıkla karşılamamak kaabil midir?

Hazret-i Süleymân'ın dillere destan olan o parlak saltanatı karşısında hayran kalırsın. *Hazret-i Eyyûb* un hayâtında, belâlara sabrın, Allah'a şükrün ve yüksek misâlini bulursun. *Hazret-i Yûnus*'un Allah'a nasıl yönelip bağlandığını, kendisinden sâdır olanlara nasıl nedâmet gösterdiğini görürsün. *Hazret-i Yûsuf*'un hayâtı, insan esirken bile Hakka nasıl da'vet etmesi lâzımgeldiği, mal ve mevkî sâhibi güzel bir kadın kendisine göz koyunca iffet ve nezâhet ile nefsini nasıl koruduğu husûsunda en mükemmel bir örnektir. *Hazret-i Dâvud*'un hayâtına bak. Azamet dersi ve ibret sahifeleriyle doludur. Onu Haşyetu'llâh içinde gözyaşı dökerek hamd ü senâ ederken, tazarru' ve niyâz ile Allah'a yalvarırken görürsün. *Hazret-i Yâkub*'un sîreti, insanın gözünde dünyâ karardığı zaman bile, ye'se düşmeden Allâh'a nasıl emel bağlayıp onun rahmetinden ümidi kesmemek lâzımgeldiğine dâir bir örnektir. *Hazret-i Muhammed*'in sîreti ise, bu sayılanların cümlesini içine almakta, bu güzel ahlâk ve hasletlerin hepsine şâmil bulunmaktadır. *Nuh, İbrâhim, Mûsâ, İsâ, Süleyman, Dâvud, Eyyub, Yûnus, Yûsuf* ve *Yâkub* (cümlesine salât ü selâm olsun) Hazerâtının sîretlerinde ayrı ayrı bulunanlar, *Hazret-i Muhammed*'in sîretinde bir arada toplanmıştır. Sanki *Hazret-i Muhammed*'in sîreti engin bir deniz mesâbesindedir. Diğer Peygamberlerin sîretleri de ortaya dökülen birer nehri andırırlar.

Hatîb-i Bağdâdî târihinde İsnâd-ı *Leyyin* ile şunu rivâyet etmektedir: *"Hazret-i Peygamber'in doğduğu esnâda şöyle bir nidâ duyulmuştur: Bilûmum âlemler bilsin için Muhammed'i bütün diyarlarda dolaştırın, bütün deryâlara daldırın. Onu bütün insanlara, kuşlara, hayvanlara arz edin, Ona Âdem'in ahlâkından, Şît'in ma'rifetinden, Nûh'un şecâatinden, İbrâhim'in dostluğundan, İsmâil'in lisânından, İshâk'ın rızâsından, Sâlih'in belâgatinden, Lût'un hikmetinden, Mûsâ'nın şiddetinden, Eyyûb'un sabrından, Yûnus'un tâatinden, Yu'şâ'nın cihâdından, Dâvud'un mûsikisinden, Danyal'ın muhabbetinden, İlyas'ın vakarından, Yahyâ'nın iffetinden, İsâ'nın zühdünden verin ve Onu bütün Peygamberlerin ahlâkı denizine daldırın."*

Kitaplarına bu rivâyeti nakleden ulemâ bununla şu hakîkati ifâde etmek istemişlerdir ki: Hazret-i Muhammed'in sîreti kâmil ve şâmil bir sîrettir. Diğer Peygamberlere ayrı ayrı verilen hasletlerin cümlesi Ona toptan verilmiştir. Diğer Peygamberlere tevzî' edilen mekârim-i ahlâk derli toplu bir halde ancak *Hazret-i Muhammed*'de toplanmıştır.

Hazret-i Muhammed'in sîretini şöyle bir düşünün, Onun hayâtını, en kâmil bir nümûne-i imtisâl olarak gözünüzün önünde canlandırın: Ana Baba ocağı olan Mekke'den çıkıp Medîne'ye muhâcir olarak giden Mekkeli *Peygamber*, Mısır'dan çıkıp Medyen'e giden Benî İsrâil Peygamberine benzemiyor mu? Hıra'da Mağaraya çekilip Rabbine ibâdet ve niyâz eden, Tûr-i Sînâ'da Rabbine münâcât eden gibi değil midir? Şüphesiz ki bu, ona benzemektedir. Şu farkla ki, *Hazret-i Muhammed*'in gözleri açıktı. *Hazret-i Mûsâ*'nın ise kapalı. İslâm Peygamberi iç âlemine bakıyordu, Benî İsrâil Peygamberi ise hârice bakıyordu.

Hazret-i İsâ'nın mev'ize îrâdı için Cebel-i Zeytûn'a gitmesi, *Hazret-i Muhammed*'in Kureyş cemâatine hitâb için Safâ Dağına çıkmasını andırır. Bedir, Hüneyn, Ahzab ve Tebük harblerinde Arabistan yarımadası müşrikleriyle döğüşen; Muablılar, Amuniler ve Amurilerle harb eden *Hazret-i Mûsâ*'ya benzemektedir.

Hazret-i Muhammed Mekke âyânından yedi adama bedduâ etti, helâk oldular. *Fir'avn* ve etrâfındakiler Allâh'ın açık Âyetlerini gözleriyle gördükleri halde îman etmediklerinden *Hazret-i Mûsâ* da onlara bedduâda bulundu, onlar da küfür ve inatlarının cezâsı olarak Kızıl Denizin suları içinde kaynayıp gittiler. Peygamberimiz *Hazret-i Muhammed* (A.S.) ile *Hazret-i Mûsâ*'nın sünneti bu husûsta da bir benzerlik arzeder.

Allâh'ın Peygamberi *Hazret-i Muhammed* Uhud günü canına kasd eden müşriklere hayır duâda bulundu. Tanrı Elçisi *Hazret-i İsâ* da kimseye bedduâ etmeyip dâimâ düşmanlarının bile hayrını istedi. *Hazret-i Muhammed*'in sîreti bu bakımdan *Hazret-i İsâ*'nın sîretine benzemiyor mu? Mescidde,

Ashâb arasında oturup hak ve adâlet üzere hüküm veren veyâ harb meydanlarında müşriklerle döğüşen *Hazret-i Muhammed*'e bak. Allah düşmanlariyle çarpışan, putlara tapanlarla döğüşen Tanrı Elçisi *Hazret-i Mûsâ*'yı andırmıyor mu? Gecenin karanlığı çöktüğü zaman, insanlardan uzak, tenhâ bir odada veyâ Hıra'daki Mağarada inzivâya çekilip Rabbına tazarrû' ve niyaz ile ibâdet eden Peygamber *Hazret-i Muhammed*'i görünce, kendi nefsiyle başbaşa kalıp Allah'ı Tevhid eden ve O'na münâcâatta bulunan *Hazret-i İsâ*'yı görür gibi olmuyor musun?

İslâm Peygamberine bak; Allah adını hiç dilinden düşürmüyor. Akşam sabah dâimâ Allâh'ı zikriyle meşgul, her hal ve kârda hamd ve te'sbih ediyor. Yemeğe başlarken, Bismillâh deyip başlıyor. Yemekten sonra, El-Hamdü li'llâh deyip şükrediyor. Herhangi bir kimseyle bir yerde oturşa, Allâh'ı zikretmek, Tanrı'yı hatırlatmak ilk işidir. Uykuya yatsa Allâh'ı anar, O'nun ni'metlerini yâd eder, Allâh'ın âyetlerini okur. İslâm Peygamber'ini bu hâl üzere görünce, Allâh'a hamdü senâ ederek *Zebûr*'u okuyan *Dâvud Peygamber*'i görmüş gibi olursun. Hakkı i'lâ ve' batılı imhâ için ellerinde kılıçla Mekke'ye giren mücâhitlerin, dalgalanan bayraklarının arasında *Hazret-i Muhammed*'i görünce, dillere destan olan parlak bir saltanat sâhibi *Hazret-i Süleyman*'ı, ordularının başında bulunduğu bir halde hatırlarsın. Fakat İslâm Peygamberini, Ebû Tâlip mahallesinde bütün akrabâsiyle muhâsara edilmiş, hâriçten yiyecek ve içecek gelmesi men'olunmuş bir halde görünce, bu hal sana, Mısır zindanlarında kimsesiz bir halde envâ'ı zulme katlanan *Hazret-i Yûsuf*'u hatırlatmaz mı?

Hazret-i Mûsâ, birtakım ahkâm getirdi. *Hazret-i Dâvud*, Allâh'a duâ eylemek ve münâcâtları teganni etmekle mümtâz oldu. *Hazret-i İsâ*, insanlara mekârim-i ahlâkı ve dünyâda zühdü öğretmek için gönderildi. İslâm Peygamberi *Hazret-i Muhammed* ise, bunların cümlesini getirdi. Ahkâm vaz'etti. Allah'a duâyı öğretti, en güzel ahlâkı bildirdi, dünyânın aldatıcı alâyişine aldanmamağı tavsiye etti. Bunların cümlesini, lâfzı

ve ma'nâsiyle *Kur'ân*'da bulursun, *Hazret-i Muhammed*'in sîretinde bilfiil görürsün.

Dünyâda iki türlü mektep vardır: Bir nev'i, tıp, hendese, ticâret, san'at, harb fenleri, ziraat, hukuk, lisan ve edebiyat gibi. Bunlar ilim ve fennin yalnız bir şubesine mahsustur. Diğer bir nev'i ise, bu ilim ve fenlerin hepsini bir arada toplar. Buraya gelenler, maârifin hangi şûbesini isterlerse ona intisâb ederler. Dünyânın neresinden olursa olsun, gelen talebeler kendi arzu ve kaabiliyetlerine göre bir şubeyi seçip ona girerler. Bunlar muhtelif Fakülteleri bulunan Üniversitelerdir. Mahkeme hâkimleri, doktorlar, mühendisler, kumandanlar, ziraatçılar, san'at ve ticâret mütehassısları, edebiyatçılar, yüksek kültür sâhibi fen adamları hep bunlardan yetişip me'zun olurlar.

İnsan biraz düşününce anlar ki, insan cemiyetlerinin kemâli ve hayâtlarının saâdeti yalnız bir nevi' ilim ile ve yalnız bir türlü san'at ile asla tamamlanamaz. Cemiyet, bunların hepsine muhtaçtır. Târihin bildirdiği üzere Peygamberlerin siretlerini araştırırsak, *Hazret-i İsâ*'nın: "Onları meyvelerinden tanırsın" sözü üzere, onların bıraktıkları eserleri mülâhaza edersek, bu Rabbâni Muallimlerin, Tanrı Elçisi olan Peygamberlerin da'vâsını güden birtakım talebeleri bulunduğunu görürüz. Onlardan birinin on talebesi bulunur, diğerlerinin yirmi talebesi olur. Bazısının 60, 70 veyâ 100 - 200, ve yâhut 1000 - 2000 talebesi vardır. Nâdir olarak bir Peygamberin talebe ve Ashâbının onbeş bine çıktığı olabilir. Son risâlet mektebi olan Hâtemü'l-Enbiyâ *Hazret-i Muhammed*'in talebe ve Ashâbının sayısı ise, yüz binleri aşmaktadır.

Son risâlet mektebinin talebeleri kimler olduğunu, hangi memleketten gelip ona dâhil olduklarını, nerede doğduklarını, ilimlerinin derecelerini öğrenmek; sonra ahlâklarını, Peygamberlerinin siret ve teâliminden neler aldıklarını, Peygamberin onların a'mâlini nasıl ıslah ettiğini bilmek istersen, son risâlet mektebinin talebelerine âit bu sualleerin hepsine, bütün tafsilâtiyle cevap alabilirsin. Hattâ, istersen defterine bu mektebin talebelerinin isimlerini, doğdukları yerleri, neler öğrendiklerini, ahlâkları üzerinde Peygamberlerinin te'sirinin derecesini kaydedebilirsin. Çünkü bunların hepsi bütün tafsilâtiyle açık bir sûrette zaptedilmiş ve yazılmış bulunmaktadır.

Buyurun, sizinle berâber biraz da başka sâhada dolaşalım: Bilûmum din ve mezhep erbâbı, kapılarının herkese açık olduğunu söylerler; gelin bakalım, kimin da'veti bütün insanlığa şâmil umûmî bir da'vet idi? Kimin kapısı bilâistisnâ bütün milletlere, her tâifeye açık bulunurdu? Kimin kapısı yalnız bir millete veyâ yalnız bir tâifeye mahsûs idi? Bunları gözden geçirelim: Benî İsrâil Peygamberlerinin her birinin da'veti Irak, Suriye ve Mısır diyârlarının dışına çıkmamıştır. Bu demektir ki, onların da'veti, sâkin oldukları toprakları aşmamıştır. Onlar da'vetlerini ancak kendi milletleri olan Benî İsrâil'e tevcîh etmişlerdir. Aynı sebepten dolayı, *Hazret-i İsâ*'nın mektebinde Benî İsrâil'den olmayan bir adam göremiyorsun. Çünkü o, Benî İsrâil sürüsünden ayrılan koyunu arıyordu. (Metta İncili 7:24). Da'vetini yalnız Benî İsrâil'e hasretti, tâ ki çocukların ekmeğini köpeklere atmış olmasın. (İncil). Hindistan'da din erbâbı, mukaddes âri milletin toprağından çıkmağı hatırlarından bile geçirmemişlerdir. Vâkıa Buda hükümdârları, dinlerini Hindistan dışında da yaymışlar. *Buda*'nın da'veti diğer milletlere de ulaşmıştır. Fakat bu, onun da'vetinden çok sonra etbâ'ı tarafından yapılmıştır. Nasıl ki, Hıristiyanlığı, Yahudiliğin dışında neşredenler aynı tarzda hareket etmişlerdir. Lâkin ilk da'vet sâhipleri, bu da'vetlerini bütün insanlara duyurmak için birşey yapmış değillerdir.

Buyurun, şimdi de ümmî Nebî *Hazret-i Muhammed*'in mektebine, dolaşalım: Bu talebe kim? *Hazret-i Ebûbekr*, Şunlar: *Ömer*, *Osman* ve *Ali* Hazretleri. Şunlar da *Talha ve Zübeyr*. Ya onlar kim? Onların da bir kısmı Mekke vâdisi ulularından Kureyşten, bir kısmı da Kureyş'in gayri kabilelerden. Bu ikisi: Tehâmeden Gıfâr kabilesinden *Ebû Zer* ile *Ents*. Şunlar da: *Ebû Hüreyre* ile *Tufeyl*, tâ Yemen diyârından, Devs denilen kabileden gelmişler. Ya bunlar kim mi? Bu *Ebû Mûsâ*, şu da *Muaz b. Cebel*, Yemen'den bir kabileden gelmişler. İşte *Damâd b. Sa'lebe*, Ezd kabilesinden. İşte *Temîm*'in kardeşi *Habbâb b. Eret*. Ya bunlar? Bu ikisi Abdülkays kabilesinden olup bu da'vete icâbet ederek tâ Basra körfezinden Bahreyn'den kalkıp gelmişler, aralarında Uman ulularından *Ubeyd* ve *Ca'fer* de var. Sûriye'de kâin

Maândan *Ferve* de orada. Ya şu yabancılar kim? Bu Habeş diyârından gelen *Bilâl*, şu beyaz tenli adama, *Suheyb-i Rûmî* deniyor. Şunun da ismi *Selman-ı Fârisî*, İranlıdır. Bu da Deylemden *Fîrûz-ı Deylemî*. Şunlar Fars milletinden Seyhab ile Merukebud. İşte bunlar, Hâtemü'l-Enbiyâ, ümmî Nebî, insâniyyet Peygamberi *Hazret-i Muhammed*'in yetiştirdiği talebelerden bâzı örneklerdir. Görülüyor ki, Onun hidâyet halkası bütün milletlere, bilûmum beşer tâifelerine açıktır: Risâlet nûru cihânı kucaklar.

Hicretin altıncı senesi, Müslümanlarla müşrikler arasında yapılan Hüdeybiye Musâlehası şartları gereğince, her iki tarafın harbten, döğüşten vaz geçmesi lâzımdı. İslâmiyet zâten buna da'vet etmekte idi. Çünkü o, selâm ve barış dînidir. Müslümanlar nerede bulunursa bulunsun dinlerine uymak ve onu duyurmak icâb eder.

Ehemmiyeti çok büyük olan bu Muâhededen sonra, acaba İslâm Peygamberi ne yaptı? Her şeyden evvel, bu sene zarfında civardaki hükümdârlara mektuplar yazarak onları İslâma da'vet etti. Onlara, Allâh'ın risâletini tebliğ buyurdu. *Dihyetü'l-Kelbî*'yi, Rum kayseri *Hirakl*'e gönderdi. *Abdullah ibn-i Huzâfe*'yi İran Şâhı *Husrev Pervîz*'e, *Hâtib Ebî Beltaa*'yı, Mısır hâkimi *Mukavkısa*, *Amr b. Ümeyye*'yi Habeşistan Kralı *Necâşî*'ye, *Şucâ' b. Vehb*'i, Sûriye'de kavminin ulusu *Hâris-i Gassânî*'ye, *Süleyt b. Amr*'ı, Yemâme reislerine gönderdi. Bu hükümdârlara ve reislere mektuplar göndererek onları umûmî din olan İslâma da'vet etti ve risâletini onlara tebliğ ederek kendisinin bütün insanları doğru yola hidâyet için mürşit olarak gönderildiğini bildirdi.

Bütün bunlardan görülüyor ki, *Hazret-i Muhammed*'in mektebi, insanlığın bütün tabakalarından her tâifeyi toplayan bir külliye hâlinde idi. Bütün milletler lisanlarının, renklerinin ve sınıflarının ihtilâfına, içtimâî durum ve kültürlerinin farklarına rağmen, orada toplanıp birleşiyordu. Herhangi bir insanı oraya almaktan men' eden hiçbir kayıt mevcut değildi. Orası herkesi da'vet eden bir şeref ziyâfeti gibi idi.

Gelin, hidâyet ve hikmet mekteplerine nazaran derecesini ta'yin etmek ve hakîkati hakkında doğru bir hüküm verebilmek için *Hazret-i Muhammed'* in risâlet mektebine sizinle bir nazar daha atfedelim: Onun, yalnız bir ilme mi has olup olmadığını, yoksa her arayan Onda her aradığını bulup, varlığın hakikatini anlamağa olan susuzluğunu tatmin edip etmediğini görelim: *Hazret-i Mûsâ'* nın mektebine bakın: birtakım ordu kumandanları, bir kısım mahkeme kadıları ve biraz da dini mevki' sâhibi olanları görürsünüz. *Hazret-i İsâ'* nın talebelerine bakın: Filistin yollarında bir yerden diğer yere giden, şehirlerin caddelerinde dolaşan Zâhitler ve Ruhbân tâifesini bulursunuz. İslâm dinine dâhil olarak *Hazret-i Muhammed'* e tâbi' olanlara bir bakın: aralarında Habeşistan Kralı *Necâşî*, Mean ulusu *Ferve*, Himyer reisi *Zülkılâ*, *Firûz-ı Deylemî*, Yemen ulularından Merakebud, Umân vâlilerinden *Ubeyd* ve *Ca'fer* bulunduğunu görürsünüz. Tekrar bir nazar atfedecek olursanız, bu hükümdârların ve reislerin yanında *Bilâl*, *Yâsir*, *Suheyb*, *Habbâb*, *Ammar*, *Ebû Füleyhe* ve emsâli gibi köle ve zuafâdan olan kimsesizleri, *Sümeyye*, *Lübeyne*, *Zinnire*, *Nehdiyye*, *Ümmü Abîs* gibi câriye ve hâmisiz kadınları bulursunuz. Keza, *Hazret-i Muhammed'* in Ashâbı arasında üstün akıl, parlak fikir ve metin re'y sâhipleri olanlar bulunduğu gibi, en ince umûru bilen, ahvâl-i âlemi tecrübe eden, dünyâ esrârına vâkıf olan, memleket ve saltanat idâre eden kimseler de vardır. Bunlara misâl vermiş olmak için *Hazret-i Ebûbekr*, *Hazret-i Ömer*, *Hazret-i Osman*, *Hazret-i Ali*, *Hazret-i Muâviye* ve emsâlini zikretmek kâfidir. Bunlar İslâm ümmetine hükmettiler. Allâh'ın şeriatini yeryüzünde hâkim kıldılar. Onların hükûmetleri dâiresi, genişleye genişleye, tâ Afrika'nın şimâlinden, Hindistan serhatlerine kadar dayandı. Adâletleri ve şefkatleri sâyesinde nice büyük hükümdarların saltanatlarına son verdiler, İran ve Bizans nizamlarını kaldırdılar, âdil ve hakkaniyet üzere iş gördüklerinden halkın kalblerini feth ettiler; târihin sahîfelerinde de, kendilerinden önce kimsenin erişemediği mertebede yer aldılar.

Hazret-i Muhammed' in etbâından olan Hulefây'i Râşidîn, diğer âdil hükümdârlar, insaflı sultanlar yanında yine *Resûl-i Ekrem'* in Ashâbından *Hâlid b. Velîd*, *Sa'd b. Ebî Vakkas*, *Ebû Ubeyde b. Cerrâh*, *Amri'bni'l-Âs* gibi nice değerli kumandanlar vardır. Bunlar, şarkı ve garbı dolaştılar, zâlim hükümleriyle, teb'alarına yaptıkları cevr ile insanlığın alnında bir leke olan iki büyük devleti perîşan ettiler. *Hazret-i Muhammed'* in etbâından olan bu askerî kumandanlar, dünyânın en büyük fâtihlerinden, en metin ve cessur muhâriplerinden olup muhârebe usûlünü, ordu tâbiyesini, harb stratejisini en iyi bilenlerdendirler. Onların isimleri, hâlen harb târihinde heybet ve celâl sembolü olarak anılır. *Sa'd b. Ebî Vakkas*, Irakı feth eden İranla yaptığı savaşlarda, zâlim Kisrâ'nın başından tâcını alıp ayaklarının altına atan o olmuştur. *Hâlid* ile *Ebû Ubeyde* Bizans devletinin ordularını Sûriye topraklarından atmışlar; Tevhîd dininin müessisi olan *Hazret-i İbrâhim'* in diyârını onlardan temizleyip vârisleri olan Müslümanların eline teslim etmişlerdir. Amr ibni'l-Âs, Mısır'ı ve Nil vâdisini, zâlim Romalıların ellerinden alarak onları denize kadar sürmüştür. *Abdullah b. Zübeyr* ve *Abdullah b. Ebî Serh* onun izinden giderek Afrika'nın şimâline girmişler, oralara hidâyet ve ıslahat götürmüşlerdir. Bunlar öyle fâtihler ve kumandanlardır ki, düşmanları bile onların dirâyetlerini itiraf etmiş, târih onların azamet ve şanlarına şâhit olmuştur. Bu kahraman fâtihlerin yanında *Resûl-i Ekrem'* in Ashâbından şehirleri idâre eden vâliler, memleketleri, idâre eden hâkimler ve hükümdârlar yer almaktadır. Meselâ Yemen'de *Bâzân b. Sâsân*, San'a'da *Hâlid b. Said*, Kinde'de *Muhâcir b. Ümeyye*, Hadramud'da *Ziyâd b. Lebîd*, Mecran'da *Amr İbn-i Hâzim*, Teymâ'da *Yezîd b. Ebî Süfyân*, Bahreyn'de *Alâ' b. Hadramî* ve sâire gibi *Hazret-i Peygamber'* in etbâı, şehirleri idâre ettiler, Vilâyetlere hükmettiler. İnsanlar onlar sâyesinde saâdete kavuştular. Adâletin zevkini tattılar. Halk arasına selâmet ve sükûnu yaydılar, insanları birbiriyle kardeş gibi geçindirdiler.

Hazret-i Peygamber' in Ashâbından işbu âdil vâliler, münsif ve hayırlı hâkimlerin yanında Rabbânî âlimler, fakihler de bulursun. Meselâ *Ömer b. Hattâb*, *Ali b. Ebû Tâlib*, *Abdullah ibn-i Abbas*, *Abdullah ibn-i Mes'ud* *Abdullah ibn-i Amribni'l Âs*, *Ümmül-Mü'minin*, *Hazret-i Aişe* ve *Âmmü Seleme*, *Ubey b. Kâ'b*, *Muâz b. Cebel*, *Zeyd b. Sâbit* ve *İbn-i Zübeyr* Hazarâtı bunların başında gelenlerdendirler. Bunlar, İslâm Fıkhının esâsını vaz'-ettiler; insanlar için öyle nizamlar kurdular ki, dünyânın vâzı-ı kanunları arasında en yüksek mevkii almışlardır.

Burada beşinci bir cemâat daha vardır ki, onlar da hadis rivâyetine, vekayiin hıfz ve zaptına ehemmiyetle sarılmışlardır. Meselâ *Ebû Hüreyre*, *Ebû Mûsâ'l-Eş'arî*, *Enes b. Mâlik*, *Ebû Saîd el-Hudrî*, *Ubâde b. Sâmit*, *Câbir b. Abdullah*, *Berâ' b. Âzib* ve diğer Ashâb-ı Kirâm bunların başında yer alırlar. *Hazret-i Peygamber'* in sünnetlerini rivâyet edenler bunlardır. İslâm ahkâmını, emir ve nehye dâir şeyleri hıfzederek vekayii nakletmişlerdir.

Bunların yanında altıncı bir cemâat vardır ki, adetleri yetmişe bâliğ olan bu Sahâbelere Ashâb-ı Suffe denilir. Bunların barınacak bir yerleri olmadığından Mescid-i Nebevî'de barınırlardı. Dünyâ malından mâlik oldukları şey ancak üstlerinde başlarında bulunan elbiseleri idi. Bunlar, kırlardan topladıkları odunları şehre getirip satmakla geçinirlerdi. Kendi karınlarını doyurduktan sonra ellerinde birşey kalırsa onu Allah uğrunda infâk ederlerdi. Kendilerini, dinin ahkâmını öğrenmeğe, Rablarına ibâdete vermişlerdi.

Sonra, nazarlarını çevirerek şu Ashâb-ı Kirâma tekrar bak. İçlerinde Allah'a bağlanarak tevekkül etmiş zâhitler; âbitler var. Ebû Zerr-i Gifârî bunlardan biridir. Bu gök kubbenin altında doğru sözlülük ve temiz özlülük husûsunda onun bir eşi yoktur. Eline geçen taamı ertesi gün için saklamaz, bunu tevekküle mugayir sayar, nesi varsa infâk ederdi. Bundan dolayı Peygamberimiz ona, İslâm Mesîh'i unvânını vermiştir. Ashâb içinde Selmân-ı Fârisî de ,son derece zâhid, sâlih, takvâ

sâhibi bir kimse idi. *Abdullah b. Ömer b. Hattâb* ömrünün otuz senesini Allâh'a ibâdetle geçirmiştir. Kendisine hilâfet teklif olunduğu zaman, bunu reddetmiştir. *Mus'ab b. Umeyr*, İslâm olmazdan önce gayet şık giyinir, ipekler içinde yaşar, ni'met içinde yüzerdi. Müslüman olunca, yamalı elbiseler giymekten çekinmemiştir. Allâh yolunda şehit düştüğü zaman bütün cesedini örtecek esvabı bulunmadığından, defni esnâsında ayaklarını otla örtmek zorunda kalmışlardır. *Osman b. Maz'un*, İslâmda ilk âbid ve nâsik unvânını alan zâttır. *Muhammed b. Mesleme* bu âbitlerin arasındadır. Fitne günlerinde şöyle demiştir: *"Bir Müslüman kılıcını çekerek beni öldürmek üzere üstüme gelse, nefsimi müdâfaa için ben onu öldürmeğe kalkışmam."* *Ebû Derdâ'* ya gelince, onun kim olduğunu bilmeyen var mı? O gündüzleri sâim, geceleri kaaim olan kaadı ve âlim bir zâttır.

Resûl-i Ekrem' in Ashâbından bir kısmından size bahsettim. Bahsetmediklerim de var. Bu husûsta, yetecek kadar beyânatta bulunmak kimin elinden gelir. Buyurun, size bu ümmetin umûrunu idâre eden dirâyetli siyâsîlerden de söz açayım: *Talha*, *Zübeyr*, *Muğire*, *Mikdâd*, *Sa'd b. Muâz*, *Sa'd b. Ubâde*, *Useyd b. Hudayr*, *Es'ad ibn-i Zürâre*, *Abdurrahman ibn-i Avf* bunlardandır. Ashâbın arasında Mekkelilerden mâl ve servet sâhibi tüccarlar, Medîne halkından ise bağ, bahçe ve tarla sâhibi olanlar vardı.

Ashâb-ı Kirâmdan *"Rabbimiz Allâh'tır."* dediklerinden dolayı şehit edilenlerin nâmını burada anmadan geçemeyiz. Bu zâtlar, hiçbir cürüm irtikâb etmiş değillerdi. Azîzül-Hamîd olan Allâh'a îmân etmelerinden başka bir şeyleri yoktu. Onların içlerinden bâzıları, en gaddarâne bir tarzda öldürülmüş, etleri dilim dilim doğranmış, kemikleri kırılmak sûretiyle şehit edilmişlerdir. Ümmül-Mü'minin *Hazret-i Hatîce'* nin ilk kocasından doğma çocuğu *Hâle* bu yolda kurban edilenlerdendir. Müşrikler onun cismini parça parça doğramışlar, kemiklerini ezmişlerdir. *Ammâr'* ın anası *Sümeyye'* yi, *Ebû Cehil* hâin bir okla öldürmüştür. Bu biçâre âileden *Yâsir* ise, müşriklerin elinde işkence göre göre, ezâ ve cefâ çeke çeke

nihâyet Rabbına kavuşmuştur. Müşriklerin alçakçasına asdıkları *Habbâb*, müşriklerin kılıcına boynunu uzatan *Zeyd* hep bu kurbanlar meyânındadır. Gurbet diyârında, Bi'r-i Maûne mevkiinde Benî Asiyye, Reâl ve Zekvan kabileleri Arapları tarafından hâinâne bir sûrette öldürülen *Harâm b. Mülhanî* ve diğer altmış dokuz arkadaşını unutmak kaabil mi? Benî Bihyan kabilesinden yüz kadar ok atıcı Raci' günü Âsım'ı ve yanındaki yedi arkadaşını ağır sûrette yaralıyarak yere sermişlerdir. *Ibn-i Ebü'l-Avcâ'*nın kırk dokuz arkadaşı hicretin yedinci senesinde *Benî Süleym* tarafından öldürülmüşlerdir. *Kâ'b b. Umeyr-i Giffârî* ve rakadaşları Zâti-atlah'da şehid düşmüşlerdir. Bu dinin ilk evlâtlarından kaç tânesi Allâh uğrunda salben îdâm edilmiş, kaçının fî sebîli'llâh kanları dökülerek şehit edilmişlerdir; siz de bir bakın. Başkaları, aralarından yalnız bir kişinin fî sebîli'llâh ve halkın halâsı için îdâm olunmasıyla iftihâr ediyorlarsa, İslâmiyet kurulurken bizim seleflerimizden de yüzlercesi Allâh uğrunda salb ve katlolunmuşlar, bütün insanlığın putperestlikten, dalâlet ve şirkten halâsı için kendilerini kurban vermişler, canlarını fedâ etmişlerdir.

Nefis, ölünce dinlenir. İster kılıçla, ister okla öldürülsün, ister asılsın, hep birdir, ölümü bir anda tadar. Can çekişerek ruh, ten kafesinden ayrılır, sonrası ebedî sükût. Halbuki bundan daha acısı vardır. Yıllarca zulüm ve azâb altında kıvrananların hayâtı baştan başa bir azaptır. Fî sebîli'llâh ezâ ve cefâlara katlanmak, bir ân içinde ölmekten daha şiddetlidir. İşte Ashâbtan bir kısmı, Hak uğrunda sebat göstermeleri yüzünden, envâi işkencelere katlanmak zorunda kalmışlardır. Bu çok büyük fedakârlıktır. İçlerinden bâzılarının göğsüne kızgın taşlar kovdular, sıcak kumların üzerine yatırdılar, müşrikler, onları İslâm akîdesinden ayırmak, hak sözden vaz geçirmek için onlara neler yapmadılar, onları yüzüstü mü sürüklemediler; fakat bu samîmî îmân sâhipleri, bunlara hiç ehemmiyet vermediler, "*Allâh birdir.*" demekten, *Hazret-i Muhammed*'in risâletini tasdikten ayrılmadılar. *Ebû Tâlib* mahallesinde muhâsara altına alınanların haberini her halde duymuşsundur. Yiyecekleri kalmadığından ağaç yaprakları yiyen bu insanlar, geceleri aç yatıyorlardı. Açlıktan ağlaşan çocukların

feryâdı gökleri tutuyordu. İleride Yemen Fâtihi olacak olan *Sa'd b. Ebî Vakkas* bir gece açlığın şiddetine dayanamıyarak bu muhâsara altından çıkmış, ağzına atacak bir şey arıyordu. Tesâdüfen bir kuru deri parçası buldu. Onu yıkayıp temizledikten sonra kızartıp suyla yedi.

Utbe b. Gazvan da, Ebû Tâlib mahallesinde muhâsara altına alınıp müşriklerin ezâ ve cefâsına ma'ruz kalanlardandır. Kendisi şöyle demektedir: "*Benim ve yedi arkadaşımın, yaprak ve ot yiye yiye ağızlarımız yara olmuş, kan içinde kalmıştı.*

Habbâb Müslüman olduğu vakit, müşrikleri onun İslâma girdiğini öğrenince onu kızgın korlar üstüne yatırdılar, vücûdunu yaktılar. Yanan yerlerden akan sular ve irinler kızgın korları söndürdü.

Efendisi, *Hazret-i Bilâl*'i alıp taşlık bir yere götürür, orada kızgın güneşin altında alev gibi yanan taşların üzerine yatırır, göğsünün üstüne de kızgın taşlar kovardı. Bâzan boynuna bir ip takar, onu Mekke sokaklarında bu hal üzere sürüklerdi.

Ebû Fükeyhe de aynı şekilde işkencelere ma'rûz kalıyordu. Bir def'â, ayağına bir ip bağlayıp yerde sürüklemişlerdi; az kalsın boğuluyordu. Bir def'âsında da göğsüne ağır bir taş koymuşlardı. Nefes alamadığından bayılmış, dili ağzından çıkmıştı.

Ammâr da, en şiddetli işkencelere uğramıştı. Kızgın ateş üzerine yatırırlar, bayıltıncaya kadar döverlerdi. Hattâ amcası *Zübeyr*, onu bir hasıra sırsıklam sarar, onu bu hâliyle duman üzerine tutarak boğuluncaya kadar işkence yapardı. *Said b. Zeyd*'i âilesi döverdi. O ise bunlara sabrederdi. *Hazret-i Osman*'ı amcasının dövdüğü olmuştur. Bu zikrolunanların cümlesi bu işkenceleri, bu ezâ ve cefâları metânetle karşıladılar. İmân kuvvetine dayanarak her şeye katlandılar. Onların damarlarında dolaşan kana, İslâm kadehinden içtikleri İlâhî neşve şarâbı karışınca, hayâtları boyunca bu mestlik hâlinden ayrılmadılar.

Arkadaşlar, düşünün: ma'mûrelerden uzaklarda yaşayan bu Araplar putperest değil mi idiler? Putların önünde diz çökmüyorlar mıydı? Tam ma'nâsiyle câhiliyyet içinde yüzmüyorlar mıydı? Onları bu hâl-

den başka bir hâle geçiren nedir? Yaşadıkları toprak ayni toprakken, üzerlerindeki gök, ayni gök olup diyârları değişmemişken onlar nasıl değişti? Cehâlet karanlığından nasıl kurtuldular? Bu ümmî *Peygamber*, onlara bu ulvî hak dînin ruhunu nasıl nefhetti de, o millet baştan başa değişti? Bu dîn, öyle muazzam bir inkılâp yaptı ki, câhili âlim oldu, harbçisi sulhsever oldu. Bu Peygamber onlara neler öğretti ki, fesâd içinde yüzenler salâha erdi, müfsitler muslih, bozgunculer ıslah oldu. Hiçbir şey elinden gelmeyen kimseler, birden değişerek memleket idâre eder oldu. Hükûmetin idâresini eline alarak halkın umûrunu idâreye başladı. Onların arasından bu yüksek akıllı, parlak fikirli, dürüst ve metin rey sâhibi kimseler nasıl yetişti? Gençliğinde asla eline silâh almayan, bir memlekete hâkim olmayan o ümmî *Peygamber*, siyâset dünyâsında başka milletlerin arasında hiç esâmisi bile okunmayan o çöl Araplarından nasıl oldu da azamet ve şevket sâhibi bir devlet meydana çıkardı. O milletin rûhlarında tükenmez bir kuvvet kaynağı keşfetti. Bu ümmî *Peygamber*, Allâh'ı bilmeyen, Rabbını tanımayan o millet arasından geceleri Zikrullah ile kaaim âbidleri, gündüzleri risâletini tebliğ ile meşgul mücâhitleri nasıl hazırladı? Elinizden tutarak size bu Peygamber'in Medîne'deki Mescidini gösterdim. Benimle birlikte *Peygamber*'in büyük külliyesini baştan başa ziyâret ettiniz. Onun her sınıftan talebeleriyle buluştunuz. Onun Ashâbından ulemâ ile, fukahâ ile, nizam ve ahkâm vâzı'larıyla görüştünüz. Kahraman askerlerle, âdil kadılarla tanıştınız. Vâlilerinden, hâkimlerinden olan büyükleri ziyâret ile müşerref oldunuz. Fakirler ve yoksullar ile berâber hükümdâr ve sultanları da tanıdınız. Hür olan efendilerle, köle olanlarla da karşılaştınız. Allâh uğrunda şehit düşenlerden, gazi ve mücâhitlerden sizlere örnekler arz ettim. Bunların hepsini gördükten sonra sizin bu husûsta re'yiniz nedir, vereceğiniz hükmünüz ne olacaktır? Ben, kuvvetle tahmin ederim ki, sizler *Hazret-i Muhammed*'in bütün beşerî kemâlâtı câmi' bulunduğuna, kendisinde en yüksek sıfatları toplayarak insanlığın en yüce nümûne-i imtisâli olduğuna kat'î sûrette hükmünüzü vermiş bulunmaktasınız. "*Cenâb-ı Hakk'ın bütün âlemleri bir kimsede toplaması baid görülemez.*"

Hem bu neden kaabil olmasın. Çünkü *Hazret-i Muhammed*, bütün mehâsini ve Peygamberliğin her nevi' memduh sıfatlarını nefsinde cem'etmiştir. Bu ahval, Onun bütün Ashâbında, bilûmum arkadaşlarında ve berâber oturduğu kimselerde tezâhür etmiş ve kendini göstermiştir. *Sıddîk-ı A'zam Ebûbekr*'in kalbi Onun nûrundan aydınlandı, *Fârûk-ı Ekber Ömer*'in kalbi Onun hikmetiyle doldu, aklı Onun parlak fikir ve doğru re'yinden feyzini aldı. *Osman Zinnûreyn* Onun merhamet ve fezâilinden, hayırseverliğinden feyz alıp kazandı. *Hazret-i Ali* kerrema'llâhü veçhe'nin lisânından akan, Onun belâgatidir.

Hazret-i Hâlid b. Velid, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebi Vakkas, Ca'fer-i Tayyar'da harb tedbirlerine, ordu tâbiyesine, harb stratejisine dâir göze çarpan o muhkem düşünceler, Onun eseridir. *Ebû Bekr's-Sıddîk*'te gördüğün azim ve emânet, hürriyet-i re'y, gönül zenginliği ve kanâat, zühd ü takvâ, mala ve dünyâ zinetine aldanmamak hep Ondan gelmektedir. *Abdullah ibn-i Ömer, Ebû Zerr-i Gıfârî, Selmân-ı Fârisî* ve *Ebû'd-Derdâ*'da gördüğün kendini Allâh'a verip O'na candan bağlanma, hep Onun eser-i feyzidir. *İbn-i Abbas, Übey b. Kâ'b, Zeyd b. Sâbit* ve *Abdullah b. Mes'ud*'da gördüğün vâkıfâne ilim, dini derin anlayış, Fıkıh ve ahkâmda dürüst re'y Onun irşâdıdır. *Bilâl, Suheyb, Ammâr* ve *Hubeyb*'de müşâhede ettiğin sekînet, olgunluk, imân kuvveti ve Allâh'a kavuşmayı özleyiş bunların hepsi, kendisine vahiy gelen ve Kur'ân nâzil olan Tanrı Elçisi Hak Peygamber *Hazret-i Muhammed*'in nûrundan aksetmedir. O, ziyâ saçan bir güneş gibidir. Onun ışıklarıyla dağların tepeleri, vâdîlerin içi, sahrâlar ve ovalar her taraf aydınlanmakta. Onun ziyâsıyla akan nehirlerin suları, atlas gibi yeşilliklerin nebatları parıldamaktadır. Ucu bucağı olmayan ıssız çöllerin kum zerrelerinde bile Onun ışıklarının aksi parlamaktadır. Her biri kaabiliyetine göre Onun ziyâsından nasîbini almaktadır. Daha doğrusu O, çok yağışlı bir buluttan yağan yağmur gibidir. Yüksek dağlara, sık ormanlara, kuru

çöllere, geniş sâhalara, çiçekli bahçelere aynı feyizle isâbet etmekte isâbet ettiği takdirde yeşil yapraklar, tâze çiçekler, envâ'i bitkiler canlanıp parıldamaktadır. Bu feyzin ortasında Ashâb-ı Kirâm bulunmaktadır. Ashâb da, diğer insanlar gibi tabiat, mevhibe, fıtrat ve kabiliyet bakımından muhtelif idi. Fakat cümlesi İslâm'da birleşmişler, bir tek gaye uğrunda el ele vermişlerdir. Onlar, yalnız Allah rızâsı için çalışıyorlar, yaptıkları işlerde ancak Allah rızâsını güdüyorlardı. Bu hususta kadı, vâli, fakir, zengin, hâkim, ahâli, gâzi, şehit, ordu, kumandan, muallim, talebe, tüccar, köle, âbit, zâhit hepsi aynı emelde idiler, İhlâs onların rehberi, halkı irşâd etmek arzuları, beşeriyeti ıslah eylemek de gayeleri idi. Sahâbe nereye varsalar birer mürşit idiler, nereye gitseler cemiyet-i beşeriyyenin ıslahına çalışırlardı. Onların renkleri, tabiatleri, mazâhirleri her ne kadar muhtelif de olsa, kelime-i Tevhid onları birleştiriyor, imânda birlik, kitapta birlik, kıblede birlik onları bir tek gayede topluyordu. Yaptıkları her iş, âlemin ıslahına matuftu. Cemiyet-i beşeriyyeyi doğruya ulaştırmak, insanlar arasında yardımlaşmayı sağlamak, hakkı i'lâ etmek, beşeriyeti sulh ve emân içinde medeniyete ve umrâna götürmek, kardeşlik duygularını yaymak, işte onların emeli bunlar idi.

Arkadaşlarım ve dostlarım, bu konferansımda sizlere büyük Peygamberimizin bütün güzel hasletleri toplayan şümullü hayâtını anlatmak için muhtelif zâviyelerden Onu ele almak istedim. Sizin de gözünüzden kaçmayan bir hakikattir ki, bu kâinatta ve tabiatta muhtelif manzaralar bulunduğu gibi insan tabiatlerinde de muhtelif mevhibeler bulunur. Bu âlem, muhtelif ve mütenevvi' hayât manzaralarının tezâhürlerinden ibâret gibi. Bu i'tibarla da dünyânın son mürşidi, bütün nev'-i beşere örnek olacak güzel hasletleri kendisinde câmi' olan Peygamberler kafilesinin son halkası, Hâtemü'l-Enbiyâ *Hazret-i Muhammed aleyhi's-selâm* olabilirdi. Çünkü O, irşâd ve ıslah için mükemmel şartları câmi'dir.

« ... لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ »

"Resûlu'llâh'da sizin için ittibâı gereken en güzel örnekler vardır."[1]

(1) Sûre: 33 (Ahzâb), âyet: 21.

Onun içindir ki Allâhu Teâlâ şöyle buyurmuştur[1]:

« ... قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ »

= *De ki, gerçekten siz Allâh'ı seviyorsanız, bana tâbi' olun ki, Allâh da sizleri sevsin."* Allâh sevgisi iddiâsında bulunan herkesi, *Resûl-i Ekrem Efendimiz* kendisine tâbi' olmaya ve itaat etmeğe da'vet etmektedir. Bu samimi da'veti, ülkelerinde kıtalara, yollarda çobanlara, mekteplerinde muallimlere, sınıflarında talebelere, obalarında fakirlere, saraylarında zenginlere tevcih etmekte ve mazlumları, elem görmüşleri, felâkete uğramışları aynı nidâ ile çağırmaktadır. Bu İlâhî ses, bütün âlemi kendi yoluna, izinde gitmeğe da'vet etmektedir. Çünkü Onun mübârek hayâtı, şerefli sîreti bilûmum insanlık için en yüksek bir nümune-i imtisaldir. Hayırseverler, salâh istiyenler Onda en mükemmel örneği bulurlar. Onun sevimli hayâtı, beşeriyyet için ebedî bir mürşittir.

Ona ve âl ve Ashâbına Salât ü Selâm olsun.

---

(1) Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 31.

ALTINCI KONFERANS

(SİRET-İ MUHAMMEDİYYENİN AMELİ CİHETLERİ)

« ... لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ »

" Resûlû'llâh'da sizin için güzel örnek vardır[1]."

Hazret-i Peygamber'e nasıl tâbi' olalım ve nelerde tâbi' olalım? İşte bugün size siret-i Muhammediyye'nin bu cephesinden, ameli nokta-i nazardan bahsedeceğim. Bu nokta ise, geçmiş peygamberlerin hayâtının aydınlatılmamış bir tarafıdır.

Siret-i Muhammediyye'ye bu bakımdan bakacak olursanız, muazzam işler ve başarılarla dolu bir hayât olduğunu görürsünüz. Bu bâb, târih-i Peygamberinin, siret kitabının en geniş ve muazzam bâblarından biridir.

Peygamberler silsilesinin ser-tâcı, Hâtemü'l-Enbiyâ *Hazret-i Muhammed'* in nasıl bir Peygamber olduğunu anlamak isteyenler bu cepheden bakarak Onun hakkında hükümlerini vermelidirler. Ondan önce geçen Peygamberlerin hayât safhalarından örnek olacak nümûneler bize ulaşmamış, meçhul kalmıştır. Çünkü onların hayâtlarından bildiklerimiz bizi tatmin edecek, sadra şifâ verecek mâhiyette değildirler.

Dünyâda tatlı sözler söyleyenler, güzel mev'ızalar îrâd edenler, yüksek teâlime sâhib olanlar eksik olmamıştır. Fakat mühim olan bunların tatbiki cihetidir. İnsanların bulamadıkları nokşan cihet, bu güzel şeylerin bilfiil yaşanmasıdır. Heyecanlı mev'ızalarla, parlak hikmetlerle, canlı sözlerle, dillerde dolaşan misâllerle amel edenleri aradıkları zaman, sanki anka kuşu veyâhut kibrit-i ahmer arıyormuş gibi elleri boş kalıyor.

(1) Sûre: 33 (Ahzâb), âyet: 21

Kişinin ahlâkı, siretinin saf ve lekesiz bir aynasıdır, mezâhirinin açık bir örneğidir. *Kur'ân-ı Kerîm'den* başka hangi semâvî kitap vardır ki, nazil olduğu Peygamberin en güzel ahlâkla ve en şerifli hasletlerle ziynetlenmiş olduğuna şahâdet etmiş olsun ve bu kitabın sâhibinin güzel ahlâkı ve dürüst amelinden dolayı insanlar içinde en yüksek derece ve makamı ihrâz ettiğini bildirmiş bulunsun. *Kur'ân-ı Kerîm'e* gelince; Peygamberimizin dostları ve düşmanları önünde Allâhu Teâlâ'nın şu: « وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ۞ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ » = *Muhakkak ki senin için tükenmiyen bir mükâfat vardır. Çünkü sen pek büyük bir ahlâk üzeresin[1].*" kavl-i kerîminde pek beliğ bir sûrette i'lân etmiştir. Bu cümleden biri, diğerine atfolunmuş ve bunlar illetle ma'lûlün birbirine bağlandığı gibi bağlanmışlardır. İkinci cümle, birinci cümlenin illet ve sebebidir. Demek oluyor ki, *Hazret-i Peygamber'* in mükâfâtı kesilmez. Allâh'ın Ona olan ihsânı bitmez. Çünkü O, pek büyük bir ahlâk sâhibidir. Ahlâkı ve a'mâli öyle yüksek derecelere ulaşmıştır ki, Ona verilecek mükâfâtın ve sevâbın sonu yokiur. Zîra Onda olan feyyâz ahlâk kaynağı dâimâ nebeân etmekte, iyilikleri kesilmeden coşmaktadır. O, ef'âl ve a'mâliyle örnek olmuştur. O: « تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ۞ » = *Yapmıyacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?[2]*" Kelâm-ı Şâhânesiyle insanlara hitâb etmekte haklıdır. Çünkü O, bir işi kendisi bizzat yapmadıkça hiçbir kimseye Onu yapmasını emretmemiştir.

Önümüzde iki misâl vardır: büyük vâiz *Hazret-i İsâ'* nın hayâtı ve insanlara va'zetmek için Zeytin Dağına çıkması ile hidâyet rehberi büyük mürşit *Hazret-i Muhammed'* in siretiyle

(1) Sûre: 68 (Kalem), âyet: 3, 4
(2) Sûre: 61 (Sâf), âyet: 23

Safâ Tepesine ümmetini Hakk'a da'vet için çıkmasını mukayese ediniz. Bunlardan birinin insanlara yaptığı nasihatında muvaffakiyetin kendine yâr olmadığını, da'vetine icâbet eden bulunmadığını; diğerinin ise insanlara tebliğ ettiği her emir ve teşvik ettiği bütün şeylerin tamâmiyle tutulduğunu görürsünüz. Cezâlandırmağa muktedirken affedip bağışlayana gerçek hilim sâhibi, âlicenap adam denir ve bu hareket beşer ahlâkının en fazîletli, en mükemmel bir örneği olarak gösterilir. Fakat za'fından veyâ aczinden dolayı öfkesini yenip sükût eden kimsenin bu sükûtu, af ve hilim sayılmaz. Çünkü affın, muktedirken yapılanı mak buldür. Kimseyi öldürmemek, kimseye kötülük etmemek, kimseye el kaldırıp vurmamak, haksız mal iktisâb etmemek, gasp ve yağmacılık yapmamak, haksız mal toplayıp yığmamak, bu gibi nakîsalardan sakınmak selbî faziletlerdir. Fakat haksız yere öldürülmek istenen bir insanı ölümden kurtararak zayıfa yardım etmek, insanların mallarını yağma ve gasbedilmekten korumak barınacak evi olmıyan bir kimseye ev yapmak, ihtiyâç içinde kıvrananlara muhtâç oldukları parayı tedârik etmek faziletini gösterenin bu hareketi îcâbidir, ve takdire şayan yararlı işlerdendir. Dünyâ bu gibi îcâbî faziletlere muhtaçtır. *Kur'ân-ı Kerîm*, *Hazret-i Peygamber*'in merhametli, ince kalpli olduğunu i'lân ediyor[1]:

« ...فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ

= *Allâh'ın bir lûtuf ve rahmetidir ki, sen etrâfındakilere karşı mülâyim oldun. Eğer sen, sert, katı kalpli olsaydın etrâfından dağılırlardı.*" Bu Âyet-i Kerîme *Hazret-i Peygamber*'in yumuşak kalpli, merhametli, şefkatli olduğuna pek açık bir sûrette şahâdet etmektedir. Bunu delilsiz bir da'vâ zanneden varsa, kuvvetli delillerin, açık bürhanların karşısında bunu tasdîk ve teslîme mecbur kalır. Eğer *Hazret-i Peygamber*, yumuşak tabiatlı, güzel ahlâklı, halîm, müsâmahakâr olmasaydı, ürkek, vahşî, huysuzlukta israf derecesine varan Arapların Onun etrafından dağılmaları muhakkaktı. Ce-

(1) Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 159

nâb-ı Hak, Resûlünün onlara karşı şefkatli, kerîm tabiatlı olduğunu şu yolda beyan buyurmuştur[1]: « لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿﴾ »

= *Size kendi içinizden öyle bir Peygamber geldi ki, sizin hüsrânınıza üzülüyor, saâdetinizi cidden istiyor, mü'minler için yüreği rikkatle, merhametle çarpıyor.*" Allâh bu Peygamberiyle Arab'a eşsiz bir lûtufta bulunmuş ve buyurmuştur ki: "*Peygamber sizin dalâlette kalmanıza çok üzülüyor, küfür ve şirk karanlıklarında bocalamanıza, haktan yüz çevirip hakkı kabul etmekte çekingen davranmanıza, kibir ve gururla inada kapılmanıza dayanamıyor ve size acıyor. O, sizin ıslâh olmanızı arzu ediyor, felâh ve hayrınızı istiyor.* İşte sizi doğruluğa da'vet eden, salâha teşvik eden risâletini size tebliğ eyliyen bu Peygamberdir. Buna binâen, kim Onun da'vetine icâbet eder, risâletini kabûl eyler, gösterdiği açık ve hayırlı yola koyulup felâha sarılırsa; *Resûl-i Ekrem*'in şefkat ve inâvetine hâs kıldığı, rivâvetine mazhar ettiği kimselerle berâber olmak ehliyetini kazanır. Evet, İslâm *Peygamber*'i her ne kadar bütün beşeriyyete gönderilmiş ve âlemlere rahmet ise de, Ona imân edip tebliğ eylediklerini tasdîk edenler, şüphesiz ki *Resûl-i Ekrem*'in sevgisine, şefkat ve merhametine herkesten daha ziyâde liyâkat kazanmış ve bu ilâhî feyizden daha çok nasîbini almış olur.

İşte *Kur'ân-ı Kerîm*'in şahâdeti bu yoldadır. O *Kur'ân* ki, ihtivâ ettiği irşat ve hükümleri insanlara tebliğ etmesi için Allâh'ın Resûlü *Hazret-i Muhammed*'e nâzil olmuştur. *Hazret-i Peygamber*'in sîreti, *Kur'ân-ı Kerîm*'deki o irşat ve hükümlerin tefsirinden başka birşey değildir. Bütün hayâtı boyunca kendisinden sâdır olan amel ve sözlerle, *Kur'ân*'da bildirilen hakikatların îzahını yapmıştır. *Kur'ân-ı Kerîm*'in getirdiği ahkâmın cümlesine *Peygamber* i'tikad etmiş, amel ve sözleriyle o hükümleri beyân eylemiştir ve fiilen onları şahsında tatbîk etmekle insanlara örnek olmuştur.

(1) Sûre: 9 (Tevbe), âyet: 128

Tanrı Elçisi'nin emrettiği: Allah'a iman etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek, sadaka dağıtmak, cihâd etmek, cömertlik, âlicenaplık, azim ve gayret sâhibi olmak, musibetlere sabretmek, Allah'ın ni'metlerine şükretmek, insanlarla olan münâsebet ve muâmeleler de mekârim-i ahlâk ve fazîletten ayrılmamak gibi umûrun kâffesi Kur'ân-ı Kerîm'den alınmış ve Allah'ın kendisine vahyettiklerine da yanmıştır." « وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ »

(= *O, arzuya göre kendiliğinden bir şey söylemez. O, kendisine vahiy olunan bir vahiydir.*") Kur'ân-ı Kerîm'deki her hüküm ve teşvîki *Hazret-i Peygamber* sözüyle, ameliyle, ahlâkiyle insanlara beyân etmiş, büyük irşat vazîfesini yapmıştır. Ashâbdan bâzıları, Ümmül-Mü'minin *Hazret-i Âişe*'ye gelerek *Hazret-i Peygamber*'in ahlâkını sormuşlar. O da, onlara şu cevâbı vermiştir: "*Siz Kur'ân'ı okumuyor musunuz? Resûlu'llah'ın ahlâkı Kur'an'dadır.*" Şu hâlde, Kur'ân-ı Kerîm'in âyet ve sûreleri, kelime ve sesler demek olup *Peygamber*'in amel ve ahlâkı ise o âyet ve sûrelerin mânâ ve tefsîridir. Dünyâda, bir insanı âilesinden başka en iyi bilen ve anlayan yoktur. Zevcinin fazîletleri, ahlâk ve âdetleri hakkında herkesin bilmediğini o bilir. *Hazret-i Muhammed*'e ilk Peygamberlik verildiği zaman Hz. *Hatice* ile evleneli 15 sene gibi bir zaman geçmişti. Bu müddet, bir kimseye hayat arkadaşının ahvâli, ahlâkı ve âdetleri hakkında tam bir bilgi edinmek için kâfîdir. *Hazret-i Hatice* eşi *Hazret-i Muhammed*'e vahiy nâzil olduğunu işitince hiç tereddüt etmeden Onu derhal tasdik etmiş ve hemen îmân eylemiştir. Hattâ, *Resûlu'llâh*'a ilk vahiy nâzil olmağa başladığında ilk def'â olarak böyle bir hâl karşısında kaldığından telâş edince, *Hazret-i Hatice* Onu teskin etti, merak ve endişe sebebini giderdi, kalbine kuvvet verdi ve şu sözleri söyledi: "*Allah seni kat'iyyen utandırmaz. Çünkü sen akraba hakkına riâyet eder, biçârelerin yardımına koşar, yoksulu himâye eder, mazlûmun elinden tutar, misâfirlere ikrâm eder, Hak yolunda musibetlere dûçâr olanları gözetir bir insansın.*" İşte *Hazret-i Muhammed*'in vahiy gelmezden önceki hâlini, yüksek ahlâk ve fazîletlerini *Hazret-i Hatîce* böylece ifâde etmiştir.

(1) Sûre: 53 (Necm), âyet: 3-4
(2) Sünen-i Ebû Dâvûd.

Dokuz sene *Peygamber*'le berâber hayat geçiren Ümmül-Mü'minin *Hazret-i Âişe* ki, *Hazret-i Hatice*'den sonra *Peygamber*'in en sevgili zevcesi idi. *Resûl-i Ekrem*'i bize şöyle tavsîf ediyor: "*O, hiç kimseyi ayıplamaz, kötülüğe kötülükle mukabele etmezdi. Afivle, hoşgörürlükle muâmele eder, kötülükten uzak kalırdı. Nefsi için bir kimseden intikam almış değildir. Hiçbir köle ve hizmetçiye vurmamıştır. Hattâ bir hayvana bile dokunmamıştır. Bir hâcet dileyen yoksulu boş çevirdiği vâki' değildir, yanında birşey bulunmazsa o vakit başka...*"

Hazret-i Ali, küçük yaştan delikanlılık çağına kadar *Hazret-i Peygamber*'le berâber yaşadı. Ehl-i Beyt'ten hiçbir kimse onun kadar Peygamber'in ahlâkını bilmezdi. Resûl-i Ekrem'in ahlâkını vasfederken şöyle diyor:

"*Resûlu'llah* güler yüzlü, beşûş çehreli, yumuşak huylu, alçak gönüllü, mütevâzi tavırlı, merhametli, üstün bir ahlâk sâhibi idi. Sert tabiatlı, katı yürekli değildi. Hiçbir zaman ağzından kötü söz çıkmaz, insanların kusurlarını araştırmaz, ayıplarını yüzlerine vurmazdı. Biri kendisinden hoşlanmadığı bir şey soracak olursa sükût eder, canının sıkıldığını belli etmez, gönül kıracak bir şey söylemezdi. Onun ahlâkını bilen, ne istediğini hâlinden anlardı.

Hiçbir kimsenin kalbi kırılsın istemezdi. Belki gönül almak, kalbleri ülfet ve muhabbetle birleşmiş görmek ona haz verirdi. Çünkü O, şefkat ve merhamet dolu bir kalbin sâhibi idi. *Hazret-i Ali*'nin buyurduğu gibi, *Hazret-i Peygamber* son derece cömert ve mürüvvetli idi. Eli açık iyiliği sever, son derece sahâvet sâhibi idi. Tatlı sözlü, doğru özlü, yumuşak tabiatlı idi. Onun sohbetinde bulunan, derhal Ona bağlanır, Onu candan severdi. Onu ilk gören kimseyi, heybetinden bir ürperme alırdı. Onu vasfedenlerden biri şöyle diyor: "*Ondan önce ve Ondan sonrakiler içinde, Onun bir*

benzerini dahi görmedim." Meşhur İngiliz müverrihlerinden *Gibbon*, *Hazret-i Muhammed*'in siretini tetkik ve tetebbu' ettikten sonra aynı kanâati i'tirâftan kendini alamamıştır.

Hazret-i Hatice'nin birinci zevcinden olan oğlu *Hint* —ki *Resûl-i Ekrem*'in üvey oğludur— bu husûsta şöyle şahâdet etmektedir: "*Resûl-i Ekrem gâyet tatlı huylu, yumuşak tabiatlı idi. Sertlik ve hırçınlıktan Onda eser yoktu. Kimseye kötülüğü dokunmuş değildir. kimsenin izzet-i nefsini rencide etmez. haysiyyet ve şerefini kırmazdı. Birinin şerefine nakise verecek bir söz Ondan sâdır olmazdı. Az da olsa birinden bir iyilik gördü mü, Ona teşekkür etmeyi unutmazdı. Önüne getirilen bir yemeğe kusur bulmaz, hazırlanan yemek ne ise onu yerdi. Şahsı için kimseyi kırmaz, intikam almak yoluna gitmezdi. Ancak Allah'ın haram kıldığı şeylerden birini çiğneyip karşı koyan olursa, o zaman gazâba gelmesine hiçbir şey mâni' olamazdı.*" (Şemâil).

İşte bunlar, kendisine en yakın olanların, husûsâtını yakînen bilenlerin, Onunla berâber yaşayıp muâşeret edenlerin, Onun hakkındaki şahâdetleridir. Bu hakikatler, Onun tertemiz siretinin, en faziletli bir insan hayâtının üstünde bir hayat olduğunu göstermektedir. Onun siretinin en üstün ve faziletli taraflarından biri de kendisine vahiy nâzil olduktan sonra Ashâb ve Etbâine hangi işin yapılmasını emretmiş ise evvelâ o şeyi kendisi yapmış ve bu hususta örnek olmuştur. Meselâ insanları Allah'ı zikre ve Allah sevgisine mi da'vet ediyor; Onun hayâtını hakkıyla tetkik edecek olursanız bu da'vete tamâmen uygun olduğuna şâhit olursunuz. Zirâ gece ve gündüzde hiçbir saat geçmezdi ki kalbi Allah'ın zikriyle meşgul olmasın, lisâniyle de hamdetmesin. Allah'ı zikretmekten hiçbir zaman hâli kalmazdı. Dilinden Allah zikri düşmezdi. Bir şey yiyecek ve içecek olursa, evvelâ Allah'ın ismini yâd eder, fârig olunca da hamdederdi. Yatağına girdiğinde, uykudan uyandığında yine Allah'ı zikreder, oturduğu ve kalktığı zaman Allah'ı tesbîh ederdi. Yeni bir elbise giydiğinde Allah'ına şükrederdi. Hattâ muhtelif ahvâl ve zamandaki ezkâr ve duâları insanlar tarafından hıfzedilmiş olup bunlar hadis kitaplarında

mühim bir yekûn tutarlar. İkiyüz sahifeye bâliğ olan *El-Hısnü'l-Hasin* kitabında bu duâlar cem'edilmiştir. Bu duâları okuyan kaani olur ki, hakîkaten *Hazret-i Peygamber* Allah'ı çok seviyor, O'nun azamet ve celâli karşısında huşû içinde gaşyoluyor. O, *Kur'ân-ı Kerim*'inde Allah'ın sâlih kullarını vasfettiği hâl üzere bulunmakta idi. « ... الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ »

= *Onlar ki, ayakta iken, otururken, yatarken her hâl üzere Allah'ı zikrederler.*[1]"

Hazret-i Âişe'nin şahâdet ettiği veçhile O, her an Allah'ı zikreder, O'nu zikretmekten hiçbir zaman gaafil olmazdı.

İnsanlara namaz kılmalarını emrile, ona devamda itina göstermelerini sıkı sıkı tavsiye etmişti. *Resûl-i Ekrem*'in başkalarına emrettiği bir şeyi, nefsinde nasıl tatbik ettiğini zannedersiniz? O, namazını kılar ve ona devam husûsunda herkesten çok gayret gösterirdi.

Bilûmum Müslümanlar, kendilerine farz olan beş vakit namazı kılarlardı. Halbuki *Resûl-i Ekrem* fazla olarak kuşluk namazı, işrak namazı, teheccüt namazı kılardı. Bütün Müslümanlar her gün üzerlerine farz olan onyedi rek'at farz namazı kılarlardı. *Resûlu'llah* ise, geceli gündüzlü günde farz ve nafile olarak 50 rek'at namaz kılardı. Müslümanlara, günde beş vakit namaz kılmaları farz olduktan sonra evvelce kılmaları vâcib olan teheccüd (gece) namazı onlardan sâkıt oldu. Fakat *Resûlu'llah* her gece bu namazı kılardı. Saatlerce kıldığı bu namazlarda duyduğu hazzı sormayınız. Uzun müddet ayakta durmaktan ayakları şişerdi de farkında bile olmazdı. Bir gün *Hazret-i Âişe* geceyi ayakta ihyâ etmekteki güçlüğü görmüştü ve: "*Yâ Resûlu'llah, Cenâb-ı Hak sizin geçmiş ve gelecek günahlarınızı afvetti, fakat neden bu kadar kendinizi yorar ve niçin bu kadar ağır yorgunluğa kendinizi mecbûr edersiniz?*" diye sormuştu. Hazret-i Peygamber'in ona cevâbı şu olmuştur: "*Allah'ın şükredici bir kulu olmıyayım mı?*" Bu namazlarda Allah'a

(1) Sûre: 5 (Maide), âyet: 191.

muhabbet ma'nâsı. *Resûlu'llah*'ın kalbindeki her şeyden ve ma'nâdan daha üstündü. Rükûu uzatırdı, o derece ki, geriden gören Onu secdeye kapanmağı unuttu zannederdi. Vahiy başlangıcından i'tibâren namazını Beytullâh'ın avlusunda kendisine düşman olan, insafsızca ezâ ve cefâ yapan müşriklerin gözünün önünde kılardı. Namazda iken, müşriklerden bâzıları üzerine hücum etmişti de onlardan korkup da namazını bile bırakmamıştı. Gecenin az bir kısmını uykuda geçirirdi. Ekseri vakit, mübârek vücûdu yatak görmezdi. Herkes geceleyin tatlı uykusuna varmışken, O secdeye kapanarak, ayakta durarak ibâdet ederdi. Namazın ikamesinde en şiddetli ve tehlikeli an, harb sahâsında idi. İki tarafın kuvvetleri karşılaşıp da kılıç seslerinin şakırdadığı, mızrakların vızıldadığı, kalblerin hızla çarptığı bir zamanda, harbin böyle kızıştığı bir anda, namaz vakti geldi mi namazı kılmak için müslümanlar saf saf olurlar, önde Peygamberleri imâm olurdu. Cemaat nöbetleşerek kılardı. Bir kısmı harb meydanında düşmanla çarpışır, diğer bir kısmı da namazlarını kılarlardı. Sonra onlar düşman karşısına koşar, diğer kısım gelip cemaat olurdu. Her iki halde de, imâm makâmında sebât üzere durur, Allah'ın farîzasını îfâya hiçbir hâl mâni' olamazdı.

Muhterem okuyucu, târihin onüç asırlık sahîfelerini birden çevirip seninle Hicretin ikinci yılına dönmek isterim. Gel, seninle Bedir muhârebesi meydanını temâşâ edelim. İşte mü'minler, işte müşrikler, iki kuvvet karşı karşıya, harb kızışmış; mü'minlerle müşrikler arasında çarpışma bütün şiddetiyle devâm ediyor. Acaba şu anda *Hazret-i Peygamber* nerede? İşte O, Rabbü'l-âlemîn'in huzûrunda secdeye varmış, duâ ile dönen bir dil, huşû içinde çırpınan bir kalb ile azamet-i İlâhiyye karşısında yere kapanmış yalvarıyor, Rabbinden zafer niyâz ediyor. İşte, Onun Allah'ına bağlılığı böyledir. Namazları dâimâ vaktinde kılmıştır. Yalnız iki def'a namazı vaktinden sonraya kalmıştır. Biri, Hendek muhârebesinde, müşrikler ve Yahûdiler üzerlerine çullandıklarında namazı vaktinde edâya fırsat vermemişlerdi. Diğeri de, bir seferde gecenin geç saatlerine kadar yürümüşlerdi. Sonra bir aralık Ashâbiyle biraz uyku almak istemişlerdi. Yatınca uyuyakalmışlar, üzerlerine güneş doğmuş, güneşin ışıkları kendilerini uyandırmıştı. Uyanınca namazı kazâ etmişlerdi. Hattâ vefât ettiği hastalığında bile namazı geçirmemiştir. Bu hastalık o kadar çok şiddetlenmişti ki, kuvvet ve tâkattan kesilmişti. Öğle ve ikindide iki kişinin yardımiyle odasından çıkarak mescide kadar vardı ve namazı cemâatle kıldı. Vefâtından üç gün önce, üç def'a bayılmış. Mescide gitmek istediği her def'asında baygınlık gelmiş. Bu hâl namazını cemâatle kılmasına mâni' olmuştu. İşte Allah'ı zikretmekte ve O'na ibâdet eylemekte Resûlu'llah bu hâl ve minvâl üzere idi. İbâdetinde, Allahu Zülcelâl'i zikretmekte, O'nun izinden gitmek istiyenleri irşâd ettiği yol da budur.

Müslümanlara oruç tutmalarını emretti. Ramazan orucundan başka Müslümanlara farz kılınmış bir oruç yoktur. Halbuki *Resûlu'llah*'ın oruçla olan münâsebeti nasıldı zannedersiniz? Oruçsuz geçirdiği ay veya hafta pek nâdirdir. *Hazret-i Âişe* şöyle diyor: *"Resûl-i Ekrem, sürekli olarak oruç tutardı. Öyle ki, artık bir dahi orucunu bozmayacak zannederlerdi."* Müslümanları savm-i visâlden men'etmişti. Lâ'in kendisi iki gün, hattâ üç gün arka arkaya hiçbir şey yemeden, içmeden oruç tuttuğu olurdu. Savm-i visâl denilen, işte budur. Sahâbelerden bâzıları, savm-i visâlde *Hazret-i Peygamber*'e iktidâ etmeği arzu ederlerdi de *Resûlu'llah*, *"Ben sizin hiçbirinize benzemem, siz benim gibi olamazsınız; Rabbim beni doyurur ve su ihtiyâcımı giderir."* derdi. Bâzan iki ay: Ramazan ve Şâban aylarını arka arkaya oruçlu olarak geçirirdi. Çok def'a her ayın 13, 14, 15 inci günlerinde oruç tutardı. Şevvalde 6 gün, Muharrem ayında da Aşûre orucunu tutardı. Ekseriyâ haftanın Cumartesi ve Perşembe günlerinde oruçlu olurdu. İşte oruç tutmaktaki âdet ve usûlü bu idi.

Müslümanlara zekât vermelerini, hayır için para sarf etmelerini emretmişti. Lâkin ilk olarak bunu kendi nefsinde tatbik etti. Ümmü'l-Mü'minîn *Hazret-i Hatice*'nin, ilk vahiy geldiği gün, Onun hakkındaki şahâdetini bilirsiniz, şöyle demişti: *"Sen kimsesizlerin derdine dermân olur, hakikat uğrunda musîbetlere dûçar olanların yardımına koşar, yoksulu himâye edip gözetirsin."* O, insanlara dünyâyı terk etmek husûsunda bana uyun diye emretmemiştir. Kendi-

si bunu yapmamıştır. Elinizde olan mallarınızı fedâ edin diye de bir tavsiyede bulunmamıştır. Göklerin melekûtu, mâneviyyat âleminin kapıları zenginlerin yüzlerine kapalıdır, diye de bir haber göndermemiştir. Onun Ashâbına sözü: Allahu Teâlâ'nın: « وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ۝ » = *"Kendilerine verdiğimiz rızıklardan infâk ederler."*[1] buyurduğu gibi, mallarının bir kısmını hayra sarf etmeleri husûsunda tavsiyede bulunmaktan ibârettir, yoksa zenginliği kötülemez. *Hazret-i Peygamber* evinde mal nâmına bir şeyi saklamazdı, elinde ne varsa onu Allah yolunda harcardı. Ganimet mallarının beşte biri *Hazret-i Peygamber*'in şahsına âit olması dolayısiyle dünyâ metâından kendisine isâbet eden altın, gümüş gibi şeylerden dünyâlık geliri pek az da değildi. Fakat geleni hep yoksullara, muhtâçlara sarf ederdi. Ne kendisi, ne de efrâd-ı âilesi dünyâ hayâtının ni'met ve zevklerinden faydalanmazlardı. Kendisinin olsun, efrâd-ı âilesinin olsun dünyâdan nasibleri az şeye kanâat ve fakirlik idi. Hayber'in fethinden sonra Ezvâc-ı Tâhirât'ın ihtiyaçlarını te'mîn edecek miktarda senelik yiyecek ve nafakalarını tevzi etmeyi âdet edinmişlerdi. Fakat, sene bitmeden önce zevcelerine dağıttığı bu erzak biterdi de yine mâişet darlığı çekerlerdi. Çünki Ezvâc-ı Tâhirât'ın evinde bulduğu yiyeceği, gelen misafirlere, başvuran muhtâçlara dağıtıp yedirirdi. *Abdullah ibn-i Abbâs* diyor ki: *"Hazret-i Peygamber bizim aramızda en sahâvetli ve en cömert olandı. Ramazan ayında ise sahâvetinin pâyânı olmazdı."* Bütün hayâtı boyunca, bir şey isteyen bir adamı, hayır diyerek reddetmiş değildir. Az da olsa elindekini tek başına yemez, onu Ashâbiyle birlikte yerdi. Halka şunu ilân etmiştir: *"Bir kimse borçlu olarak ölürse, onun borcunu ondan ötürü ben öderim. Miras olarak bıraktığı bir şey varsa, o ise veresesine âittir."* Bir gün Ona çöl Araplarından biri gelip: *"Yâ Muhammed, bu mal ne senindir, ne de babanındır. Ondan şu deveme yükliyelim bakalım."*

(1) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 3; Sûre: 8 (Enfâl), âyet: 3; Sûre: 22 (Hac), âyet: 35; Sûre: 28 (Kasas), âyet: 54; Sûre: 32 (Secde), âyet: 16; Sûre: 42 (Şûrâ), âyet: 38.

dedi. Resûlu'llah Arabın bu kabaca sözlerine hiç kızmadı; biraz arpa ve hurma getirerek deveye yüklediler. Sonra da şöyle buyurdu: *"Ben bu malın taksimcisi ve muhâfızıyım. Veren ise Allah'ımdır."* *Ebû zer* şunu rivâyet ve nakletmektedir: Bir gün diyor. *Hazret-i Peygamber*'le Medine kenarında bir taşlık arâzide yürüyorduk. Karşımıza Uhud dağı çıktı. *Hazret-i Peygamber* bana: *"Yâ Ebâ Zer."* dedi. Ben de: *"Buyurun yâ Resûla'llah"* dedim. O zaman şöyle buyurdu: *"Ne hoşuma gider, şu Uhud dağı kadar altınım olsa da, üç gün geçmeden onları muhtâçlara dağıtsam, elde avuçta borç için sakladığım bir dinardan başka bir şey kalmasa, bundan ne kadar memnun kalırım."* Arkadaşlar, bu sözleri, tatlı kelimeler, süslü ibârelerden ibâret sanmayın. Bunlar en samimi olarak söylenmiş sözlerdir. O, bütün hayâtı boyunca samimidir. Gönlünde olmıyan bir şeyi söylemez. Bir def'a Bahreyn'den altın, gümüş ve envâi birçok mallar gelmişti. Bunların cümlesinin mescidin avlusuna yığılmasını emrettikten sonra gözlerini o malların yığılı olduğu tarafa hiç çevirmeksizin cemâatin önüne geçip imâm oldu ve sabah namazını kıldırdı. Namaz tamamlandıktan sonra halkı çağırdı ve o malları ahâliye tevzie başladı. Sonuna kadar hepsini dağıttıktan sonra üstüne başına bu mallardan konan tozları elleriyle silkerek elbisesini de temizledi ve bu iş de böylece sona erdi. Fedek'ten dört deve yükü yiyecek gelmişti. Onların bir kısmiyle borçlarını ödedi, bir kısmını da muhtâç halka dağıttı. Sonra *Bilâl*'e:

— Bu yiyeceklerden bir şey kaldı mı? diye sordu. *Bilâl* de:

— Evet yâ Resûla'llah, az bir şey var; fakat burada onları verebileceğimiz kimse yok, dedi. *Hazret-i Peygamber*'in cevâbı şu oldu:

— Onlar tevzi edilip bitmedikçe evime girmem. Hakikaten o gece evine gitmedi, Mescitte geceyi geçirdi. Sabah olunca *Bilâl* Ona şu müjdeyi verdi:

— Allah senin üzerinden o yükü kaldırdı. Yâni o yiyeceklerin hepsi tevzi' olundu, hiçbir şey kalmadı. Bunu duyunca Allah'a şükretti.

Âdeti hilâfına, bir gün ikindi namazından sonra evine girdi. Fakat evinde hiç kalmadı, hemen çıktı. Halk hayretle bunun sebebini sordular. Cevâbı şu oldu:

— Namaz esnâsında, evimde biraz altın bulunduğunu hatırladım. Onu tevzî etmeden gece basar da evinde kalır diye korktum.

Bir gün evine mahzun mahzun girdi, sebebi sorulunca:

— Yâ Ümmü Seleme, dedi, bize gönderilen o yedi dinar döşeğin altında hâlâ duruyor. Halbuki akşam oluyor, onları vermedik, dedi.

Onun dünyâ varlığında hiç gözü yoktu. İrtihâl buyurdukları hastalığa yakalandıklarında idi, hastalığın şiddetinden döşeğinde duramıyordu. Bu hâl içinde iken evinde bir miktar altın bulunduğunu hatırladı ve derhâl onların tesadduk edilmesini emretti. Ve şöyle buyurdu:

— *Muhammed* geride evinde altınlar bıraktığı halde mi Allah'ına kavuşacak?

İşte O, hayâtı boyunca hayra mal sarfetmek ve sadaka vermek hususunda bu hâl üzere idi.

Hazret-i Muhammed, âhirete hazırlanmağa teşvîk ederdi. Hayâtında zühd ve takvâdan ayrılmamıştır. Kanâat üzere yaşardı. Onun yaşayışına şöyle bir bakalım:

Bilirsiniz ki, Allahu Teâlâ Müslümanlara dünyâ hükümranlığı vererek geniş bir hayat ve maîşet nasîb etti. Harac, öşür, cizye, zekât ve sadaka malları her taraftan gelirdi. Deve kervanları Medîne'ye her nevî yiyecek ve envâı mal taşırdı. Böyle iken *Resûl-i Ekrem* bu mallardan kendisi için bol miktarda bir şey ayırmaz, nasîbini almazdı. Ehl-i Beyti, ihtiyaçlarını kâfî derecede tedârik edemezler, darlık içinde yaşarlardı. *Hazret-i Âişe* diyor ki:

"Resûlu'llah birbiri ardısıra iki gün tamâmiyle karnını doyurmadan bu âlemden irtihâl etmişlerdir." Yine diyor ki:

"Refik-i A'lâ'ya iltihak buyurdukları gün evinde bir sa' arpadan başka bir şey yokiu. Zırhı bir sa' arpadan ötürü bir Yahûdide rehin bulunuyordu." Kendisi şöyle derlerdi:

"Âdem oğluna, dünyâda, barınacağı bir evden, giyeceği elbisesinden, yiyeceği kuru ekmekten, içeceği sudan başka daha ne lâzım"

(Tirmizi). Bu sözler, dünyâdan yüz çevirmek için söylenmiş değildir. Belki kanâatkârâne bir hayâtı anlatır. O, hayâtı boyunca böyle kalmıştır. Mal hırsı, dünyâ alâyişi Onu aldatmamıştır. Sade ve mütevâzî kurulmuş evinde yaşıyordu. *Hazret-i Âişe* diyor ki:

"Onun elbisesi dürülüp kaldırılmazdı, yâni üzerindeki elbisesinden başka sandıkta sepette saklanmış elbisesi yoktu. Bir def'a, bir yoksul adamcağız gelerek Ona açlıktan şikâyet etti. Evine haber göndererek Ezvâc-ı Tâhirât'tan bu yoksul için yiyecek istedi. Fakat hiçbirinin evinde sudan başka bir şey bulunmadı. *Hazret-i Talha* diyor ki:

"Hazret-i Peygamber'i bir gün Mescid-i Şerîf'te yaygıların üzerinde açlıktan kıvranırken gördüm." Bir def'a da Ashâbından bâzıları Ona açlıktan şikâyette bulunmuşlar, karınlarında açlıktan birer taş bağlı olduğunu göstermişlerdi. O da onlara karnında açlıktan iki taş bağlı bulunduğunu gösterdi. Açlığın şiddetinden bâzan sesi kısılırdı. Bir def'a Ashâbından *Ebû Eyyûb-i Ensârî* Hazretlerinin evine gitmişti. Karısı açtı. *Ebû Eyyûb* kendisine yemek ikrâm etti, bahçeden biraz hurma topladı, sofra *Hazret-i Peygamber*'in önüne getirilince bir parça ekmeğin üzerine biraz et koyarak: *"Bunları kızım Fâtımâ'ya götürün, zirâ o da günlerdenberi bir şey yemiş değildir."* dedi. Kızını ve iki torununu son derece severdi. Fakat bu sevgisi, onlara fâhir elbiseler giydirmeğe, kızını kıymetli zînetlerle süslemeğe Onu hiçbir zaman sevk etmemiştir. Bir def'a kızı *Hazret-i Fâtıma*, kocası *Hazret-i Alî*'nin getirdiği bir altın gerdanlığı takınmıştı. Kızının boynunda bunu görünce: *"Yâ Fâtıma, Muhammed'in kızı boynuna ateşten bir halka takmış, denilmesini ister misin?"* dedi. Hazret-i Fâtıma, derhal bu gerdanlığı boynundan çıkardı, onu satarak parasiyle bir köle satın alıp azâdetti. Bir def'a *Hazret-i Âişe* iki altın bilezik takmıştı. Onları görünce: *"Böyle şeyler Muhammed'in âline, âilesine yakışmaz."* dedi ve *Hazret-i Âişe* de derhal onları kolundan çıkardı. *"Dünyâ garip yolcuların bir uğrağıdır."* derdi. Onun, hayâtında tatbik ettiği de bundan ayrı değildi. Ashâbdan biri bir def'a yanına girmişti. Üzerinde yattığı hasırın mübârek vücûdunda bıraktığı izleri görünce:

"Sana kabaca bir döşek versek." demişti. Bunun üzerine O: "*Dünyâ benim neme gerek.*" buyurdu. "*Dünyâ neye benzer bilir misiniz? Hayat kervanı giderken bir yolcu günün kızgın saatinde biraz istirahat etmek için bir ağaç gölgesine nasıl uğrarsa, biz de öyleyiz.*"

Hicretin dokuzuncu senesi İslâm Devleti'nin hudutları tâ Yemen'den Sûriye'ye kadar uzanmıştı. Bu geniş sâhada *Hazret-i Muhammed*'in hükümranlığı câri idi. Öyleyken O dünyâlık nâmına neye mâlikti bilir misiniz? Evinde kuru bir yatak, içi hurma lifi dolu sert bir baş yastığı, bir miktar arpa unu, evin bir köşesinde serili bir hayvan derisi, duvarda asılı bir su kabı. İşte onun dünyâ serveti nâmına evinde bulunan bunlardan ibâretti.

Arkadaşlar, hiç şüphe yok ki, sizler birçok def'alar diğergâmlıktan bahsedenleri dinlediniz. Fakat sözle buna teşvik edenlerin kendi hayatlarında, bunun ameli misâline şâhit oldunuz mu? Eğer böyle ameli bir misâl arıyorsanız, onu, insanlığa diğergâmlığın fezâilini öğretip onları yalnız kendilerini düşünmekten sakındıran O büyük Peygamber'in hayâtında bulabilirsiniz. Onun, kızı *Hazret-i Fâtıma*'yı nasıl candan sevdiğini bilirsiniz. Böyle iken eldeğirmeniyle un öğütmekten elleri kabardığı, omuzunda su taşımaktan derisi soyulduğu halde, babasından ev işlerinde kendisine yardımcı olacak bir hizmetçi ricâ ettiği zaman babası ona şu cevâbı vermişti:

— Yâ *Fâtıma*, Ehl-i Sûffe'nin ihtiyaçlarını henüz tedârik edip bitirmemişken, senin ihtiyaçlarına nasıl bakayım? Halbuki o zaman hizmetçiler gayet boldu. Bir rivâyete göre kızına o zaman şöyle demiştir: "*Hizmetçi hususunda Bedir şehitlerinin yetimleri seni geçti, kızım.*" Ashâbın kadınlarından birisi günün birinde Ona bir aba hediye etmişti. Orada bulunanlardan biri dikkatle bakarak: "*Ne güzel aba.*" demişti. Hazret-i Peygamber de: "*O kadar hoşuna gittiyse al.*" diyerek abayı ona vermişti.

Ashâbdan biri, bir düğünde ziyâfet vermek istemişti. Fakat elinde misâfirlere takdîm edecek bir şey yoktu. *Hazret-i Peygamber*'e gelerek Ondan yardım istedi. O da evinde bir sepetteki unu almak üzere onu *Hazret-i Âişe*'ye gönderdi. Adam

unu alıp döndü. Halbuki o gece *Hazret-i Peygamber*'in evinde yiyecek başka bir şey yoktu.

Bir def'a Ashâb-ı Sûffe'yi alarak evine götürdü. Ve *Hazret-i Âişe*'den yiyecek bir şeyler istedi. Un kepeğinden yapılmış bir yemek getirdiler, onları doyurmadı: "*Başka bir şey daha getirin.*" dedi. Bu def'a hurma karıştırmasıyla biraz süt getirildi. Onları da misâfirlere verdi. Bunlardan başka evinde yiyecek bir şey yoktu.

Allah'a güvenip bağlanmak husûsunda nümûne-i imtisâl arıyorsan, onu da yine *Resûl-i Ekrem*'in Hâne-i Saâdet'inde bulabilirsin. Cenâb-ı Hak: «... فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ ...» = "*Ülü'l-Azim Peygamberler nasıl sabrettiyse sen de öylece sabret.*"[1] buyurur. O da Rabbinin bu emrine uydu. Bilindiği veçhile o câhilâne gayretkeş olan, inanç ve hurâfelerine aykırı bir kelime işitmeğe bile tahammül edemiyen, bu uğurda ölümü bile göze alan ümmi bir kavme gönderilmiştir. Fakat İslâm *Peygamber*'i, Allah'ın hak *Resûl*'ü, kaba ve câhil kütleyi hak dinine getirmek için sonsuz bir sabır ve tahammül gösterdi, her şeyi göze aldı. Müşriklerin toplantı mahalli olan Kâ'be'nin avlusunda müşriklerin gözü önünde âşikâre Allah'ı tevhîd eder, namaz kılardı. Onların ezâ ve istihzâlarına hiç ehemmiyet vermeksizin Tanrı'nın huzûrunda rükûa varır, secdeye kapanırdı. «... فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ ...» = "*Emrolunduğunu ilân et.*"[2] âyeti nâzil olunca Sâfâ dağına çıkarak müşrikleri etrâfına topladı. Ve onlara Hakk'ın da'vetini tebliğ etti. Müşrikler envâ-i ezâ ve cefâ ile Onu sınıyorlardı. Öyle ki, bir def'a Kâ'be'de namaz kılarken üzerine deve işkembesi pislikleri atmışlardı. Hattâ bir def'asında müşriklerden biri Onu abaya sarıp boğmak istemişti. Geçtiği yollara diken atarlar, her nevi' ezâyı revâ görürlerdi. Fakat o diğer Peygamber kardeşleri gibi bunların hepsine sabretti.

Amcası *Ebû Tâlib*, Ondan el çekip Onu himâyesinden çıkarmak istediği zaman yüksek bir cesâretle şunları söyledi:

(1) Sûre: 46 (Ahkaf), âyet: 35.
(2) Sûre: 15 (Hicr), âyet: 94.

— Ey amcacığım, eğer Kureyş, sağ elime güneşi, sol elime de ayı koysalar bu risâleti tebliğ etmekten vazgeçer miyim sanıyorlar?

Kureyş, Onu ve Hâşim oğullarını tam üç sene *Ebû Tâlib* yurdunda muhâsara altında bulundurdular. Onları aç susuz tuttular. O derece ki, açlıktan ağlaşan çocukların feryâdı gökleri tutuyordu. Adamlar ağaç yaprağı yemek zorunda kalmışlardı. Allah onları bundan da kurtardı. Sonra Hicret edeceği zaman Onun canına kasdettiler. Yine Allah Onu koruduğu *Hazret-i Peygamber'i* bunların hiçbiri yıldırmadı. Risâletini tebliğde hiçbir an tereddüt etmedi. Medîne'ye hicret ederken arkadaşı Ebû Bekir'le mağarada üç gün gizlendiler. Müşrikler onu bucak bucak arıyorlardı. Mağaranın ta ağzına kadar yaklaştılar, o derece ki, eğer ayaklarının uçlarına baksalar Onu göreceklerdi. Bu nâzik vaziyet karşısında *Ebû Bekr* endişe etti: "*Yâ Resûlallah, biz yalnız iki kimseyiz, onlarsa...*" *Hazret-i Peygamber Efendimiz* büyük bir itmi'nân ve sekînetle: "*Allah bizimle berâberdir, sakın mahzûn olma.*" dedi. Bu sözlerle ümit ve cesâret verdi. Yine hicret esnâsında Kureyş müşrikleri, *Hazret-i Muhammed'in* başını getirene yüz deve bahşiş vaʻdetmişlerdi. *Sürâka b. Cu'şum* atını sürerek elinde ok olduğu halde onları takîb ederdi. Ebû Bekr, sağına soluna çokça bakındığından *Sürâka'nın* gelmekte olduğunu gördü ve: "*Yâ Resûlallah, yakalandık.*" dedi. *Hazret-i Peygamber'in* kalbinde en ufak bir endişe ve korku yoktu. Dilinde, Allâh'ın zikri, kalbinde Allah'a i'timâdı vardı. *Sürâka'nın* atı kumlara batınca geri döndü. Allah onları bu vartadan da kurtardı. Sağ ve sâlim Medîne'ye ulaştıktan sonra bir taraftan Kureyş'in, diğer taraftan Yahûdilerin sûikastından emin değildi. Her taraftan tehlikelerle sarılıydı. Onun için müslümanlar geceleri nevbetle Onun evini beklerlerdi.

«... وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ» = "*Allah seni insanlardan korur.*"[1]

âyeti nâzil olunca derhal bekçileri savdı ve: "*Allah beni koruyacağını vaʻd buyurdu.*" dedi.

(1) Sûre: 5 (Mâide), âyet: 67.

Necid gazvesinden dönüşteydi, bir ağacın altında istirahata çekilmişti. Yanında kimse yoktu. Gözleri uykuya dalmıştı. Bunu fırsat bilen bir müşrik bedevî kılıcını çekerek *Hazret-i Peygamber'e* hücûm etmeğe hazırlanmıştı. *Hazret-i Peygamber* gözlerini açınca müşrik bedevî Ona:

— Seni benim elimden şimdi kim kurtarabilir? diye sordu. Peygamberimiz, kalbi itmi'nanla dolu olduğu halde şu cevâbı verdi:

— Allah.

Bu ses vahşî bedevînin kulağına çarpınca kalbi birdenbire havf ü haşyetle sarsıldı ve elinden kılıcı düştü. Peygamberimiz kılıcı yakalıyarak bedeviye: "*Seni benim elimden şimdi kim kurtaracak?*" dedi. Bedevî titriyerek: "Hiçbir kimse." dedi. *Hazret-i Peygamber*: "Benden, sen de merhametli olmağı öğren." buyurdu. "Git, seni bağışladım." Bu A'râbî sonra îmâna gelerek en harâretli tarafdarlarından oldu.

Müslümanlar Bedir harbinde sayıca ve hazırlıkça düşmandan gayet az idiler. Müslümanlar 313 mücâhitten ibâretti. Bâzısında ok var, kılıç yok; kiminin kılıcı var oku yoktu. Düşman ise, tam teçhizatlı bin neferden fazlaydı. İki taraf karşılaşınca, harbin en kızıştığı bir anda müslümanların kumandanı *Hazret-i Muhammed'i* arıyorsun, acaba nerede? İşte O, bir tarafa çekilmiş, Allah'ına sığınmış, candan yalvarıyor, secdeye kapanmış, Allah'tan İslâm ordusuna zafer diliyor. Rabbine niyâz ederek: "*Allah'ım, şu bir avuç kahraman bugün mağlûb olursa, yeryüzünde sana ibâdet edecek kimse kalmaz, onlara vaʻdettiğin zaferi dilerim.*" diye duâ ediyor.

Uhud harbinde olduğu gibi bâzan müslümanların saflarında bir gedik açılır, *Peygamber'in* harb sahâsı ortasında yalnız kaldığı olurdu. Böyle nâzik anlarda dahi O, bir dağ gibi, sarsılmadan yerinde durur, Allah'ına bağlanarak O'na güvenirdi. Allah'a olan i'timâdı Ona kuvvet verir, destek olurdu. Uhud harbinde etrâfını müşrikler çevirmiş, Onu ok yağmuruna tutmuşlardı. Dört taraftan ok, taş yağıyordu. Hattâ yanağına zırhının bir halkası batmış ve dişi kırılmıştı. Bu tehlikeli vaziyet karşısında bile Allah'a olan güveni bir an

kat, Allah'ın âlemlere rahmet olarak gönderdiği O büyük Peygamber, bunu yapmadı. Ebû Süfyân'ı affetti. Hattâ yalnız affetmekle kalmadı. Ona ayrıca bir imtiyaz vererek i'zâz ve ikramda bulundu. Fetih esnâsında Ebû Süfyân'ın evine girenlere eman verdi. Bu bir şeref ve imtiyazdı. Ebû Süfyân'ın karısı *Hind*'i ve onun yaptıklarını bilirsiniz. Uhud harbinde Kureyş kadınlarıyle birlikte def çalarak müşrikleri savaşa ve döğüşe kızıştıranların başında o geliyordu. *Hazret-i Peygamber*'in amcası *Hazret-i Hamza* Uhud harbinde şehit düşünce, *Hind* sönmez bir kin ve ihtirâsla onun mübârek cesedini dilim dilim parçalamıştı. Hazret-i Peygamber, amcasını bu hâlde görünce çok müteessir olmuş, içi parçalanmıştı. Bütün bunlara rağmen Mekke'nin fethi günü *Hind* de, Kureyş kadınlarıyla birlikte huzûruna gelince onu hiç muâheze etmemiş, bu yaptıklarının hiçbirini ondan sormamıştır. Onu da affetmiş, ömrü boyunca olduğu gibi burada da büyüklük göstermiştir. *Hind*, bu büyük af karşısında insâfa gelerek takdirkârlığını gizliyememiştir. Tâif'in fethinden sonra *Hazret-i Hamza*'nın kaatili olan vahşî köle, gizlenecek bir yer arayarak kabileler arasında dolaşa dolaşa nihâyet bir yer bulmuştu. İslâm'ın nûrlu güneşi oraları da kaplayınca çâresiz kaldı. Birisi ona:

— Sen *Hazret-i Muhammed*'i uzca tanımıyorsun. Sen kendin için emin yeri ancak Onun nezdinde bulabilirsin, dedi ve gidip af istemesini ona söyledi. Vahşî çekine çekine, utana utana Peygamber'in huzûruna geldi. Karşısında Vahşî'yi görünce, nazarlarını hemen yere indirdi. Çünkü *Hazret-i Hamza*'yı hatırlamış, onun al kanlar içinde yere serilmiş yatan mübârek nâşı gözünün önünde canlanmıştı. Mübârek gözlerinden iri iri yaşlar boşandı. Sevgili amcasının hayâli gözünün önünde canlanıyor, kaatil önünde duruyor, kısas yapmak hakkıydı. O, yine büyüklük gösterdi, vahşî köleyi affetti. Yalnız ona şunu söyledi: *"Ne olur, bir daha benim gözüme görünme, çünkü seni görünce amcamı ve onun şehit düşmesini hatırlıyorum, içim yanıyor."*

İkrime ve babası *Ebû Cehil* İslâm'ın ve Müslümanların en büyük düşmanlarından idiler. Bilhassa *Hazret-i Peygamber Ebû Cehl*'in elinden çektiği kadar kimseden fenâlık görmemiştir. Peygamberimize kimsenin yapmadığı ezâları o yapmıştır. Baba oğul İslâm'a karşı harekete geçmişlerdir. *İkrime* Müslümanlara karşı kaç def'a silâh kullanmıştır. *İkrime* bu yaptıklarını bildiğinden Mekke'nin fethinde hayâtından endişeye düşmüş ve Yemen'e kaçmak üzere yola çıkmıştı. *İkrime*'nin zevcesi ise Müslüman olmuştu. *Hazret-i Peygamber*'i çok yakından tanıyor, onun âlicenablığını, büyüklüğünü biliyordu. Onun için kocasının arkasından giderek onu buldu, *Hazret-i Peygamber*'in af dileyenleri nasıl bağışladığı husûsunda kendisine te'minat verdi ve onu alıp *Hazret-i Peygamber*'in huzûruna getirdi. *İkrime*'nin huzûra geldiğini görünce *Hazret-i Peygamber* yerinden kalkarak onu istikbâle koştu, hattâ acelesinden arkasından ridâsı bile düştü. Ebû Cehl'in oğlu *İkrime*'yi, güler yüzle karşıladı ve ona: *"Hoş geldin ey muhâcir"* dedi. Arkasından ridâsı düşecek kadar sevinçle yerinden kalkarak karşıladığı, güler yüzle hoşbeş ettiği, emsalsiz affiyle bağışladığı bu adamın kim olduğunu hepiniz bilirsiniz. Bu adamdır ki, bundan önce bütün kuvvetiyle İslâm'a düşmanlık yapmış, Müslümanlarla döğüşmüş, elinden gelen hiçbir ezâ ve cefâyı yapmaktan çekinmemiştir. İşte bu adam, Hazret-i Peygamber Mescid-i Harâm'da namaz kılarken Onun üzerine deve işkembesi atan ve ona hücûm eden, abasına sarıp onu boğmak isteyen, Dârü'n-Nedve'deki toplantıda insanlığa bu ilâhî risâleti getiren *Peygamber*'in katlini ileri süren, Müslümanları tuzağa düşürmek için bütün sulh tekliflerini reddederek Bedir harbini körükleyen harb kundakçısı Ebû Cehl'in oğludur. Evet, bu adam o azılı düşmanın oğlu. Fakat bu oğul da düşmanlıkta babasından hiç geri kalmış değildir. Bu düşmanlıkta babasiyle ortaktı. İşte şimdi *Hazret-i Peygamber* satvet ve kuvvetin en yüksek noktasında bulunduğu bir sırada, bu adam Onun huzûruna geliyor. O da onu be'şûş bir çehre ile, tatlı sözlerle gülerek karşılıyor. Bu ne büyüklüktür!

Hebbâr İbn-i Esved ki, hakikatta *Hazret-i Peygamber*'in kızı *Zeyneb*'in kaatili bu adamdır, yalnız bu mu? Daha birçok cinâyetler işlemiştir. Müslümanlara pek çok ezâ

ve cefâ etmiş, en fazla muhâlefet göstermiştir. İşlediği cinâyetlerin hesâbını vermesi için, Mekke'nin fethi günü, *Hazret-i Peygamber* onun kanını helâl kılmıştı. *Hebbâr* korkusundan İran'a kaçmağı düşünmüştü. Fakat sonra bundan vazgeçti ve *Hazret-i Peygamber*'in huzûruna gelip Ona iltică ederek dedi ki:

— Yâ Resûlallah, önce İran'a kaçmağı kararlaştırdım. Fakat senin o büyük affını, emsâlsiz müsâmahakârlığını düşünerek işte huzûruna geldim. Yaptığım bütün kabahatlarımı i'tirâf ediyorum, af diliyorum.

Hazret-i Peygamber bu sözler üzerine, onu da affetti. Bütün düşmanlara şâmil olan affını ondan da esirgemedi. Herkese dâimâ açık olan geniş rahmet ve merhamet kapılarını ona da açtı.

Bedir vak'asından sonra *Umeyr b. Vehb, Safvân İbn-i Ümeyye* ile birlikte *Resûl-i Ekrem*'i öldürmeğe karar vermişlerdi. *Umeyr* bu hâin maksatla bir zehirli kılıç hazırlayarak Medine'ye yollandı. Fakat Müslümanların eline esir düşerek yakayı ele verdi. Hâin maksadı anlaşıldığı halde *Hazret-i Peygamber* onu serbest bıraktı ve ona hiç dokunmadı. *Safvân*'a gelince, *Umeyr* ile *Hazret-i Peygamber*'e sûikasd hazırladıkları zaman bu hâin emelin gerçekleşmesi yolunda çalışırken ölecek olursa onun âilesine bakmayı ve borçlarını ödemeyi üzerine almıştı. Mekke'nin fethinde, Safvân bu suçunun cezâsına çarpmaktan korktuğundan, Mekke'den Cidde'ye kaçmış, oradan da deniz yoluyla Yemen'e gitmek istemişti. *Umeyr* ise, *Hazret-i Peygamber*'e gelerek bunu haber verdi. *Hazret-i Peygamber* de *Safvân*'ı affetti ve ona eman verdi. *Umeyr*, bu emân için bir alâmet ve nişân istedi. O da sarığını verdi. *Umeyr*, *Safvân*'ı bularak ona bunları anlattı ve dönmesini ricâ etti. Safvân, hayâtından endişe ettiğini söyleyince *Umeyr*, kendisi Müslümanların eline esir düşünce *Hazret-i Peygamber*'den nasıl af gördüğünü, Onun âlicenaplığını ve müsâmahakârlığını öve öve bitiremedi. *Safvân* böylece Medine'ye gelerek *Hazret-i Peygamber*'in huzûruna çıktı, ve:

— Sizin bana eman verdiğinizi duydum, bu doğru mu? dedi.

Hazret-i Peygamber:

— Evet, deyince:

— Öyleyse bana iki ay mühlet veriniz, dedi. *Hazret-i Peygamber:*

— İki değil, dört ay mühlet verdim, dedi. Dört ay tamam olmadan *Safvân* Müslüman oldu. Kalbi, büyük hakîkatı anladı.

Hazret-i Peygamber Yahûdiliğin sarp bir kalesi olan Hayber'i fethettiği zaman bir Yahûdi karısı yemek hazırlayarak *Hazret-i Peygamber*'i da'vet etmişti. O da icâbet etti. Fakat kadın, Ona takdîm ettiği eti zehirlemişti. *Hazret-i Peygamber* eti alıp ağzına götürünce zehirli olduğunu anladı ve Yahûdi karısına bunu sordu. O da suçunu i'tirâf ederek koyunu zehirlediğini söylemekten başka çâre bulamadı. Hazret-i Peygamber yüksek afvını bu kadından da esirgemedi. Kadına bu kötülüğünün cezâsını vermedi. Halbuki, kendisi bütün hayâtı boyunca bu zehirin te'sirini çekti.

Yukarıda da bilmünâsebe arzetmiştik. *Hazret-i Peygamber*, Necid'den harb dönüşünde bir ağaç altında uyurken, etrâfında Ashâb'dan kimsenin bulunmadığı bir sırada bir Vahşi bedevî yalınkılıç üzerine hücûm etti. Resûlu'llah gürültüden uyanınca karşısında bedevî a'râbiyi gördü. Durum çok nâzikti, a'râbi:

— Benim elimden seni kim kurtarabilir? diye sordu. O da:

— Allah, dedi.

Müşrik bedevî bu cevâbı işitince birdenbire havf ü haşyetle sarsıldı ve kılıcı elinden düştü. Bedevî olduğu yerde donup kalmıştı. Bu esnâda Ashâb'dan bâzıları da dönüp gelmişlerdi. Bedevî, Müslümanların elinde artık esirdi. Fakat *Hazret-i Peygamber* onun bu kötülüğüne hiç mukaabele etmedi. Bedevî afva mazhâr oldu. *Hazret-i Peygamber* onu teselli bile etti.

Mekke'nin fethi günü Müslümanlar seksen kadar müşriki derdest etmişlerdi. Bunların hepsi *Hazret-i Peygamber*'e diş bileyen, Onu öldürmek için fırsat kollayan adamlardı. *Hazret-i Peygamber* onların hepsinin serbest bırakılmasını emretti ve onlara hiç dokunmadı.

Arkadaşlar, Tâif halkını tanırsınız ve onların *Hazret-i Peygamber*'e neler yaptığını da elbette bilirsiniz. Hicretten önce *Hazret-i Peygamber*, Mekke'de en sıkıntılı günlerini yaşadığı sırada Tâif'e giderek onların himâyesini ricâ etmişti. Fakat Tâif'liler, Onu en kötü bir sûrette karşılamışlar, Ona en fenâ muâmeleyi revâ görmüşlerdi. Tâif'lilerin ulusu olan reisleri *Abdiyâlil*, Hazret-i Peygamber'in hak da'vetiyle alay etmek küstahlığını göstermiş, ayak takımını *Hazret-i Peygamber*'in üzerine saldırtmıştı. Bunlar, O Hazretin geçtiği yolun etrâfına iki sıra olmuşlar, Onu taşa tutmuşlardı. *Hazret-i Peygamber*'in mubârek ayakları isâbet eden taşlardan yaralanmış, ayakkabları kan içinde kalmıştı. Yoruldukça oturmak istediği zaman buna dahî müsâade etmiyorlar, *Hazret-i Peygamber* çâresiz yoluna devâm ediyordu. Bu yürekler yakıcı yolculuğu *Hazret-i Peygamber*, hayâtı boyunca aslâ unutamamıştır. *Hazret-i Âişe*, bu acıklı hâdiseden dokuz sene sonra kendisine hayâtında ma'ruz kaldığı en büyük felâketi sorduğu zaman Tâif yolculuğu olduğunu söylemişti. Aradan yıllar geçtikten sonra, Müslümanların zaferden zafere koştukları ve İslâm satvetinin karşısında bütün Arabistan'ın titrediği günlerde, Hicretin sekizinci yılında Müslümanlar Tâif'i muhâsara ettiler. Tâif'in kaleleri pek muhkem olduğundan muhâsara uzun sürdü. Tâiflîler teslim olmadılar. *Hazret-i Peygamber*, boş yere kan dökülmesini istemediğinden muhâsarayı kaldırıp dönmek istedi. Ashâb, Tâiflilere bedduâ etmesini istediler. O zaman büyük *Peygamber*, mübârek ellerini göklere kaldırıp şöyle duâ etti:

— Yâ Rab, Tâif halkına hidâyet ver.. Allah'ım onların kalbine İslâm'ı nasîb et.

İşte *Hazret-i Muhammed*'in şefkat ve merhameti, yüksek ahlâk ve âlicenaplığı. Kendisine en şiddetli ezâ ve cefâları revâ görenlere, ilticâ ettikleri zaman kendisini himâyelerine almıyanlara ve kendisiyle döğüşenlere bile böyle hayır duâ ediyor. Onlar hakkında en büyük iyiliği diliyor, onlara hidâyet istiyor. Sadâkatten ayrılmıyarak Allah aşkına cevap verin: Dünyâda merhamet ve âlicenaplığın bu mertebesine erişmiş başka bir adam gördünüz mü?

Müslümanlar Uhud harbinde üstün gelmişken *Hazret-i Muhammed*'in emrine muhâlif hareket ederek müşriklerin mallarını yağmaya koştuklarından, bunu fırsat bilen düşman, karşı hücûma geçmiş ve Müslümanları acı bir hezimete uğratmıştı. Böyle felâketli bir hengâmede müşrikler *Hazret-i Peygamber*'in etrâfını sarmışlar, Onu ok ve taş yağmuruna tutmuşlardı. Kimisi yalnızlığı hücûm etmişti. Hattâ *Hazret-i Peygamber*'in iki dişi kırılmış, başı yarılmış, zırhının üç halkası yanağına batmış, mübârek yüzü kan içinde kalmıştı. Bu korkunç ve dehşetli anda bile âlicenaplığın ve yüksek ahlâkın erişilmez şâhikasından asla inmemiş, şöyle duâ etmişti:

" Peygamberlerini öldüren bir millet nasıl felâh bulur? Allah'ım, sen kavmime hidâyet ver, onlar bilmiyorlar."

Hazret-i İsâ b. Meryem Cebel-i Zeytûn va'zında: *"Düşmanını sev."* demişti. *Hazret-i Muhammed*, yalnız lisâniyle düşmanları sevmeğe irşâd ile kalmamış, hayâtıyla ve verdiği yüksek ameli örneklerle düşmanlara karşı nasıl muâmele yapılmasının lâzım geldiğini bilfiil göstermiştir.

Misâl mi istiyorsunuz? İşte *Abdiyâlil*. Bu ismi hatırlıyacaksınız sanırım. O ve kabilesi, *Hazret-i Peygamber*'e nasıl ezâ etmişlerdi? Yüz kızartıcı hareketlerde bulunmuşlardı. Aradan yıllar geçtikten sonra, İslâm'ın parlak günleri doğunca o, bir heyetin başında Medîne'ye geldi. *Hazret-i Peygamber*, onları Mescide misâfir olarak indirdi. *Abdiyâlil* için ayrıca bir çadır kurdurdu. Her akşam, onu çadırında ziyâret ederdi. Ona Mekke'deki hayâtını anlatır, onunla sohbet ederdi. Halbuki, *Abdiyâlil* Tâif'te Ona nasıl kötü muâmele yapmıştı, ne fenâ karşılamıştı. Ayak takımına Onu taşa tutturmuştu. Şimdi ise *Hazret-i Peygamber*, ona nasıl hoş muâmele yapıyor, bir düşünün. Hayatta, başka bir kimsenin eline fırsat geçtiği zaman, böyle bir düşmanını böyle affederek ona dostça muâmele yaptığı görülmüş müdür? Âlicenâblığın böylesini bilfiil gösteren var mıdır? Müslümanlar Mekke'yi fethedib de muzaffer olarak oraya girdikleri zaman Kureyş adam-

ları, başta eşraf olmak üzere Kâ'be'de toplanmışlardı. Bunların içinde *Hazret-i Peygamber*'e dil uzatan, ezâ ve cefâ edenlerden tut da, Onu öldürmek için suikasd hazırlıyanlar, Onun Peygamberliğini kabûl etmeyip Ona yalancı diye iftirâ edenler, Onunla harbe tutuşup İslâm'ı mahvetmek için her çâreye başvuranlar, *Hazret-i Peygamber*'i okla yaralayıp kılıçla vuranlar bulunduğu gibi zayıf Müslümanlara her türlü işkenceyi revâ görerek kızgın ateşlerle onların göğüslerini ve arkalarını dağlayanlar vardı. İşte şimdi bunların hepsi işledikleri suçlardan utanarak başlarını önlerine eğmişler, belki aralarında, yaptıkları haksızlıklardan dolayı vicdan azâbı duyanlar da var, suçlarının cezâsını bekler gibi korku ve endişe içinde duruyorlar. Korkmağa hakları da var. Çünkü anavatanından kovdukları, baba ocağından çıkardıkları zât, işte şimdi, her emrini ifâya âmâde on binlerce kahramandan müteşekkil muazzam ordusunun başında, muzaffer bir fâtih olarak anayurduna dönmüştü. Acabâ şimdi ne olacaktı? *Hazret-i Peygamber* onlara sordu:

— Ey Kureyş, hakkınızda ne muâmele yapacağımı zannedersiniz?

— Sen, kerim bir kardessin ve kerîm bir kardeş oğlusun.

— Ben de size vaktiyle *Hazret-i Yûsuf*'un kardeşlerine dediği gibi derim: "Size bugün muâheze olunmak yok. Gidiniz, hepiniz serbestsiniz".

İşte düşmanını sevmek ve affetmek böyle olur. *Hazret-i Muhammed*'in dünyâda hiç görülmemiş bir sûrette gösterdiği âlicenâblık ve müsâmahakârlık misâli böyledir. Affetmek ve hoşgörürlük, güzel ahlâk, geniş ve temiz yüreklilik böyle olur. O, insanları da'vet ettiği her fazileti evvelâ kendisi işlemeğe başlamıştır. Onun da'veti, kuru sözden ibâret kalmazdı. O, tatlı sözlerle yaptığı her da'veti, insanlık için güzel bir örnek hâlinde, fiil ve amel hâlinde takdim ederdi.

Diğer dinlerin erbâbı, dinlerine da'vet ederken halka, Peygamberlerinin tatlı sözlerini boyuna naklederler. Müslümanlar ise, insanlığa Peygamberlerinin siretinden, yaşanmış ve tatbik edilmiş örnekler verirler. Onun için İslâmiyet umûmî ve ebedî bir dîn olmuştur. Allah bu şerefi ona nasib etmiştir. İslâm dini, milletleri, Allah'ın Kitâbına

da'vet ettiği gibi aynı zamanda Peygamber'in sünnetine de da'vet etmiştir. « ... لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ » = *"Resûlu'llah'ta, sizin için uyulması gerek, güzel örnekler vardır."*[1]

Bu âyet-i kerîme delâlet eder ki, Hazret-i Peygamber'in kendisi bu da'vete bir örnektir ve Onun mübârek ve şerefli hayâtı bütün insanlık için bir nümûne-i imtisâldir. Bu cihet İslâm'ın husûsiyetlerinden biridir. İslâmiyet insanlar için birtakım ahkâm ve nizâmlar vaz'ettiği gibi, hayatlarında örnek tutsunlar diye Peygamberlerinin hayâtını da onlara arzetmiştir. Bunun için, *Hazret-i Peygamber* ümmetine şöyle derdi: *"Bakın, ben namazı nasıl kılıyorsam, siz de benim kıldığım gibi kılın."* Âile hayâtında evlât ve ezvâciyle, âdâb-ı muâşeretine dâir haberleri aralarında söyleşirler. Onu örnek tutarlar ve Onun şöyle buyurduğunu birbirlerine anlatırlardı: *"Sizin en hayırlınız, ehl-ü iyâline hayırlı olandır. Ben, içinizde ehl-ü iyâline en hayırlı olanım."*

Vedâ Haccında Arafat'da durduğu zaman, o mukaddes sâhayı dolduran yüzbinden fazla Ashâbının içinde Rabbinin son risâletini tebliğ ederek Allah ahkâmını i'lân etti ve orada Câhiliyyet âdetlerini ayaklarının altına alıp çiğnedi, eski fesât bakıyyelerini ortadan kaldırdı. Araplar arasında sürüp giden kan da'vâlarını yasak etti. O korkunç boğazlaşmaların sebeplerini izâle etti. İşte o mukaddes beldede ve mukaddes ayda Câhiliyyet âdetlerini ortadan kaldırırken evvelâ kendisinden başladı. Kendi fiiliyle halka bizzat örnek oldu. Hac mevsiminde, Arafat'ı dolduran yüzbinlerce insan kütlesine hitâb ederek şöyle buyurdu:

— Bilûmum Câhiliyyet âdetlerini ayağımın altına alıp çiğniyorum. İlk ortadan kaldırdığım kan da'vâsı, *Rebia b. Hârits*'in oğlunun kan da'vâsıdır.

Yine aynı yerde Câhiliyyet ribâsını ortadan kaldırmıştır ve yasak etmiştir. Ortadan kaldırdığı ilk ribâ amcası *Abbas b. Abdülmuttalib*'in ribâsıdır.

---

(1) Sûre: 33 (Ahzap), âyet: 21.

Can ve mal insan için kıymetlidir. Bunlara dokunmak bir şeref mes'elesidir. İnsanların şeref ve haysiyetlerine müteallik mes'eleleri halletmek en müşkül mes'elelerdendir. Bunların ıslâhını ele almak, birçoklarına dokunur. Onun için birçok ıslâhatçılar, insanların içine yerleşen, kalblerine derin kökler salan ve damarlarına işleyen fesat unsurlarını, bozuk düzenleri ıslâha cesâret edememişlerdir. Hazret-i Peygamber ise insanların bütün sınıfları arasında müsâvat bulunduğunu bildirmiş, kelimenin tam ma'nâsiyle insanları tam kardeşliğe da'vet etmiştir. Hattâ, Câhiliyyet devrinde insanların en hakîri ve zelîli addolunan köle, İslâm'da yeni bir mevki' kazanmış, İslâmiyet insanları ona da kardeş ve emsâl muâmelesi yapmaya da'vet etmiştir. Bu husûsta da *Hazret-i Peygamber* ilk önce kendisinden başlamıştır. Kölesi *Zeyd*'i kendisine oğulluk ittihâz etmişti. Arab'ın eşraf ve âyânından olanlarla köleleri müsâvi tutmuştur. Halbuki Araplar asabiyet-i kavmiyyeye son derece ehemmiyet verirler, kibr ü gurur sâhibi idiler. Harblerde bile buna riâyet ederlerdi, kabileleri şeref ve itibarca biribirinden farklı sayarlardı. Kendisini şerefli bir kabileden sayan kimse, kendisinden dûn addettiği bir kimseyle döğüşmeye bile tenezzül etmez, onun kanıyla kılıcını bulamağı bile bir şerefsizlik sayardı. Halbuki, İslâm *Peygamber*'i bütün insanlara şu yüce hakîkati ilân etmiştir ki: *"İnsanların hepsi Hazret-i Âdem'dendir, Âdem de topraktandır. Arabın, Arap olmayana bir üstünlüğü olmadığı gibi Arap olmayanın da Araba bir rüçhânı yoktur. Fazîlet ancak takvâ iledir."* «... إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ = *Nezd-i İlâhî'de en şerefliniz, en müttekî olanınızdır.*"[1]

İşte bu yeni tâlimatla insanların biribirine müsâvi olduğunu ilân etmiştir. Hiçbir sınıf ve tabaka diğerlerinin üstünde tutulamaz. Efendi, köle, zengin, fakir Allah nezdinde hep müsâvîdir. Üstünlük iyi iş ve fazîlet sâhibi olmakladır. Neseple öğünmenin İslâm nazarında bir kıymeti yoktur. İslâm'ın getirdiği bu yeni tâlimâtın insanlar arasında amelî misâllerle takviyesi îcâb ediyordu. *Hazret-i Peygamber* işte bunu yaptı. Meselâ: *Zeyd İbn-i Hârise*'yi kendisine oğulluk aldığı zaman onu *Zeyneb binti Cahş*'la evlendirdi. (*Zeyneb*'in annesi *Abdülmuttalip*'in kızı ve Peygamberimizin halası olan *Ümeyme*'dir.) Câhiliyyet usûllerine göre oğulluk, öz oğul sayılırdı. Buna göre öz evlâtlarının karılarını almak nasıl haramsa, oğulluk alınanların karılarını da kendilerine almak haram sayılırdı. Bu Câhiliyyet âdeti Araplarda âile hayâtında mühim sarsıntıları mûcib oluyordu. İslâmiyet, Câhiliyyet âdetlerinin kimini kökünden kazıyarak ortadan kaldırdı, kimini de ıslâh ve ta'dîl etti. Oğulluklar mes'elesi gibi içtimâî hayâtta rol oynayan bir mes'eleyi ele alırken *Hazret-i Peygamber*'in bu husûsta bizzat örnek olması pek münâsipti. Zirâ bilhassa Araplar şeref ve nesep mes'elesine son derece ehemmiyet verirler. İşte *Hazret-i Peygamber* bu husûsta iki ders vermiş oldu. Evvelâ *Zeyneb*'i, *Zeyd*'e vererek sınıf farklarını kaldırıp müsâvat kurdu, sonra da *Zeyd*, *Zeyneb*'i boşadıktan sonra, *Zeyneb*'le kendisi izdivâc ederek Câhiliyyet âdetlerinden birini ortadan kaldırmış oldu.

Gerçekten *Hazret-i Muhammed*'in hayâtı, insanlığa nümûne-i imtisâl olacak misâller ve hâdiselerle doludur. Fakat biz, bahsi kısa keserek dinleyicileri fazla yormamak için arzettiğimiz misâllerle iktifâ etmek istiyoruz. Bahis uzun, fakat zaman kısa.

Arkadaşlar, *Hazret-i Âdem*'den başlıyarak *Hazret-i İsâ*'ya gelinceye kadar bütün Peygamberlerin hayâtlarını gözden geçirin. Sûriye'den tutun da, Hindistan'a kadar halkı irşâd ve ıslah için eskiden gelip geçmiş mürşitleri şöyle bir düşünün. Onların içinde hangisinin hayâtı böyle muazzam ve çeşitli işlerle doludur? Ve insanların içtimâî ve ferdî hayâtlarında kendilerine rehberlik edecek, nümûne-i imtisâl ittihâzına lâyık böyle büyük ve canlı hâdiselere, başka kimin hayâtında tesâdüf edebilirsiniz?

Bahsi kapamadan önce bir sözüm kaldı. Bir vâiz va'zında, bir hatîb nutkunda Allah sevgisinden, aşk-ı ilâhîden en beliğ kelimelerle, en tatlı sözlerle bahsedebilir. Fakat, denildiği gibi, ağaç meyvesinden belli olur. Onun hayâtında ve amellerinde bu aşk-ı ilâhînin eseri ne-

(1) Sûre: 49 (Hucûrât), âyet: 13.

dir? Asıl mühim olan budur. İşte *Hazret-i Muhammed*'in hayâtı... başından sonuna kadar inceleyiniz. Allah sevgisi, Ona hayâtının her ânında neşve ve meserret kaynağıdır. Bakarsın, bütün halk, gecenin sükûtu içinde tatlı uykusuna dalmış yatarken O, kalkmış, Rabbine ibâdet ve niyâz eder. Ellerini göğe uzatmış, yeryüzünde hakkın kaaim ve hükümrân olmasını, hayır ve fazilet esaslarının yayılıp yerleşmesini Yüce Rabbinden diliyor. Kalbi huşû' ile çarpar, gözlerinde yaşlar dolu, lisânında Allah zikri, Dâimâ hamd ü tesbih ile meşgul. İşte Allah sevgisinin en yüksek hâleti böyle değil mi?

Hıristiyanlara göre, *Hazret-i İsâ ibn-i Meryem*'i, düşmanları derdest edip çarmıha gerecekleri zaman: "*Allahım, Allahım beni niçin terkettin?*" diye feryâd etmişti. Allah'ın Peygamber'i *Hazret-i Muhammed* ise, ölüm yaklaşıp bu dünyâdan ayrılacağı zaman, rûhu Allah'ın likasına uçmak için iştiyakla çırpınırken, Rabbine şöyle niyâza başlamıştı:

— Allahım, Refîk-ı A'lâ'ya, Refîk-ı A'lâ'ya.

Böyle niyâz ede ede mübârek rûhu emsalsiz bir şevk içinde Rabbinin likasına uçmuştu. İki Peygamber'in son lâhzalarında söyledikleri bu iki cümleden hangisi Allah sevgisine, aşk-ı ilâhiye daha delâletlidir ve Rabbü'l-Âlemîn'e kavuşma iştiyâkını daha açık olarak ifâde eder, bunu siz söyleyiniz.

Allahım, *Hazret-i Muhammed*'e ve Onun Peygamber kardeşlerinin cümlesine salât-ü selâm olsun. Amin.

———

YEDİNCİ KONFERANS

(İSLÂM PEYGAMBERİ'NİN RİSÂLETİ BÜTÜN İNSANLARA ŞÂMİLDİR)

Geçen altı konferansımda sizlere beyân ve izâh etmiştim ki: Beşeriyyet için nümûne-i imtisâl ancak Peygamberlerin hayâtlarıdır. İnsanlar arasındaki yüksek şahsiyyetler içerisinde insan oğullarına hakikî mürşit olabilecek mâhiyyette yalnız Peygamberlerin siretleridir. Peygamberler arasında da bütün insanlığa kıyâmete kadar nümûne-i imtisâl olmaya lâyık *Hazret-i Muhammed*'in sireti ve Onun mübârek hayâtıdır.

Artık tamâmiyle anlaşıldı ki, İslâm Peygamberi'nin sireti, nümûne-i imtisâl olmaya her bakımdan lâyıktır. İnsanlık Onda, aradığı en kâmil örneği bulur. Burada şu suâller sorulabilir: *Hazret-i Muhammed*'in kâmil hayâtı ve şümullü sireti ne itibarladır? Âlemlerin Rabbi'nden aldığı risâletinde ne gibi husûsiyet vardır? Allah'tan kullarına neler tebliğ etmiştir? Kendisiyle İlâhî Risâlet sona eren ve kendisinden sonra Peygamber gelmeğe hâcet kalmayan bu *Peygamber*'in hâssaten tebliğ için gönderildiği Risâletinde mevcut bulunan ahkâm nelerdir? Hâtemü'l-Enbiyâ olan bu son Peygamber, geçen Peygamberlerin getirmiş oldukları ahkâm-ı diniyeyi nasıl ıslah ve tanzim etti? Muhit ve tabiat-ı hâl iktizâsı bulunan noksanları nasıl ikmâl eyledi?

Şüphe taşımaz bir hakikattır ki, Allahu Teâlâ muhtelif asırlarda birçok Peygamberler göndermiştir ve bu Peygamberlerin lisâniyle insanlara bir takım ahkâm bildirmiştir. Biz defâatla söyleyerek açık delillerle isbât etmişizdir ki: Bu Peygamberlerin Risâleti umûmi olma-

yıp bâzı milletlere ve bâzı zamanlara has ve münhasır idi. Bundan dolayıdır ki, bu muvakkat ahkâmı, tahrif âmillerinden muhâfaza etmek lüzûmu hâsıl olmamış, inâyet-i ilâhiyye onları asırların elinde kaybolmaktan siyânet etmeğe taallûk etmemiştir. Böylece zamanlarındakilere ma'lûm olan usûl ve esaslar zâyi' olmuştur. Onların zâyia uğramasından sonra, o Peygamberlerin hayâtlarına dâir birçok tağyîrat ve tebdilât araya karışmış, bu yüzden onların tercüme-i hâlleri asıllarından uzaklaşmış, birçok ihtilâflar meydana gelmiş. Allah tarafından inzâl buyurulan Suhuf'ta aslı bulunmayan birçok ziyâdeler yapılmış, bâzı şeyler katılmıştır. Bu ilk asılların zâyia uğraması da gösteriyor ki, bu Risâletler muvakkat ve mahdut bir zaman içinmiş. Çünkü, öyle olmasaydı hikmet-i İlâhiyye onların da asıllarının bakaasını iktizâ ederdi.

Allahü Teâlâ, Hâtemü'l-Enbiyâ olan *Hazret-i Muhammed*'e verdiği Risâleti, inâyet-i İlâhiyyesi ile hıfzetmiş ve kıyâmet gününe kadar her nevi' tahrif ve tebdilden mahfûz kalacağını bildirmiştir. Çünkü O, Allah'ın son Resûlü'dür. Dünyâda beşeriyyet durdukça bu son risâlet de beşeriyyet için pâyidâr olacaktır. Onun için Allahu Teâlâ bu Risâletin kemâl ve tamâm sıfatlarını hâiz olduğunu ilân etmiş ve onun muhâfazasını vaad buyurmuştur. Allahü Teâlâ kitaplarından başka bir kitap için bunu ilân etmemiş, başka bir Peygamberin risâletine bu mazhariyyeti nasîb kılmamıştır. Belki bunun aksine olarak *Tevrat*'ta bâzı naslar vardır. Meselâ: Tesniye kitabında (18:15) *Hazret-i Mûsâ*'nın Risâletinin muvakkat olduğu, Allâh'ın ondan başka Peygamber göndereceği yazılıdır. "*Allah'ın Rab, senin için aranızdan, kardeşlerinden benim gibi bir Peygamber çıkaracak, onu dinliyeceksin.*" (18:18) de de şöyle demektedir: "*Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir Peygamber çıkaracağım, ve sözlerimi onun ağzına koyacağım, ve ona emredeceğim, her şeyi onlara söyleyecek.*" (33:1-2) de şunlar vardır: "*Allah adamı Mûsâ'nın, ölümünden evvel İsrâil oğullarına okuduğu hayır duâ şudur: ve dedi: Rab Sinâ'dan geldi, ve onlara Seirden doğdu, Paran dağından parladı, ve mukaddeslerin onbinleri içinden geldi. Onlar için sağında ateşli ferman vardı.*"

Tevrât'ın Tesniye kitabındaki bu âyetler gösteriyor ki Cenâb-ı Hak *Hazret-i Mûsâ* gibi sağ elinde meş'âle bulunan bir Peygamber gönderecektir. Allah onun lisânına öyle bir kelâm ilkâ' edecektir ki o da Allah'ın vahyini insanlara söyleyecektir. Bu da *Hazret-i Mûsâ*'nın şerîatının son şeriat olmadığına ve onun kıyâmete kadar devam etmiyeceğine açık bir delildir. Peygamber *Eş'ıya* da, Şiyea kitabının 40. bâbında kendisinden sonra başka bir Peygamber gönderileceğini söylemektedir. Malâkı kitabında Allah'ın Peygamberlerinden bir Peygamberin geleceği tebşîr edilmektedir. Benî İsrâîl'in diğer kitapları ve *Zebûr*, onların son Risâlet olmadığına delâlet ederler. Bu şerîatların dâimî ve bâkî birer şerîat olduğunu gösteren hiçbir şey yoktur. İncilleri okuyup inceleyin, aynı neticeye varırsınız. *Yohanna İncil*'inde şunu bulursunuz: (14:16) "*Ben de Baba'ya yalvaracağım, ve size başka bir tesellici, hakikat ruhunu verecektir. Tâ ki dâimâ, sizinle berâber olsun.*" Yine *Yohanna*'da şunlar vardır:

"*Size söyleyecek daha çok şeylerim var, fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat O, hakikat rûhu gelince size her hakikata yol gösterecek, zirâ O, kendiliğinden söylemiyecek.*" (Yohanna - 16:12-13).

İncil'den alınan bu âyetler, hiç kapalı bir şüphe bırakmıyacak şekilde delâlet eder ki, *İncil*'in ihtivâ ettikleri Allah'ın son risâleti değildir ve onunla Cenâb-ı Hakk'ın İlâhî Risâleti tamâm olmamıştır. *Hazret-i Meryem*'in oğlu *Îse'l-Mesîh*'den sonra, onun risâletini tamamlıyacak başka bir Peygamber gelecektir. Geçen Peygamberler, kendilerinden sonra başka Peygamber geleceğini haber vermişlerdir. Halbuki, risâlet-i Muhammediyye'de Ondan sonra başka bir Peygamber geleceği haberi yoktur. Çünkü O, noksan kalmış değil ki, Onu tamamlamak üzere diğer bir Peygamber gelmeğe ihtiyâç görülmüş olsun. O, tamdır, kâmildir. Nâkıs gelmiş değildir. Onunla dîn tamâm olmuş, kemâl bulmuştur. Allahu Teâlâ lisân-ı Kur'ân ile bunu haber vermektedir: « اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيناً ... » = "*İşte bugün,*

sizin için dininizi kemâle erdirdim. Üzerinizdeki ni'metimi tamâmladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim."[1]

Hazret-i Muhammed Aleyhi's-Selâm hadîs-i şerîfinde şöyle demiştir: *"Benimle Peygamberler silsilesi hitâma ermiş bulunuyor.", "Benden sonra Peygamber yoktur."* O, risâlet binâsının son tuğlasıdır. Onunla binâ tamâm olmuştur. Allahu Teâlâ *Kur'ân-ı Kerîm*'de Ona Hâteme'n-Nebiyyîn unvânını vermiştir. Bütün bu parlak deliller gösteriyor ki, *Hazret-i Muhammed*'in risâleti kıyâmet gününe kadar bütün âlemlere âm ve şâmil olan ebedî bir risâlettir. Âlemlerin Rabbi Onu âlemlere rahmet olarak göndermiştir. Onun içindir ki, Allah Onu hıfz ve siyânet edeceğini beyân buyurmuştur: « ۞ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ = *Kur'ân'ı indiren Biziz, onun koruyucusu da Biziz."*[2]

Arkadaşlar, cevap verilmesi lâzım gelen diğer bir suâl kaldı: Acaba *Hazret-i Muhammed*'den başka, bütün insanlığa şâmil olan umûmî bir risâletle gönderilmiş diğer bir Peygamber var mıdır? Veyâ İslâm'dan başka, da'veti bütün insanlığı kucaklayan başka İlâhî bir dîn Allah tarafından bildirilmiş midir? Benî İsrâîl, dünyâyı yalnız kendi nefislerine münhasır saymışlar, cihânı kendi ülkelerinin hudûdu ile mahdud bilmişlerdir. Onun dışında bir şey düşünmemişlerdir. Hattâ bütün âlemlerin Rabbi olan Allahu Teâlâ'nın, yalnız kendi milletlerinin Tanrısı olduğu zannına kapılmışlardır. Allah'ı diğer insanlardan kıskanarak yalnız kendilerine tahsîs etmişlerdir. Onun için Benî İsrâîl Peygamberleri ve kitaplarının da'veti kendilerine münhasır olup başka milletlere şâmil olmadığını görmekteyiz. *Hazret-i Mûsâ*'nın şerîatı, Yahûdilik dînî bugün dahi hâlâ yalnız Benî İsrâîl'e münhasır olup başkalarına âidiyyeti yoktur. Onların dînî kitabları, Sifirleri başkalarına hitâb etmez. Allah'a, ancak kendi kavm ü kabîlelerini da'vet ederler. Hattâ *Hazret-i Îse'l-Mesîh* bile, ancak Benî İsrâîl'in koyunlarını güttü. Risâletini ancak Benî İsrâîl köylerine ve onların mensup bulundukları topraklara tebliğ ile meşgûl oldu. Onların ta'bîrince, evlâtlarının ekmeğini köpeklere vermek istemedi.

(1) Sûre: 5 (Mâide), âyet: 3.
(2) Sûre: 15 (Hicr), âyet: 9.

Hindlilerin *Veda* Kitapları da böyledir. Hindûlar, onların Peygamberlerine gökten nâzil olmuş mukaddes kitaplar olduğunu iddiâ ederler. Onların tilâvet ve nağmeleri de, Ârî milletlerden başkasının kulaklarına duyurulamaz, işittirilemez. Çünkü, Ârîlerden başka bütün milletler necistir, nâpâktir ve onların kulakları pistir. Mukaddes kitabın nağmeleri onlara lâyık değildir. Veda'nın âyetlerini işittikleri zaman, o kulaklara erimiş kurşun dökmek gerekir.

Hazret-i Muhammed'in risâleti ise kırmızı derili, sarı renkli, beyaz, zenci, hangi ırktan olursa olsun bütün insanlara şâmildir. Allah'ın bilûmum insanlara gönderdiği ilk ve son Peygamber Odur. Başkaları, kitaplarını okumayı yasak ederken O, "Benim Kitâbımı okuyun." diye bütün beşeriyyete hitâb etmiştir. Bir Allah etrâfında toplanmaya da'vet eylemiştir. Şarktan, tâ Çin'den başlıyarak Şimâlden tâ Britanya adalarına kadar yayılan muazzam kütleye, Arap olsun, Arabın gayri olsun bütün insanlığa hitâb eder. Bu hitâbta: Tatar, Avrupalı, bütün kavimler dâhildir. Çünkü İslâm Peygamberi'nin Allah'ı, bütün milletlerin ve ümmetlerin Allah'ıdır. O, âlemlerin Rabbi'dir. Müslümanların mukaddes Kitâbı *Hazret-i Kur'ân:* « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۞ » diye başlar. *Hazret-i Muhammed*, bütün insanlığa rahmeten li'l-âlemîn olarak gönderilmiştir. İslâm risâleti, bütün insanlığa şâmil olan umûmî bir risâlettir. « ... إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ » = *O mahzâ âlemleri irşâd için İlâhî bir yadigârdır, bütün âlemlere zikirdir."*[1]

« تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ۞ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ... »

(1) Sûre: 6 (En'âm), âyet: 10.

= *Ne yücedir şânı O Tanrı'nın ki, bütün âlemlere bir ihtarcı olsun diye, kuluna Furkânı indirdi, gerçek, göklerin ve yerin mülkü hep O'nundur."*[1]

Hazret-i Muhammed, bütün dünyâyı kötülüklerden sakındırıcıdır. Risâleti bütün insanlığı kucaklar. Allah'ın hükmünün câri' olduğu yerde, İslâm şeriatı kaaim ve *Hazret-i Muhammed*'in risâleti dâimdir. A'râf sûresinde şöyle buyurulmuştur:

« قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ... »

= *Yâ Muhammed, de ki; Ey nâs, ben sizin topunuza Allah'ın Elçisi olan bir Peygamber'im. Gerçek, göklerin ve yerin mülkü hep O'nundur."*[2]

Bu âyet-i kerîme, nidâsı ulaşan ve da'veti kendisine varan herkes için *Hazret-i Muhammed*'in risâletinin âm ve şâmil olduğunu îlân etmektedir. « ... وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ »

= *Bana bu Kur'ân vahyolundu ki, sizi ve her kime ulaşırsa onu, bununla sakındırayım, inzâr edeyim."*[3]

Bütün bu naslar ispat ediyor ki, İslâm, da'vetinin bütün insanlığa umûmî olduğunu îlân eden ve her nevi' güzellikleri kendisinde toplayan, bilûmum iyilikleri müştemil bulunan tam ve kâmil olan yegâne dindir. Ondan sonra başka bir dîn gelmiyecektir. *Sahih-i Müslim*'de şöyle bir hadis-i şerîf vardır: *Resûl-i Ekrem* buyurmuştur ki: *"Benden önce, Peygamberler husûsî bir takım ümmetlere gönderilirdi. Bense, bütün ümmetlere gönderildim."* Bu hadis-i şerîf, benim da'vâmı te'yid etmekte, târih de bu hususta reddi kaabil olmayacak bir sûrette şahâdet eylemektedir. *Hazret-i Muhammed*'in sîreti, bütün insanlığa tam ve kâmil bir nümûne-i

(1) Sûre: 25 (Furkan), âyet: 1-2.
(2) Sûre: 7 (A'râf), âyet: 158.
(3) Sûre: 6 (En'âm), âyet: 19.

imtisâl olduğu gibi Onun Allah tarafından getirdiği İslâm dîni de, kâmil ve ebedîdir. Âlemleri salâha götüren doğru yol odur.

Burada şu sorulabilir:

— Allah'ın dinleri ikmâl edip âlemlere ni'metini tamamlamış olduğu Risâlet-i Muhammediyye'nin hakîkatını gösterebilir misiniz? Allahu Teâlâ, Hâtem-i Enbiyâ'yı, kâmil sîret, şümûllü örnek hareketleriyle, bütün asırlar boyunca bilûmum insanlığa ne ile göndermiştir? Anlatınız!

Bunun cevâbı şöyledir: Dîn iki emri ihtivâ eder. Biri insanın kalbine müteallîktir ki, ona îmân denir. Diğeri de beden ve âzâ ile işlenen şeylere taallûk eder ki, ona da amel denir. Ameller de üç kısma ayrılır: Birincisi, Allah'a yapılan ibâdettir. İkincisi, insanların aralarında biribirlerine karşılıklı yaptıkları şeylere müteallik olan işlerdir ki, onlara da muâmelât nâmı verilir. Üçüncüsü de, fertlerin nefislerine ve cem'iyyet âdâbına dâir rivâyet etmeleri gereken usûl ve erkân kaideleridir ki, ahlâk dediğimiz işte budur. Bu takdîre göre dîn: akait, ibâdât, muamelât ve ahlâktan ibârettir. Bu dört nev'in hepsi de, *Hazret-i Muhammed*'in risâleti ile ikmâl edilmiş, Hâtemü'l-Enbiyâ'nın teâlimi ile kemâle ermiş, varılması mümkün olan gayesine ulaşmıştır.

Şimdi bu dört kısımdan her birinin hangi dînde ne şekilde mevcûd olduğunu mukayese yapmak için Semâvî Kitapları birer birer gözden geçirelim: *Tevrat* ve *İncil*'e bakalım, onlarda akaide dâir sadra şifâ verecek bir şey bulunmadığını görürüz. Evet, onlarda Allah'ın varlığı ve birliği zikrolunmaktadır. Fakat onlarda bu umûru te'yid eden delilleri ve kalbleri tasdîka sevk ve iknâ edecek burhanları bulamıyoruz. Kezâ onlarda, insan rûhuna safvet veren, insanların nefislerini temizliyen, Allah sevgisinin ve Ma'rifet-i İlâhiyyenin menşei olan Allah sıfatlarının zikredildiğine tesâdüf edemiyoruz.

Hazret-i Muhammed'in bi'setinden önce, insanlık bu gibi şeyleri bilmiyordu. Nübüvvet ve Risâletin, vahiy ve ilhâmın hakîkat ve mâhiyetleri üzerindeki perdeler açılmamıştı. Allah ile Peygamberleri arasında sıla ve râbıta nasıldır? Peygamberlerin derecele-

ri ve mevki'leri nedir? İnsanlar Peygamberlere nasıl îmân etmelidir? Peygamber'e îmânın ma'nâsı ve Peygamberlerin İsmet sıfatiyle vasıflanma keyfiyyeti nedir? İşte bu gibi mes'eleler, İslâm'dan önce açık bir sûrette beyân olunmamıştı. Risâlet-i Muhammediyye'den evvel insanlar bu husûslara vâzıh bir şekilde vâkıf değildiler. Zîrâ Peygamberlerden hiçbirinin bu husûsları beyâna ve etraflı bir sûrette izâha çalıştığına şâhit olamıyoruz. İşlenen amellere karşılık olarak verilecek mükâfat veya cezâlar, Cennet ve Cehennem, haşır ve neşir, Kıyâmet günü ve öldükten sonra ebedî hayât, bunlar hep *Tevrat*'ta gâmız, kapalı bir şekilde zikrolunmuştur. *İncil*'de ise bunlara dâir bir Yahûdînin sorusuna cevâb olarak vârid olmuş ancak iki fıkra okumaktayız. Cennet ve Cehennem'e dâir de kezâ yalnız iki fıkra görebiliyoruz. Halbuki Risâlet-i Muhammediyye, bunların cümlesini büyük bir vuzuhla etraflı bir şekilde beyân etmiştir.

Tevrat'tan melekleri öğrenmek istesen, kendini iltibastan bir türlü kurtaramazsın. *Tevrât*'ın Allah hakkındaki sözleriyle meleklere dâir sözlerinin arasını ayırmak güçtür. (Bak: Tekvîn kitabı, 18:1, 19:1). Orada iki melek zikrolunmaktadır. İncil'de Rûhu'l-Kuds'ün hakikatı öyle iltibaslıdır ki, okuyan kimse Allah ile Rûhu'l-Kudüs arasını temyiz etmek imkânını bulamaz. Belki ona göre, İlâh veya melek olmak her ikisi de doğru görünebilir. *Hazret-i Muhammed*'in Risâleti ise, meleklere dâir umûru vâzıh bir şekilde bildirmiş, bu konudan perdeyi kaldırmış, bu kelimenin medlûl ve ma'nâsını, meleklerin mevki' ve derecelerini açık olarak bildirmiş, meleklerin amelleri ta'yîn edilmiş, isimleri zikrolunmuştur. Artık anlıyoruz ki, onlar Allah ile Peygamberleri arasında vâsıtadırlar. Âlemleri bir nizâm üzere yürütme ve kâinat umûrunu çevirme husûsunda Allah'ın irâdesini tenfîz ederler. Allah'ın emirlerinden şaşmazlar. Bunların cümlesi *Kur'ân-ı Kerîm* âyetlerinde tafsîl edilmiş olduğunu görürsün.

Bunlar, *Hazret-i Muhammed*'in risâletinin akaide dâir îzah ve beyân ettikleridir. Amele dâir olanlara gelince: başta Allah'a ibâdet gelir. *Tevrat*, kurbanların tavsîfini, âdâb ve erkânını, şerâitini geniş ölçüde anlatır. Onda oruç ve duâlar da zikrolunur. Onda "Beyt-İl" yânî Beytu'llah da mezkûrdur. Bununla berâber bun-

lar vâzıh değildir ve okuyanların nazar-ı dikkatini çekmez. Hattâ inkâra meyyâl olanlar bile bulunur. Bunların dışında *Tevrat*'ta ibâdetlerin envâ ve aksâmına dâir bir söz yoktur. Usûl ve âdâbı, vakitleri ta'yîn olunmamıştır. Demek, halka ibâdetlerini ta'lîm husûsuna tam mânâsıyla inâyet gösterilmemiş, lüzûmu derecesinde ehemmiyet verilmemiş. Allah'ı zikir ve O'na ibâdet ve duânın nasıl yapılacağı keyfiyetinin büyük bir kısmı ihmâl edilmiş. Âlemlerin Rabbi'ne mahsûs bir duânın ta'lîm olunduğuna dâir bir şey göremiyoruz. İnsanlar Rablarına nasıl duâ ve niyâz ederler, Ondan nasıl hâcet dilerler, bunlar bildirilmemiştir. *Zebûr*'da birçok duâlar ve Rabba yapılan uzun münâcâtlar buluyorsun. Fakat onda da ibâdetin âdâbına, şerâit ve vakitlerine dâir bir beyân yoktur. *İncil*'de ise ibâdetin zikr edildiği yerler gayet azdır, hattâ yok denecek derecededir. Evet İncil'in bir fıkrasında (Metta - 4:2) *Hazret-i Mesih*'in dünyâ lezzetlerinden el çekerek zühd ü takvâ hayâtı yaşadığına ve 40 gün orucuna dâir bir fıkra mevcuttur. Keza İncil'de, arkadaşlarının oruç tutmamaları yüzünden, Yahûdilerin *Hazret-i İsâ*'ya îtirâzları vardır. Kezâ *Hazret-i İsâ*'nın çarmıha gerileceği gece etmiş olduğu duâ da *İncil*'de mezkûrdur. Aynı yerde, *Hazret-i İsâ*'nın diğer bir duâsı daha vardır. Fakat hepsi bu kadar. Diğer ibâdetlere dâir bir şey zikrolunduğunu göremiyoruz.

İslâmiyete gelince: onda namaz, oruç, hac ibâdetleri vardır ve bunların cümlesinin usûl ve şerâiti, âdâbı, erkânı tafsîlâtiyle bildirilmiş, ibâdetlerin sûret-i îfâsı, sünnet ve müstahabları açık olarak îzah olunmuştur. İslâmiyet, zikrullah nasıl yapılacağına, insanları irşâd etmekte, hangi duâ ile Allah'a yalvarıp duâ edeceklerini, hangi beliğ kelimelerle Rabbü'l-âlemîn'e niyâzda bulunacaklarını öğretmektedir. İnsanlara namaz, oruç ve hac ibâdetleri için vakit ta'yîn etmiştir. Bu ibâdetlerin ahkâm ve sünnetlerini bildirmiştir. Allah'ın rahmetini celbetmek, aff ü mağfiretine nâil olmak için O'na nasıl yalvaracaklarını, nasıl tazarrû ve niyâz edeceklerini, içten gelen şevkle nasıl münâcât edip âşikâre sûrette nasıl zikredeceklerini, kusurlarını i'tirâf ederek nasıl tevbe yapacaklarını, nefisleri temizlemek, rûhlara safâ vermek, kalbleri pâk tutmak için O'na nasıl yönelip bağlanacaklarını, Allah'ın

rızâsına nâil olarak O'na nasıl yakınlaşacaklarını, bunların hepsini bildirmiştir. Böylece dînî şuur ve ruh dâimâ uyanık tutulmuş, dînî hakîkat gerçekleşmiş olur.

Amellerin ikinci kısmı: muâmelâttır. Bunlar memleket nizâmları, cemiyetin muâşeret usûlleri mesâbesindedir. Bu nevi' ameller, *Hazret-i Mûsâ*'nın risâletinde kâfi derecede tafsil olunmuştur. *Hazret-i Muhammed*'in risâletiyle onların çoğu ikrâr olunmuş, fakat şiddetli olan hükümler biraz hafifletilmiş, dar olanlara da biraz genişlik verilmiştir. Böylece onlar cihanşümûl bir dînin umûmî nizâmları olmağa sâlih olmuşlardır. *Hazret-i Mûsâ* şerîatında, onların tatbik ve amel sâhası Benî İsrâil'e münhasırdı. İslâmiyet onların noksanlarını tamamlıyarak bütün âleme şâmil umûmî nizâmlar ve beşerî düsturlar ittihâzına lâyık bir hâle getirmiştir. *Zebur* ve *İncil*'de, böyle kanunlar ve nizâmların zikrine tesâdüf edemiyoruz. *İncil*'de talâka dâir bâzı hükümler buluyorsak da, diğer umur hakkında bir şey yoktur. Halbuki cemiyet-i beşeriyyenin ihtiyâçlarını tekeffül eden ebedî ve umûmî olmak vasfını hâiz bulunan bir dînin kanun ve nizâmları muâşeret usûllerini ihtivâ etmesi gerekir. *Hazret-i İsâ*'nın dini bu nevi' kanun ve nizâmlardan hâlî olduğu içindir ki, Hıristiyan milletler bu gibi kanun ve nizâmları Yunan ve Romalılar gibi putperest milletlerden almak zorunda kalmışlardır. Halbuki, risâlet-i Muhammediyye'de bunlar kemâlini bulmuştur. Çünkü İslâmiyet milletlerin bu nevi' ihtiyaçlarını da gözönünde tutarak onları etrâflı bir sûrette ihtivâ etmiştir. Hiçbir ciheti noksan bırakmıyarak tamamlamıştır. En derli toplu usûle dayanan öyle umûmî kaideler —kavânin-i külliye— vaz'etmiştir ki, müctehit ve usûlcü fukahâ, onlardan ihtiyaçlara ve hâdisâtın îcaplarına göre hükümler çıkarmışlar ve hâlâ da çıkarmaktadırlar. Bu fıkıh ameliyesi, parlak bir medeniyet, yüksek bir kültür sâhibi olan müterekkî İslâm devletlerinde bin sene süren bir müddet böyle devâm etmiş, dünyânın muhtelif yerlerinde ve diyârlarında Müslümanlar bunlarla amel etmiştir. Dünyâ bugüne kadar İslâm kanunlarından, İslâm hukukundan daha âdil, insanlığa daha merhametli nizâm tanımamıştır.

Amellerin üçüncü kısmı, ahlâktır. *Tevrat*'ta ahlâka müteallik müteaddit ahkâm buluyoruz. Onlardan yedisi asıl esas sayılır. Bu yedi asıl içinde ancak bir tânesi müsbet ve îcâbî mâhiyettedir. O da anaya, babaya itaat emridir. Diğer altısı hep selbîdir, yânî menfî mâhiyette nehiylerdir: Öldürme, çalma, zinâ etme, komşunun malına göz dikme, aleyhine yalancı şâhitliği etme, komşunun karısıyla sevişme, komşunun malına göz dikme. Bu ikisi yukardakilerde dâhildir. Hakîkatta bunlar dört asıldır.

İncil, bu yedi ahkâmı *Tevrat*'ta olduğu üzere tekrarlamıştır. Ancak: başkalarını sev, diyerek *Tevrat*'takilere yeni bir şey ilâve etmiştir. İslâmiyet ise, muâşerete dâir birçok hükümler, muamelâta dâir mufassal nizâmlar vaz'etmiştir. Âdetâ, nehir hâlinde olanı deniz yapmıştır. *Hazret-i Peygamber*'in Mi'râc'a çıktığı gece Allahu Teâlâ ehl-i İslâm'a 12 esas hüküm vermiştir ki, içlerinden biri tevhîde dâir olup bunların cümlesi de İsrâ sûresinin 23-39. âyetlerinde mezkûrdur. Bunların beşi müsbet olup biz onlara emir nâmını veriyoruz. Beşi selbî olup onlara da nehiy diyoruz. Bunları ihtivâ eden âyetler şunlardır:

« وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ
الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا
قَوْلًا كَرِيمًا ۞ ... ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ... »

Meâl-i münîfleri:

"Rabbin fermân buyurdu ki; O'ndan başkasına aslâ tapmayın. Ana ve babanıza iyilik edin ve onlardan biri veya her ikisi kocayarak ihtiyarlık hallerinde sana erişirlerse sakın onlara; of, bıktım, usandım, deme; onlara tatlı söz söyle. Onlara merhametinden tevâzu' kanatlarını yerlere döşiyerek: Yâ Rabbi, de, onlar beni küçükken nasıl şefkatla büyüttülerse, Sen de onlara öylece merhamet buyur, acı. Rabbiniz sizin içinizde olanı en iyi bilendir. Eğer siz, iyi ve sâlih kimselerseniz Allah da günahtan dönüp tevbe edenleri yarlığayıcıdır. Hısımlara, yoksullara, yolda kalmışlara haklarını ver, ama malını israf

ile saçıp savurma. Çünkü israfla saçanlar şeytanların kardeşleridir. Şeytansa Tanrısına karşı nankördür. Rabbinden umduğun bir rahmeti, dileyerek beklerken onlardan yüz çevirecek olursan tatlı söz söyleyerek gönüllerini al. Elini boynuna bağlıymış gibi kısma, büsbütün de açma. Yoksa ya cimri diye levm olunursun veyâ elin boşalır, pişmân olursun. Tanrın dilediklerinin rızkını genişletir de, daraltır da. Çünkü O, kullarının her hâlinden haberdardır, onları görücüdür. Evlâtlarınızı züğürtlük korkusuyla sakın öldürmeyin. Biz onlara da, size de rızkınızı veririz. Onları öldürmek hakikaten büyük bir suçtur. Zinâya kat'iyyen yaklaşmayın. Zirâ o fuhuş ve hayâsızlıktır ve pek kötü bir yoldur. Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin, meğer ki hak sebeble ola. Herkim nâhak yere öldürülürse, onun velîsine salâhiyet verdik, o da katilde hudûdu tecâvüz etmesin, çünkü o bir kere yardıma ermiştir. Yetîmin, rüşd çağına varıncaya kadar malına el sürmeyin. Meğer ki en iyi vecihle ola. Verdiğiniz sözü yerine getirin. Zirâ verdiğiniz sözden, ahidten mes'ulsünüz. Ölçtüğünüz zaman tam ölçün ve doğru terâzi ile tartın. Bu daha hayırlıdır, âkıbeti daha iyidir. Bilmediğin bir şeyin peşine düşme, çünkü kulak, göz, kalb, bunların hepsi ondan sorumludur. Yer yüzünde azamet taslıyarak kurumla yürüme. Çünkü sen yeri yaramazsın, uzanan yüksek dağlara yetişemezsin. Bütün bunların fenâ ciheti, kötüsü, Rabbin nezdinde istenmiyen kerih şeylerdir. İşte bunlar Rabbinin sana vahiy ettiği hikmetlerdendir."[1]

İcâbî olan emirler şunlardır: 1 — Anaya, babaya iyilik ve itâat etmek, 2 — Her hak sâhibine hakkını vermek, 3 — Yetimlere ihsânda bulunmak ve iyilik etmek, 4 — Doğru terâzi kullanıp tam ölçmek, 5 — Va'dini yerine getirmek. Bu beş emir icâbî iyiliklerdir.

Nehyolunanlar şunlardır: 1 — Evlâdını öldürme, 2 — Kimseyi öldürme, 3 — Zinâya yaklaşma, 4 — Bilmediğin bir şeyin peşine takılma, 5 — İsrâf etme. Bu beş şey de selbîdir.

Kur'ân-ı Kerîm'in getirmiş olduğu ahkâm-ı esâsiyyenin *İncil* ve *Tevrat*'takilerle bir mukayesesini yaparsanız, risâlet-i Muhammediyye'nin hakikatını daha iyi anlarsınız. Ve onun, ahkâm-ı esâsiyyeyi ihmâl eden geçen risâletlerde noksan kalanları ikmâl ettiğini görürsünüz. Hattâ İslâm risâleti, yalnız bu noksanları tamamlamakla kalmamış, cemiyet-i beşeriyyenin ahlâkî mes'elelerinde birçok içtimâî müşkillerin halli üzerinde ehemmiyetle durmuştur. İnsanlığa nümûne-i imtisâl olacak yolu göstermiş, insanlara kusur ve ayıplarını tenbih etmiş, rûhî za'f ve hastalıkları beyân etmiş, kalbleri saran hastalıkların her birinin devâsını bildirmiş, insanlığın elinden tutarak amel, ahlâk ve muâmelâtta onu i'tidâle götürmüş, doğru yola çıkarmıştır. İşte risâlet-i Muhammediyye'nin amel bakımından ikmâl ettikleri bunlardır.

İslâm teâliminin cümlesini kısa bir tâbirle ifâde etmek istesek, şu iki veciz kelimeyle hülâsa edebiliriz: İmân ve amel-i sâlih[2]. Bu iki veciz kelime risâlet-i Muhammediyye'nin getirdiği şeylerin cümlesine şâmil olup akîde, amel, ahlâk ve hüsn-i muâmeleye dâir her ne ikmâl ettiyse hepsini ihâta etmektedir. Bu iki kelime, İslâm'ın kıvâmıdır, Allah Elçisi *Hazret-i Muhammed*'in, Allah tarafından getirdiklerinin hülâsasıdır, dînin özüdür. Bunlar felâh ve necâtın mihveri, saâdetin medârıdır. Kim ki, Allah'a sarsılmaz bir sûrette imân eder, Allah'ın emir etmiş olduğu hak ve hayır üzere Allah'a itâatta bulunursa, hiçbir kötülük karıştırmaksızın amel-i sâlih işlerse, işte o zaman felâh bulur, kurtulur. Cenâb-ı Hak, *Kur'ân-ı Kerîm*'in birçok âyetlerinde Allah'a imân edip amel-i sâlih işleyen mü'minlerin vasfını bildirmektedir. Bâzan onları: « ... أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ = *İşte o felâh bulan zümre bunlardır.*"[3] sözüyle tebşîr etmekte, bâzan: « أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ۞ » = *İşte fevz ü necât bulanlar bunlardır.*"[3]

(1) Sûre: 17 (İsrâ'), âyet: 23-39.

(1) İslâm'ın bütün emirleri hak ve hayır etrâfında toplanır. Hak ve hayırlı olmayan şeyler amel-i sâlihe dâhil değildir.

(2) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 5; sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 104; sûre: 7 (A'râf), âyet: 8; sûre: 7 (A'râf), âyet: 157; sûre: 9 (Tevbe), âyet: 88; sûre: 23 (Mü'minûn), âyet: 102; sûre: 24 (Nûr), âyet: 51; sûre: 30 (Rûm), âyet: 38; sûre: 31 (Lukmân), âyet: 5; sûre: 59 (Haşr), âyet: 9; sûre: 64 (Teğâbun), âyet: 16.

(3) Sûre: 9 (Tevbe), âyet: 20 ve sûre: 24 (Nûr), âyet: 52.

müjdesini vermektedir. Beşerin felâhı, insanlığın kurtuluşu; Allah'a îmân ile amel-i sâlih işlemeğe dayanır.

Burada îmân ve amel-i sâlih hakkında sözü genişletip uzun boylu beyânatta bulunmak isterdim. Fakat durum buna müsâil değil. Risâlet-i Muhammediyye'ye dâir söz esnâsında, bizi burada daha ziyâde ilgilendiren cihet, onun kemâl üzere olması ve geçen dinlerde i'tikad ve amele dâir noksan kalan cihetleri tamamlamış olmasıdır. İslâmiyet, o noksanları tamamlamış, kemâle erdirmiş, fesâda uğrayanları ıslah etmiştir. Sonradan din nâmına ortaya çıkan bid'atları reddetmiş, temizlemiş, insanlığın yüzünde leke teşkil eden mefsedet ve bozuklukları söküp atmıştır. O mefsedetler ki, her kötülüğün başı, her fesâdın kaynağı olmuşlardır. Böylelikle de, insanlığın şerefli mertebesinden düşmesine sebeb olan o gibi mefsedetlerin, cemiyete sokulmağa yol bulduğu bütün gedikler kapatılarak, dînin aslı sâfiyet üzere muhâfaza altına alınmıştır.

İslâm dininin ehemmiyetle ele aldığı ilk mes'ele, insanın şeref ve i'tibârı, diğer mahlûkata nisbetle mertebesidir. Bu mes'ele tevhid akîdesine dayanır. İslâmiyetten önce insan, kendisini diğer mahlûkat ve mevcûdâtın çoğundan aşağı bir derecede görürdü. Cüssesi büyük olan her şeyden korkar, simsiyah görünen veyâ bembeyaz olup da parlayan her şey önünde başını eğer, kaypak sütlü veya ağzı zehirli olan hayvanlara saygı gösterirdi. Tabiatın mezâhirinden ve zararlı mahlûkattan korkmağı, faydasını umduğu şeylere de saygı göstermeği o dereceye vardırmıştı ki, sağır taşlara, ulu dağlara, coşkun denizlere, akan nehirlere, yeşil ağaçlara, sağnaklı yağmurlara, yanan ateşlere, ıssız çöllere, zehirli yılanlara, böğüren arslanlara, süt veren ineğe, doğan güneşe, parlıyan yıldızlara, karanlık geceye, heybetli gölgelere tapar olmuştu. Hülâsa şerrinden korktuğu veyâ fayda umduğu mahlûkata tapıyordu. Bu hal, insanın şeref ve haysiyetini küçültmesi demekti. Kendisini onlardan hakîr görüyordu ki, onlara tapıyordu. *Hazret-i Muhammed*, İslâm diniyle gelince bütün insanlığa haykırarak i'lân etti ki: bu mahlûkların cümlesi insan için yaratılmıştır, insanlar onlar için yaratılmış değildir. İnsan onların hepsinden üstün olup, kerâmet ve şerefi vardır. Onların hiçbirine secde

etmek insanın şerefine yakışmaz. İslâmiyet insanlara şöyle hitâb etmektedir: Ey Âdem oğulları, siz bu âlemde Allah'ın halifelerisiniz. Bu âlemde ne varsa cümlesini size râm etmiş, münkad kılmıştır. Dünyâ sizin içindir, yoksa siz dünyâ için değilsiniz.

« ... وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً »

= *Rabbin, meleklere: "Ben yer yüzünde bir halife kılacağım" demişti."*[1]

« ... وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ » = *O, sizi arzın halifeleri yaptı."*[2]

Âdemoğlu bu yeryüzünün hâkimi ve hükümrânıdır. Bu da onun diğer mahlûklardan daha üstün olması neticesidir. Bu şeref ve kerâmeti ona Cenâb-ı Hak vermiştir. « ... وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ » = *Biz Âdem oğullarını gerçekten tekrîm ettik, şerefli kıldık."*[3]

Cenâb-ı Hakk'ın yeryüzünün hâkimi yaptığı ve şeref ve kerâmetini beyân buyurduğu insanın kendisinden daha aşağı olan şeylere secde etmesi, i'tibârı kendisinden daha küçük olanlara tapınması hiç yakışır mı? Böyle i'tibârsız şey olur mu? Allah tarafından bütün âlemlere kendilerine râm edildiği, musahhar kılındığı halde Âdem oğulları Hâlık'ı bırakıp diğer mahlûklara nasıl taparlar?

« ... أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ = *Görmez misin, Allah yerde olanların hepsini size râm eylemiştir."*[4]

« ... هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا » = *O Allah, arzda olanların hepsini sizin için yaratmıştır."*[5]

« ... وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ = *Hayvan-*

(1) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 30.
(2) Sûre: 6 (En'âm), âyet: 165.
(3) Sûre: 17 (İsrâ'), âyet: 70.
(4) Sûre: 22 (Hac), âyet: 65.
(5) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 29.

ları da sizin için yarattı. Onlarda sizin için ısınıklık ve birçok faydalar, menfaatler vardır."[1]

« هُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَّكُم مِّنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ۞ يُنبِتُ لَكُم بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ ... »

= O Allah, gökten bir su indirdi, içecek ondan, biten ağaçlar ondan, hayvanlar ondan otlar. Onunla size ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler, türlüsünden meyveler bitirir."[2]

Arz ve arzda bulunan ağaçlar, nebatlar, türlü yemişler, rengârenk çiçekler, diğer sayısız ni'metler, envâı menfaatler, hep insan içindir. Gökler, güneş, ay, yıldızlar bunlar hep insanın hizmetine koşulmuştur.

« ... وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ ... »

= Geceyi ve gündüzü size musahhar ve râm kılmıştır. Güneş, ay, yıldızlar da O'nun emriyle musahhardırlar. Coşkun deniz, akan nehirler hepsi insan içindir."[3]

« وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۞ »

= O Allah, denizi teshir etmiştir ki ondan tâze et yiyesiniz, içinden giyeceğiniz zînet çıkarasınız. Gemileri görürsün ki, onda yara yara akar giderler. Hem O'nun fazlından nasîb arayasınız. Gerek ki, şükredesiniz."[4]

Kur'ân-ı Kerîm bu nevi' âyetlerle doludur.

Böylece *Hazret-i Muhammed*'in tebliğ ettiği risâlet göstermiştir ki, bu âleme nisbetle insanın mertebesi, kendisine her şey

(1) Sûre: 16 (Nahl), âyet: 5.
(2) Sûre: 16 (Nahl), âyet: 10-11.
(3) Sûre: 16 (Nahl), âyet: 12.
(4) Sûre: 16 (Nahl), âyet: 14.

râm edildiğine göre, şerefli bir efendi mevkiidir. İnsan, Allah tarafından yeryüzünün hükümrânlığı kendisine verildiğinden, İlâhî hilâfet tâcını başında taşıyan bir mahlûktur. Evet, insanın başını celâl ve azamet çelengi süslemektedir. Bütün kâinattakilerin cümlesi, insandan daha dündur. İnsan, dâire-i âlemin merkez noktasıdır ve onun gözbebeği mesâbesindedir. Âlemin yaradılışından gaye odur. Dünyâ onun için yaratılmıştır.

Bu âlemde en şaşılacak bir şey varsa, o da, insanın kendisinden aşağı olan bir mahlûk önünde eğilmesi ve ona secde etmesidir. Allah'ın kendisi için yarattığı ve râm kıldığı bir şeyi Tanrı tanımasıdır. Cenâb-ı Hakk'ın kadir ve şerefini yüce kıldığı ve bütün âlemlerden efdal tuttuğu insan, bunu nasıl yapar?

İnsan, kendi kadr ü mevkiini bilmiyerek gaflete düşünce, kendisi gibi insan olan bâzı adamları mertebelerinden daha üstün tutmaya ve bâzı insanları lâyık olmadıkları yüksek bir dereceye koymağa başlamıştır. Bu iş yavaş yavaş o raddeye geldi ki, insan insana tapmaya başladı. *Hazret-i Muhammed* Peygamber olarak gelince, insanlara kadir ve şereflerini bildirdi, onları kendi mertebelerine indirdi, hak sâhibine lâyık olduğu şeyi verdi. Kimsenin hakkından bir şeyi azaltmadı ve kimseyi de lâyık olduğu mevki'den daha yukarı kaldırmadı. Hiçbir azîz varlığı ona lâyık olan izzetinden indirmediği gibi münâsib olan makamından üstün de tutmamıştır. Bu sûretle insana hakiki şeref ve kadrini vermiştir. İnsanlığa anlatmıştır ki, bir insan ne kadar yüksek mertebeye ulaşırsa ulaşsın, kuvvet ve şevket sâhibi olursa olsun, yine kendisine tapılacak bir mevki'e asla varamaz. Halbuki, *Fir'avn* kendisine tapılmasını istemişti. Yine bir insan ne kadar tâhir, nezih, âbid ve kendisini Allah'a vermiş olursa olsun, insanların ona rükû' etmeleri, Allah'tan dilenecek şeyleri ondan dilemeleri, Allah'tan korkar gibi ondan korkmaları aslâ yakışmaz. Bir insan ne kadar mal ve servet sâhibi olursa olsun, o da Allah'ın bir kulu ve mahlûkudur. Kardeşleri demek olan diğer insanlardan kendisini üstün tutmaya aslâ hakkı yoktur. İşte risâlet-i Muhammediyye böylece fesâdın başını kesmiş, şerrin kökünü kurutmuştur. İnsanlara bütün vuzuh ve parlaklığıyla şu hakikatı i'lân etmiştir:

«... وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» = *Allâh'ı bırakıp da bâzımız bâzımızı Rab ittihâz etmesin."*[1]

Beşeriyyetin en yüksek mertebesinde bulunan Peygamberlerin bile insanlara: «... كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» = *Allah'ı bırakın da bana kul olun."*[2] demesi aslâ câiz olamıyacağını bütün dünyâya bildirmiştir.

Bu âlem-i şuhûdta Peygamberlerden daha üstün şerefli, âlem-i gaybta da meleklerden daha yüksek dereceli olan yoktur. Öyleyken insanların Peygamberlerden veya meleklerden herhangi birini kendileri için mâbud ittihaz edinmeleri aslâ câiz değildir. «... وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا ...» = *Size, hiçbir zaman melekleri ve Peygamberleri Rab ittihaz edinmenizi asla emretmez."*[3]

Risâlet-i Muhammediyye, insanın kadr ü kıymetini yükseltmiştir. Ondan önce ne düşkün bir haldeydi. İslâmiyet onu bu derekeden kurtardı. Allah'tan başkasına başını eğmez, âdi şeyler önünde eğilmez oldu. Ancak Allah'ına secdeye kapanıyor. Allah'tan başkasına bir hâcet için elini uzatmaz oldu. Çünkü Allah'tan başka kimse bir şey veremez. Allah'ın verdiğini de kimse alamaz. «... وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ ...» = *Yerde de Tanrı, gökte de Tanrı olan hep O Allah'tır."*[4] «... أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ...» = *Halk etmek ve emir hep O'nundur."*[5] «... إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ...» = *Hüküm ancak Allah'ındır."*[6]

(1) Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 64.
(2) Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 79.
(3) Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 80.
(4) Sûre: 43 (Zuhruf), âyet: 84.
(5) Sûre: 7 (A'râf), âyet: 54.
(6) Sûre: 6 (En'âm), âyet: 57.

«... وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ ...» = *Mülkte, O'nun aslâ ortağı yoktur."*[1]

Risâlet-i Muhammediyye'nin insanın mevki'ini yükselttiğini ve ona kendisinin gerçek kadr ü kıymetini tanıttığını bildikten sonra tevhît, Allah'ı birleme mes'elesini şöyle bir mülâhaza edin. Hiç şüphesiz ki, İslâmiyet tevhîdin hakîkat ve mâhiyetini îzah etmiş, onun üstüne gerilen kalın perdeleri kaldırmış, ondan şirk karanlıklarını kovmuştur. Bâtıl vehimlerin, fâsit akîdelerin tevhîd-i ilâhî etrâfına örmüş olduğu dalâlet ağlarını yırtıp parçalamıştır. İslâm teâliminde Allah'ın, Kayser'i hükümde kendisine ortak kıldığına ve Kayser'in onun misli hâkim olduğuna delâlet eden hiçbir şey bulunmaz. İslâm'da cümle hüküm ve kazâ Allah'a âittir. Göklerde ve yerde hüküm ve kazâ, emir ve fermân O'nundur.

Arkadaşlar, yeryüzünde Allah'ın halîfesi olmakla muazzez olan ve sırf Allah sevgisi dolu olan kadehten içen bir insan, artık bundan sonra Allah'tan başkasına nasıl secde eder? Allah'a îmânı olan bir mü'min, kalbine karanlık veyâ aydınlık (zulmet ve nûr) korkusu girer mi? O, sulardan, rüzgârlardan veya büyük hükümdardan korkar mı? Geniş sahrâlardan, yüksek dağlardan, ıssız yerlerden, coşkun denizlerden onun içine korku siner mi? Bunlardan korkusu yoktur ki, onlara secde etsin veya onlardan bir şey umarak yalvarsın, niyâzda bulunsun. Mü'min ancak Allah'tan korkar ve Allah'tan başka bir şeye aldırış etmez. Bir zenginin servetinde gözü kalmaz. O, umduğunu, her şeyden müstağnî olan ganî Allah'tan umar. İşte bakın, İslâm teâlimi insanı şeref ve şânın en yüce zirvesine nasıl ulaştırıyor, İslâm risâleti, beşeriyyet seviyesini nasıl yükseltiyor. Ve insan topluluklarını hakka ve hayra nasıl yöneltiyor.

Diğer mühim bir iş daha var. Risâlet-i Muhammediyye, beşeriyyete i'lân etmiştir ki, insan hayra meyyaldir, insanın fıtratı aslen temizdir. İnsan pâk olarak doğar. Sonra işlediği ameller dolayısiyle ya günahkâr sayılır veya sâlih, mütteki bir kul olur. İrtikâb ettiği kötü-

(1) Sûre: 25 (Furkan), âyet: 2.

lükler onun üzerinde müessir olur, onu merdûd bir şeytan kılar. Eğer iyilik işlerse, kendisinden sâdır olan bu güzel ameller onun nefsini parlatır, gönlünü temizler, rûhuna sâfiyet verir, onu tâhir ve mâsum bir melek gibi yapar. İşte bu da, İslâm Peygamberi *Hazret-i Muhammed*'in Âdem oğullarına getirdiği bir büyük müjdedir. Çünkü insan rûhunu ezen karanlıkları açmaktadır. Şöyle ki: eskiden beri Hindistan ve Çin'de yayılmış olan dinler tenâsuh akîdesini yaymakta, sâhibleri öldükten sonra rûhlarının başka cesetlere geçip bu âlemde kaldıklarını ileri sürmektedirler. Eğer sâhibi iyi amel işlemişse, rûhu eskisinden daha yüksek derecede bulunan bir cesede intikal edermiş, eğer kötülük işlemişse, daha hakîr ve düşkün bir cesede girermiş. Bu nevi' tenâsuha, Yunan felsefesine bağlı, o feylesoflara mensup bâzı kimseler de kaail olmuşlardır. Bu fâsid i'tikat, bu akîdeye saplananlara büyük vebâl getirmiş, onların hayâtlarını, ikrah ve nefret dolu zehirli bir yaşayış hâline sokmuştur. Bu akîde sâhibi, işlediği şeyde ihtiyârı yok sanır, büyük âletlerin harekete getirdiği bir küçük âlet mesâbesine düşmüş hesâb eder. Kendini günahkâr doğmuş sayar. Dünyâya gelişi bile ona mücrim olduğunu ihtar içindir. Böyle bir rûh hâleti insanın hayât azmini kırar, onun yaşayışını zehirler, insanı miskinleştirir.

Sonra Hıristiyanlık geldi. O da insanlarda, her doğan çocuk doğduğu andan i'tibâren, ilk babası *Hazret-i Âdem*'in günâhını taşıdığı (ma'sıyet-i asliyye) akîdesini yerleştirdi. Onlarca her doğan insan, günahkâr ve âsî olarak doğar. vâkıa hiç hatâ işlemese de bu böyledir. Cibilletinde ma'sıyet bulunan kimse ise, günahkâr olarak doğmıyan ve fıtratında ma'sıyet bulunmayan bir şahsın mağfiretine, affına muhtâçtır. Bu mâhiyette olan bir şahıs günahları gidermek için Âdem oğullarına kendini fedâ etmiştir. İşte o halâskâr *Hazret-i Ise'l-Mesih*'tir. Bugün ma'lûm olan Hıristiyanlık insanları halâskâr *Mesîh*'a îmâna da'vet için halk arasında bunu yaymıştır.

Allah'ın Elçisi olan *Hazret-i Muhammed* ise, her doğan insanın tertemiz ve günahsız olarak doğduğunu, cibilletinde ma'sıyet bulunmadığını, ilk babası *Hazret-i Âdem*'in ma'sıyetinden insanın kendisinin aslâ sorumlu olmadığını bütün insanlara müjdelemiştir. İnsanın ikrah ve icbar baskısı altında olmayan bir hayat yaşadığını, hayâtı müddetince hayır veya şer işlemek arasında muhayyer olduğunu, isterse hayır ve sâlih ameller işleyip salâh ve takvâsının semeresini devşirebileceğini, eğer kötülük işlerse, işte o zaman günahkâr olacağını bildirmiştir. Böylece ruhlara kuvvet, hayâta ma'nâ ve emel vermiştir.

« وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۝ وَطُورِ سِينِينَ ۝ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ... »

= *Kasem olsun incire, zeytûna, Tûr-i Sînâ'ya ve bu emin beldeye ki, biz insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra da çevirdik, esfel-i sâfiline indirdik. Ancak îmân edip yarar ameller yapan kimseler başka.*"[1]

İslâmiyet, insanlara endamlarının en güzel, fıtratlarının en fazîletli, cibilletlerinin en âdil olduğunu müjdelemiştir. Allah onları böyle hazırlamıştır. Onlar bu İlâhî hazırlanıştan sonra kendileri, seçtikleri amelleri dolayısıyla, ya salâha kavuşurlar veyâ fesâda yüz tutarlar. « وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ۝ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ۝ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا ۝ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا ۝ »

= *Nefse ve onu düzenleyene kasem olsun ki, ona fücûru ve takvâsını ilhâm eyledi, onu temizleyip pâk tutan felâh bulmuştur, onu kirletense ziyân etmiştir.*"[2]

İnsanın cibilletinin güzelliğine, fıtratının nezâhetine, aslının temizliğine Cenâb-ı Hakk'ın şu kavl-i kerîminden daha vâzıh delil mi olur?

(1) Sûre: 95 (Tîn), âyet: 1-6.
(2) Sûre: 91 (Şems), âyet: 7-10.

« إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۞ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۞ »

= *Biz insanı bir takım katkılarla mezcedilmiş nutfeden yarattık, onu denemelerden geçirdik, onu işitici ve görücü bir mahlûk kıldık ve biz ona yolunu gösterdik, ister şükür edici olsun, ister nankör."*[1]

« يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ۞ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ۞ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ ۞ »

= *Ey insan, O Kerim olan Rabbine seni ne aldattı, seni o yarattı, düzenine koydu, tenâsüp ve i'tidâl verdi, seni dilediği bir sûrette tertip etti."*[2]

Resûl-i Ekrem ki, lisân-ı vahiy ile konuşur, sözleri ilhâmla sâdır olur, dîn ve fıtratı bir ma'nâya almıştır. Bu iki kelime, bir mefhum ve ma'nâya delâlet etmektedirler. **Fıtrat, insanın da'vet olunduğu dindir.** Günah ârızîdir, ma'sıyet insana sonradan ârız olur, insan aslında temizdir. Dîn-i fıtrî budur. Allahu Teâlâ şöyle buyurur:

« فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۞ »

= *Yüzünü dîne dön. Allah'ın insanları yarattığı fıtratı budur. Allah'ın hilkati aslâ tebdîl olunmaz, işte doğru dîn budur, lâkin insanların çoğu bilmezler."*[3]

Sahîh-i Buhârî'nin Rûm sûresinin tefsîrinde rivâyet ettiğine göre *Hazret-i Peygamber* bu âyet-i kerîmeleri tefsîr ederek şöyle îzah etmiştir:

(1) Sûre: 76 (Dehr), âyet: 2-3.
(2) Sûre: 82 (İnfitar), âyet: 7.
(3) Sûre: 30 (Rûm), âyet: 30.

ما من مولود يولد الا على الفطرة فأبواه يهودانه أو ينصرانه أو يمجسانه كما تنتج كل بهيمة صحيحة سليمة هل ترون فيها جدعاء ... »

= *Her doğan çocuk bu fıtrat, bu dîn duygusuyla doğar. Sonra ebeveyni onu ya Yahûdî, ya Hıristiyan veya Mecûsî yaparlar. Nasıl ki her hayvan yavrusu da vücûdu tam ve sağlam olarak doğar. Siz kulağı kesik doğanı hiç gördünüz mü?"* (Hadîs-i Şerîf).

Hazret-i Peygamber'in Âdem oğullarına verdiği müjde şudur: Her insan yaptığı işinde muhtârdır, irâdesiyle hareket eder. İcbâr ve ikrah altında değildir, zorlama yoktur. Onun hâl-i hâzırdaki hayâtı mâzîdeki bir hayâtın günâhını taşımaz. *Hazret-i Peygamber*'in risâletine îmân eden kimsenin kendi amelîne, öz hayâtına dâir nokta-i nazarı değişir. O, eski bir hayâtın günâhının vebâli altında inleye inleye o yükü çekmeğe mecbur olduğu zannının altında ezilerek gamlı, kederli değildir. *Hazret-i Muhammed*'in Peygamberliğine îmân eden herkes, onun feyz ü lûtfiyle hür olur. Hayât-ı beşerî kayıd altına alan, elleri bağlayıp düşünceleri zincirleyen bâtıl vehimlerden ve fâsit akîdelerden kurtulur.

Dünyâyı İslâm Peygamberi'nin bi'setinden önce bâtıl i'tikatlar ve sehîf evham kaplamıştı. Her diyârdaki dîn erbâbı, bu dünyânın, kendi memleketlerinden ibâret olduğunu zannediyorlardı. Hind Brahmanları ve mutasavvıfesi, kendi diyârlarının Allah'ın mümtâz arzı olduğunu söylerlerdi. O diyârdan dışarı çıkanlar ve kalanlar için Allah'ın rahmetinden nasîb almak yoktu. Çünkü Allah, ancak onların ülkelerinin sâkinlerine hayır verirmiş. İlâhî risâlet ve hidâyet, Rabbânî feyiz vazîfeleri, mâbetlerin mensûbîni olan bâzı âilelere mahsustur. Onlardan başkasına asla verilemez. *Zerdüşt* de böyleydi. Tanrı, ancak onun mukaddes diyârının ve onun hayırlı vatanının halkının umûruna inâyet eder, başka memleket ve başka milletler onun umûrunda değildir. *Benî İsrâil* de, peygamberlik bâzı esbâta, kabîlelere mahsus olduğu ve onların mevrûs hakkı bulunduğu kanâatinde idiler.

Başkaları insanlığı baskı altında tutarken, İslâmiyet her hususta geniş sâhalar açmış, bol imkânlar vermiş, diğerlerinin daralttığını o genişletmiştir. İnsanların müsâvi olduğunu, Allah'ın da'vetinin herhangi bir ülkeye münhasır olmayıp bütün diyârlara şâmil bulunduğunu i'lân etmiştir. Dünyânın şarkında, garbında, şimâlinde, cenûbunda, Filistin'de, İran'da, Hind'te bunların her birinde birer resûl veyâ nebî gelmiş geçmiştir. Allah nezdinde Peygamber göndermek husûsunda bütün milletler ve lisanlar müsâvidir. Nübüvvet güneşi bütün beşeriyyet üzerine doğmuş, risâlet nûrları bütün insanlık semâsında parlamıştır. ﴿ وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴾ = *Kötü âkıbeti haber verip sakındırıcı Peygamberden hâli kalmış hiçbir millet yoktur."*[1]

« ... وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ » = *Her kavm için bir mürşit vardır."*[2]

« ... وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ » = *Senden önce de, kendi kavimlerine elçi olan nice peygamberler gönderdik."*[3]

Yahûdiler, kendilerinden olmayan bir Peygamber'e îmân etmezler. Hıristiyanlar, Beni İsrâil'den veya başkalarından olan Peygamberlere îmân etmeğe kendilerini mecbur saymazlar. Peygamberlerin bâzısına îmân etmedikleri takdirde, bu onların dînine halel getireceğine kail değildirler. Hindûlar da böyledir. İlhâm-ı İlâhî ve vahy-i Rabbânînin kendi ülkelerinden başka diyârlara nâzil olduğuna i'tikad etmezler. Z e r d ü ş t ' ün etbâı olan mecûsiler de, aynı hâl üzeredirler. Onlara göre bütün dünyâ karanlıktadır, zulmetler içindedir. Ancak Bilâd-ı nâr, yânî ateşperestler ülkesi olan kendi memleketlerinde nûr vardır.

Risâlet-i Muhammediyye'ye göre ise, bütün dünyâ ancak Allah'ındır. Bilûmum yeryüzü sâkinleri Allah'ın mahlûkudur. Cinslerinin ihtilâfına rağmen bütün milletler Allah'ın ni'metlerinden, fazl ü kereminden, in'âm ü ihsânından siyânen istifâde ederler. Onların hepsi, Allah'ın da'vetinden nasîbini almış, O'nun rahmetine nâil olmuşlardır. Her milletin yaşayıp îmâr ettiği diyârda Allah hidâyetinin nûrı parlamıştır. Her millete, hakka da'vet eden bir Peygamber gönderilmiş, o da Allah'ın emirlerini ve nehiylerini onlara tebliğ etmiştir.

(1) Sûre: 35 (Fâtır), âyet: 24.
(2) Sûre: 13 (Ra'd), âyet: 7.
(3) Sûre: 30 (Rûm), âyet: 47.

Buraya kadar arzolunanlardan anlıyoruz ki, İslâmiyet, Müslüman olanların her birine: Allah'ın Peygamberlerinin cümlesine ve eskidenberi onlara vahyolunan semâvî kitapların hepsine îmân etmeyi farz kılmıştır. Peygamberlerin cümlesine îmân etmiyen, *H a z r e t - i M u h a m m e d* 'den önce gönderilen Peygamberlere nâzil olan kitaplara kanmayan bir kimse Müslüman olamaz. Başka Peygamberlere îmânı, îmânın şartlarından sayan İslâm'dan başka bir dîn var mıdır? Bu ne büyüklüktür. Kur'ân-ı Kerîm'de isimleri zikrolunan Peygamberlere, îmân-ı tafsilî sûretiyle îmân etmek Müslümanlara farzdır. İsimleri zikrolunmayan Peygamberlere ise icmâlî bir sûrette îmân edip onların hayır ve hikmet kaynağı olup beşeriyyetin sâdık mürşidleri olduklarına bütün Müslümanlar inanırlar. Allahu Teâlâ onun için Müslümanları şöyle vasıflandırır: « وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ... » = *O mü'minler, sana inzâl olunana, senden öncekilere indirilenlere de îmân ederler."*[1]

Yine Bakara sûresinin başka bir yerinde şöyle buyurur:

« ... وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ ... »

= *Gerçek birr ve ihsân Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitaba ve Peygamberlere îmân etmektir."*[2]

Yine aynı sûrenin sonunda şöyle buyurulmuştur: « كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ ... »

= *Resûl ve mü'minlerin hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve*

(1) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 4.
(2) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 176.

peygamberlerine îmân ettiler. Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında fark yapmayız."[1]

Bir Müslüman için peygamberlerin bâzısına inanıp diğer bâzısına inanmamak olamaz. Allahu Teâlâ Müslümanların topuna birden şöyle hitâb etmektedir:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ... »

= *Ey îmân edenler, Allah'a, peygamberlerine, Peygamberine inzâl olunan kitaba ve ondan önce inzâl olunan kitaba îmân edin."*[2]

İslâm'dan başka böyle ta'limat getiren ve bütün ümmetlerin ve dinlerin mürşitlerini ta'zim ve tekrîmde müsâvî tutup haklarında kemâl-i edeb ve hürmet gösteren, onları iyilikle anan ve hak da'vetlerinde cümlesini tasdik eden var mıdır? Bu umûmî, rûhânî feyzin ve şümullü kardeşliğin emsâlini başka nerede görüyorsunuz? Bana doğru olarak cevap verin: insanlara mürşitlerin şerefine nasıl riâyet edeceklerini, İlâhî risâleti getirenlerin azametini nice takdîr edeceklerini öğretmesi i'tibâriyle, İslâm Peygamberi âlemlere rahmet değil midir? Da'veti öyle umûmî ve rahmeti öyle vâsi' olmuştur ki, beşer kütlesinin bütün kavimleri, kavimlerin bilûmum kabileleri, kabilelerin her âilesi ondan nasîbini almıştır. Bilûmum dîn erbâbı, kendileriyle Allah arasında birtakım vâsıtalar ittihâz etmişler, aracılar koymuşlardır. Çünkü onların i'tikadına göre kendileriyle Allah arasında aracılık yapan bir vâsıta bulunmadıkça mâbut olan Tanrı'ya ulaşılamaz. Bu aracılığa ehliyetli saydıkları muayyen bir zümre vardı. Mâbetlerin hizmetine bakanlar eski zamandanberi Allah ile kul arasında vâsıta sayılagelmişler. Hattâ Yahûdiler bile Lavi sıbtını ve onların zürriyyetini Tanrı ile aralarında vâsıta ve şefâatçı ittihâz etmişlerdir. Hıristiyanlar da Havârîlerden bâzılarını ve onların yerine kaaim olan râhipleri, keşişleri Tanrıya ulaşmak için vâsıta kılmışlardır. Onların mertebelerini yüksek saymakta, o kadar ileri gitmişlerdir ki, onları Allah nezdinde hiçbir kimsenin ulaşamıyacağı bir dereceye çıkarmışlardır. Öyle ki, bu vâsıtaların ve şefâatçı saydıklarının, yeryüzünde rabtettikleri semâda da merbut, yeryüzünde çözdükleri semâda da çözülmüştür, zannederlerdi. Onlar, insanların hatâlarını affetmeğe, günahlarını silkip temizlemeğe salâhiyetdâr sanırlardı. İbâdetleri Allah nezdinde ancak onların vâsıtasıyla makbûl olurdu. Hind Brahmanları da böyle bâtıl zanlara kapılmışlardı. Onlar, kendilerinin Allah'ın sağından yaratıldıklarını, halk ile Hâlık arasında aracı olduklarını sanırlar, Hindûların ibâdetleri ancak onlar vâsıtasıyla, onların elinden kabûl olunurmuş.

İslâmiyet ise, mâbet mensupları, câmi hâdimleri, rûhânî âlimler diye husûsî bir tâifeye imtiyâz vermez. İslâm'da ruhbanlık yoktur. Bir zümrenin, dînî geçinme vâsıtası yapmasını hoş görmez. Hiçbir kimsenin vermek veya menetmek salâhiyeti yoktur. Umûrun hall ü akdi kimsenin eline bırakılmamıştır. Her şey Allah'ın elindedir. Onun emrine tâbi'dir. Günahları ancak O affeder. Allah ile kulu arasına kimse giremez. Kulun Allah'ına niyâzına, mahlûkun Hâlıkına ibâdetine kimse karışamaz. Her Müslüman, cemâata imâm olup halka namazlarını kıldırabilir. Kendi eliyle kurbanını keser. Nikâhını kendi kıyar. Bilûmum dînî umûrunu kendisi ifâ eder. Başka vâsıtaya muhtâç değildir.

İslâmiyet, etbâına Allah'ın şu kavl-i kerimini öğretmiştir:

« ... ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ » = *Bana duâ edin ki, Ben de size icâbet edeyim."*[1]

Allah duâ edenlerin duâsına, arada vâsıta bulunmaksızın, doğrudan icâbet eder. Her Müslüman istediği zaman, bilâvasıta, doğrudan Rabbine dua ve niyâz eder, yalvarır, tazarrû'da bulunur. Ona hâlini arzeder, derdini döker, hâcet diler. Müslüman kendi ibâdetini kendi yapar. Aracıya muhtâç değildir. Papazların ve Brahmanların kuyûdâtından âzâde olarak Rabbine ibâdet eder.

(1) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 285.
(2) Sûre: 4 (Nisâ), âyet: 136.

(1) Sûre: 40 (Gâfir), âyet: 60.

Cenâb-ı Hak Peygamberlerini insanları irşâd eylesinler, cemiyeti ıslah etsinler diye mürşid olarak göndermiştir. Fakat insanlar bu hususta ifrat ve tefrite düşmüşlerdir. Kimisi onları ta'zîmde ileri giderek onları Peygamber ve mürşit mertebesinden âdetâ kendilerine tapılan bir ma'bût derecesine veya buna benzer bir mertebeye çıkarmışlardır. Sûriye, Bâbil, Mısır heykel ve resimlerinde kâhinlerin ve rûhânî eşhas tasvirlerinin, hâşâ, Tanrı'yı tasvir ettiklerine, onun bâzı sıfatlarını taşıdıklarına şâhit oluyoruz. Hindûlar da, hidâyet ve hikmet ile gönderilmiş olan Peygamberleri mücessem birer Tanrı tanımışlardır. Gûyâ Tanrı onların cesedlerine girip görünmüştür. Buda ve Çinliler de, kendi milletlerinin mürşitlerini ve sulehâsını Tanrı ittihaz etmişlerdir. Hıristiyanlar da Peygamberleri *İsâ b. Meryem* hakkında aynı şeyi yapmışlar, onu Rab ittihâz etmişler, ona İbnu'llâh = Allah'ın oğlu demişlerdir. Bu dediklerinden ise Allah münezzehdir. İşte insanların bir kısmı Peygamberler hakkında böyle ifrâta düşmüşler, aşırı gitmişlerdir. Diğer bir kısmı ise Peygamberlerin hakkını vermekte kusûr etmişler, tefrîta düşmüşlerdir. Meselâ: Beni İsrâil böyle yapmıştır. Onların hakkını tam olarak tanımamışlar, onları katle kadar gitmişlerdir. Sonra kehânet yapan, istikbâle âit bir haber veren her şahsa peygamber rütbesi vermişlerdir. Onlara göre peygamberlik makamına kolayca nâil olunur. Bir kâhin istikbâldeki bir emre dâir bir haber verir veyâ bir işin olacağını söyler de o da öylece olursa bu makâma ermiş sayılır. O şahsın Allah indinde mâsûm ve sâlih olması şart olmadığı gibi günahlardan sakınmış olması da lâzım gelmez. Bunun içindir ki, Beni İsrâil'in kitaplarında peygamberliğe münâfî bâzı şeylerin o peygamberlere nisbet edildiğini görüyoruz. Bunların bir peygamberden sudûru asla câiz değildir. Bunlar ya sahih olmayan şeylerdir veyâ peygamber olmayan şahıslardan, kâhinlerden sâdır olmuş şeylerdir.

Müslümanlık ise Peygamberlerin makamını onların derecesine lâyık bir şekilde bildirmiş ve onların Allah nezdindeki mertebelerini ta'yin etmiştir. Kesin olarak açıklamıştır ki, Peygamberler Allah'ın kullarıdır. Onun benzeri, dengi ve emsâli değildirler. Allah, kat'iyyen onların sûretlerinde tecessüm etmez. Onlar ne Allah'ın oğulları ve ne

de akrabası olamazlar. Onlar, insanlara mürşit olarak gönderilmiş birer insandırlar. Eski zamandanberi gönderilmiş olan Peygamberlerin cümlesi böyle birer insandırlar. Başka bir sıfat alamazlar. Kur'ân'ın bütün nasları bunu anlatır. Hâtemü'l-Enbiyâ olan *Hazret-i Muhammed* de böylece: « ... إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ » = *Ben de sizin gibi bir insanım.*"[1] demiştir. Müşrikler bunu yadırgamışlar ve Kur'ân'ın haber verdiği veçhile şöyle demişler: « ءَ ابْعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا » = *Allah bir insanı mı Peygamber olarak gönderdi?*"[2]

İslâm buna cevâbında şöyle demektedir:

« قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ، هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا . » = *De ki: "Ben de, sizin gibi bir beşerim. Ben, beşer olan bir Peygamber değil miyim?"*[3]

Bu âyetler Allah Kitabı olan *Kur'ân-ı Kerîm*'in irşâdıdır.

Peygamberler, Allah'a derecelerinin yakınlığı ve nezd-i İlâhideki yüksek mertebeleri ile berâber yine bu kâinâtın tedbîri husûsunda hiçbir şeye mâlik değildirler. Onların emsâli insanların elinden gelmeyen bir şeye, onlar da kaadir olamazlar. Başkalarının âciz kalıp onlardan sâdır olan her şey, Allah'ın izniyle ve emriyledir. İslâm'ın tavsîfine göre onlar her ne kadar emsâlleri gibi birer insansalar da, diğer insanlardan mertebeleri çok daha yüksek, dereceleri çok daha üstündür. Onlar Allah ile söyleşirler, Allah onlara vahyeder. Allah onları günahlardan korumuş, ma'sıyet kirlerinden temizlemiştir. Onlar afif, kerim, ahlâklı kimselerdir. Mücrimleri onlar ıslah eder, günahkârları doğru yola onlar getirir. Allah, açık âyetlerini onlara açmış, hidâyet nurlarını onların eli ile saçmıştır. Onlar, insanları irşâd edip salâha kavuşturmuşlardır. Ruhları onlar tehzîb ve terbiye ederler. İnsanlara da, onları tekrîm ve ta'zîm ile yâdetmek, onların hidâyetleriy-

(1) Sûre: 18 (Kehf), âyet: 110.
(2) Sûre: 17 (İsrâ'), âyet: 94.
(3) Sûre: 18 (Kehf), âyet: 110.

le âmil olmak düşer. Çünkü Allah onları, o risâlet ve vahiyle müşerref kılıp mürşid ve muslih olarak göndermiştir.

İşte Peygamberlerin hakkını, aşırı gidilmeksizin, mübâlâğasız, taksirsiz ve kusursuz olarak tamâmiyle ifâ etmemiz için, İslâm'ın insanlara i'tidâl üzere öğrettikleri bunlardır. Ve İslâm'a lâyık olan da budur. Çünkü o, Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın tevhîdini ikmâl için gelmiş bir dindir.

Arkadaşlar, söz uzadı, vakit geçti. Benimse size anlatmak istediğim daha çok şeyler var. Bu toplantımızı da Hâtemü'l-Enbiyâ Resûl-i Ekrem Efendimiz'e salât ü selâmla bitirelim.

« اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَارَسُوْلَ اللّٰهِ »

SEKİZİNCİ KONFERANS

(AMEL CİHETİNDEN HAZRET-İ MUHAMMED'İN SİRETİ)

Arkadaşlar, bugün sizinle bir aydır devâm eden toplantılarımızın sonuncusunu yapıyoruz. Bugünkü konferansım, sekiz konferansımın sonuncusu olacaktır. Geçen iki konuşmamda size İslâm'ın asıllarına mütaallik mes'elelerin hepsine temâs etmeğe, İslâm'ın esaslarını, kaidelerini size arzetmeğe çalıştım. Fakat bunu tamamiyle yapabilmek çok güç. Güneş ziyâsını eliyle kim toplayabilir? Veya gökteki yıldızları kim sayabilir?

İslâm'dan önce Allah'ı bir tanımağa da'vet eden dinlere, üç yoldan o tevhîdi bozacak fesat ârız olmuştur: 1 — Teşbihe düştüler, yâni Allah'ı mahlûkattan birine benzettiler. 2 — Allah'tan ayrılmış ve müstakil bâzı sıfatlar tanıdılar. 3 — Âlemdeki mezâhirin çokluğuna aldandılar, Allah'ın masnûâtını ve O'nun hududsuz kudretinin âsârını yanlış anladılar. Allah'ın insanlığa bir lûtfu olan İslâmiyet gelince, kafalardan bu gibi yanlış vehimler silindi, karanlık şüpheler ortadan kalktı, gözlerden perdeler açıldı.

Evvelâ teşbih ve temsil işini ele alalım: İslâm'dan başka, bilûmum din ve mezhep sâlikleri, Allah'ın sıfatlarını tanımak, mahlûkatıyla arasındaki sılayı belirtmek için Hak Sübhâne ve Teâlâ'yı, (hâşâ) birtakım ecsâma benzetmişlerdir, O'nun sıfatlarını türlü sûret ve şekillerde tasvîr ve temsil etmişlerdir. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra bu temsîli mâhiyetteki sûretler kalmış, Allah'ın İsm-i Celâl'i insanların kalblerinden silinmiş, o sûretler birer tapılır put hâline gelmiş. Bidâyette insanlar onları, Allah'ın sıfatlarının tecellisi ve kudretinin bir alâmeti gibi kabûl ederken, sonra onlara tapmağa, secde

etmeğe başlamışlar. Böylelikle, iş putperestliğe dökülmüş. Allah'ın sıfatlarını temsîl etmek üzere insan eliyle yontulmuş heykelleri ve yapma putları işlemede türlü türlü mahâretler göstermişler. Cenâb-ı Allah'ın kullarını sevdiğinde, onlara karşı son derece Rauf ve Rahîm olduğunda kim şüphe eder? Hâl böyle iken câhiller, Allah sevgisi için tapınma ayırmışlar, onun merhamet ve şefkati için de, taştan timsâl yapmışlar. Âri milletler, kadın timsâlini İlâhî aşk, Tanrı sevgisi için bir remz olarak kabûl etmişler. Onlara göre kadın, şefkat, analık, sevgi ve aşk timsâlidir. Allah sevgisini bir nevi' ibâdetle ifâdelendirir. Allah'ın kullarına olan şefkat ve merhametini ananın evlâdına olan şefkatine benzettiler. Âdetâ Tanrı, şefkatli bir ana gibi oldu. Buna işâret ve remz olarak da müşfik bir ana sûretinde tasvîr ettiler. Ona ibâdete başladılar.

Hindûlardan bir tâife, Allah'ın kullarına olan şefkat ve merhametini zevce ile zevc arasındaki sevgi ve muhabbetle ifâde ettiler. Birtakım adamlar, kadın kıyâfetine girdiler; zevc, eşini sevdiği gibi Allah da onları sever zannına kapılarak kıyâfetçe ve ahlâkça kadınlaştılar.

Rumlarda ve Yunanlılarda Tanrı, kadın şeklinde meydana çıkmıştır.

Sâmî kavimler ise Tanrı'yı adam ve baba şeklinde tasvîr ederler. Onlarca kadın ismini herkesin yanında anmak bile yüksek ahlâka aykırıdır. Baba âilenin reisi ve temelidir. Bâbil, Âsur ve Sûriye'de yerden çıkan ve Tanrı'yı adam şeklinde tasvîr eden timsâller bunu göstermektedir. Benî İsrâil'in de bidâyette Tanrı'yı baba şeklinde tasvîr ettikleri anlaşılıyor. Tanrı, baba; melekler ve diğer insanlar da O'nun evlâtları telâkkî olunurmuş. Sonraları bu ölçü daha daraltılmış ve yalnız Benî İsrâil Tanrı evlâdı olduğunu ileri sürmüşler. Bâzı Benî İsrâil suhuflarından anlaşıldığına göre Tanrı ile Benî İsrâil arasındaki râbıta zevc ile eşi arasındaki râbıta gibiymiş. Benî İsrâil ve Yeruşalim zevce imişler, İlâh da onların zevci. Allah bu kabîl şeylerden çok münezzehtir.

Hazret-i İsâ dininin müntesipleri de, bu husûsta hatâya düşmüşlerdir. Bidâyette mecâz ve istiâre kabîlinden söylediklerini, sonradan sâ-

bit bir hakîkat gibi telâkkî etmeğe başladılar. Resûlü olan İsâ'ya şefkatından dolayı babaya benzettikleri İlâh, âdetâ hakikî baba hâlini almış, doğmak ve doğurmak gibi şeylerden çok münezzeh olan Tanrı'yı baba (Eb), İsâ'yı da oğul (İbn) telâkkî ettiler.

Bunun bir benzerini eski Araplarda görmekteyiz. Onlar Allah'ı baba, melekleri de onun kızları telâkkî ederlerdi. Vaktâ ki İslâm güneşi doğdu; hurâfe bulutlarını yırtıp parçalıyarak bu kabîl teşbih, temsîl karanlıklarını dağıttı, şirk perdelerini parçaladı. Allah'a şirk koşmağa götüren bütün kelimelerin isti'mâlini bile ortadan kaldırdı. İslâm Peygamber'i bu yüce hakikatı *Kur'ân-ı Kerîm* lisâniyle (meâlen) şöyle haykırmıştır: *"Hiçbir şey Allah'ın misli değildir."**

Kur'ân-ı Kerîm'in nâzil olan en kısa sûrelerinden biri, zât-ı Bârî etrâfında halk evhamının dokuduğu bilûmum fâsit düşünceleri, bâtıl akîdeleri, hurâfeleri silip süpürmüştür. O da, İhlâs sûresidir:

قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ ۞ اللّٰهُ الصَّمَدُ ۞ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۞ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۞

= *De ki, O Allah bir tektir, cümlenin muhtâç olduğu ulular ulusu Allah'tır. Doğurmadı, doğurulmadı. Hiçbir şey O'na denk olmadı."*(1)

Görülüyor ki, İslâm şirk kirlerinden pâk ve onun her nevi şâibelerinden uzaktır. O tertemizdir.

Arkadaşlarım, zannetmeyin ki, risâlet-i Muhammediyye Cenâb-ı Hakk'ın yüce re'fet ve geniş merhametinden bir şey azaltmış veyâ kullarına karşı olan derin şefkatına mâni' olmuş. İslâm böyle bir şeyden çok uzaktır. O, kullarla Allah arasındaki râbıtayı sağlamlaştırmış ve onu kuvvetlendirmiştir. İslâm'ın ibtâl ettiği bir şey varsa o da, Allah'ı mahlûkatından bir şeye benzetmeye götüren mücessimelik vehimlerini ortadan kaldırmış olmasıdır. Geçmiş milletlerin yollarını sapıtıp dalâlete düştükleri sûretle Allah'a şirk koşmağa varan yalancı

(*) Sûre: 42 (Şûrâ), âyet: 11.
(1) Sûre: 112 (İhlâs).

vâsıta ve vesileleri yok etmiştir. İslâm, insanları Allah'a en çok yaklaştıran bir dîndir. Kulun Allah'a bağlılığı, insanların birbirine nesep, musâheret, dünürlük ve kan rabıtalariyle olan bağlılıklarından çok üstündür. İslâm'ın beyânına göre, Allah'a tâat dâiresinde yaşayan bir insan, Allah'a en yakın bulunur. Allah ona şah damarından daha yakındır.

Dikkat buyurulursa Allahu Teâlâ sâlih kullarına şunu da bildirmiştir ki, baba evlâdını nasıl seviyorsa, O da kullarını öylece sevmektedir. Evlâtlar babalarını nasıl yâd ederlerse, kulları da Allah'ı öylece, hattâ daha çok yâd ve zikir etmeleri îcâb eder. Hak Sübhânehû ve Teâlâ kendisini bir babaya benzetmiyor, kullarına olan sevgisini baba sevgisine teşbîh ediyor. Öyle maddî karâbeti imâ eden her şeyden ictinâb eylemiştir. Âyette yalnız sevgiye delâlet eden bir alâka vardır. Allah'ı, babaları yâd etmekten çok daha fazla zikir etmelerini emir buyurmuştur[1]. «... أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ». Çünkü kul ile Hâlıkı arasındaki sıla ve râbıta, kişinin akrabâsından herhangi biriyle olan alâkasından çok daha kuvvetlidir, yücedir. Allahu Azimüşşân buyurur ki: «... وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ » = *Onlar ki îmân ederler, Allah'a olan sevgileri çok daha fazladır.*"[2]

İslâm, Allah hakkında insanların babası ta'birini kullanmaz. Rabbü'l-Âlemîn unvânını verir. Çünkü Rab, mertebece babadan çok daha ulvîdir. Zîrâ baba ile oğul arasındaki râbıta hem ârızîdir, hem fânîdir. Rab ile O'nun yetiştirdiği kimse arasındaki münâsebet ise sâbittir ve dâimîdir. Çünkü bu alâka ve nisbet, o mahlûkun doğumundan ölümüne kadar devâm edip gider, her an tâzelenir. Cenâb-ı Hak Vedûd, Rauf, Rahîm sıfatlariyle muttasıftır. Mahlûkatına rahmet nazariyle bakar. İnsanlarda ise evlâdına karşı bu derece bir sevgi olamaz. Baba oğluna ne kadar acısa, ana yavrusuna karşı ne kadar şefkatli olsa bunlar yine Allah sevgisiyle kaabili kıyâs olamaz. Allah hakkında baba, ana ta'birleri câiz değildir. Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri beşerî şâibelerin cümlesinden münezzehtir.

(1) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 200.
(2) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 165.

Kadîm dinlerde, tevhît akîdesini fesâda uğratan mes'elelerden ikincisi de Sıfat-ı İlâhiyye mes'elesidir. Bu da şundan ileri gelmektedir. Diğer din erbâbı, Allah'ın sıfatlarını zâtından ayrı tutup onları müstakil telâkkî etmektedirler. Bunun içindir ki, Brahma dininde, bütün Hind tâifelerine göre müteaddid Tanrılar vardır. Zîrâ her İlâhî sıfat için bir Tanrı var zannolunur ve bu sıfatı temsîl eden bir cisim ve sûret kabûl olunmuştur. Sonra bu nevi' şirk çenberi daha da genişlemiş, muhtelif sıfatları temsîl eden envâı sûret ve timsâl, putlar hâline sokulmuş, böylece bir tek Tanrı olan Allah'tan birçok Tanrılara gidilmiş, hattâ Hindûlarda bu sayı 330 milyonu bulmuştur. Zîrâ, Hindûlar her tecellî için bir timsâl yapmışlardır. Meselâ: Allah'ın kuvvet ve kudretini ifâde için kuvvetin remzi olan eli kabûl etmişler ve taştan iki kuvvetli el yapmışlardır. Hattâ bu el adedini çoğaltmışlar da Allah'ın hikmetini anlatmak için baş yapmaktan başka çâre bulamamışlar, iki başlı bir put yapmışlardır. Dikkat olunursa Hindûlar'ın bu kadar muhtelif mezheplere ayrılmasına sebeb Allah'ın sıfatlarını cisim hâlinde göstermeğe kalkışmış olmalarıdır. Hindûlara göre, Allah'ın başlıca üç büyük sıfatı vardır: Yaratmak, mahlûkatın umûrunu tedvîr etmek, bir de öldürmek. Bu sıfatlara yaratıcılık, yaşatıcılık ve öldürücülük diyebiliriz. Hindûlar, bu üç nevi' ana sıfat için başlı başına birer şahıs tasvir etmişler ve onlara da şu isimleri vermişler: *Brahma, Vişno, Şiyo. Brahma*, yaratıcı remzidir, *Vişno* hayat verendir, *Şiyo* da ölüm Tanrısı'dır. Bu sûretle ortaya üç Tanrı'lı üç mezhep çıkmıştır. Bir kısmı *Brahma*'ya tapar, bir kısmı *Vişno*'yu Tanrı tanır, bir kısmının da ma'bûdu *Şiyo*'dur. Diğer bir fırka daha vardır ki, onlar da kadın, erkek tenâsül âletlerine taparlar. Yaratmak sıfatını onlarla temsîl ederler. Dalâlet onları böyle kötü bir şeye sürüklemiş ki, tasavvuru bile utanç verir. Bu nevi' sûretlere tapmak insanlık için yüz kızartıcı bir ardır (Bu eski Mısırlılarda da vardı).

Hıristiyanlıkta da Allah'ın sıfatları üçtür: Hayât, ilim ve irâdet.

Bunları zâtla temsîl edip onlara Ekanim-i Selâse unvânını vermişler: Eb (baba), hayât sıfatının remzidir, Rûhu'l-Kudüs ilmin remzidir, İbn (oğul) de irâdenin remzidir. Eski Mısırlılarda, Yunanlılarda ve Romalılarda putperestlik âlemlerinde bunların emsâline rastlanmaktadır. İşte *Hazret-i Muhammed*, Allah'ın sıfatları hakkında bilûmum milletlerin bu nevi' yanlış görüşlerini ortadan kaldırmak için gönderilmiştir. Bu nevi' fâsit mezheplerin hatâlarını meydana çıkarmış, Allah'ın varlığını ve birliğini beyân etmiş, Allah'ın sıfatlarının çokluğu, O'nun zâtının birliğine halel vermiyeceğini bildirmiş, Cenâb-ı Hakk'ın Esmâü'l-Hüsnâ'sının ve yüce sıfatlarının teaddüdüne alçalarak Allah'ın birliğinden şaşmanın, bir tek Allah'ı müteaddit İlâhlar yapmanın koyu bir dalâlet, doğru yoldan ayrılıp bataklığa düşmek olduğunu i'lân etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm bize öğretiyor ki: Allah Rabbü'l-Âlemîn'dir. Mesel-i âlâ O'dur. Göklerin ve yerin nûru O'dur[1]. «... اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ» Hıristiyanlığı kabûl etmiş olan Araplar, Rahmet sıfatından dolayı Allah'a (Rahman) diyorlardı, müşrikler ise Allah adını veriyorlardı. Kur'ân-ı Kerîm bunların ikisini de anmaktadır: «قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ...» = *De ki, ister Allah deyin, veyâ Rahman deyin, nasıl derseniz deyin, Esmâü'l-Hüsnâ, en güzel isimler O'nundur.*"[2]

Şûrâ sûresinde de şöyle buyurulmuştur:

«فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۞»

= *Allah, O hakiki dosttur, ölüleri O diriltir. O, her şeye kaadirdir.*"[3]

Yine aynı sûrede şu âyet-i kerîme vardır:

(1) Sûre: 24 (Nûr), âyet: 35.
(2) Sûre: 17 (İsrâ'), âyet: 110.
(3) Sûre: 42 (Şûrâ), âyet: 9.

«اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۞» = *"Bilmiş olun ki, Allah gafûrdur, rahîmdir."*[1] Zuhruf sûresinde şöyle vârid olmuştur:

«وَهُوَ الَّذِيْ فِي السَّمَآءِ اِلٰهٌ وَّفِي الْاَرْضِ اِلٰهٌ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْعَلِيْمُ ۞»

= *Gökte de, yerde de Tanrı olan, O Allah'tır. O hakîmdir, alîmdir.*"[2]

Şu âyet-i kerîmeyi de dinleyelim:

«اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۞ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ۞ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ۞»

= *O, işitici ve bilicidir. Göklerin ve yerin ve onların arasındakilerin Rabbi O'dur, şâyet buna îkanınız varsa. Ondan başka Tanrı yoktur. Yaşatan ve öldüren O'dur. Sizin Rabbiniz ve evvelki babalarınızın Rabbi hep O'dur.*"[3]

Görülüyor ki, Hâlık ma'nâsına *Brahma*, Kayyûm ma'nâsına *Vişno*, Mümît ma'nâsına *Şiyo*, bu üç kelimenin medlûlü birdir. Müslümanlıkta, Allah'ın sıfatlarının teaddüdü, zâtın müteaddit olmasını îcâb etmez. Sıfatlar ne kadar çok olursa olsun o sıfatlarla mevsûf olan zât birdir. Bir tek Allah'tan başka hiçbir Tanrı yoktur.

«فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۞ وَلَهُ الْكِبْرِيَآءُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۞»

= *Hamd ü senâ yalnız Allah içindir. Göklerin Rabbi, arzın Rabbi ve âlemlerin Rabbi hep O'dur. Göklerde ve yerde kibriyâ - ululuk ancak O'na münhasırdır. Azîz olan da O, Hakîm olan da O.*"[4]

(1) Sûre: 42 (Şûrâ), âyet: 5.
(2) Sûre: 43 (Zuhruf), âyet: 84.
(3) Sûre: 44 (Duhân), âyet: 6-8.
(4) Sûre: 45 (Câsiye), âyet: 36-37.

هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ۞ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۞ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۞

= *O öyle Allah ki, O'ndan başka Tanrı yok. Gaybı da bilir, görüneni de bilir. O Rahmandır, Rahîmdir. O öyle Allah ki, O'ndan başka tapılacak yok. Öyle Melik ki, Kuddûs, Selâm, emniyet veren Mü'min O, gözeten Müheymin O, Aziz, Cebbâr, Mütekebbir O, tenzih O Allah'a müşriklerin şirkinden. O öyle Allah ki, Hâlık, Bâri ve Musavvirdir, en güzel isimler O'nun, bütün göklerdeki ve yerdekiler O'na tesbih eder. Aziz olan da O, Hakîm de O."*[1]

Esmâü'l-Hüsnâ'sı ne kadar çok olursa olsun, sıfatları nice taaddüt ederse etsin, Allah bir tektir. Bu kesret zâtta değil, sıfatlardadır. Bu yüce hakîkatı, yâni çok sıfatlarla mevsûf olan bir Zât-ı Ecell ü A'lâ'nın varlığını, bir Allah'ı risâlet-i Muhammediyye öğretmiştir. Diğer dinlerin etbâı ise, sıfatlarının teaddüdüne göre müteaddit Tanrılar tanımakta, tevhîd çsâsından ayrılmaktadırlar. İslâm, Allah'ın güzel sıfatlarını, Esmâü'l-Hüsnâ'sını beyân ederek: Kuddûs, Selâm, Mü'min, Müheymin, Aziz, Cebbâr, Mütekebbir, Hâlık, Bâri', Musavvir, Hakîm, Rahman, Rahîm ancak bir tek Allah olduğunu bildirmiştir. Ondan başka hiçbir Tanrı yoktur.

Şirkin üçüncü bir sebebi de, Allah'ın mütenevvi ef'âl ve muhtelif şuun sâhibi olmasıdır. Allah'tan türlü a'mâl sâdır olduğunu görünce bunların muhtelif mastarlardan sudûr ettiğini zannetmişler, birçok fâiller olacağını sanmışlar, sapık düşüncelerin tesiriyle her amelin müstakil bir âmili bulunduğuna kaail olmuşlar, öldüren, yaşatandan başka olduğuna i'tikat etmişler. Kulları seven başka, onlara kızıp buğz eden yine başka diye inanmışlar. Böyle her şeyin bir Tanrısı bulunduğuna zâhib olmuşlar. İlim Tanrısı, servet ve rızık veren Tanrı diye ayrı ayrı Tanrı'lar ortaya çıkmış, bir tek Tanrı çoğalarak işlerin adedince birçok Tanrılar bulunduğu zannı almış yürümüş. İslâmiyet ise, bu muhtelif şuûn ve ef'âlin bir Allah'tan sâdır olduğunu haber vermiştir. Ef'âl çok, fakat Allah birdir.

(1) Sûre: 59 (Haşr), âyet: 22-24.

Dünyâdaki bütün ameller, hayır ve şer olmak üzere iki kısma ayrılır. Basîretleri körleşmiş olanlar, birbirine zıd iki fiilin bir şeyden sudûruna, bir yerden çıkmasına hayret ederler. Kendisinden hayır sâdır olandan, onun zıddı olan şerrin sâdır olmasını kabûl etmezler. *Z e d ü ş t* ' ün etbâı, biri hayır Tanrı'sı, diğeri şer Tanrı'sı olmak üzere iki Tanrı'ya taparlar. Hayır menbaı farzettiklerine *Y e z d a n*, şer kaynağı hesâb ettiklerine de *A h r ı m a n* derler. Onlara göre, bu dünyâ bu iki eşit kuvvetin çarpıştığı, boğuştuğu bir cavaş sahnesinden ibârettir. Onları bu hatâya düşüren şey, hayır ve şerri yanlış anlayışlarıdır. Dünyâda şerr-i mahz ıtlâkına sezâ bir şey yoktur. Meselâ: ateş yakıcıdır. Fakat bu yakma hassası, nefsel-emirde ne hayır, ne de şer sayılır. Onu yemek pişirmek, veyâhut ısınmak gibi iyi bir maksat uğrunda kullanırsan hayırlı ve faydalı olur. Yok, yoksul bir fakirin barındığı evceğizini yakmak için kullanırsan işte bu def'â ateş şer ve kötü bir şey olur. Demek iş, kullanılan maksada göre değişiyor. Onun için ateş, mâhiyeti i'tibâriyle ne hayırdır, ne de şer. Onu hayır ve şerre âlet ve vâsıta yapan insanlardır. Keskin kılıç da böyledir. Ne hayır sayılır, ne de şer. Onu hayır veya şer âleti yapan sensin. Karanlık da bunlar gibidir. Hakîkatta o da ne şerdir, ne de hayır. Onu hırsızlık yapmak için vâsıta yaparsan o zaman şer olur. Eğer gizli ibâdete vesîle yaparsan o zaman da hayır olur.

Allahu Teâlâ yeri ve göğü yaratmış, onların arasında nice varlıklara vücut vermiş: su, toprak, hava, bulut, rüzgâr, ateş ve sâire. Bunlardan da birçok mahlûkat yaratmış. Bunların her birine birtakım hassalar vermiş. Sonra insanı halketmiş, ona olgun hikmet, keskin basîret, doğru re'y bahşetmiş. İnsan da, Allah'ın kendisine bahşettiği bu mevhibeler sâyesinde bu kâinâta bakmış, onun bedî' nizâmı-

nı, güzel tertîbini, hayret verici âhengini teemmül etmiş, bu sun'-ı bedâyi' ve âhenkli nizâm karşısında takdîr ve hayranlığını tutamıyarak lisâniyle: « ۞ فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ = *En güzel Hâlık olan Allah ne yücedir."*[1] âyetini okumuş, sonra da derin bir huşû' ve hudû' ile âlemlerin Rabbi olan Ulu Tanrı'ya şöyle niyâza başlamıştır:

« إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۞ = *Ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana ihlâsla döndüm, ben müşriklerden olamam."*[2]

Tevhîd dininin kurucularından, Tanrı dostu *Hazret-i İbrâhim* de böyle demişti.

Diğer bir kısım insanlar vardır ki, hikmet ve düşünceden mahrûm olduklarından Allah'ı inkâr ederler. Küfrân-ı ni'mette bulunurlar. Onlar bu âlemdeki hakîkatları tam ma'nâsıyla anlıyamamışlar, eşyânın hassalarını ve onlara tevdî olunan kuvvetleri ta'yînde şüpheye kapılmışlar, maddeyi bu âlemin vücûduna illet sanmışlar, kâinâtı maddenin eseri zannetmişler.

« مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ ... »

= *Varlık, şu dünyâ hayâtımızdan ibârettir, yaşarız, ölürüz, bizi helâk eden ancak dehirdir."*[3] demişler, fakat dehir dedikleri nedir? Ondan da gafildirler.

Bu dünyâ âlemi, kimseyi ne tutup dalâlete sürükler, ne de irşâd eder. Hidâyet ve dalâlet onun elinde değil. İnsan temiz fıtratı, dürüst re'yi, selâmet-i kalbi ile hidâyet bulur veya kötü düşüncesi, yanlış re'yi ve fenâ görüşü yüzünden dalâlete düşer. Başka bir ta'birle:

(1) Sûre: 23 (Mü'minûn), âyet: 14.
(2) Sûre: 6 (En'âm), âyet: 79.
(3) Sûre: 45 (Câsiye), âyet: 24.

dünyâ, bu âlemden ibret alıp hidâyet arayanı hidâyete götürür, şaşıranı da dalâlete düşürür. Cenâb-ı Hakk'ın inzâl buyurduğu kitaplar —*Tevrat, İncil* ve *Kur'ân*— onları hakkiyle tilâvet ve dikkatle tedebbür ederek kalblere dolan itmi'nanla îmân edenlere hidâyet verir. Bâzıları Allah'ın inzâl buyurduğu hak kitabı okuduğu halde şüpheye düşer, Allah'ı inkâr ile küfürde kalır. Aynı kelâmın okuyanlar üzerinde te'sîri muhtelif oluyor. Biri okuyunca îmân ediyor, diğeri ise inkâra sapıyor. Kelâm aynı, fakat neticeler ayrı ayrı. Ef'âlin çokluğu ve teaddüdü, fâilin çokluğunu îcâb eder zannedenler hatâya düşüyorlar. Hayır ve şer, hidâyet ve dalâlet hepsi Allah'tandır. Kâinatta gördüğün şu acâyip ve garâyip, göklerde ve yerdeki sun'u bedâyi', eşsiz güzellikler, bunların cümlesi Allah'ın azamet ve kudretinin eseridir. Hak ma'bûd olan Allah birdir. O'nun ortağı yoktur. *Kur'ân-ı Kerîm* bu hakîkatları şöyle beyân eder:

« يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ۞ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ۞ »

= *Allah, onunla birçoklarını şaşırtır, yine onunla birçoklarını hidâyete getirir, hem onunla ancak o fâsıkları şaşırtır ki, Allah'ın ahdini mîsakla bağlandıktan sonra bozarlar, Allah'ın ulaştırılmasını emr ettiğini keserler —yapılmasını buyurduğunu yapmazlar— ve yeryüzünde fesat çıkarırlar, bozgunculuk yaparlar. İşte bunlar, hep o hüsrâna düşenlerdir."*[1] « ۞ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ = *Allah, küfre dalan kavimleri hidâyet etmez."*[2]

Bu âyetlerin delâlet ettiği veçhile dalâlet ve hidâyet vermek Allah'a râci'dir. Fakat hidâyette dalâlete veya hidâyete götüren şeyi seç-

(1) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 26-27.
(2) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 264; sûre: 9 (Tevbe), âyet: 37.

mek insanın kendisine âittir. Allah'ın emirlerine karşı gelen, yeryüzünde fesat çıkaran ve küfreden bir kimse dalâlet istiyor demektir, Allah'tan ona dalâlet gelir. Dalâlet; fısk, isyan ve fesattan önce değildir. Bunları işlemeyi tâkibeder. Allah herkese ameline göre verir. Cenâb-ı Hak Âdem oğullarını halketti, onlara hayır ve şerri gösterdi, iyiyi, kötüyü bildirdi. Sonra onlara hayrı emretti, şerden nehiy buyurdu, doğru yolu gösterdi. İsyân ettikleri takdirde uğrayacakları kötü âkıbeti de haber verdi: « إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِراً وَإِمَّا كَفُوراً » = *Biz ona doğru yolu gösterdik, ister şükr edici olsun, ister küfürde dursun."*[1] Hayır, şer her şeyi halk eden O'dur. « ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ... » = *İşte sizin Rabbiniz olan Allah budur, her şeyin hâlıkı O'dur. Ondan başka hiçbir Tanrı yoktur."*[2] « وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ » = *Sizi ve sizin işlediklerinizi yaratan Allah'tır."*[3]

Kullarına hayrı ve şerri, iyiyi ve kötüyü de beyân etmiştir: « أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ » = *Her şeye hilkatını tam olarak vermiş ve ona hidâyet etmiştir."*[4]

Buraya kadar geçenlerden anlaşılıyor ki, dünyâda lizâtihî hayır veya lizâtihî şer (hayr-ı mahz, şerr-i mahz) yoktur. Bir şey, insanın iyi veyâ kötü işlemesiyle hayır veyâ şer adını alır. İnsan doğru yola giderse irşâd olunur, hidâyeti bulur. Fesat ve isyân yollarına saparsa, şüphesiz dalâlete düşer, yolunu şaşırır. Faydalı ve hayırlı bir şey seçip işlerse iyilik erbâbından olur, saâdet bulur. Eğer zararlı bir şey

(1) Sûre: 76 (İnsan), âyet: 3.
(2) Sûre: 40 (Gâfir), âyet: 62.
(3) Sûre: 37 (Sâffât), âyet: 96.
(4) Sûre: 20 (Tâ-hâ), âyet: 50.

seçerse hatâya düşer, şer erbâbından olur. Bu kâinatta, hayır ve şer Tanrıları olmak üzere iki Tanrı vardır zannedenler, hakikatı çığneyip dalâlete saplanıyorlar demektir. Çünkü, *Kur'ân-ı Kerîm* diyor ki: « إِنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ... » = *Sizin Tanrınız bir tek olan Allah'tır. Her şeyin hâlıkı ancak ve ancak Cenâb-ı Hak'tır."*[1]

« هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ »
= *Allah'dan başka bir hâlık var mıdır? Sizlere gökten ve yerden rızkınızı veren O'dur. Ondan başka hiçbir Tanrı yoktur. O hâlde nasıl dönersiniz."*[2]

Allahu Teâlâ ahkâm ve risâletini peygamberlerinin lisâniyle insanlara tebliğ eylemiştir. İsteyen îmân etsin, isteyen küfür etsin.

« ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ... »
= *Sonra Biz, o kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras kıldık, onlardan da nefislerine zulmedenler var, ortadan doğru giden var. Allah'ın izniyle hayırlarda ileri gidip herkesi geçenler var."*[3]

« وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ »
= *Sizin başınıza gelen musibetler hep sizin kendi elinizle hazırladığınız şeylerden ileri gelir. Allah çoğunu da affeder."*[4]

« فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا »
= *Nefse, fücûrunu da, takvâsını da ilhâm etmiştir. Onu temizleyip parlatan felâh bulur, onu kirleten ise hüsrânda kalmıştır."*[5]

(1) Sûre: 18 (Kehf), âyet: 110; sûre; 41 (Fussilet), âyet: 6.
(2) Sûre: 35 (Fâtır), âyet: 3.
(3) Sûre: 35 (Fâtır), âyet: 32.
(4) Sûre: 42 (Şûrâ), âyet: 30.
(5) Sûre: 91 (Şems), âyet: 9.

Allah'a ibâdeti ihtivâ etmeyen hiçbir din yoktur. Fakat kadîm dînlerin erbâbı, dînin kendi bedenlerine ezâ ve cefâ yapmalarını, cisimlerini ta'zîb etmelerini istediğini sanmışlar, ibâdetten maksat a'zâ ve cevâriha elem vermek, işkence yapmak olduğunu, cesede ne kadar işkence yapılıp elem verilirse ruh o nispette temizlenmiş olacağı zannına kapılmışlar. İşte bu akîdeden, Hindûlar arasında târik-i dünyâlık, Hıristiyanlar arasında da rahbaniyyet doğmuştur. Öyle acâyip riyâzat nevi'leri, vücûda işkence tarzları i'câd etmişler ki, bunların vücûda en ağır olanları, en efdal i'tibâr olunmuş ve Allah'a daha çok yaklaştıracağı sanılmış. Meselâ: bâzıları bütün hayâtı boyunca vücûduna su değdirmemeğe, asla yıkanmamağa and içer, birtakımı yalnız haşin ve sert elbiseler giyer, kimisi kavurucu soğuklara ve yakıcı sıcaklara aldırış etmiyerek çıplak yaşamaya ahdeder. Kimi bir mağaraya kapanmış orada ömür geçirir. Kimisi hayâtı boyunca sıcak güneş altında durmağa ahdetmiş, kimisi yalnız ağaç yaprakları yiyerek yaşamağa yemîn etmiş, kimisi evlenmiyerek dünyâ evine girmeden yaşamayı, tenâsülden kendini menetmeyi Allah'a yakınlaşmağa bir vesîle saymakta, kimisi elini havaya kaldırıp hayâtı boyunca, eli kuruyuncaya kadar öylece yukarda tutmağa andiçmiş, kimisi burnundan nefes almadan yaşamayı ibâdet sayar. Hâlâ, Hind'te kendisini bir ağaca başı aşağı vaziyette asıp öylece dûranlar bulunur. İşte bu gibi bâtıl i'tikatlar onlara göre ibâdet sayılır.

Bu kabîl ameller Allah'a yaklaşmak için birer vesîle ittihâz olunur. Ruhları temizlemek için en feyizli yol addolunur. *Hazret-i Muhammed*'in risâleti bu bâtıl zanların hepsini ortadan kaldırmıştır. Allah, risâlet-i Muhammediyye ile insanlığı bu elîm işkencelerden ve şiddetli azaplardan kurtarmıştır. İbâdet zannettikleri bu kabîl sehîf şeylerin, bir alay ve boş şeylerden başka bir şey olmadığını bildirmiştir. Bunların ibâdetle bir münâsebeti olamaz. *Hazret-i Muhammed* insanlığa şu yüce hakîkatı i'lân etmiştir: *"Allah sizin sûretinize bakmaz, kalblerinize bakar."* Vücûtlara ağırlık ve işkenceler yapmak nezd-i İlâhî'de makbûl bir şey sayılmaz.

« ... لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا = *Allah bir kimseye tâkatı dışında bir şey teklîf etmez."*[1]

Rahbaniyyet, insanların kendilerinin i'câd ettikleri bir şeydir. Allah'ın emriyle bir alâkası yoktur. « وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ ... = *Biz onlara emretmemişken, kendilerinin ortaya çıkardıkları rahbaniyyet..."*[2]

Hadîs-i şerîfte şöyle vârit olmuştur: لَا صَرُورَةَ فِي الْإِسْلَامِ = *İslâm'da evlenmekten kaçınmak yoktur."* Kendilerine temiz dünyâ ni'metlerini haram kılıp, nefislerini bunlardan mahrum bırakanlara Kur'ân-ı Kerîm şu suâli sormaktadır: « قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ... = *De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı zînetleri ve temiz rızıkları kim harâm eylemiştir?"*[3]

Hazret-i Peygamber balı kendisine yasak edince Allahu Teâlâ Peygamberine şöyle hitâb etmiştir: « يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ... = *Ey Resûlüm, Allah'ın sana helâl kıldığı bir şeyi neden harâm edersin?"*[4]

Risâlet-i Muhammediyye ilk olarak insanlara ibâdetin hikmeti, kulun, Allah'ına kulluğunu ikrâr ve i'tirâf etmek, O'nun emirlerine itâat ve inkıyâd eylemek lâzım olduğunu öğretmiş, kulluğunu ifâdan çekinenlere azâbı haber vermiştir: « إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ۞ = *Benim ibâdetimden çekinenler hakîr ve zelîl olarak Cehennem'e gireceklerdir."*[5]

---

(1) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 286.
(2) Sûre: 57 (Hadîd), âyet: 27.
(3) Sûre: 7 (A'râf), âyet: 32.
(4) Sûre: 66 (Tahrîm), âyet: 1.
(5) Sûre: 40 (Gâfir), âyet: 60.

İslâm'ın Müslümanlara ve bilcümle insanlara teâlimi şöyledir:

Allah'a îmân edip O'na hiçbir sûretle şirk koşmamak, emirlerine itâat edip, kibir taslamamak. İbâdetler dinlerde muhtelif sûret ve tarzlarda tezâhür edebilir. Asıl maksûd ve matlûb olan hudû' ve huşû' ile Allah'a teslimiyyet ve inkıyad, emirlerine itâattir. İbâdetin rûhu budur. İbâdetin gayesi takvâdır: « يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۞ = *Ey nâs, sizleri ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibâdet edin ki takvâya nâil olasınız.*"[1]

İslâmda namazın semeresi fuhuş ve hayâsızlıktan ve kötülükten çekinmektir. « ... إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ » = Namaz, *fuhuştan ve münkerden alıkor.*"[2]

Oruç, takvâya ulaşmak için bir vâsıtadır. « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۞ » = *Ey îmân edenler, sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizin üzerinize de, oruç farz kılındı, tâ ki müttekilerden olasınız.*"[3]

Haccın hikmetleri de şunlardır: « لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ... » = *Gelsinler, kendilerine âit birtakım menfaatlara şâhit olsunlar, ma'lûm günlerde Allah'ın ismini zikrederek kendilerine merzûk olan hayvanlardan kurbanlarını kessinler.*"[4]

Zekât, kalbleri temizler, oradan buhul, cimrilik denilen nakîsayı söküp atar, fakirlerin hâcetini bitirir, yoksulları zarûretten kurtarır.

(1) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 21.
(2) Sûre: 29 (Ankebût), âyet: 45.
(3) Sûre: 2 (Bakare), âyet: 183.
(4) Sûre: 22 (Hac), âyet: 28.

Zekât, zenginlerden alınıp fakirlere verilen bir sadakadır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: « الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ۞ وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ ۞ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ۞ = *O ki, malını verir, zekâtla temizler, onlara kimsenin mükâfat edilecek bir ni'meti yoktur, ancak, yüce Rabbinin rızâsını aramak için verir.*"[1]

Neslin devam ve bakaası için evlenme meşrû' kılınmıştır. İslâm Peygamberi şöyle buyurmaktadır: "*Nikâh benim sünnetimdir, benim sünnetimden yüz çeviren bizden değildir.*" Kur'ân-ı Kerîm'in beyânına göre, evlât insanın gözbebeği ve ciğerpâresidir. Allah'tan hayırlı evlât ve zevce dilemek lâzımdır: « الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ ... » = *Onlar şöyle derler: Yâ Rab, bizim zevcelerimizi ve zürriyyetimizi bizim için göz aydınlığı kıl.*"[2]

Eskiden insanlar intihâr etmekle Tanrılarına yakınlaştıklarını sanırlar. Tanrıların rızâsına kavuşmak için insandan kurban kesmeği adarlardı. Bir insan kurban kesilince onun kanını putların üzerine saçarlardı. Hattâ kurbanların etlerini yakıp buhur kokutur gibi dumaniyle putları tütsülerlerdi. Yahûdiler de bu maksatla, kurbanlarının etlerini yakarlardı. İslâmiyet gelince; *Hazret-i Peygamber* kurbandan gayenin ne olduğunu beyân etti. Evvelâ, insan kurban etmeyi haram kıldı. Kurban olarak hayvanlar takdîm olunur. Fakat onların da kanlarını saçmak, etlerini yakmak haramdır. Kurbandan maksat takvâdır, insanlara birtakım fâideler sağlar:

« وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ

(1) Sûre: 92 (Leyl), âyet: 18.
(2) Sûre: 25 (Furkan), âyet: 74.

كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝ لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا
وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى
مَا هَدٰيكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ۝ «

= *O gövdeli hayvanları, kurbanlıkları biz sizin için Allah şeâirinden kıldık, sizin için onlarda hayır vardır. Onların üzerlerine Allah'ın ismini anın, yatırıp boğazlayın, sonra onlardan yeyin ve kanaatlı olup istemiyene de, isteyene de yedirin. O, böylece onları size müsahhar kıldı ki, şükredesiniz. Elbette onların ne etleri, ne kanları Allah'a ermez, ve lâkin O'na sizden olan takvâ erecektir. Böyle, onları size musahhar kıldı ki, size yolunu gösterdiğinden dolayı Allah'ı tekbîr ile yâdedesiniz, muhsinlere müjde ver."*[1]

Kurban husûsundaki bâtıl akîdeler insanları yanlış yollara sevketmiştir. Bâzıları, kendi hayâtları ve hattâ evlâtlarının hayâtları kendi ellerinde sanmışlar, zevcelerinin hayât ve mematlarına mâlik olduklarını zannetmişler. Bu bâtıl akîde, içtimâî hayâta büyük kötülükler getirmiştir. Çünkü, bu fâsid akîde sâhipleri intihârı, evlâtlarını öldürmeği, kızlarını toprağa gömmeği, putlar için oğullarını kurban kesmeği, kendileri öldükten sonra arkalarından zevcelerinin diri diri yakılmalarını mubah saymışlar. Cem'iyyet için cinâyet olan nice kötülükler bu yüzden işlenegelmiş. İslâmiyet bunları yasak etmiş, ortadan kaldırmıştır. Çünkü can Allah'ın bir emânetidir, hayâtın sâhibi Allah'tır. O'nu yalnız O alır. Kurban Allah için olduğundan, putlara kesilen ve kesilirken Allah ismi zikrolunmayan hayvanların etini yemek haramdır. İntihâr eden Cennet'ten mahrumdur. Bugün, medenî Avrupa ve Amerika'da ise intihâr hâlâ devâm etmektedir. Hayâtın sıkıntılarından kurtulmak için intihâra başvuruyorlar. Hükûmetler intihârın önünü almak için türlü çârelere başvuruyorlarsa da emekleri boşa gidiyor. Çünkü insanlar: Biz hayâtımıza mâlikiz, istediğimiz gibi tasarruf etmek hakkımızdır, sanıyorlar. Felâketin başı akîde bozukluğudur. Dünyânın elemlerinden, sıkıntılarından kurtulmak için en iyi çâre intihâr olduğunu zannediyorlar. Bu hayâttan sonra, ebedî bir hayât olduğuna, orada soru ve sual olacağına inansalar, bunu yapmazlar. İntihâr etmenin cana bir cinâyet olup âhirette ondan mes'ûl olacağına inanan bir insan intihâr etmez. İslâmiyet intihârı bir cinâyet sayar, dünyâ âlâmından kurtulmak için böyle kötü bir çâreye başvurmaktan insanları men'eder. Kendi canına kıymak dahi insanın hakkı değildir, Hayât ve memat Allah'ın emridir. Allah'ın emrini tecâvüz eden, O'nun gazabına uğrar. İntihâr ederek dünyâ âlâmından kurtulmak isterken insan daha şiddetli olan âhiret azâbına düşer.

« ... وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ... » = *Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin, meğer ki hak ile ola."*[1]

« وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۝ وَمَنْ يَفْعَلْ
ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا ... »

= *Kendinizi öldürmeyiniz, Allah size karşı çok merhametlidir. Kim ki, teaddi ve zulümle bunu işlerse ileride Cehennem'e atılacaktır."*

Kız evlâtları öldürmek ve onları diri diri toprağa gömmek Araplar, Hintlilerden Racbotlar arasında ve diğer bir kısım memleketlerde âdetti. İslâmiyet gelince bunu şiddetle men'etti ve ortadan kaldırdı.

« وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ۝ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ۝ » = *Toprağa gömülen kızlardan ötürü sorulduğu zaman: hangi günahtan ötürü bunlar öldürüldü diye."*[2]

Evlât öldürmek Araplarca suç sayılmazdı. Bu kötü şey hâlâ medenî milletler arasında bâkîdir. Çocuklara bakamamak, geçinme darlığı korkusu onları bu cinâyete sevketmektedir. Memleketin mahsûlâtı ihtiyâca kâfî gelmediğinden, iktisâdî buhranları önlemek için böyle

(1) Sûre: 22 (Hac), âyet: 36-37.

(1) Sûre: 4 (Nisâ'), âyet: 28.
(2) Sûre: 81 (Tekvîr), âyet: 8-9.

çârelere başvurulduğunu özür makaamında ileri sürmek istiyorlar ki, saçma bir şeydir. Araplar, çocuk düşürmeği ve çocuğu öldürmeği mes'ûliyeti mûcib bir cinâyet addetmezlerdi. Yunanlılar, doğan çocuklardan zayıf, sakat, kanbur olanları öldürürler, kuvvetli ve a'zâları tam olanları bırakırlardı. Bugün dahi ma'ruf vâsıtalarla tahdîd-i nesil = Birth Control bir nevi' çocuk öldürmeden başka bid şey değildir. İslâmiyet maîşet kaygusu ile evlât öldürmenin çok vâhî bir şey olduğunu ilân etmiş, kimsenin kimseyi doyurmadığını, rızkı veren Allahu Teâlâ olduğunu bildirmiştir. « وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي ٱلْأَرْضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزْقُهَا ... » «... = *Yeryüzünde deprenen hiçbir canlı mahlûk yoktur ki, onun rızkını Allah vermiş olmasın.*"[1]

« وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا »

= *Evlâtlarınızı züğürtlük korkusu ile sakın öldürmeyin, biz onlara da, size de rızkınızı veririz. Onları öldürmek hakikaten büyük bir suçtur.*"[2]

Milletlerin irtikâb ettikleri en büyük cinâyet ise sınıf farklarıdır. İslâm da'vetinin ulaşamadığı ve İslâm nûrunun yayılmadığı ülkelerde bu hâl hâlâ devâm etmektedir. Servet, asil âileden olmak, soy sop, derinin rengi gibi şeyler kişinin şeref ve i'tibâriyle, fazilet ve mevki'ine esas tutulmaktadır. Milletlerin ve fertlerin biribirlerine olan üstünlüğünü, para çokluğu ve derinin renginin beyazlığı ile ölçerek bunu fazilet ve şeref mi'yârı addetmişler. Bu husûsda kendi arzularına uygun kanun yapmışlar. İçtimâî hayâta tatbik olunan âdâb-ı muâşeret usûlleri vaz'etmişler. Hindûlara göre kendilerinden maadâ bütün insanlar ve milletler necistir, onlardan birine eliyle dokunan veya musâfaha eden Hindû kendisine necis bulaştığına kaanîdir, derhal yıkanıp temizlenmek lâzım geldiğine inanır. Hindûlar kendilerini bile birkaç

(1) Sûre: 11 (Hûd), âyet: 6.
(2) Sûre: 17 (İsrâ'), âyet: 31.

sınıf ve tabakaya ayırmışlardır. Bu taksîme göre, şeref ve i'tibar bakımından farklı dereceler meydana çıkmıştır. Her sınıfın maîşet durumları, hayat tarzları, hükûmet kanunları nazarında mevki'leri başka başkadır. Şoder denilen en aşağı tabaka köle ve hizmetçi, hattâ pis sayılır, hakir işlerde onları kullanırlar, hattâ onları dinden nasiblerini almağa bile lâyık görmezler. Eski İranlılar da dört tabakaya ayrılırlardı. Renge göre insanları sınıflara ayırmak, bugün medenî Avrupa'da bile hâlâ devam etmektedir. Kendilerini, başka kıt'alar halkını sömürge yapmağa, onları hâkimiyetleri altına almağa haklı görürler, onlar hâkim, diğerleri mahkûm... Beni İsrâil dahî kendilerini Allah'ın oğulları addederler, başka milletleri hakir görürlerdi. Hattâ Beni İsrâil, kendi aralarında bile muhtelif tabakalara ayrılmışlar, bâzı sınıfları diğerlerinden üstün saymışlardır.

Müsâvat ve kardeşlik da'vâları ile cihânı velveleye veren medenî dünyânın, hâlâ beyaz ırkı hâkimlik ve efendilik mevkiine lâyık görüp Avrupalılardan gayrisini bu işe ehil saymaması medeniyetle kaabil-i te'lif midir? Medeniyet ve kültür yalnız beyaz ırka mı mahsustur? Siyah ırktan olanlar bundan mahrum mudur? Hattâ bu ırkçılıkta o kadar ileri gidenler vardır ki, bâzı Avrupalılar bir Asyalı ile aynı arabada yolculuk bile yapmak istemezler. Onlarla oturup konuşmaktan çekinirler. Cenûbî Afrika'da ve Amerika'da, Negro'ları beyazlardan ayırıp onlar için ayrı mahalleler kurmuşlardır. Çünkü onların beyazlarla birarada yaşamağa hakları yoktur. Tam adâlet ve tam kardeşlik iddia eden Amerikalılar bile, Amerika sâkinlerinden olan siyahlara, başka ve ayrı muâmele yapmaktadırlar. Cenûbî ve Şarkî Afrika'daki siyahlara, hindilere, alelıtlâk Asya kavimlerine, diğer memleketler halkına tanınan medenî ve insânî haklar tanınmamaktadır*. Bu ayrılık yalnız dünyâ işlerine münhasır kalmamış, dîn işlerinde de kendini göstermiştir. Meselâ: beyaz ırktan olanlar için ayrı kiliseler yapılmış, siyahların oraya girmesine müsâade edilmemiştir. Beyaz ırktan olan bir kimse, siyahların, Asyalı veyâ Afrikalıların dol-

(*) Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Evrensel Beyannâmesi bu gibi haksızlıkları ortadan kaldırmağı hedef tutar (Mütercim).

durduğu bir kiliseye girmeğe tenezzül etmemekte, bir siyahın kendisiyle berâber Allah'ın huzûrunda eğilmesine râzı olmamaktadır.

İslâmiyet, bu nevi sınıf farklarını, mezmum asabiyeti ortadan kaldırmış, renk, kan ve neseple üstünlük olamıyacağını bildirmiş, bütün Âdem oğullarını müsâvi tutmuş, mal, servet, renk, mevki', haseb ve neseb gibi şeylerin, insanlar arasındaki kardeşliği bozamıyacağını beyân etmiştir. Kureyş kabilesi atalariyle öğünür, nesebiyle kurulurdu. *Hazret-i Peygamber*, Mekke'nin fethi günü Kâ'be'de Kureyş'e şöyle hitâb etmiştir:

"Ey Kureyş cemâati, Allahu Teâlâ sizden Câhiliyyet kibrini, atalarla büyüklenmeği gidermiştir. Bütün insanlar Hazret-i Âdem'dendir, Hazret-i Âdem de topraktandır." (İbn-i Hişâm).

Yine *Hazret-i Peygamber*, Vedâ Haccı hutbesinde kalabalık bir kütle huzûrunda şunu i'lân etmiştir: *"Arabın, Arap olmayanlara hiçbir üstünlüğü olmadığı gibi, Arap olmayanların da Arap üzerine bir üstünlüğü yoktur. Fazîlet ancak takvâ iledir. Hepiniz Âdem oğullarısınız, Âdem de topraktan yaratılmıştır. Şeref ve şânın esâsı takvâdır. İnsanı yükselten veya alçaltan kendi amelidir. Allahu Teâlâ, Câhiliyyet nakîsalarını ve atalarla öğünmeği kaldırmıştır. Kişi, ya müttaki bir mü'min olur, veyâ bedbaht bir fâcir."* (Hiccetü'l-Vedâ hutbesi, Câmi-i Tirmizî ve Sünen-i Ebî Dâvut'ta mevcuttur).

İslâm Peygamberi, lisân-ı vahiy ile bilûmum insanlığa orada şöyle hitâb etmiştir: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ... » = *Ey nâs, biz sizi bir erkek ve bir dişiden halk ettik, sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık, tâ ki tanışasınız. Allah nezdinde en şereflî olanınız en müttakî olandır."*[1] Yine Allahu Teâlâ buyurmuştur:

(1) Sûre: 49 (Hucurât), âyet: 13.

« وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَى إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا ... »

= *Ne malınız, ne de evlâtlarınız değildir sizi huzûrumuza yaklaştıracak olan, ancak îmân edip amel-i sâlih işleyen, işte onların amellerine kat kat mükâfat var."*[1]

İslâmiyet mü'minler arasında sarsılmaz bir kardeşlik kurmaktadır: « ... إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ » = *Mü'minler biribirlerinin kardeşidirler."*[2]

Vedâ Haccı günü, Peygamberimiz yüz bini aşan muazzam bir Müslüman cemâatı huzûrunda şöyle nidâ etmişti: « المسلم اخو المسلم » = *Müslüman Müslümanın kardeşidir."* İşte bu müsâvat ve kardeşliktir ki, Hintli, Afganlı, Çinli, Türk, İranlı, Endonezyalı ve Arap arasındaki farkları silmiş; Şarklı ve Garplı arasındaki ayrılığı kaldırmıştır. Beyaz ırk ile siyah ırk arasındaki cins, renk, kan da'vâlarını gidermiş; bütün insanları kardeş yapmıştır. « ... فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا » = *Allah'ın ihsan ve ni'meti sâyesinde kardeş oluverdiniz."*[3]

İslâm'da Allah evlerinin, mâbetlerin kapıları her nevi' meslek, san'at erbâbı arasında hiçbir fark gözetmeksizin bütün milletlere, içtimâî mevkii ne olursa olsun herkese açıktır. Çünkü İslâm'da sınıf farkları yoktur. Servetle, atalarla öğünmek yoktur. Halbuki başka milletlerde sınıf farkları vardır. Brahmanlar, Hintlilerin Parya tabakasını en aşağı tabaka sayarlar. Her Müslüman Allah Kitabını okuyabilir, namazda insanlara imâm olabilir, hangi âileden ve hangi milletten olursa olsun bunları yapar. Bütün Müslüman milletler ve tâifeler biribirlerinden kız alıp verirler. İlim kapısı her girene açıktır. İlim ve fenden herkes istediği kadar nasîbini almakta serbesttir. Bütün in-

(1) Sûre: 34 (Sebe'), âyet: 34-37.
(2) Sûre: 49 (Hucurât), âyet: 10.
(3) Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 103.

sanlar hukukta müsâvîdir. Kimseye imtiyâz verilmemiştir. İslâm ahkâmı herkese siyânen tatbîk olunur. İmtiyâzlı bir zümre tanımaz.

Aziz kardeşler, İslâm'ın neler bahşettiğini, sonsuz faziletlerini, bütün insanlık tabakalarına verdiği ni'metleri burada size anlatmak isterdim. Fakat vaktimiz buna müsâit değil. Bu muazzam mevzû'ları ele almak için daha geniş vakte ihtiyaç vardır.

İslâm'ın kölelere neler bahşettiğini, insanlığın bu biçâre sınıfına ne kadar haklar tanıdığını, ilk def'â olarak kölelerin elinden tutup onları insanlar sınıfına yükselttiğini izâh etmek, kadınlara ne kadar geniş haklar verdiğini, onların vazîfe ve haklarını beyân ederek şeref ve haysiyetlerini koruduğunu anlatmak arzusunda idim. Bunların hepisine temâs ederek, fikir sâhasında çok ileride olduğunu iddiâ eden Avrupa'nın İslâm'ın ileri görüşlerine nazaran ne kadar geride kaldığını, insanlar arasında müsâvat ve kardeşlik bağları te'sîsi husûsunda İslâm'ın beşeriyyete bahşettiği esaslara yaklaşmaktan uzak bulunduğunu göstermeği ne kadar arzu ederdim. Fakat zamânın müsâadesizliği buna imkân vermiyor.

İnsanları şaşırtan bir şey var: Din ile dünyânın biribirinden ayrı olduğu iddiâsı. Biri Sultanın hükmü, biri Rahmânın hükmü deniyor. Dini ve dünyâyı kazanmanın yollarını biribirlerinden ayırıyorlar. Risâlet-i Muhammediyye şunu i'lân etmiştir ki: Din umuru ile dünyâ arasında bir münâsebet ve alâka mevcuttur. Dünyâ işlerinden olan bir şey, Allah rızâsı için yapılırsa ona da sevap vardır. Ticâret, ziraat, sınaat gibi işler, İslâm teâliminin yüksek ahlâk prensiplerine göre hilesiz yapılırsa uhrevî ecir ve mükâfâta nâil olur. İnsanların ma'rûz kaldığı hatâlardan biri de, dini yalnız namaz ve oruç gibi ibâdetlere münhasır olduğunu zannedip insanlardan kaçınarak dağlarda ve mağaralarda ibâdete kapanmağı dindarlık addetmeleridir. Bir insanın kendi öz işleriyle, evlâd ü ıyâlinin maişet ve umûru ile meşgul olması, milletinin, memleketinin, tanıdıklarının, sevdiklerinin fâidesine çalışması, bunları sırf dünyâ işi addedip dinle alâkası yoktur sanmak yanlıştır. Millet ve vatana yararlı işler görmek kudsî bir vazîfedir. İslâm Peygamberi'nin hayâtı, bu husûsta güzel bir örnek olmalıdır. Di-

nin irşâd ettiği yolda dünyâ işleriyle meşgûl olmağa, ibâdete devam etmek gibi sevap ve uhrevî mükâfat vâdolunmuştur.

İslâm teâlimine göre, insanın necât ve felâhı, îmân ve amel-i sâlihe dayanır. İmân, bir tek Allah'a inanmak, beşeriyyete Allah yolunu göstermek için gönderilmiş Peygamberlere, Allah ile Peygamber arasında vâsıta olan meleklere, Ahkâm-ı İlâhiyyeyi câmi' olup Peygamberlere gönderilen kitaplara, kişinin dünyâda yaptığı iyi veya kötü işlere göre hesâba çekileceği âhiret gününe, hayır ve şer her şeyin Allah'ın kazâ ve kaderiyle vukua geldiğine îmân etmektir. İşte îmânın şartları bunlardır. Müslümanın (Âmentü) sü budur. İmân amelin esâsıdır. İmânı olmayan bir kimseden ihlâs üzere amel beklenemez.

Amelden murad, insanın tasarrufâtının yararlı ve fâideli olmasıdır. Geçen konferansta beyân olunduğu veçhile, amel üç nev'e ayrılır:

Birinci nev'i: ibâdettir. İbâdet, kulun Hâlıkı önünde hudû' ve huşû' üzere eğilip O'nu ta'zîm etmesi, Yaratan'a niyâzda bulunması, O'nun önünde boyun büküp, tâatla O'na teslîm olmasıdır.

İkinci nev'i: muâmelâttır. Bu da, insanların biribirleriyle olan münâsebetleri husûsunda tâbî' olunagelen usûldür. İnsanlar arasında emn ü âsâyiş hüküm sürmek için insanların riâyet etmeleri îcâb eden nizâmlardır, yoksa, bu nizâmlara tâbî' olunmadığı takdirde dünyâyı anarşi alır, kargaşalık çıkar, cem'iyyet perîşan ve harâb olur.

Üçüncü nev'i: ahlâktır. Kanûnî icbâr olmaksızın, halkın riâyet etmeleri îcâbeden umûmî âdâb usûlleri bunlardır. Bunlara tâbî' olmakla kalbler temizlenir, ruhlar parlar, cem'iyyet-i beşeriyyenin seviyesi yükselir, insanlık ilerler.

İşte bu dört esas: İmân, İbâdet, Amel-i Sâlih ve Ahlâk cem'iyyet-i beşeriyyeye seâdet ve kurtuluş esbâbını hazırlar, İslâm, insanlığı bunlarla felâha ulaştırır.

Arkadaşlar, dünyâyı terkedip cem'iyyetten ayrılmak, Allah'ı zikir maksadiyle dahî olsa, kûşe-i inzivâya çekilmek İslâm'ın da'vet ettiği şeylerden olmadığını size söylersem, bu sözümü hoş görün. İslâ-

miyet, dâimî bir neşat ve hareket, sürekli bir mücâdeledir. Baksana! O, Müslümanları dâimâ sa'y ü amele, hareket ve neşâta da'vet ve teşvik etmektedir. Müslümanlıkta hareketten ve amelden vazgeçip boş durmak, tenbellik yoktur. «وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ» = *İnsan için sa'yinden, emeğinden başka bir şey yoktur."*[1]

«كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ» = *Her nefis kazancına bağlıdır."*[2]

İnsanlardan ayrılmak, târik-i dünyâlık İslâm'da yoktur. İslâm, meskenet ve mezellet dini değildir. Hayât kavgalarına katılmak, hayâtın gürültülü mücâdelelerine göğüs germek, hakkı, hayrı ve fazileti neşir için ileri atılmak, beşerin salâhı için çalışmak; işte İslâm'ın istediği bunlardır. Resûl-i Ekrem'in ve Onun Ashâbının hayâtları gözünüzün önünde. Onlar gibi çalışır, onlar gibi amel eder, hak ve adâlet uğrunda onlar gibi sebât gösterirseniz, siz de onlar gibi hakiki Müslümanlar sırasına girersiniz, Cenâb-ı Hak da sizlere onlar gibi dünyâda ve âhirette fevz-ü salâh nasîb eder.

İslâm dini, i'tidâl dinidir. *Hazret-i Muhammed*, *Buda* gibi dünyâyı terketmeğe, insanın tabiatındaki kuvvetleri nefislerden sökmeğe kalkışarak, fıtrata karşı gelmeğe da'vet etmemiştir. İslâm'ın bu husûsta yaptığı şey, o kuvvetleri tâdile çalışmak, onları ma'kûl yollarla yatıştırıp kötülüklerin önünü almaktan ibârettir. Yine *Hazret-i İse'l-Mesih*'e nisbet olunduğu gibi servet ve kuvveti hâkir görüp onlardan yüz çevirmeğe da'vet etmemiştir. Belki servet ve kuvvet elde etmek için en iyi yolları aramağa ve onları elde ettikten sonra da güzel istî'mâl etmeğe da'vet etmiştir.

İslâm, Hakka imân ve onunla amel demektir. Bu uğurda sürekli mesâi, durmaksızın çalışmak, dâimî bir mücâdele ister. Ameli terketmek, İslâm'ın getirdiği teâlimin aksine hareket etmek demek olur. Sâliklerine bir sürü mükellefiyet yükleyen, ifâsı matlûb ferâizle em-

(1) Sûre: 53 (Necm), âyet: 39.
(2) Sûre: 74 (Müddessir), âyet: 38.

reden bir dînin, bunun aksi olan atâlete yüz vermesi mümkün değildir. Bu husûsta mufassal ma'lûmat isterseniz, *Hazret-i Muhammed*'in sîretini ve Ashâbının tercüme-i hâllerini mütâlâa ediniz.

Allahu Teâlâ onları Kur'ân'ında şöyle tavsîf eder:

«مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ...»

= *Muhammed Allah'ın Resûlüdür, Onun maiyetindekiler ise, küffâra karşı çok çetin, kendi aralarında gâyet merhametlidirler. Onları görürsün, rükû' ve sücûd ederler, Allah'ın fazl ve ridvânını isterler."*[1]

Hazret-i Muhammed'in hayâtı dâimî bir mücâdele, sürekli bir savaştır. Mübârek ve şerefli hayâtı boyunca dâimâ insanlarla ihtilât hâlinde bulunmuş, Ashâbiyle oturup konuşmuş, onlarla birlikte yiyip içmiş, onları şen ve be'şûş bir çehre ile karşılayıp sohbet etmiş; diğer taraftan temiz ve pâk kalbi dâimâ Allah'ı anmış ve Allah'ın rızâsından başka bir endîşesi olmamıştır. Bakarsın Allah'ın huzûrunda rükûa varmış, yerlere kapanarak secde etmiş, bakarsın kendi eliyle maîşetini tedârik etmek, hayâtını kazanmak için Allah'ın fazl u kereminden dileyerek çalışıyor, bakarsın harb meydanlarında mücâhitlerle bir safta yer almış döğüşüyor. İşte hareket, neşat, neş'e, faâliyet, muvaffakiyet dolu mübârek bir hayât. «رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ ...» = *Onlar öyle insanlardır ki, ticâret ve alış veriş onları zikrullahtan alıkoymaz."*[2] Allah'ı zikretmek, onu, dünyâyı ve ameli terketmeğe, ehl ü ıyâlinden ayrılmağa asla sevketmez. Dünyâ işiyle meşgulken de kalbi Allah zikrinden ayrılmaz, her işinde Allah'ın rızâsını gütmekten hâli kalmaz. Elbette duymuşsunuzdur: Müslümanlar Sûriye'de Bizans'la çarpışırken düşman, Müslümanların

(1) Sûre: 48 (Feth), âyet: 29.
(2) Sûre: 24 (Nûr), âyet: 37.

ahvâlini öğrenmek için İslâm ordugâhına câsuslar göndermiş. Döndüklerinde kumandanlarına demişler di: "Gördüklerimiz çok hayret verici bir şey. Onlar, geceleri ibâdetle meşgul, keşişler gibi kendilerini Allah'a vermişler, gündüzleri ise at üzerinde birer kahraman."

Arkadaşlar, bugünkü konferans, size son konferansımdır. Bu sekiz konferansımda İslâm Peygamberi'nin sîret ve risâletini size tam olarak anlatabileceğimi ümid etmiş, Onun mübârek hayâtının bir tavsîfini yapacağımı sanmıştım. Fakat işte sekiz konferans sona ermiş bulunuyor, bense Risâlet-i Muhammediyye'nin birçok safhalarına henüz temâs etmek imkânını bile bulamadım. Onun sevimli ve mübârek hayâtını tamâmiyle canlandırabilmek için böyle yedi, sekiz konferans asla kâfi gelemez.

Son olarak sözümüzü Ona salât ü selâm ile bitirelim.

Onun mübârek rûhuna, şerefli Âl ve Ashâbına dâimâ salât ü selâm olsun.

Hamd ü minnet, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsûstur.

الحمد لله

15.5.1997 - 11:32

İstanbul Yeşilköy

تمت

İÇİNDEKİLER

Sayfa

MÜELLİFİN MUKADDİMESİ 5

BİRİNCİ KONFERANS

(PEYGAMBERLERİN SİRETİ, BEŞERİYYET İÇİN EN GÜZEL ÖRNEK OLDUĞUNA DÂİRDİR) 7

Cemadlar, nebatlar, hayvanlar âlemine bir bakış, bunlardan her birinin görevleri,
İnsanın yüksek ve şerefli mevkii,
Teklife medâr akıldır,
İnsanın mes'ûliyet dereceleri,
Peygamberlerin gönderilmesindeki hikmet,
Peygamberlerin da'vetleriyle başkalarının da'veti arasındaki fark,
Cemiyetin ıslâhatçısı olan peygamberler,
Dünyâda fazîlet ve yüksek ahlâk, peygamberlerin eseridir,
Peygamberler kafilesi,
Hidâyete da'vet güzel örnekle kâimdir,
Tagor'un bir beyânı.

İKİNCİ KONFERANS

(HAZRET-İ MUHAMMED (A.S.) IN SİRETİ BÜTÜN MİLLETLER İÇİN UMÛMİ OLUP RİSÂLETİNİN EBEDİLİĞİ) 30

Beşeriyetin bir mürşide olan ihtiyâcı,
Hazret-i Muhammed (A.S.) hem şâhit, hem mübeşşir ve hem de münzirdir,

Sîret-i Muhammediyye tam mânâsiyle tarihîdir.
Hindûların metbûlarının tarihî şahsiyetler olmadığı.
Zerdüşt, Bûda târihin meçhûliyeti içindedirler.
Konfiçyüs hakkındaki bildiklerimizin azlığı.
Müdekkik âlimlerin, bâzı Benî İsrâil peygamberlerinin sîretlerinde şüpheleri.
Târih bakımından İncil'ler.
Hazret-i Muhammed (A.S.) dan başka sîreti nümûne-i imtisâl olacak yok.
Tevrat'tan Hazret-i Mûsâ hakkında öğrenebildiklerimiz.
Hazret-i İsâ'nın hayâtı çok gamızdır.
Hazret-i İsâ'nın hayâtının 30 senesi meçhûliyet içinde.
Sîretin: kâmil, tam ve câmi' olması şarttır, bunlar da ancak Hazret-i Muhammed (A.S.) ın sîretinde mevcuttur.
Da'vet sâhibinin, da'vet ettikleriyle kendisi de âmil olmak gerekir.
İyilik iki kısımdır.
Nümûne-i imtisâl olacak zâtın sîreti: tarihî, tam, kâmil ve amelî olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ KONFERANS

(TARİHİ BAKIMDAN HAZRET-İ MUHAMMED (A.S.) IN SİRETİ) 52

Hazret-i Muhammed (A.S.) ın sîretine Ashâb'ın, Tâbiîn'in ve diğer imâmların terceme-i hâllerine Müslümanların son derece ehemmiyet verdikleri.
Ashâb-ı Kirâm'ın hadîs-i şerîf hıfzında gösterdikleri i'tinâ.
Müksirîn-i Sahâbe.
Tâbiîn'in Ashâb'ın terceme-i hâllerini dikkatle öğrendikleri.
Tâbiîn'in Ashâb'dan olan üstâdları.
Tâbiîn'in tabakaları.
Müsteşriklerin hadîs rivâyetinde uyandırmak istedikleri şüphe.
Hıfz ve kitâbet telâkkîsi.
Hadîsleri ezberlemek, yazı ile kaydetmek hakkında îzahat.
Ahd-i Risâlet'te hadîslerin yazılması, ... 59

Hadîs tedvîn eden Tâbiîn.
Hadîs-i şerîf cem'i üç devir arzeder.
Nakdü'l-Hadîs ilmi, dirâyet ve anlayış bakımından.
Hazret-i Muhammed (A.S.) ın sîreti için altı me'haz.
Kütüb-i sitte.
Magazî kitapları.
Delâil ve Şemâil-i Şerîf kitapları.
Sîret-i Muhammediyye'ye dâir yazılanlar binlercedir.
Müsteşrikler arasında Margaliouth İslâm'a hücumda en ileri gidendir.
John Davenport ve Baswarth Smith'in i'tirâfları.
Peygamberler Târihi içinde Hazret-i Muhammed (A.S.) ın sîreti en mevsuk ve en sahihdir.

DÖRDÜNCÜ KONFERANS

(KÂMİL VE MÜKEMMEL OLMASI, BEŞERİ HAYATIN BÜTÜN ŞUÛNUNU İHATA ETMESİ BAKIMINDAN HAZRET-İ MUHAMMED (A.S.) IN SİRETİ) 78

Bir zâtın hayâtı insanlarca bilinmedikçe kâmil sayılamaz.
Hazret-i Muhammed (A.S.) ın hayâtı, velâdetinden irtihâline kadar bütün tafsîlâtiyle ma'lûmdur.
Şemâil-i Şerîf kitaplarının Hazret-i Muhammed (A.S.) ın sîretine dâir tafsîlâtı.
Tirmizî'nin eserinin münderecâtı.
Gibbon, Baswarth Smith'in Hazret-i Muhammed (A.S.) ın husûsî hayâtının bile teferruâtiyle mazbut olduğuna dâir sözleri.
Bir müsteşrikin Eş-Şifâ hakkındaki şehâdeti.
Târihlerin verdikleri tafsîlât.
Muharrirîn Asr-ı Saâdet'in II. cildindeki mevzûları.
İbn-i Kayyim'in Zâd'ül-Maad'da ahvâl-i Peygamberî hakkında topladıkları.

Hazret-i Peygamber'in kendi hakkında her bildiklerini çekinmeden rivâyet etmeğe Ashâb'ına müsâadesi,
Hazret-i Muhammed (A.S.) ın husûsî hayâtını düşmanları da bildikleri halde aleyhinde söyleyecek bir şey bulamadıkları,
Ebû Süfyân'ın Müslüman olmazdan önce Hazret-i Muhammed (A.S.) hakkında Hirakl'e anlattıkları,
Kibâr-ı Ashâb'ın aldanmak ihtimâli yoktur,
Araplar Hazret-i Muhammed (A.S.) a anlayarak tâbi' oldular,
Hazret-i Muhammed (A.S.) Kur'ân-ı Kerîm'den bir şey gizleseydi, kendini muâhaze eden âyetleri gizlerdi,
Higens'in Hazret-i Muhammed (A.S.) la ondan önceki peygamberleri mukayesesi,
Eski milletlerin çökeri ahlâk prensipleri,
İslâm usûl ve kaaideleri, her zaman pâyidardır.

BEŞİNCİ KONFERANS

(HAZRET-İ MUHAMMED (A.S.) IN SİRETİ, HAYÂTININ HER SAFHASINI CÂMİ' ŞÜMULLÜ BİR ÖRNEKTİR) 101

Diğer dinler peygamberlerinin sözlerini arar, Müslümanlarsa Peygamber'in âmâlini arar,
Hayâtın muhtelif safhalarını Peygamber'in hayâtında bulmak mümkündür,
Bütün peygamberlerin ayrı ayrı meziyyetleri Hazret-i Muhammed (A.S.) da toplanmıştır,
Brahmanlardan birinin bu noktayı belirtmesi,
Hâtem'in oğlu Adiy, Peygamber Efendimiz'in fazîletini görünce Müslüman olmuştur,
Allah, diğer peygamberlere müteferrik olarak verdiklerini Hazret-i Muhammed (A.S.) a toptan ihsân etmiştir,
Hatîb-i Bağdâdî'nin bir rivâyeti,
Hazret-i Muhammed (A.S.) la diğer peygamberler arasında mukayese,

Hazret-i Muhammed (A.S.) ın mektebi her sınıf ve bütün milletleri câmiasına alır,
Hazret-i Muhammed (A.S.) ın yetiştirdiği her sınıf zevâttan örnekler arzı,
Dünyânın hidâyeti son mürşidin teâlimi ile tamâm olur,
Risâlet-i Muhammediyye feyyâz bir menba' gibidir.

ALTINCI KONFERANS

(SİRET-İ MUHAMMEDİYYE'NİN AMELİ CİHETLERİ) 128

Hazret-i Muhammed (A.S.) a nelerde ve nasıl uyarız,
Zeytûn Dağı va'zı ile Safâ Tepesi da'veti arasında netice bakımından mukayese,
Hazret-i Muhammed (A.S.) ın en yakınlarının O'nun hakkındaki şehâdetleri,
Halka emrettiklerini evvelâ kendisi işlerdi,
Hazret-i Peygamber'in namazı, orucu, zekâtı, hayır uğruna infâkı,
Yoksullara yardımda eşsiz fazîleti,
"Düşmanlarınızı seviniz" nasîhatiyle Hazret-i Peygamber (A.S.) ın düşmanlarına muâmelesi arasında mukayese,
Affın büyüklüğü,
Veda' Haccı'nda beşeriyyete i'lân ettiği hakîkatler,
Hazret-i İsâ'nın son demindeki sözleri,
Hazret-i Muhammed (A.S.) ın Rabbinin likaasına olan şevki.

YEDİNCİ KONFERANS

(İSLÂM PEYGAMBERİ'NİN RİSÂLETİ BÜTÜN İNSANLARA ŞÂMİLDİR) 159

Hazret-i Muhammed (A.S.) ın kâmil ve şümullü olan sîreti nedir?
O'nun risâleti, günün ve istikbâlin risâleti olması hasebiyle Allah'ın O'nu koruması,

İslâmiyet, insanlık târihinde yegâne umûmî risâlettir,
Geçmiş peygamberlerin hepsi kendilerinden sonra bir peygamber geleceğini haber vermişlerdir,
Tevhîd dini İslâmiyetle kemâlini bulmuştur,
Dîn: İmân ve ameldir,
Diğer peygamberlerin risâletleriyle İslâm risâleti arasında mukayese,
On Emir'le İsrâ sûresindeki âyetler arasında mukayese,
İslâmiyet insanlığın şeref ve kadrini bildirmiştir,
İnsanın diğer mahlûklara nazaran yüksek mevkii,
Putperestlik haysiyet kırıcı bir şeydir,
İslâmiyet insanlara en şerefli mevkii vermiştir,
İslâm ve hakiki tevhîd,
İslâm, nazarında insan fıtraten temizdir, günahkâr olarak doğmaz,
Dîn ve fıtrat aynı mânâya delâlet eder iki kelimedir,
İslâm nazarında insanlar müsâvidir, bütün kâinât yalnız Allah'ındır,
İslâmiyet bütün peygamberleri müsâvî tutar ve hepsine îmâna da'vet eder,
Peygamberler hakkında aşırı derecede ileri gidenler indinde dîn.

SEKİZİNCİ KONFERANS

(İMAN VE AMEL BAKIMINDAN HAZRET-İ MUHAMMED (A.S.) IN RİSÂLETİ) 189

Allah'ın sıfatlarında teşbihe düşmek yüzünden geçmiş dînlerin bozulması,
Muhtelif milletlerde Allah telâkkîsi,
Allah'ın sıfatlarını zâtından ayırma yüzünden dinin bozulduğu,
Esmâ-i Hüsnâ,
Fiillerin teaddüdü ile fâilin de müteaddid olacağı zanniyle dînin bozulması,

Hayır ve şer menşe'leri, umûrun iyiye veyâ kötüye kullanılması,
Hidâyet ve dalâlet,
Dalâlete düşenlerin kendilerine işkence yaparak ibâdetleri, garip âdetler,
Kurban âdetleri,
İnsanın intihar etmesine, neslin tahdîdine müsâade yoktur,
Arab'ın kız evlâtlarını öldürmesi, bugünkü tahdid-i nesil,
İslâm'ın bütün sınıf farklarını kaldırdığı,
İslâm'da mal, nesep, renk ile üstünlük yoktur,
Dîn ve dünyâya müteallik işler ve insanlığın hâlâsı,
İslâm: Hakk'a îmân ve sâlih ameldir.

Yayın No: 122

Emel Matbaacılık San ve Tic. Ltd. Şti. – ANKARA

DİYANET İ.
6000.— TL.